

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS TEZİ

VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ OSMANLI MEDRESELERİNİN
TİPOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

PINAR YACAN

SANAT TARİHİ
ANABİLİM DALI

EYLÜL 2025

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ OSMANLI MEDRESELERİNİN
TİPOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
PINAR YACAN**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET KULAZ**

VAN- 2025

KABUL VE ONAY

<p>Pınar YACAN tarafından hazırlanan “Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Tipolojik Açıdan Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.
Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ŞAN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNAY Bitlis Eren Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.
Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Tez Savunma Tarihi:	17/09/2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (18.09.2025)

Pınar YACAN

Yüksek Lisans Tezi

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül,2025

VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ OSMANLI MEDRESELERİNİN TİPOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu çalışma, Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Tipolojik Özellikleri başlığı altında dört ilde (Bitlis, Van, Hakkâri, Muş) yer alan medreselerin mimarî, tarihî ve coğrafi niteliklerini bütüncül bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. İlk aşamada, her bir medresenin plan şeması, avlu–dershane–hücre düzeni, yapım malzemeleri ve süsleme dili ayrıntılı olarak incelenmiştir. İkinci aşamada, elde edilen tipolojik veriler ışığında medreseler, erken dönem savunmacı düzeninden klasik Osmanlı avlulu tipolojisine ve geç dönem sadeleşme eğilimlerine uzanan kronolojik bir çerçevede değerlendirilmiştir. Üçüncü aşamada ise coğrafi analiz yöntemleriyle (enlem-boylam, rakım, göl kıyısına uzaklık) medreselerin yerleşim stratejileri irdelenmiş; malzeme ve inşaat teknolojileri ile sosyo-kültürel işlevlerin mimariye yansımaları ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Elde edilen bulgular, Van Gölü havzasındaki medreselerin coğrafi, iklimsel ve toplumsal koşullarla tipolojik çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu yapılar, erken savunmacı tasarımlardan başlayarak klasik Osmanlı estetiği ile fonksiyonelliğini bir arada sunan külliyeleere, oradan da maliyet-işlev dengesini gözeterek sadeleşme süreçlerine uzanan çok katmanlı bir mimari evrim sergilemektedir.

Anahtar kelimeler: Van Gölü, Osmanlı Medreseleri, Tipoloji

Sayfa Sayısı: xxx+356

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ

Master's Thesis

Pınar YACAN

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
September, 2025

A TYPOLOGICAL EVALUATION OF OTTOMAN MADRASAS AROUND LAKE VAN

ABSTRACT

This study, entitled “Typological Features of Ottoman Madrasas in the Lake Van Basin,” aims to provide a holistic analysis of the architectural, historical, and geographical attributes of the madrasas located in four provinces (Bitlis, Van, Hakkâri, Muş) around Lake Van. In the first phase, each madrasa’s plan scheme, courtyard–classroom–cell layout, building materials, and decorative vocabulary were examined in detail. In the second phase, these typological findings were positioned within a chronological framework spanning early defensive configurations, the classical Ottoman courtyard typology, and late-period tendencies toward simplification. In the third phase, geographical analysis methods (latitude–longitude, elevation, distance to the lakeshore) were employed to investigate each madrasa’s settlement strategy; construction materials and techniques (volcanic basalt–limestone masonry, pendentive-supported domes and barrel vaults, wooden beam–timber flooring, lime-mortar and zıvana plaster) and the architectural manifestations of sociocultural functions were then described in depth. The findings reveal that the madrasas in the Van Lake basin display typological diversity in close interaction with geographical, climatic, and social conditions. These structures exhibit a multilayered architectural evolution, ranging from early defensive designs to complexes that combine classical Ottoman aesthetics with functionality, and finally to processes of simplification that prioritize the balance between cost and function.

Key Words: Lake Van, Ottoman Madrasas, Typology

Pages: xxx+356

Thesis Advisor: Dr. Instructor Mehmet KULAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xviii
TABLolar DİZİNİ	xxix
ÖNSÖZ.....	xxx
GİRİŞ	1
A. Konunun Niteliği ve Önemi	2
B. Kaynak ve Araştırmalar	3
C. Kapsam ve Yöntem	4
1. VAN GÖLÜ HAVZASININ COĞRAFİ KONUMU VE TARİHÇESİ	9
1.1. Van Gölü Havzasının Coğrafi Konumu	9
1.2. Van Gölü Havzasının Tarihçesi	9
1.3. Medrese Kavramı	12
1.3.1. Medrese Kavramı Tarihsel Gelişimi.....	13
1.3.2. Medreselerin İşlevi ve Tipolojik Özellikleri	14
1.3.2.1. Medreselerin İşlevi	15
1.3.2.2. Medreselerin Tipolojik Özellikleri	15
1.4. Van Gölü Medreselerin Tarihsel Gelişimi	17
1.5. Van Gölü Medreselerin Coğrafi Analizi	20
2. VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ MEDRESLERE GENEL BİR BAKIŞ.....	24
2.1. Bitlis Medreseleri	24
2.1.1 Şerefiye Medresesi (1529).....	24
2.1.2. Hatıbiye Medresesi (1550-1600).....	27
2.1.3. İhlasiye Medresesi (1589)	32
2.1.4. Yusufiye Medresesi (1800)	38
2.1.5. Bitlis Yıkılmış Medreseler.....	41
2.2. Hakkâri Medreseleri	43
2.2.2. Zeynel Bey Medresesi (1560-1578)	43

2.2.3. Meydan Medresesi (1700-1701).....	47
2.2.4. Hakkâri Yıkılmış Medreseler	52
2.3. Muş Medreseleri.....	53
2.3.1. Mollakent Medresesi (1818).....	53
2.3.2. Muş Yıkılmış Medreseler	56
2.2. Van Medreseleri	57
2.3.1. Hasan Bey Medresesi (1563).....	57
2.3.2. Hüsrev Paşa Medresesi (1567)	62
2.3.3. İzeddin Şir Medresesi (1594-1595)	65
2.3.4. Pizan Medresesi (1653)	70
2.3.4. Evliya Bey Medresesi (1671)	75
2.3.5. Yıkılmış Medreseler	79
3. DEĞERLENDİRME	81
3.1. Medreselerin Topografya ve Külliye İçindeki Konumları	81
3.1.1. Külliye Medreseleri	82
3.1.2. Bağımsız Medreseler	85
3.2. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Plan Ve Mekan Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi	87
3.2.1. Medreselerin Plan Tipi Açısından İncelenmesi.....	87
3.3. Medrese Bileşenlerinin (Yapı Elemanları) İncelenmesi	92
3.3.1. Dershane-Mescit.....	92
3.3.2. Hücre	95
3.3.3. Avlu	97
3.3.4. Revak.....	100
3.4. Malzeme ve Teknik Bakımından İncelenmesi	101
3.5. Cephe Düzeni Bakımından İncelenmesi	106
3.6. Süsleme Bakımından İncelenmesi	110
4. KARŞILAŞTIRMA	115
4.1. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Osmanlı Medreseleri ile Karşılaştırılması	115
4.2. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Selçuklu Medreseleri ile Karşılaştırılması	118
5. SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	126
EKLER.....	131

Ek-1: Çizimler	131
Ek-2: Görseller	206
ÖZGEÇMİŞ	357
ORJİNALLİK RAPORU	358

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
Çiz.	Çizim
Gör.	Görsel
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Başkanlığı
VKVKBKM	Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
yy.	Yüzyıl

ÇİZİMLER DİZİNİ

<u>Cizim</u>	<u>Sayfa</u>
Çizim 1: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi).....	131
Çizim 2: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Vaziyet Planı1987 (VKVKBKM Arşivi)	131
Çizim 3: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Külliyesi Planı (S. Erken)	132
Çizim 4: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi (V.ÇAM Arşivi)	132
Çizim 5: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Rölöve Planı1971 (VGM Arşivi)	133
Çizim 6: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Zemin (Dükkanlar) Kat Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)	133
Çizim 7: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)	134
Çizim 8: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Zemin (Dükkanlar) Kat Restorasyon Planı 2012 (VKVKBKM Arşivi)	134
Çizim 9: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Restorasyon Planı 2012 (VKVKBKM Arşivi)	135
Çizim 10: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Revize Restorasyon Planı 2021 (VKVKBKM Arşivi)	135
Çizim 11: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Cephe Silueti (VKVKBKM Arşivi)	136
Çizim 12: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Kuzey Cephe Rölövesi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	136
Çizim 13: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephe Rölövesi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	137
Çizim 14: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Doğu Cephe (VKVKBKM Arşivi)	137
Çizim 15: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Kuzey Giriş Cephe (VKVKBKM Arşivi)	138
Çizim 16: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)	138
Çizim 17: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Giriş Eyvanı-Avlu-Ana Eyvan Kesit (VKVKBKM Arşivi)	138
Çizim 18: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Giriş Doğu Cephe Kesit (VKVKBKM Arşivi)	139

Çizim 19: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Hücre Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	139
Çizim 20: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Hücre ve Avlu Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	140
Çizim 21: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Rölövesi Hücre ve Dükkan Kesiti (VKVKBKM Arşivi)	140
Çizim 22: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Rölövesi Kubbe Üst Örtülü Hücre Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	141
Çizim 23: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Vaziyet Planı (Şehabettin ÖZTÜRK). 141	
Çizim 24: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi) ...	142
Çizim 25: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)	142
Çizim 26: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Tavan Planı (VKVKBKM Arşivi)	143
Çizim 27: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Planı (VKVKBKM Arşivi)	143
Çizim 28: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Giriş Cephesi (VKVKBKM Arşivi)	144
Çizim 29: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Medreseye Çıkış Merdivenleri Görünüşü Doğu Cephe (VKVKBKM Arşivi)	144
Çizim 30: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Giriş Kapısı (VKVKBKM Arşivi)	145
Çizim 31: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Dershane Penceresi (VKVKBKM Arşivi).....	146
Çizim 32: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Cephe İkili Hücre Penceresi (VKVKBKM Arşivi)	146
Çizim 33: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)	147
Çizim 34: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Cephe (VKVKBKM Arşivi)	147
Çizim 35: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Aydınlatma Feneri (VKVKBKM Arşivi).....	148
Çizim 36: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)	148
Çizim 37: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Çatı Planı Form Görüntüsü 1971 (VKVKBKM Arşivi)	149

Çizim 38: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Batı Cephe 1971(VKVKBKM Arşivi)	149
Çizim 39: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 1971(VKVKBKM Arşivi)	150
Çizim 40: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Planı 1971 (VKVKBKM Arşivi).....	150
Çizim 41: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi).....	151
Çizim 42: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Planı (S.ERKEN).....	151
Çizim 43: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı 1971 (VKVKBKM Arşivi) ..	152
Çizim 44: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	152
Çizim 45: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kapı Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	153
Çizim 46: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Pencere Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	153
Çizim 47: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Pencere Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)	154
Çizim 48: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Rölöve Planı 1986 (VKVKBKM Arşivi)	154
Çizim 49: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Planı1986 (VKVKBKM Arşivi)	155
Çizim 50: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restitüsyon Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)	155
Çizim 51: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Rölöve Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)	156
Çizim 52: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)	156
Çizim 53: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Revaktan Kesitler ve Batı Cephesi 1986 (VKVKBKM Arşivi).....	157
Çizim 54: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Rölöve Projesi Revaktan Kesitler ve Batı Cephesi 1986 (VKVKBKM Arşivi).....	157
Çizim 55: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Türbe Mekanı Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	158
Çizim 56: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Türbe Mekanı Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	158
Çizim 57: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Revak-Hücre Kesiti (VKVKBKM Arşivi).....	159

Çizim 58: Örnek No:6-Nuhiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)	159
Çizim 59: Örnek No:6-Nuhiye Medresesi Planı (Oluş ARIK)	160
Çizim 60: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi)	161
Çizim 61: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Rölöve Planı (VKVKBKM Arşivi)	161
Çizim 62: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Restorasyon Planı (VKVKBKM Arşivi)	162
Çizim 63: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi)	162
Çizim 64: Örnek No:8-Meydan Medresesi Rölövesi Zemin Kat Planı 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)	163
Çizim 65: Örnek No:8-Meydan Medresesi Rölövesi Zemin Kat Planı 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)	163
Çizim 66: Örnek No:8-Meydan Medresesi Rölövesi Birinci Kat Planı 2000(Şehabettin ÖZTÜRK)	164
Çizim 67: Örnek No:8-Meydan Medresesi Restorasyon Projesi Zemin Kat Planı 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)	164
Çizim 68: Örnek No:8-Meydan Medresesi Restorasyon Projesi Birinci Kat Planı 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)	165
Çizim 69: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Rölövesi (KVKBKM Arşivi)	165
Çizim 70: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Rölövesi (KVKBKM Arşivi)	166
Çizim 71: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)	166
Çizim 72: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)	167
Çizim 73: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Kanat Kesit Rölövesi (KVKBKM Arşivi)	167
Çizim 74: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)	168
Çizim 75: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)	168
Çizim 76: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)	169
Çizim 77: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Kesiti Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)	169

Çizim 78: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Kesiti Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)	170
Çizim 79: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Kesiti Restorasyon Projesi 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK).....	170
Çizim 80: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Rölöve Kesiti 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK).....	171
Çizim 81: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)....	171
Çizim 82: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Rölövesi (KVKBKM Arşivi).....	172
Çizim 83: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe (KVKBKM Arşivi)....	172
Çizim 84: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Doğu Cephe (KVKBKM Arşivi)	173
Çizim 85: Örnek No:9-Mollakent MedresesiDoğu-Batı Kesiti (KVKBKM Arşivi)173	
Çizim 86: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Hücre Kesiti (KVKBKM Arşivi).....	173
Çizim 87: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Giriş Holü Kesiti (KVKBKM Arşivi)174	
Çizim 88: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi). 174	
Çizim 89: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Restitüsyon Planı, Türbe Eklentisinden Önce (KVKBKM Arşivi).....	175
Çizim 90: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Restorasyon Planı, Türbe Eklentisinden Sonra (KVKBKM Arşivi).....	175
Çizim 91: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Kuzey – Güney Cepheler (KVKBKM Arşivi)	176
Çizim 92: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Batı Cephe (KVKBKM Arşivi)	177
Çizim 93: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Doğu-Batı Cephe (KVKBKM Arşivi)	177
Çizim 94: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Dershane Kesiti (KVKBKM Arşivi)	178
Çizim 95: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Hücreler Kesiti (KVKBKM Arşivi)	179
Çizim 96: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Hücreler-Türbe Kesiti (KVKBKM Arşivi)	180
Çizim 97: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi Süslemeleri (KVKBKM Arşivi)	181
Çizim 98: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi) 181	
Çizim 99: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve Planı (KVKBKM Arşivi) 182	
Çizim 100: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Restorasyon Planı (KVKBKM	

Arşivi)	183
Çizim 101: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)	183
Çizim 102: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)	184
Çizim 103: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)	184
Çizim 104: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)	185
Çizim 105: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Kesitler ve Cepheler (KVKBKM Arşivi)	185
Çizim 106: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)	186
Çizim 107: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Çatı Planı (KVKBKM Arşivi)	187
Çizim 108: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Planı (1980 KVKBKM Arşivi)...	188
Çizim 109: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Rölöve Planı (1993 KVKBKM Arşivi)	189
Çizim 110: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Restorasyon Planı (2016 KVKBKM Arşivi)	190
Çizim 111: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe (2016 KVKBKM Arşivi)	191
Çizim 112: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Güney Cephe (2016 KVKBKM Arşivi)	191
Çizim 113: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre-Avlu-Cami Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi)	192
Çizim 114: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre-Avlu-Cami Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi)	192
Çizim 115: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi) .	193
Çizim 116: Örnek No:17-PizanMedresesiZemin Kat Planı (O. Cezmi TUNCER). 194	
Çizim 117: Örnek No:17-Pizan Medresesi Birinci Kat Planı (O. Cezmi TUNCER)195	
Çizim 118: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Vaziyet Planı (VKVKNKM Arşivi)	195
Çizim 119: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Rölöve Planı (VKVKNKM Arşivi)	196
Çizim 120: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restitüsyon Planı (VKVKNKM	

Arşivi)	197
Çizim 121: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restorasyon Planı (VKVKNKM Arşivi)	198
Çizim 122: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restitüsyon Kesitler (VKVKNKM Arşivi)	199
Çizim 123: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Rölöve Kesitler (VKVKNKM Arşivi)	200
Çizim 124: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Planı (Abdülislam ULUÇAM)	201
Çizim 125: İstanbul Fatih Külliyesi Planı. (www.Archnet.org.tr , Erişim: 17.09.2025)	202
Çizim 126: İstanbul Süleymaniye Medresesi Planı. (www.kulturturizm.gov.tr , Erişim: 17.09.2025)	203
Çizim 127: Sivas Gök Medresesi Planı. (www.sanatinyolculugu.com , Erişim: 17.09.2025)	204
Çizim 128: Kayseri Çifte Minareli Medrese Planı. (www.sanatinyolculugu.com , Erişim: 17.09.2025)	205

GÖRSELLER DİZİNİ

<u>Görsel</u>	<u>Sayfa</u>
Görsel 1: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi ve Cami Yapısı Genel Görünüm 1940 (VKVKBKM Arşivi)	206
Görsel 2: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1971 (VKVKBKM Arşivi).	206
Görsel 3: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1976 (VKVKBKM Arşivi).	207
Görsel 4: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1987 (VKVKBKM Arşivi).	207
Görsel 5: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Şerefiye Caddesinden Görünümü 1987 (VKVKBKM Arşivi)	208
Görsel 6: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avludan Ana Eyvan Görüntüsü 2005 (VKVKBKM Arşivi)	208
Görsel 7: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Giriş Eyvanından Ana Eyvan Görüntüsü 2012 (VKVKBKM Arşivi)	209
Görsel 8: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avludan Ana Eyvan Görüntüsü 2021 ..	209
Görsel 9: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar Genel Görüntüsü 2021	210
Görsel 10: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Taş silme Görüntüsü Doğu Cephe 2024.....	210
Görsel 11: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Tek Katlı Kuzey Cephe 2024	211
Görsel 12: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephe 2024.....	211
Görsel 13: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephesi Taç Kapı Cephe 2024.	212
Görsel 14: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephesi Taç Kapı Cephe 2021 .	212
Görsel 15: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Havuzlu Avlu 2024	213
Görsel 16: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Giriş Eyvanından Ana Eyvan Görüntüsü2012 (VKVKBKM Arşivi)	213
Görsel 17: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Camla kapatılmış Ana Eyvan2024.....	214
Görsel 18: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Orta Avlu, Eyvan ve İki Tarafında Koridorlar 2021	214
Görsel 19: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avlu ile Hücre Bağlantısını Sağlayan Beşik Tonozlu Koridor 2021	215
Görsel 20: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avlu ile Hücre Bağlantısını Sağlayan Beşik Tonozlu Koridor 2024	215
Görsel 21: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Beşik Tonozlu Hücre 2021.....	216

Görsel 22: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Beşik Tonozlu Hücre Mazgal pencere 2021.....	216
Görsel 23: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Kubbe Örtülü Hücre ve Nişler 2024 ..	217
Görsel 24: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dam Örtüsü Restorasyonu 2021	217
Görsel 25: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dam Örtüsü Restorasyonu 2021	217
Görsel 26: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Baca Örneği 1971 (VKVKBKM Arşivi)	218
Görsel 27: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Toprak Dam Örtüsü 1971 (VKVKBKM Arşivi)	218
Görsel 28: Örnek No:2-HatıbiyeMedresesi Güney Cephe 2024	219
Görsel 29: Örnek No:2-HatıbiyeMedresesi Genel Görünüm 2024.....	219
Görsel 30: Örnek No:2-HatıbiyeMedresesi Taç Kapı (VKVKBKM Arşivi)	220
Görsel 31: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Güney Cephe Çifte Pencere (VKVKBKM Arşivi)	221
Görsel 32: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Öncesi Toprak Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)	221
Görsel 33: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Öncesi Toprak Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)	222
Görsel 34: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Sırasında Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)	222
Görsel 35: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Öncesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)	223
Görsel 36: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Güneybatı Cephe 2024.....	223
Görsel 37: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Dış Avlu ve Taç Kapı 2024	223
Görsel 38: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Eyvan Mekanı 2024.....	224
Görsel 39: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Eyvan Mekanı (VKVKBKM Arşivi). 224	
Görsel 40: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Taç Kapı İç Mekan (VKVKBKM Arşivi)	225
Görsel 41: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Aynalı Tonoz Aydınlatma Penceresi (VKVKBKM Arşivi)	226
Görsel 42: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Aynalı Tonoz Aydınlatma Penceresi (VKVKBKM Arşivi)	226
Görsel 43: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Dershane Hücre Duvarları ve Penceresi 2024	227

Görsel 44: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Hücre Duvarları 2024	227
Görsel 45: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Güney Cephe Dershane Pencere Süslemeleri 2024.....	228
Görsel 46: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)	229
Görsel 47: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Genel Görünüm 2024.....	229
Görsel 48: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)	230
Görsel 49: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Dört Köşede Bulunan Kuleler 2024....	230
Görsel 50: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Doğu Cephe 2024	230
Görsel 51: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Doğu Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)	231
Görsel 52: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe 2024.....	231
Görsel 53: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe.....	232
Görsel 54: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 2024.....	232
Görsel 55: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 2024.....	233
Görsel 56: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Batı Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)	233
Görsel 57: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)	234
Görsel 58: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)	234
Görsel 59: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kubbe ve Pencereler 2024	234
Görsel 60: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kubbe Kasnağı 2024.....	235
Görsel 61: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Hücre Örneği 2019.....	235
Görsel 62: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Dershane-Mescit 2024	235
Görsel 63: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı Mukarnas Kavsara Süslemesi 2024.....	236
Görsel 64: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı Mukarnas Kavsara Süslemesi ve Kitabe 2024	236
Görsel 65: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı.....	237
Görsel 66: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Taç Kapı 1971 (VKVKBKM Arşivi) .	237
Görsel 67: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe Pencere Etrafı Bordür Süsleme 2024	238
Görsel 68: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe Pencere Süsleme Detayı 1971 (VKVKBKM Arşivi)	238

Görsel 69: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe Pencere Süsleme Detayı 1971 (VKVKBKM Arşivi)	239
Görsel 70: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Silindirik Gövdeli Külah Kısmı Yıkılmış Destekleme Kuleleri 1971 (VKVKBKM Arşivi)	240
Görsel 71: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Silindirik Gövdeli Konik Külahlı Destekleme Kuleleri 2024.....	240
Görsel 72: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe Detay 1971 (VKVKBKM Arşivi)	241
Görsel 73: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Genel Görünüm 2024.....	241
Görsel 74: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Yapıya Sonradan Eklenen Kısım 2024 (Ok ile İşaretlenmiştir)	242
Görsel 75: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Batı Giriş Cephesi 2024.....	242
Görsel 76: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Batı Giriş Cephesi Taç Kapı 2024	243
Görsel 77: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Güney Cephesi 2024.....	243
Görsel 78: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi kuzeybatı Cephesi 2024	244
Görsel 79: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Doğu Cephesi 2024.....	244
Görsel 80: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Güney Cephesi 1980.....	245
Görsel 81: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Taç Kapı 2024.....	245
Görsel 82: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Taç Kapı 1980 (VKVKBKM Arşivi) 246	
Görsel 83: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 1980 (VKVKBKM Arşivi)	246
Görsel 84: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 2024	247
Görsel 85: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 2024	247
Görsel 86: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Avlusu 2024.....	248
Görsel 87: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Çapraz Tonoz Üst Örtü 2024. 248	
Görsel 88: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Çapraz Tonoz Üst Örtü 2008 (VKVKBKM Arşivi)	249
Görsel 89: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Türbe Mekanı 2024.....	249
Görsel 90: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Türbe Mekanı Kubbe Üst Örtüsü 2024.....	250
Görsel 91: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024.....	250
Görsel 92: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024.....	251
Görsel 93: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024.....	251

Görsel 94: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre Penceresi 2024	252
Görsel 95: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre Beşik Tonoz Üst Örtüsü 2023	252
Görsel 96: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Üst Örtü 2024.....	253
Görsel 97: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Wc 2024	253
Görsel 98: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Karakol İnşaatı (Oluş ARIK).....	254
Görsel 99: Örnek No: 5-Nuhiye Medresesi Karakol İnşaatı (KVKBKM Arşivi) ...	255
Görsel 100: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Yerleşim Alanı (Oluş ARIK).....	255
Görsel 101: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Pencere Süsleme Detayı (Oluş ARIK)	256
Görsel 102: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Cephe Süsleme Detayı (Oluş ARIK).	257
Görsel 103: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Pencere Süsleme Detayı (Oluş ARIK)	258
Görsel 104: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Genel Görüntü (2024).....	259
Görsel 105: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avlu Alanı (2024).....	259
Görsel 106: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avlu Alanı (KVKBKM Arşivi)	259
Görsel 107: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Kuzey Cephe Duvarı 2024.....	260
Görsel 108: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Batı Cephe Duvarı 2024.....	260
Görsel 109: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Beşik Tonoz Üst Örtüsü 2024.....	260
Görsel 110: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Beşik Tonoz Üst Örtüsü 2024.....	261
Görsel 111: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Örneği 2024.....	261
Görsel 112: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Örneği 2024.....	261
Görsel 113: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Ocak Nişi 2024	262
Görsel 114: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Ocak Nişi 2024	263
Görsel 115: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Kapısı 2024	264
Görsel 116: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Penceresi 2024.....	264
Görsel 117: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Kapısı İçten Görünüşü 2024.....	265
Görsel 118: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024	265
Görsel 119: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024	265
Görsel 120: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024	266
Görsel 121: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024	266

Görsel 122: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Yapı Avlusunda Bulunan Payeler 2024.....	267
Görsel 123: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avluda Bulunan Sivri Kemer İzleri (KVKBKM Arşivi).....	267
Görsel 124: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avluda Bulunan Payeler 2024	267
Görsel 125: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Palmet Motifi (VKVKBKM Arşivi)	268
Görsel 126: Örnek No:7-Meydan Medresesi Genel Görüntü 1982 (VKVKBKM Arşivi)	268
Görsel 127: Örnek No:8-Meydan Medresesi Genel Görüntü 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	269
Görsel 128: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güneybatı Cephesi 2024.....	269
Görsel 129: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Taç Kapı 1997 (VKVKBKM Arşivi)	270
Görsel 130: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Taç Kapı 1960(Saim ÜLGEN Arşivi).....	271
Görsel 131: Örnek No:8-Meydan Medresesi Batı Cephesi Onarımdan Sonra (VKVKBK Arşivi).....	271
Görsel 132: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Onarımdan Önce 1982 (VKVKBK Arşivi).....	272
Görsel 133: Örnek No:8-Meydan Medresesi Kuzey Cephesi Onarımdan Önce 1982 (VKVKBK Arşivi).....	272
Görsel 134: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Önce (VKVKBK Arşivi).....	272
Görsel 135: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Sonra 2024	273
Görsel 136: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Sonra 2024	273
Görsel 137: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu 2000 (Cengiz BEKTAŞ)	273
Görsel 138: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak Sütunu 2024	274
Görsel 139: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak Sütunu 2024	275
Görsel 140: Örnek No:8-Meydan Medresesi Yıkılmış Revak Sütun Başlıkları 1982 (VKVKBK Arşivi).....	276
Görsel 141: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	277
Görsel 142: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN	

Arşivi)	277
Görsel 143: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	278
Görsel 144: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	278
Görsel 145: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	279
Görsel 146: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat Revak 2024	280
Görsel 147: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak 2024.....	281
Görsel 148: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak 2024.....	281
Görsel 149: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Revakları 1982 (KVKBKM Arşivi)	282
Görsel 150: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revakları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	283
Görsel 151: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	283
Görsel 152: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	284
Görsel 153: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat Revakları1960 (Saim ÜLGEN Arşivi).....	284
Görsel 154: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)	285
Görsel 155: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Kapısı 2024.....	285
Görsel 156: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Kapısı 2024.....	286
Görsel 157: Örnek No:8-Meydan Medresesi Beşik Tonoz Üst Örtülü Hücre 2024	286
Görsel 158: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Nişleri2024	286
Görsel 159: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi ve Mihrap Nişi 2024.....	287
Görsel 160: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi ve Mazgal Pencere 2024.....	287
Görsel 161: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi 2024	287
Görsel 162: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Taç Kapı Süslemeleri 2024	288
Görsel 163: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Genel Görüntü (KVKBKM Arşivi)	288

Görsel 164: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe 1980 (KVKBKM Arşivi)	289
Görsel 165: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe (KVKBKM Arşivi).....	289
Görsel 166: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe	289
Görsel 167: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzeybatı Cephe	290
Görsel 168: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Batı Cephe	290
Görsel 169: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Doğu Cephe.....	291
Görsel 170: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Güney Cephe	291
Görsel 171: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Giriş Holü.....	292
Görsel 172: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre	292
Görsel 173: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Tavan.....	293
Görsel 174: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre	294
Görsel 175: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi	294
Görsel 176: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi	294
Görsel 177: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi	295
Görsel 178: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Genel Görünüm 2021	295
Görsel 179: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Kuzey Giriş Cephe 2024	296
Görsel 180: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Batı Cephe 2024.....	296
Görsel 181: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Güney Cephe 2024.....	297
Görsel 182: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Doğu Cephe 2024.....	297
Görsel 183: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Giriş Kapısı 2024	298
Görsel 184: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2011 (VKVKBKM Arşivi).....	298
Görsel 185: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2011 (VKVKBKM Arşivi).....	299
Görsel 186: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2024.....	299
Görsel 187: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2024.....	300
Görsel 188: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre Kapısı 2024.....	300
Görsel 189: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Dershane-Mescit Kapısı 2024	301
Görsel 190: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Kapısı 2024.....	301
Görsel 191: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre2011 (VKVKBKM Arşivi).....	302
Görsel 192: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre 2024	302
Görsel 193: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre 2024.....	303

Görsel 194: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe 2020	303
Görsel 195: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe 2024	304
Görsel 196: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Üst Örtü 2024	304
Görsel 197: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi 2024.....	305
Görsel 198: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi 2024.....	305
Görsel 199: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Genel Görünüm 2024	306
Görsel 200: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi'nin Güneyinde Bulunan Hüsrev Paşa Camii 2024	306
Görsel 201: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Güneybatı Cephe 2024	307
Görsel 202: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Batı Cephe 2024	307
Görsel 203: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Doğu Cephe 2024	308
Görsel 204: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Kuzey Cephe 2024.....	308
Görsel 205: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Batı Cephe Giriş Kapısı 2024..	309
Görsel 206: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avlu 2024	309
Görsel 207: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avlu 2024	310
Görsel 208: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avluya Geçiş Sağlayan Koridorlardan Biri 2024.....	310
Görsel 209: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Revak 2024	311
Görsel 210: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Revak 2024	312
Görsel 211: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Revak ve Hücre Kapıları 2024	312
Görsel 212: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avluya Geçiş Sağlayan Koridorlardan Biri 2024.....	313
Görsel 213: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi ve İmaret Yapısı 2024.....	314
Görsel 214: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Genel Görüntü 2024.....	314
Görsel 215: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Kitabesi 2024	315
Görsel 216: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 2024.....	316
Görsel 217: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 1988 (VKVKBKM Arşivi)	317
Görsel 218: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe 2024	318
Görsel 219: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe 2024	319
Görsel 220: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Cami Mihrabı Güney Cephe 2024.....	320

Görsel 221: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe Medrese Bahçesi 2024.....	321
Görsel 222: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Güney Doğu Cephesi 2024	322
Görsel 223: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Güney Batı Cephesi 2024	323
Görsel 224: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)	323
Görsel 225: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)	324
Görsel 226: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)	325
Görsel 227: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 2024.....	326
Görsel 228: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Taç Kapıda Bulunan Kitabe 2023.....	327
Görsel 229: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Taç Kapı Giriş Eyvanından Avlu Görünüşü 2024.....	328
Görsel 230: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Avlu 2024.....	329
Görsel 231: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Avlu 2024.....	329
Görsel 232: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre Kapısı 2024	330
Görsel 233: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre Nişi 2024	331
Görsel 234: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre Penceresi 2024	332
Görsel 235: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre 2024.....	333
Görsel 236: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Avlu Cami Duvarı Mihrabiye 2024.....	334
Görsel 237: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Avlu Cami Duvarı Mihrabiye 2024.....	335
Görsel 238: Örnek No:17-Pizan Medresesi Genel Görünüm 2024	336
Görsel 239: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dilatasyon İzi 2024.....	336
Görsel 240: Örnek No:17-Pizan Medresesi Batı Cephesi 2024.....	337
Görsel 241: Örnek No:17-Pizan Medresesi Güney Batı Cephesi 2024.....	337
Görsel 242: Örnek No:17-Pizan Medresesi Güney Doğu Cephesi 2024.....	338
Görsel 243: Örnek No:17-Pizan Medresesi Kuzey Cephesi 2024.....	338
Görsel 244: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dilatasyon İzi 2024.....	339
Görsel 245: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2024	339
Görsel 246: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2024	340
Görsel 247: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2018	340

Görsel 249: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre 2024.....	341
Görsel 250: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Mazgal Penceresi 2024	342
Görsel 251: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Penceresi 2024	343
Görsel 252: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dershane-Mescit Hücresi 2024.....	343
Görsel 253: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Kapısı 2024	344
Görsel 254: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Kapısı 2024	345
Görsel 255: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)	346
Görsel 256: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm 2024	346
Görsel 257: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm 2020	347
Görsel 258: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Güney Cephe 2024	347
Görsel 259: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Kuzey Cephe 2024.....	348
Görsel 260: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Doğu Cephe 2024	348
Görsel 261: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Batı Cephe 2024	349
Görsel 262: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Avlu Restorasyonu Devam Ederken 2012 (KVKBKM Arşivi).....	349
Görsel 263: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Avlu 2024	350
Görsel 264: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024.....	350
Görsel 265: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024.....	351
Görsel 266: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2012 (VKVKBKM Arşivi)	351
Görsel 267: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024.....	352
Görsel 268: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024.....	353
Görsel 269: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 1993 (VKVKBKM Arşivi)	354
Görsel 270: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restorasyonu Devam Ederken 2012 Dershane-Mescit Hücresi (KVKBKM Arşivi)	354
Görsel 271: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Dershane-Mescit Hücresi 2024 (KVKBKM Arşivi)	355
Görsel 272: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024	355
Görsel 273: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024	356
Görsel 274: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024	356

TABLÖLAR DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. Van Gölü Medreseleri.....	17
Tablo 1.2. Bölgelere Göre Medrese Dağılımı.....	20

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temel fikri, Van Gölü çevresinde yer alan Osmanlı medreselerinin mimari tipoloji ve tarihsel bağlam içinde değerlendirilmesi gerekliliğinden doğmuştur. Nitekim bölgede mevcutta bulunan ve yıkılmış Osmanlı medreselerinin tamamını kapsamlı biçimde ele alan bir çalışmanın bulunmaması, bu araştırmanın ortaya çıkışında belirleyici olmuştur. Bölgenin tarihî, kültürel ve mimari birikimi; Osmanlı dönemi medrese yapılarının özgün karakterini incelemek adına önemli bir araştırma alanı sunmuştur. Tez konusunun seçilmesinde, hem bölgenin tarihsel sürekliliğini yansıtan mimari mirasın daha derinlikli olarak anlaşılması hem de Osmanlı taşra mimarisine dair boşlukların doldurulması amacı belirleyici olmuştur. Tezimin şekillenme sürecinde, kaynak taramaları, saha gözlemleri ve tipolojik değerlendirmeler aşama aşama geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerinde bulunan Osmanlı medreselerinin tipolojik özellikleri, mimari yapıları ve sanat tarihi açısından taşıdıkları değerleri kapsamlı bir çerçevede ortaya koymak ve anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında bana rehberlik eden, değerli görüş ve yönlendirmeleriyle akademik yolculuğuma ışık tutan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ' a en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen, yapıcı eleştirileri ve katkılarıyla tezimin gelişimine önemli katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ŞAN' a, Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNAY' a ve sanat tarihi bölümünde görevli olan diğer tüm öğretim üyelerine de teşekkür ederim.

Bu tez çalışmasını, hayatımda önemli bir yeri olan, rahmetli dayım Ramazan DELİCE' ye adıyorum. Onun hatırası bu çalışmanın en anlamlı parçası olarak kalacaktır. Son olarak beni cesaretlendiren ve desteğini esirgemeyen aileme minnettarım, teşekkür ederim.

GİRİŞ

Van Gölü havzası, tarih boyunca farklı medeniyetlerin kesişim noktasında yer almış; Urartu, Pers, Roma, Bizans ve Selçuklu izlerini bir arada barındıran zengin bir kültürel peyzaja sahiptir. Osmanlı döneminde de bu coğrafya, Doğu Anadolu'nun ilim ve eğitim merkezlerinden biri olarak öne çıkmış; özellikle Bitlis, Van, Hakkâri ve Muş kazalarında inşa edilen medreseler hem bölgesel farklılıkların hem de imparatorluk çapındaki eğitim anlayışının yerel tezahürlerini göstermiştir. Medrese mimarisi; plan düzeni, malzeme tercihleri, süsleme dili ve külliye bileşenleriyle hem kurumsal eğitim faaliyetlerinin mekânsal ifadesi olmuş hem de vakıf sistemi aracılığıyla sürdürülen sosyal yardımlaşma işlevini somutlaştırmıştır.

Bu çalışmada, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerini üç boyutta ele almayı amaçlıyoruz. Bu çalışmanın birinci bölümü, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerine odaklanmakta ve örgütlenişleri ile mimarî bileşenlerini sistematik bir biçimde ele almaktadır. Söz konusu bölümde, her bir medresenin plan kurgusu “avlü–dershane–hücre” üçlüsü ekseninde analiz edilmiş; avlunun konumlanma biçimleri, dersane hacimlerinin iç mekân düzenlemeleri, hücrelerin bağımsız ya da sıralı yerleşimleri ayrıntılı plâna dökülmüştür. Ayrıca duvar örgülerindeki malzeme kullanımı, tonoz ve kubbe sistemleri, çatı örtü teknikleri ile cephe süslemelerindeki motif repertuar, -mukarnas, rozet, bordür ve kaligrafik kuşaklar- tek tek irdelenmiştir. Bu tipolojik çözümleme, medreselerin kuruluş amaçlarına, eğitim programlarına ve sosyo-kültürel işlevlerine mimarî ölçekte nasıl cevap verdiğini ortaya koymayı hedeflemiştir.

İkinci bölüm, dört ilin vakıf kayıtları, mimarî kalıntılar ve saha gözlemleri temel alınarak hazırlanan bölgesel çalışmaları sunmaktadır. Bitlis başlığı altında (2.1) önce Şerefiye Medresesi (1529) örgülü külliye ilişkisi ve koridorlu avlu düzeniyle tanıtılmış; ardından Hatıbiye Medresesi (1550-1600) volkanik taş malzeme kullanımındaki incelikler, İhlâsiye Medresesi'nin (1589) mimari yapısı ve hücre çeşitliliği, Nuhiye/Nuh Baba Medresesi'nin (1700) geç Osmanlı sadeliği ve Yusufiye Medresesi'nin (1800) 19. yüzyıl geçiş dönemi özellikleri kronolojik sıra gözetilerek detaylandırılmıştır. Hakkâri alt başlığında (2.2), Zeynel Bey Medresesi (1560–1578)

revaklı avlu ve taş bezemeleri, Meydan Medresesi'nin (1700–1701) dağlık arazi uyarlamaları ile ahşap tadilat izleri kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir. Muş medreseleri kısmı (2.3) Mollakent Medresesi'nin ev tipi hücre yapıları ele alınırken, Van medreseleri başlığı altındaki (2.4) dört örnek – Hasan Bey (1563), Hüsrev Paşa (1567), İzeddin Şir (1594–1595), Evliya Bey (1671) – her biri kare veya dikdörtgen planlı avlu, dersane ve hücre organizasyonu bakımından mukayeseli olarak irdelenmiştir.

Üçüncü bölüm, medreselerin tarihsel gelişimi, coğrafi yerleşim stratejileri ve mimarî evrimini değerlendiren bütüncül bir bakış açısıyla oluşturulmuştur.

Van Gölü havzasındaki Osmanlı medreselerinin her birinin özgün tipolojik karakterini ayrıntılı biçimde ele alırken, aynı zamanda bu yapıları dönemsel ve bölgesel farklılıklarıyla birlikte mimarî, tarihî ve sosyo-kültürel boyutlarda bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

A. Konunun Niteliği ve Önemi

Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özellikleri üzerine yapılacak bu çalışma, sadece Osmanlı mimarisinin bir örneği olarak değil, aynı zamanda kültürel, eğitimsel ve tarihsel bağlamda da büyük bir öneme sahiptir. Osmanlı dönemi medreseleri, dönemin dini, sosyal ve ekonomik yapılarının yansıması olarak inşa edilmiştir. Bu medreselerin her biri, farklı coğrafi ve kültürel koşullarda şekillenmiş ve hem yapısal hem de işlevsel anlamda farklılıklar göstermiştir. Bu çalışma, medreselerin topografik yerleşimlerinden plan tiplerine, kullanılan malzeme ve tekniklerden süsleme özelliklerine kadar her yönüyle derinlemesine bir analiz yapmayı amaçlamaktadır.

Van Gölü çevresindeki medreseler, bölgenin Osmanlı dönemi eğitim ve kültür mirasını anlamak için kritik bir kaynak sunmaktadır. Medreselerin sadece dini eğitim kurumları olarak işlev görmediği, aynı zamanda sosyal, kültürel ve sanatsal birer merkez oldukları unutulmamalıdır. Bu medreselerin tipolojik özelliklerini incelemek, dönemin mimarisi, estetiği ve mühendisliği hakkında önemli bilgiler sunacak, aynı zamanda medreselerin inşa edildikleri coğrafyadaki halkın yaşam

tarzına, inanç sistemine ve eğitim anlayışına dair veriler elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın bir diğer önemli yönü ise, günümüzdeki kentsel dönüşüm süreçleriyle bu yapılar arasında ilişki kurarak, korunması gereken kültürel mirasın önemini vurgulamaktır. Ayrıca, Van Gölü çevresindeki medreselerin tipolojik özelliklerinin belirlenmesi, bölgedeki diğer kültürel mirasların korunmasına yönelik önemli bir referans noktası sağlayacaktır.

B. Kaynak ve Araştırmalar

Van Gölü ve çevresindeki Osmanlı medreselerine doğrudan odaklanan en önemli çalışmalardan biri Abdülislam Uluçam'ın *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van* ve *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis* çalışmalarıdır. Uluçam, bölgedeki medreselerin eğitim-öğretimdeki yerini mimari açıdan incelemiş, özellikle eğitim mekânlarının iç mimari üslubunu ve bölgenin iklim koşulları ile olan ilişkisini ele almıştır. Bu bağlamda, Van, Bitlis, Hakkâri ve Muş illerindeki medreselerin iç mekân organizasyonu ve eğitim alanlarının biçimlenmesi açısından incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle bölgenin sert iklim koşullarının yapı tasarımına etkisi, malzeme seçimleri ve mekân organizasyonu gibi faktörler, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerinin belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Van Gölü çevresindeki medreselerin mimari özellikleri, Osmanlı mimarisinin genel seyri içinde değerlendirilirken, Zerrin Köşklü 17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin tipolojisini konu aldığı tezinde önemli veriler sunmaktadır. Köşklü, bölgedeki medreselerin Selçuklu ve erken Osmanlı mimarisi ile olan ilişkisini değerlendirmiş, bu yapıların hem dini hem de eğitimsel işlevlerine odaklanmıştır. Özellikle medrese yapılarında kullanılan baca formlarını inceleyerek, bölgenin iklimsel koşullarının mimariye etkisini analiz etmiştir. Osmanlı medreselerinin plan tipleri ve fonksiyonel kullanımları açısından bu çalışmanın sunduğu bilgiler, Van Gölü çevresindeki medreselerin tipolojik özelliklerini anlamada yardımcı olacaktır.

Osmanlı mimarisinin Anadolu'daki erken gelişim sürecine ışık tutan Mehmet Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı* adlı çalışmasında, yapıları mimari ve süsleme özellikleri açısından ele almıştır. Özellikle erken dönem medreselerin

Anadolu mimarisindeki yerini ve önemini irdeleyen bu çalışma, Osmanlı öncesi ve erken Osmanlı dönemindeki medrese mimarisinin dönüşümünü anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, Van Gölü çevresinde yer alan Osmanlı medreselerinin süsleme unsurlarını ve mimari düzenlemelerini değerlendirirken, Arık'ın sunduğu veriler karşılaştırmalı analizler için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Osmanlı mimarisinin önemli yapı taşlarından biri olan medreseler, sadece eğitim kurumları olarak değil, aynı zamanda dönemin sosyo-kültürel ve dini yapısını yansıtan mimari unsurlar olarak da büyük bir öneme sahiptir. Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerini anlamak için, bölgedeki külliyeler, dini yapılar ve medrese sisteminin işleyişine dair yapılan akademik çalışmalar önemli veriler sunmaktadır.

Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri* konulu yüksek lisans tezinde, Muş il sınırları içindeki medrese yapılarının mimari özelliklerini, tarihsel gelişimini ve toplumsal işlevlerini detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Çalışmasında, Muş'taki medreselerin plan düzenlerini, yapım tekniklerini ve dönemin estetik anlayışını değerlendirerek, bu yapıların yerel iklim koşulları ve kültürel bağlamla nasıl uyum sağladığını ortaya koymuştur. Medreselerin eğitim, dini ve sosyal işlevlerine yönelik analizleri, Osmanlı dönemi eğitim kurumlarının yapısal ve fonksiyonel evrimine dair önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca, Kulağuz'un sunduğu koruma ve restorasyon önerileri, Muş'taki tarihi yapıların sürdürülebilirliğine yönelik kritik katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerini incelerken, Uluçam'ın mimari çözümleri ve koruma yaklaşımları ile Kulağuz'un yerel bağlam ve yapı tekniklerine ilişkin değerlendirmeleri önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

C. Kapsam ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özelliklerini incelemek ve bu yapıların mimari, işlevsel ve estetik açıdan değerlendirilmesini sağlamaktır. Çalışma, Osmanlı medrese mimarisinin evrimini, plan tipolojilerini, kullanılan malzemeleri, yapısal çözümleri ve süsleme unsurlarını analiz ederek, bölgedeki medreselerin kültürel, dini ve eğitimsel işlevlerine nasıl

katkı sağladığını anlamayı hedeflemektedir.

Kapsam

Çalışma, Van Gölü çevresinde yer alan dört ana ilde bulunan Osmanlı medreseleri üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu iller şunlardır: Van, Bitlis, Hakkâri ve Muş. Her ilde yer alan medreselerin mimari yapıları detaylı bir şekilde ele alınacak, ayrıca yıkılmış olan medreseler de tarihsel belgeler, arşiv verileri ve eski fotoğraflar aracılığıyla incelenecektir. Medreseler, sadece mevcut durumlarıyla değil, aynı zamanda Osmanlı dönemi eğitim yapılarının evrimsel süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Çalışma şu başlıkları kapsayacaktır:

1. Van Medreseleri: Hüsrev Paşa Medresesi, Pizan (Başkale) Medresesi, İzedin Şir (Gevaş) Medresesi, Evliya Bey (Gürpınar) Medresesi, Hasan Bey Medresesi (Gürpınar)
2. Bitlis Medreseleri: Şerefiye Medresesi, Hatıbiye Medresesi, Yusufiye Medresesi, İhlasiye Medresesi
3. Hakkâri Medreseleri: Meydan Medresesi, Zeynel Bey Medresesi
4. Muş Medreseleri: Mollakent Medresesi
5. Yıkılmış Medreseler: Muratpaşa Medresesi, Mahsut Paşa Medresesi, Alaadin Bey Medresesi, Melik Esat Medresesi, Begiye Medresesi, Nuhiye Medresesi, Mir Hasan-ı Veli Medresesi

Medreseler, bu illerdeki farklı coğrafi, kültürel ve toplumsal bağlamlarla birlikte analiz edilecektir. Bu kapsamda, her bir medresenin konumu, yapısal özellikleri ve dönemin sosyal yapısına olan etkisi de dikkate alınacaktır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma, çeşitli bilimsel yöntemler kullanılarak yürütülecek ve aşağıdaki adımlar takip edilecektir:

1. Literatür Taraması ve Teorik Çerçeve Çalışmanın temelini, Osmanlı medrese mimarisine dair mevcut literatür oluşturacaktır. Medrese yapıları üzerine yapılmış akademik çalışmalar, tezler, kitaplar ve makaleler incelenecektir. Bu

literatür taraması, Osmanlı medrese mimarisinin tarihsel gelişimi, tipolojisi, kullanılan inşa teknikleri, plan şemaları ve süsleme unsurları hakkında derinlemesine bilgi sağlayacaktır. Özellikle aşağıdaki kaynaklardan yararlanılacaktır:

- Top, M. (1998-1999) “Hoşap Medreseleri”, İzzettin Şir Camii”, “Hakkâri İli ve Çevresindeki Sanat Eserleri Üzerinde Yüze Araştırması”, “Hoşaptaki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler”
- Kulaz, M. (1997), “Zernek ve Pizan’da ki Mimari Eserler”, (Yüksek Lisans Tezi),
- Arık, M.O. (1971), “Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı”
- Uluçam, A. (2000-2002) “Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van” ve “Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis”,

Bu kaynaklar, çalışmanın teorik altyapısını oluşturacak ve Osmanlı medreselerinin mimari özelliklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

2. Alan Araştırması (Yerinde İnceleme) Alan araştırması, Van, Bitlis, Hakkâri ve Muş illerindeki mevcut medreselerin yerinde incelenmesini içerecektir. Bu inceleme sırasında medreselerin fiziksel durumları, mimari özellikleri, kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve süsleme unsurları belgelenecektir. Ayrıca, medreselerin çevreleriyle olan ilişkisi ve konumları da gözlemlenecektir. Alan araştırması sırasında elde edilecek veriler, medreselerin tipolojik ve fonksiyonel analizini destekleyecektir.
3. Tipolojik ve Yapısal Analiz Medrese yapıları, plan tipolojileri, kullanılan malzemeler, inşa teknikleri ve süsleme özellikleri açısından analiz edilecektir. Plan şemaları, medreselerin eğitim işlevlerine nasıl hizmet ettiğini ve sosyal bağlamdaki yerini ortaya koyacaktır. Ayrıca, medreselerin mekân düzenlemeleri, işlevsel alanlar ve yapısal bileşenler (avlu, derslikler, cami, kütüphane, vb.) detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu aşamada, her medresenin mimari yapısının dönemin sosyal, dini ve kültürel bağlamıyla ilişkisi değerlendirilecektir.

4. Fotoğraf ve Arşiv Belgeleri Kullanımı Yıkılmış medreselerle ilgili bilgiler, arşiv belgeleri, eski fotoğraflar ve haritalar aracılığıyla toplanacaktır. Bu veriler, kaybolmuş yapılar hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayacak ve kaybolmuş medreselerin mimari yapısına dair daha kapsamlı bir değerlendirme yapılmasına olanak tanıyacaktır.
5. Karşılaştırmalı Değerlendirme Van Gölü çevresindeki medreseler, Osmanlı medrese mimarisinin genel gelişimi içinde karşılaştırılacaktır. Özellikle erken Osmanlı dönemi ile diğer Osmanlı medrese yapıları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenecektir. Ayrıca, bölgesel farklılıkların ve iklim koşullarının medrese yapılarındaki etkileri de değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede, medreselerin yapımında kullanılan malzemeler, süsleme unsurları ve yapısal çözümler dikkate alınacaktır.
6. Restorasyon ve Koruma Önerileri Alan araştırması ve mimari analizlerden elde edilen veriler ışığında, medreselerin korunması ve restorasyonu için öneriler geliştirilecektir. Medreselerin tarihi ve kültürel önemi göz önünde bulundurularak, sürdürülebilir restorasyon teknikleri ve koruma yöntemleri üzerine odaklanılacaktır.

Veri Toplama Araçları

- Görsel Belgeler: Fotoğraflar, eski haritalar, mimari çizimler.
- Arşiv Verileri: Resmî belgeler, yazılı kaynaklar.
- Alan Gözlemleri: Yerde yapılan gözlemler ve notlar.
- Anketler ve Mülakatlar: Bölgedeki yerel uzmanlar ve akademisyenlerle yapılacak mülakatlar (gerekirse).

Veri Analiz Yöntemleri

- İçerik Analizi: Literatür taraması ve arşiv belgeleri üzerinden yapılan metin çözümlenmeleri.
- Görsel Analiz: Fotoğraf ve harita incelemeleriyle medreselerin fiziksel yapıları ve mimari detaylarının analiz edilmesi.
- Mekân Analizi: Medrese planlarının işlevsel analizleri ve sosyal bağlamdaki

rolleri.

Bu yöntemler aracılığıyla, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin mimari tipolojileri derinlemesine incelenecek ve medreselerin sosyal, dini ve kültürel bağlamdaki önemi vurgulanacaktır.

1. VAN GÖLÜ HAVZASININ COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

1.1. Van Gölü Havzasının Coğrafi Konumu

Van Gölü, Türkiye'nin doğusunda yer almakta olup, Van ve Bitlis illerinin sınırları içerisinde, deniz seviyesinden 1.640 metre yükseklikte bulunur ve 3.755 km² yüzölçümüne sahiptir. Kuzeyde Ağrı ve Tendürek Dağları, doğuda İran sınırı, güneyde Siirt ve Hakkâri illeri, batıda ise Muş iliyle komşudur. Bölge, karasal iklim özellikleri gösterir; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır.

Van Gölü Havzası, Urartu Krallığı'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış, bu tarihsel süreç, bölgenin mimarisine de yansımıştır.

Abdülselem Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van* isimli kitabında Bölgenin coğrafi koşullarının, Osmanlı medrese mimarisini şekillendirdiğini, soğuk kış koşulları nedeniyle medreselerde kalın duvarlar, küçük pencereler ve iç avlular gibi unsurlar yaygın kullanıldığını belirtir. Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri* isimli tez çalışmasında, yaz aylarındaki sıcaklıkları dengelemek için iç avlular ve gölgelikler gibi havalandırma unsurları tercih edildiğini belirtir. Ayrıca volkanik taşların, dayanıklılıkları ve ısı yalıtım özellikleri nedeniyle kullanıldığını ifade etmektedir. Aptullah Kuran, 1969 yılında yayımlanan *Osmanlı Mimarisi* adlı çalışmasında, bölgenin dağlık topografyası, medreselerin savunma amaçlı yerleşimlerini etkilediğini ve Van Gölü'nün hem bir ulaşım yolu hem de savunma engeli olarak kullanılmasının göl kıyısındaki medreselerin güvenliğini sağladığını belirtmiştir.

1.2. Van Gölü Havzasının Tarihçesi

Van Gölü Havzası, Cumhuriyet dönemi öncesinde, tarihsel süreç boyunca birçok medeniyetin etkisi altında kalmış ve bu medeniyetlerin mimari ve kültürel izlerini taşımaktadır. Bu bölümde, Van Gölü Havzası'nın Cumhuriyet öncesi tarihsel süreçteki önemli dönemlerini, medeniyetlerin etkisini ve bu dönemdeki mimari gelişmeleri daha detaylı bir şekilde ele alacağız.

- Tarih Öncesi Dönemler

Mehmet Gürbüz, *Van Gölü Çevresinin Prehistorik Çağı* isimli doktora tezinde Van Gölü Havzasının, tarih öncesi dönemlerde ilk yerleşim izlerine MÖ 8000-6000 yılları arasında rastlanıldığını, bölgedeki Neolitik Çağ yerleşimlerinin en belirgin örneklerinden birinin, Van Gölü'nün güneydoğusunda yer alan Kavaklıdere Höyüğü olduğunu belirtir. Bu dönemdeki toplumlar, avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlamışlar, ancak ilerleyen zamanla yerleşik hayata geçerek tarıma dayalı yaşam biçimine yönelmişlerdir.

- Urartu Krallığı Dönemi (M.Ö. 9.-6. yüzyıl)

Urartu Krallığı, Van Gölü Havzası'nın tarihindeki en önemli medeniyetlerden biridir. Altan Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı* isimli çalışmasında MÖ 9. yüzyılda kurulan Urartu Krallığı'nın, Van Gölü çevresindeki Tuşpa şehrini (günümüz Van şehri) başkent yaparak büyük bir devlet kurduğunu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde geniş topraklara hükmettiğinden bahsetmektedir. Ayrıca urartular, sulama sistemleri ve tarımsal üretim alanlarında büyük gelişmeler kaydetmiş, aynı zamanda maden işçiliği ve taş işçiliği gibi alanlarda da ustalaşmışlardır.

Urartu döneminin mimarisi, güçlü kaleler ve tapınaklarla şekillenmiştir. Van Kalesi, bu dönemin en önemli yapılarından biridir ve günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca, Urartuların inşa ettiği kaya mezarları ve sulama sistemleri, bölgedeki Urartu kültürünün izlerini taşıyan önemli kalıntılardır. Urartuların taş işçiliği, bölgedeki tüm medeniyetlere etki etmiş ve zamanla bölgenin mimari yapılarında da kendini göstermiştir.

- Pers, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemleri

Urartu Krallığı'nın çöküşünün ardından bölge, sırasıyla Pers İmparatorluğu, Helenistik Krallıklar, Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Bu medeniyetler, bölgeye farklı kültürel ve mimari katkılar sağlamıştır. Persler, MÖ 6. yüzyıldan itibaren bölgedeki egemenliklerini kurmuşlar ve Pers mimarisinin izlerini bırakmışlardır. Bu dönemde, saraylar ve yönetim binalarının inşa edilmesi yanında, bölgenin önemli ticaret yolları üzerinde yer alması, bölgeyi askeri ve ekonomik açıdan stratejik bir hale getirmiştir. Persler aynı zamanda sulama

sistemleri ve tarımda geliştirdikleri tekniklerle de bölgeye katkıda bulunmuşlardır. Bölge, MÖ 4. yüzyılda Büyük İskender'in fetihleri ile Helenistik kültürün etkisi altına girmiştir. Helenistik dönemde, özellikle tapınaklar ve tiyatrolar gibi yapılar öne çıkmıştır. Bölgedeki Helenistik etkiler, şehir planlaması ve yapısal organizasyonda kendini göstermektedir. Mehmet Serdar, *Şehr-i Bitlis* adlı çalışmasında Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu döneminde, Van Gölü Havzası'nın, askeri ve dini yapılarla donatıldığını, Roma döneminde, savunma amaçlı kaleler inşa edildiğinden bahsederek Bizans döneminde ise özellikle dini yapılar, kiliseler ve surlar ön plana çıktığını ve Ahlat'ta ki Ulu Camii, bu dönemin en önemli mimari eserlerinden biri olduğunu belirtir.

- Selçuklu Dönemi (11.-13. Yüzyıl)

Selçuklu dönemi, Van Gölü Havzası'nda önemli mimari değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. 11. yüzyılda bölgeye Türklerin hakimiyetinin başlamasıyla, Selçuklu mimarisi etkisini göstermeye başlamıştır. Ahlat'ta ki Selçuklu mezar taşları ve kervansaraylar bu dönemin tipik örnekleridir. Selçuklular, bölgedeki medrese yapılarında özellikle geometrik desenler ve bitkisel motifler kullanmış, taş işçiliğini ve yapı tekniklerini geliştirmişlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgiye Nurettin Tabak'ın *Ahlat Türk Mimarisi* adlı eserinde yer verilmektedir.

Erek Medresesi, 12. yüzyılda Selçuklu dönemi mimarisinin tipik bir örneği olarak inşa edilmiştir. Bu medrese hem dini ilimler hem de pozitif bilimlerin öğretildiği bir kurum olarak Selçuklu döneminin eğitim yapısına ışık tutmaktadır.

- Osmanlı Dönemi (16.-20. Yüzyıl)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Van Gölü Havzası önemli kültürel ve ticari merkezlerden biri haline gelmiştir. Osmanlı dönemi, özellikle medrese yapılarının inşa edilmesiyle dikkat çeker. Osmanlı medreseleri, dönemin eğitim anlayışını yansıtan yapılar olarak önemli bir yer tutmuştur. Bu medreseler sadece dinî ilimlerin öğretildiği mekânlar değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel hayatta da etkin rol üstlenmiştir. Hüsrev Paşa Medresesi, Osmanlı döneminin en erken bilinen medreselerinden biri olup 16. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu yapının Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim anlayışını yansıtan önemli bir örnek teşkil ettiğini Mehmet Top, Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler adlı çalışmasında

vurgulamaktadır.

Hüsrev Paşa Medresesi'nin yapısal özellikleri, dönemin taş işçiliği ve mimari zarafetini yansıtan unsurlar taşır. Ayrıca, Gürpınar Medresesi ve Şeyh Safieddin Medresesi gibi diğer medreseler de bölgedeki eğitim kurumları olarak önemli bir yer tutmuştur.

Van Gölü Havzası, tarihsel açıdan oldukça zengin bir bölgedir. Urartu Krallığı'ndan Osmanlı dönemine kadar, her medeniyet kendi izlerini bırakmış ve bu izler, bölgedeki mimaride, kültürel yapıda ve eğitim sisteminde derin etkiler bırakmıştır. Bölgedeki yapılar, iklim koşulları, yerel malzeme kullanımı ve kültürel etkilerin bir sonucu olarak, her dönemin mimarisi özgün bir şekilde gelişmiştir. Bu tarihsel süreç, Van Gölü Havzası'nın kültürel mirasının zenginliğini ortaya koymakta ve bölgenin tarihsel kimliğini anlamamızda önemli bir rol oynamaktadır.

1.3. Medrese Kavramı

Medrese, kelime anlamı itibariyle Arapça kökenli bir terim olup “ders verilen yer” anlamına gelir. İslam dünyasında, genellikle dinî eğitimlerin verildiği, ancak zamanla çeşitli bilim dallarının da öğretildiği kurumsal bir eğitim yapısı olarak tanımlanır. Medrese kavramının tarihsel süreç içerisinde çok farklı anlamlar kazandığını ve her medeniyetin eğitim sistemine katkı sağladığını Bozkurt, *İslam Medeniyetinde Eğitim Kurumları* adlı eserinde ifade etmektedir.

Erken dönemde, medreseler, daha çok dini eğitim veren eğitim yapıları olarak varlık göstermiştir. Ancak, 9. yüzyıldan itibaren, özellikle Abbâsîler döneminde, daha sistemli bir eğitim kurumu haline gelmeye başlamışlardır.¹ Medrese kavramı, yalnızca dini öğretinin yapıldığı yerler olarak değil, aynı zamanda ilmî düşüncenin geliştirildiği, felsefi, mantıki, matematiksel ve astronomik bilgilerin de öğretildiği bir eğitim kurumu olarak şekillenmiştir. Bu yönüyle medreseler, Orta Çağ'da Batı'da var

¹ George Makdisi, *The Rise of Colleges*, (1. Baskı), Edinburgh Üniversitesi Yayınları, Edinburgh, 1981, I, 50.

olan üniversitelerle paralel bir yapıyı temsil eder.²

Medrese eğitiminin temel amacı, bireylere sadece dini bilgi vermek değil, aynı zamanda toplumun ihtiyaç duyduğu çeşitli bilim dallarında da uzmanlık kazandırmaktır. Erken İslam toplumlarında medreselerin işlevi, İslam hukukunu (fıkıh), kelamı, tefsiri ve hadisleri öğretmektir. Ancak zamanla astronomi, tıp, matematik ve geometri gibi pozitif bilimler de müfredatın bir parçası haline gelmiştir. Bu konuda Fahri Ünan'ın 'Osmanlılarda Medrese Eğitimi' başlıklı çalışması, medreselerde okutulan dersler, hocalar ve kullanılan kitaplar üzerinden eğitim sisteminin kapsamını detaylandırmaktadır. Benzer şekilde Muammer Demirel'in, *Medrese Eğitimi* adlı eseri de medreselerin tarihsel gelişimini, kurumlaşma sürecini ve Osmanlı dönemi uygulamalarını ortaya koyarak bu kurumların dini ve bilimsel bilginin aktarımındaki önemini vurgulamaktadır.

Medrese kavramı, Osmanlı İmparatorluğu'nda da uzun yıllar süren bir gelenek haline gelmiş ve Türk-İslam eğitim geleneğinin önemli bir unsuru olmuştur. Osmanlı'da, medrese sistemi, eğitimdeki ahlaki, dini ve entelektüel yönleriyle toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlamıştır. Bu durumu ayrıntılı biçimde ele alan Uzunçarşılı, 1964 yılında yayımladığı *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı* adlı eserinde medreselerin, Osmanlı toplum düzeninin en önemli yapı taşlarından biri olduğunu vurgulamaktadır.

1.3.1. Medrese Kavramı Tarihsel Gelişimi

Medreselerin tarihsel gelişimi, İslam dünyasında eğitim anlayışının evrimini anlamak için önemlidir. Erken İslam toplumlarında medrese, sadece bir eğitim kurumu değil, aynı zamanda dini ve sosyal bir merkez işlevi görmüştür. İlk medreseler, Abbâsîler döneminde, özellikle Bağdat'ta, İslam dünyasında bilimsel ve dini eğitimi örgütlemeye yönelik olarak kurulmuştur. Bu dönemdeki medreseler, genellikle cami kompleksleriyle ilişkilendirilmiş ve dini ilimlerin yanı sıra, tıp, astronomi, matematik gibi çeşitli alanlarda da dersler verilmiştir.³

² Johannes Pedersen v George Makdisi, *Madrassa*, (2. Baskı), Harvard Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1979, 5, 350.

³ A. L. Tibawi, "Muslim Education in the Golden Age of the Caliphate," *Islamic Culture*, 28(2), 1954, 420.

Medreselerin kurumsal yapısı, Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde, Nizamülmülk'ün 11. yüzyılda Nizamiye adı altında kurduğu Nizamiye Medreseleri ile daha da güçlenmiştir. Nizamiye Medreseleri, medrese eğitim sisteminin en önemli örneklerinden biri olup, Selçuklu İmparatorluğu'nda eğitimin merkezi haline gelmiştir. Bu medreseler, aynı zamanda felsefe, mantık, edebiyat ve bilim gibi çeşitli alanlarda da eğitim vermiştir. Selçuklu dönemindeki medreseler, eğitimin yaygınlaştırılması bakımından önemli bir aşama kaydetmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise medrese sistemi, özellikle Osmanlı sosyal yapısının bir parçası olarak gelişmiştir. Osmanlılar, Selçukludan devraldıkları medrese anlayışını daha da kurumsallaştırmış ve çeşitli medrese türleri oluşturmuştur. Bu dönemde medreseler, ilmiye sınıfının yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamış, şehirlere yayılmış, köy ve kasabalarda da köy medreseleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı'daki medrese eğitiminde, sadece dini ilimler değil, aynı zamanda tıp, matematik, edebiyat ve mantık gibi pozitif bilimler de öğretilmiştir.⁴

Tanzimat dönemi ile birlikte, Osmanlı'da modernleşme hareketleri başlatılmış ve medrese sistemi, Batı'dan gelen bilimlerle entegrasyon sürecine girmiştir. Bu süreç, medreselerdeki eğitim sistemini değiştirmiş, modern bilimlerin de öğretildiği eğitim kurumlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁵ Ancak, 19. yüzyılda Batı tarzı eğitim sistemlerinin etkisiyle, medrese kurumunun etkinliği zamanla azalmış ve medreseler yerini modern okullara bırakmıştır.⁶

Medreselerin tarihi gelişimi, her ne kadar değişimlere uğramış olsa da İslam dünyasında eğitimdeki merkezi yerini uzun süre korumuş ve kültürel bir miras olarak günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

1.3.2. Medreselerin İşlevi ve Tipolojik Özellikleri

Medreseler, İslam dünyasında eğitimin en önemli kurumlarından biri olarak ortaya çıkmıştır ve bu kurumların işlevleri hem dini hem de dünyevi alanda büyük bir etki yaratmıştır. Medrese, kelime anlamı olarak "ders verme yeri" veya "okul"

⁴ Mustafa Gündüz, "Türk Eğitim Tarihinde Medrese Tarihi Yazıcılığı", *Osmanlı Medeniyeti*, 19(1), 2023, 30.

⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Medreseler Neydi, Ne Değildi?* (1. Baskı), Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, I, 2019, 21.

⁶ Mehmet İpşirli, *Osmanlı İlimiyesi*, (1 Baskı), Kronik Kitap Yayınları, 2021, 55.

anlamına gelir. Başlangıçta dini eğitim veren bu yapılar, zaman içinde farklı bölümlerde eğitim veren birer yükseköğretim kurumu haline gelmiştir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde medreselerin, aynı zamanda felsefe, astronomi, matematik, tıp, mantık ve diğer bilim dallarının da öğretilmeye başlandığı ilim yuvaları olduğunu; Bozkurt, *İslam Medeniyetinde Eğitim Kurumları* isimli çalışmasında belirtmiştir.

1.3.2.1. Medreselerin İşlevi

Medreselerin işlevi, tarihsel süreç içinde zamanla farklılaşmış olsa da temel işlevi, toplumların eğitim ihtiyacını karşılamak ve bireylere dini ve ahlaki değerleri kazandırmak olmuştur. Bu kurumlar, aynı zamanda eğitim gören bireylerin toplumsal hayatla uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlamak için ahlaki ve etik değerleri öğretmeye de büyük önem vermiştir.

Medreseler, İslam düşüncesinin gelişmesinde büyük bir rol oynamış ve İslam dünyasında önemli ilimlerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Medreselerde öğretilen dersler arasında Kur'an, Hadis, Fıkıh (İslam hukuku), Kelam (İslam teolojisi), Tefsir (Kur'an yorumları) ve Arap edebiyatı gibi dersler yer alırken, zamanla tıp, astronomi, mantık, matematik ve coğrafya gibi dünyevi bilimler de medrese müfredatına dahil edilmiştir. Böylece medreseler, İslam toplumlarında entelektüel gelişimin merkezleri haline gelmiştir.⁷

Bir diğer işlevi ise, medreselerin dini eğitim dışında sosyal ve kültürel bir fonksiyon görmesi olmuştur. Medreseler, aynı zamanda birer kültürel merkez işlevi görmüş, öğrencilere bilgi aktarımının yanı sıra sosyal etkileşim, kültürel değerlerin aktarılması ve toplumsal iş birliğinin güçlendirilmesi gibi önemli fonksiyonlar da üstlenmiştir. Bu nedenle medreseler, sadece öğrenim yapılan mekânlar değil, aynı zamanda sosyal hayatın önemli unsurlarından biri olarak görülmüştür.

1.3.2.2. Medreselerin Tipolojik Özellikleri

Medreselerin tipolojik özellikleri hem fiziksel yapılarına hem de eğitim işlevlerine dair önemli unsurları barındırır. Medrese yapıları, genellikle belirli bir

⁷ Ali Atçıl, "Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim: Medreseler", *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, (4. Baskı), Mustafa Gündüz (Haz.), İnsan Yayınları, İstanbul, 2018, 30.

plan şeması etrafında şekillenmiştir ve bu plan, İslam dünyasında kültürel ve dini değerlerin etkisiyle belirli bir standarda oturmuştur. Osmanlı medreselerinde, Selçuklu döneminden miras kalan bazı yapısal özellikler korunmuş ve zamanla yerel ihtiyaçlara göre çeşitli modifikasyonlara uğramıştır.

Medrese yapıları, genellikle merkezi bir avlu etrafında inşa edilmiştir. Bu avlu hem öğrencilerin dinlenme hem de ders aralarında etkileşimde bulunmalarına imkân tanımıştır. Avlunun etrafında ise derslikler, kütüphaneler, camiler ve öğretmen odaları gibi alanlar yer alır. Medrese planlarında en dikkat çekici özelliklerden biri, merkezi bir iç avlu etrafında sıralanan odaların simetrik düzenidir. Bu tipolojik düzen hem fiziksel hem de sosyo-dini bir işlev taşır; çünkü öğrenci ve öğretim üyeleri arasındaki ilişkiyi simgeler ve eğitimdeki düzeni sağlar.⁸

Medreselerin dış cephesi, genellikle oldukça sade ve gösterişten uzak tutulmuştur. Ancak iç mekânlar, özellikle derslikler, zengin taş işçiliği ve ahşap işçiliğiyle süslenmiş olabilir. Ayrıca, medreselerde cami ile iç içe geçmiş bir yapı düzeni sıklıkla görülür; çünkü bu yapılar hem eğitim hem de dini ibadet yerleri olarak işlev görmüştür. İç mekânlar ise öğrencilerin uzun süreli eğitimlerine uygun olarak geniş ve ferah tutulmuştur.

Bazı medreseler, kütüphane ve rasathane gibi bilimsel alanlarla donatılmıştır. Medrese yapılarında genellikle bir kütüphane bulunur ve bu kütüphane, medresenin eğitim işlevini destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca, bazı medreseler, öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla iç mekânlarına lojmanlar eklemiştir. Bu lojmanlar, medrese öğrencilerinin eğitim süreçlerini sürdürebilmesi için uygun koşullar sağlar.⁹ Sonuç olarak, medreseler hem bir eğitim kurumu olarak işlev görmüş hem de zaman içinde tipolojik açıdan gelişerek farklı kültürlerde kendine özgü yapılar haline gelmiştir. İslam dünyasında medreseler, sadece dini bilginin aktarılmasının ötesine geçerek, geniş bir bilgi yelpazesinde eğitim sunmuş ve bu eğitim alanlarının düzeni de belirli bir kültürel mirasın korunmasına hizmet

⁸ Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, (1. Baskı), İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü Yayınları, İstanbul, 1970, I, 108.; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, (1. Baskı), İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü Yayınları, İstanbul, 1972, II, 65.

⁹ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Medreseler Neydi, Ne Değildi?* (1. Baskı), Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, I, 2019, 35.

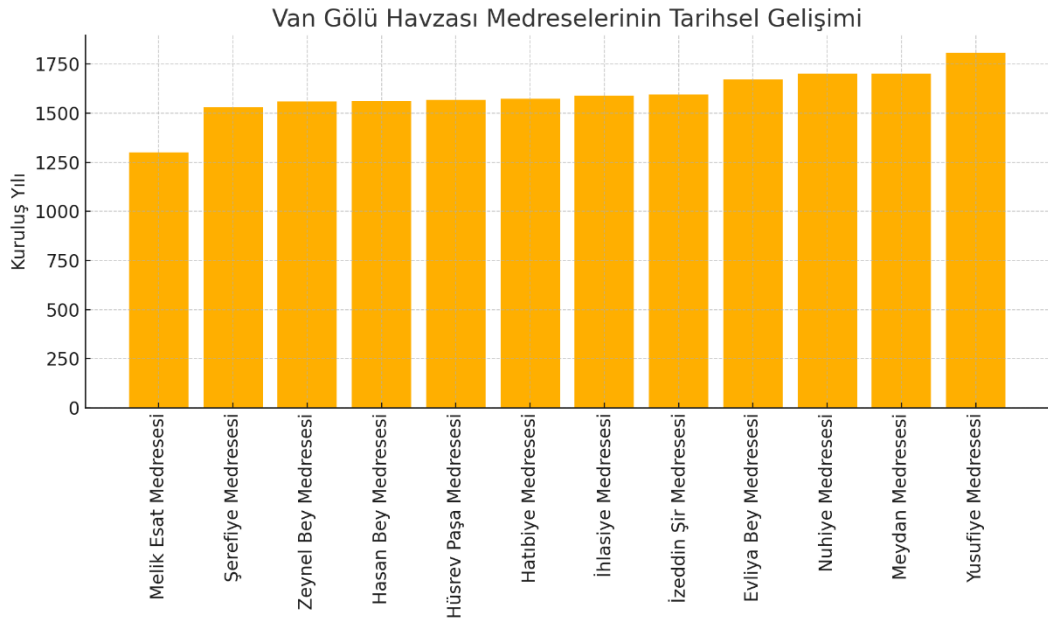
etmiştir. Bu nedenle, medrese yapıları sadece birer eğitim kurumu değil, aynı zamanda birer kültürel ve bilimsel mirasın taşıyıcıları olarak önem taşır.

1.4. Van Gölü Medreselerin Tarihsel Gelişimi

Van Gölü havzasındaki medrese ağının tarihsel gelişimi, Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı klasik dönemi imar faaliyetleri ve 19. yüzyıl yenileşme hareketlerine uzanan çok katmanlı bir süreçtir. Aşağıda, bölgesel ve dönemselsel olarak ele alınmış, medreselerin kuruluş motivasyonları, mimari tipolojileri ve kurumsal dönüşümlerine dair ayrıntılı bilgi sunulmaktadır.

Tablo 1.1. Van Gölü Medreseleri

Medrese Adı	Kuruluş Yılı
Begiye Medresesi	1444
Şerefiye Medresesi	1529
Zeynel Bey Medresesi	1560-1578
Hasan Bey Medresesi	1563
Hüsrev Paşa Medresesi	1567
Hatibiye Medresesi	1572
Ihlasiye Medresesi	1589
İzeddin Şir Medresesi	1594-1595
Melik Esat Medresesi	1600
Pizan Medresesi	1653
Evliya Bey Medresesi	1671
Nuhiye Medresesi	1700
Meydan Medresesi	1700-1701
Yusufiye Medresesi	1800
Mollakent Medresesi	1818

Tablo ve grafik, Van Gölü havzasındaki medreselerin kuruluş yıllarını ayrıntılı biçimde sunuyor. Zaman çizelgesi, 1300'lü yıllarda başlayan erken dönem yapılaşmadan 1808'e dek uzanan mimari evrimi görsel olarak özetlemektedir.

1. Erken Dönem İzleri ve Melik Esat Medresesi (Hakkâri, 1300): Bölgedeki en eski kayıtlı eğitim yapısı olan Melik Esat Medresesi, 14. yüzyıl başlarında Hakkari'de kurulmuştur. O dönemin hanedan vakfiyeleri eğitim kurumunu hem dini hem de idari merkez olarak tanımlamıştır.

2. 16. Yüzyılda Klasik Osmanlı Etkisi ve Bölgesel Yayılma: 16. yüzyıl Osmanlı'sında Van Gölü çevresine yapılan medrese yatırımları, merkezi otoritenin bölgeye ilgisinin artışıyla paralel gelişmiştir. Bu döneme ait başlıca yapılar şunlardır:

- İzzeddin Şir Medresesi (1594–1595, Van): Cami-Medrese ortak avlu düzeni, cephede düzgün kesme taş işçiliği.
- Şerefiye Medresesi (1529, Bitlis): Külliye ölçeğinde cami–medrese entegrasyonu ve imaret ek yapıları.
- İhlasiye Medresesi (1589, Bitlis): Geç döneme ait plan modifikasyonları ve öğrenci barınma hücrelerinde büyüklük varyasyonları.
- Hasan Bey Medresesi (1563, Van): Kare planlı avlu çevresinde hücreler, kubbeli dershane ve hücrelerle düzenlenen klasik düzen.

- Hüsrev Paşa Medresesi (1567, Van): Medrese- Camii ortak avlu içerisinde U şeklinde dizilmiş hücre kombinasyonları.
- Zeynel Bey Medresesi (1560–1578, Hakkâri): revaklı avlu ve türbe-medrese ilişkisi.
- Hatıbiye Medresesi (1550-1600, Bitlis): Kapalı avlu sistemi ve geometrik bordürler.

Bu yapılar, Nizamiye tarzı plan şemasını bölge iklimine uyarlayarak ‘avlu–dershane–hücre’ üçlüsünü dengeli bir düzen içinde sunmuş; vakıf gelirleriyle ayakta kalmayı öngören bir kurum modelini yerleştirmiştir.

3. 17. Yüzyılda Kurumsallaşma ve Yerel Himaye: 17. yüzyılda hem Van hem de Bitlis sahasında şunlar inşa edilmiştir:

- Meydan Medresesi (1700–1701, Hakkâri): İki katlı revaklı hücre dizilimi özellikleri.
- Pizan Medresesi (1653): İki katlı revaklı hücre dizilimi özellikleri.

4. 18.–19. Yüzyılların Sonu: Sadelik ve Koruma İhtiyacı: 18. yüzyıldan itibaren Muş merkezde Mollakent Medresesi (1818), Bitlis merkezde Yusufiye Medresesi ayakta kalan başlıca yapıdır. Aynı dönemde kurulmuş ancak günümüze ulaşamamış yapılar:

- Alaaddin Bey Medresesi ve yanındaki imaret (Muş)
- Murat Paşa Medresesi (Muş)
- Mahsut Paşa Medresesi (Muş)
- Begiye Medresesi (Bitlis)

Bu yapılar, sadeliğe yönelen mimari kararlar ve sınırlı süsleme anlayışıyla; işlevselliği ön plana alan, daha küçük ölçekli vakıf tasarımları olarak kayıtlara geçmiştir.

5. Tanzimat ve Modernleşme Etkileri:19. yüzyılın ortalarında Osmanlı’nın eğitim politikalarındaki yenilikler, medrese sistemine Batı bilimlerinin

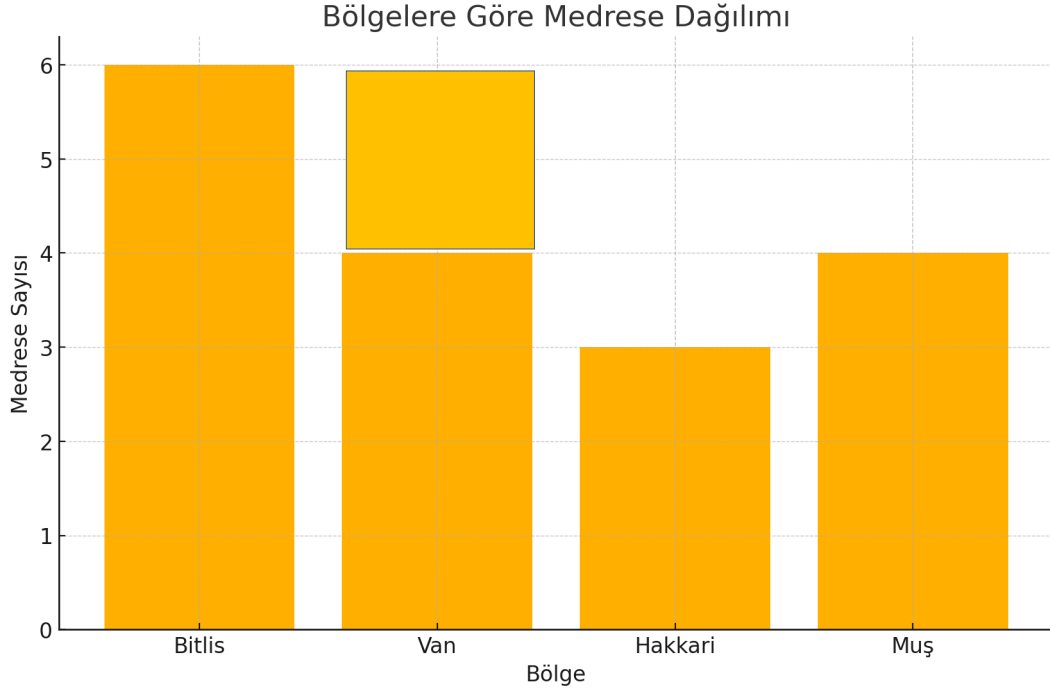
entegrasyonunu hedefleyen düzenlemeler getirmiş; vakıf gelirlerindeki azalma, şehir merkezlerinde yeni mekteplerin açılması medrese fonksiyonlarının gerilemesine yol açmıştır. Van Gölü havzasındaki pek çok medrese bu dönemde öğrenim binalarını yitirerek kültürel miras olarak restore edilmeyi bekleyen yapılar haline gelmiştir.

1.5. Van Gölü Medreselerin Coğrafi Analizi

Van Gölü havzasındaki medreseler, dört ana ilde farklı yoğunluk ve karakterde dağılmıştır. Bitlis bölgesi, altı medreseyle en yüksek yoğunluğa sahipken; Van'da dört, Hakkâri'de üç ve Muş'ta dört medrese bulunmaktadır. Bu dağılım, her ilin coğrafi konumu, Osmanlı idari yapısındaki rolü ve dönemin eğitim-kültür politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Yöredeki ticaret yolları, nüfus merkezleri ve stratejik savunma noktaları, medrese kuruluş tercihlerini belirlemiştir.

Tablo 1.2. Bölgelere Göre Medrese Dağılımı

Bölge	Medrese Sayısı
Bitlis	6
Van	6
Hakkâri	3
Muş	4

Tablo ve grafikte, her bir ilin Van Gölü havzasındaki medrese sayısını görebilirsiniz:

- **Bitlis:** 6 medrese
- **Van:** 6 medrese
- **Hakkâri:** 3 medrese
- **Muş:** 4 medrese

Bu dağılım, Bitlis ve Van'ın bölgedeki en yoğun ilim merkezi olduğunu, ardından Muş'un önemli medrese odakları olduğunu, Hakkari'de ise daha sınırlı sayıda eğitim kurumu bulunduğunu göstermektedir.

Bitlis'teki altı medrese (Şerefiye, Hatıbiye, İhlasiye, Nuhiye/Nuh Baba, Yusufiye ve Begiye) 16. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan dönemde inşa edilmiş; yüksek platolar, vadiler ve karasal iklim koşulları göz önünde bulundurularak kalın taş duvarlı, küçük pencereli ve revaklı avlulu tasarımlar tercih edilmiştir. Şerefiye Medresesi gibi külliye düzenindeki yapılar hem ibadet hem de eğitim işlevlerini bir araya getirirken, Hatıbiye ve İhlasiye Medreseleri'nde görülen kemerli cephe süslemeleri Osmanlı taş işçiliğinin zarafetini yansıtır. Begiye Medresesi ise ne yazık ki tamamen yıkılmıştır; varlığı eski kayıtlarda anılmakla birlikte günümüze ulaşan

kalıntısı bulunmamaktadır. Van ili kıyısındaki altı medrese (Hasan Bey, Hüsrev Paşa, İzzeddin Şir, Evliya Bey) 1563–1671 yılları arasında inşa edilmiş, gölün nem dengesi ve serinletici etkisi ve bitkisel gölgeliklerle pekiştirilmiştir. Kare ve dikdörtgen planlı avlular, kubbeli dersaneler ve hücre düzenlemeleri; öğrenci konaklaması ve lojistik desteğin bir arada yürütüldüğü bir kompleks anlayışla tasarlanmıştır. Hakkari'deki üç medrese (Melik Esat, Zeynel Bey, Meydan) dağlık arazi koşullarına uygun olarak düşük hücre tavanlı, sık dikmeli revaklı ve kalın duvarlı örnekler sunar. Melik Esat Medresesi erken döneme ait basit plan şeması taşırken; Meydan Medresesi ise 18. yüzyıl tadilatlarında ahşap kirişli açıklıklar eklenerek evrim geçirmiştir. Muş merkezde dört medrese bulunmuştur: günümüzde yalnızca Mollakent Medresesi ayakta kalırken, Alaaddin Bey, Murat Paşa ve Mahsut Paşa Medreseleri ile yanlarındaki imaretler tamamen yıkılmıştır. Mollakent Medresesi, geniş avlulu ve kuzey cepheli pencereleriyle sade bir işlevsellik sunar. Diğer üç medrese ise vakıf kayıtlarında anılsa da günümüze orijinal hallerinden hiçbir iz taşımamaktadır. Bu bölgesel dağılım, medreselerin sadece eğitim kurumu olmaktan öte; vakıf sistemi içinde sosyal yardım, misafirhane ve kültürel etkinlik merkezleri olarak da işlev gördüğünü ortaya koyar. Coğrafi şartlar, malzeme tercihleri ve plan şemaları arasındaki sıkı ilişki, her ilin kendi yerel koşullarına özgü mimari uyarlamaları nasıl doğurduğunu göstermektedir.

Van Gölü havzasındaki medrese dağılımı, bölgesel coğrafya, iklim ve Osmanlı'nın eğitim stratejilerinin birlikte şekillendirdiği çok katmanlı bir yapıyı ortaya koymaktadır. Bitlis'teki yoğunluk (6 medrese), kentin hem idari hem de kültürel merkez oluşunun bir göstergesidir. Karasal iklim koşullarına uyum sağlamak için kalın duvarlı, küçük pencere ve revaklı avlulu tasarımların tercih edilmesi, bölgenin zorlu doğa şartlarına karşı dayanıklı binalar inşa etme yeteneğini yansıtır.

Van'daki medreselerin (6 adet) göl kıyısına yakın konumlanması, su kaynaklı iklim düzenlemesine ve ticaret yollarının göl üzerinden sağladığı lojistik avantajlara işaret eder. İç avlulardaki su kanalları ve bitkisel gölgelikler hem eğitim hem de sosyal ihtiyaçları karşılayan, çok işlevli bir mekânsal örgütlenmeyi desteklemiştir.

Hakkâri bölgesinin üç medresesi, dağlık arazi ve savunma kaygıları doğrultusunda kompakt planlı, düşük hücre tavanlı yapılar olarak öne çıkar. Erken ve

geç dönem örneklerinin yan yana bulunması, bölgedeki medrese geleneğinin farklı dönemlerde benimsediği üslup ve teknik dönüşümleri sergilemektedir.

Muş'ta ayakta kalabilen tek yapı olan Mollakent Medresesi, sade ve işlevsel planıyla vakıf temelli küçük ölçekli eğitim modelinin izlerini taşır. Diğer üç medresenin (Alaaddin Bey, Murat Paşa, Mahsut Paşa) yıkılmış olması, bölgedeki mimari mirasın korunmasında yaşanan boşluklara dikkat çekmekte; restorasyon ve belgeleme çabalarının önemini vurgulamaktadır.

Genel olarak, medreselerin kuruluş yılları ve mimari tipolojileri, Osmanlı klasik döneminden geç döneme kadar süregelen eğitim kurumu geleneğinin sürekliliğini kanıtlamaktadır. Coğrafi etkenlerle biçimlenen malzeme seçimi, plan şemaları ve süsleme anlayışı; her ilin yerel koşullarına özgü adaptasyonları ortaya koyarak, Van Gölü havzasının kültürel mirasının analitik bir çerçevede değerlendirilmesine imkân sağlamıştır. Bu veriler, ilerleyen bölümlerde yapılacak koruma-restorasyon önerileri ve yerel kentsel planlama stratejilerinin temelini oluşturacaktır.

2. VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ MEDRESLERE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Bitlis Medreseleri

2.1.1 Şerefiye Medresesi (1529)

Örnek No: 1

Yapının Adı: Şerefiye Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi, Muştakbaba Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: 64/ 473/ 4
Tescil Tarihi: 01.12.1989 (Diyarbakır)
Çizim No: 1-21
Görsel No: 1-27

Tarihçe

Caminin taç kapısındaki kitabesine ve vakfiyesine göre göre 1529 yılında IV. Şerephan tarafından yaptırılmıştır. Medresenin kitabesi bulunmamaktadır.¹⁰ Şehir merkezinin güneyinde Muştakbaba mahallesinde, kışla ve hosor derelerinin birleştiği yerde kurulmuş cami, medrese, imaret ve türbe yapılarından oluşan bir külliyenin elemanıdır. Hamam dışında kalan yapılar bir avlu etrafına sıralanmıştır. Avlunun doğusunda medrese, güneyinde cami, bitişiğinde türbe, kuzeyinde ise imaret yer almaktadır (Çiz. 1-2) (Gör. 1-2). Medrese eğimli Arazi üzerinde, eğim kullanılarak inşa edildiği için doğu cephesinde yapı iki katlı, batı cephesinde tek katlıdır. Medresenin kuzeyi dar bir yol, güneyinde bitişik arasta yapısı, batısı doğal kayalıklarla, doğusu ile ana yol ile çevrelenmiştir. Vakıf eski eser fişinde yer alan bilgilere göre medrese 1946 yılında onarımdan sonra otel olarak kullanılmıştır.¹¹ 1971 yılı incelemelerine göre alttaki hücreleri demirci dükkanı, kendisi de otel olarak kullanılan ve bir dönem marangoz atölyesi olarak kullanılan medrese Vakıflar genel müdürlüğüne 1985 ve 2006 yıllarında onarılmış, günümüze sağlam olarak gelen

¹⁰ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 19.; Abdülsemel ULUÇAM, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayinevi, Ankara, 2002, 25.

¹¹ Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi 13.00.22 Numaralı Dosya.

medresenin temel özelliklerinde bir değişiklik söz konusu olmamış, 2012 yılında restorasyon projesi 2021 yılında revize restorasyon projesi Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır. Restoresi biten yapı günümüzde restoran olarak hizmet vermektedir (Gör. 3-4-5-6).¹²

Plan ve Tipoloji

Medrese kuzey-güney istikametinde uzanan ve kareye yakın dikdörtgen planlı bir form gösterir (Çiz. 3-4-5-6-7-8-9-10). Yapı açık avlulu, iki eyvanlı, dokuz hücreli simetrik bir plan şemasına sahip olmakla birlikte avlunun geç dönemde kapatıldığı bilinmektedir. (Gör. 7-8-9). Medresenin temel unsurlarından hücre mekanları doğu ve batı kanatlarında simetrik olarak dizilmiştir.¹³

Cepheler

Medrese Şerefi caminin doğusunda ve yaklaşık iki metre uzaklıkta güney duvarı genişliğince uzanmaktadır. Sade bir cephe düzeni vardır (Çiz.11). Cephelerde tek sıra halinde taş bir saçak ve daha alt kotunda şerit halinde taş bir silme vardır (Gör. 10). Doğu Batı yönünde eğimli bir arazide kurulduğu için yapının doğu cephesi iki, batı cephesi kayalıklara yaslandığı için tek katlı olarak düzenlenmiştir (Gör.11). Üzeri düz toprak dam örtülü medresenin avlu kısmı geç dönemde ahşap çatı ile kapatılmıştır. Dam üzerinde ayrıca kesme taş örgülü bacalar yer almaktadır. Lokma demir parmaklıklı üç adet küçük pencerenin yer aldığı batı cephede kesme taş örgünün yanı sıra sıralı moloz taş ve yer yer sıva izleri bulunmaktadır. Yapının Güney cephesi şerefiye han ile bitişiktir, dolayısıyla bu cephede herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Medresenin kente bakan doğu cephesi iki kat halinde düzenlenmiştir ve arazi durumundan yararlanılarak zemin katına hafif basık sivri kemer açıklıklı dükkanlar yapılmıştır. Bu cephenin yıllar içinde yenilendiği ve asıl karakterinin değiştiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Dükkânların kemer kilit taşının üzerinde beş adet ahşap eş büyüklükte dikdörtgen çerçeveli pencere bulunmaktadır. Cephenin

¹² Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, 13.00.22 Numaralı Dosya.

¹³ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 23.; Abdülsemam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 32.

¹⁴ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 23.; Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, 13.00.22 Numaralı Dosya.

saçak altında batı cephede olduğu gibi ince bir taş silme vardır. (Gör.12)

Medresenin kuzey cephesi dar bir sokakla camiden ayrılmaktadır. Bu cephede bir adet dikdörtgen pencere ve silme altında taç kapının her iki tarafında birer adet küçük boyutlu iki niş bulunmaktadır. Kuzey cephesinin ortasından sivri kemerli bir niş içerisine alınmış geniş ve yüksek giriş açıklıklı sade, abidevi taç kapısı bulunmaktadır (Çiz 12-13-14-15-16). Taş lentolu dikdörtgen kapı açıklığı çift kanatlı ve ahşaptır (Gör.13-14).

İç Mekân

Medreseye Camiden dar bir sokakla ayrılan kuzey cephenin ortasındaki eyvan biçimli taç kapıdan üzeri beşik tonoz ile örtülü sivri kemerli eyvan mekanına girilir (Çiz 17-18). Giriş eyvanı, medresenin merkezi noktası olan havuzlu açık avluya açılır¹⁵(Gör.15). Diğer mekanlar bu avlu etrafında dizilmişlerdir. Giriş eyvanının tam karşısında güney yönünde sivri kemer açıklıklı bir eyvan daha vardır. Giriş eyvanından daha büyük tutulan sivri beşik tonoz örtülü bu eyvan camekan ile kapatılmıştır (Gör.16-17). Eyvanların yan taraflarında avlu ile hücreler arasındaki bağlantıyı sağlayan sivri beşik tonozlu sivri kemer açıklıklı ikişer koridor yer almaktadır (Gör 18-19-20). Giriş eksenine göre simetrik bir düzenleme gösteren iç mimaride, kare planlı hücre yapılarında bazı farklılıklar görülmektedir. Doğu kanadın ikinci katında üstleri kubbe ile örtülü beş hücre yer alırken, batı kanadındaki güneyden ikinci ve üçüncü hücreler birleştirilerek üstleri beşik tonozla kapatılmıştır (Çiz. 19-20-21). Kubbeler pandantif geçişlidir. Kubbe ve tonozlar tuğla örgülüdür¹⁶.Mekânın aydınlanması için tonozlu büyük hücrede tonozun ortasında bir tepe penceresi vardır. Ortadaki hücreler yuvarlak taş lentolu birer kapıyla avluya, diğerleri koridorlara açılmaktadır. Avlu alanı ile diğer tüm mekanlardaki kot farklılığı iki basamakla çözülmüştür. Tüm hücrelerde niş bulunmaktadır, dışarıya bakan açıklıkları mevcuttur (Gör. 21-22-23). Restorasyon sürecinde raspa çalışmaları sırasında medresenin hücrelerinde niş boşlukları ve güneybatı köşe hücresinin güneye bakan duvarında bir kapı açıklığı ortaya çıkmıştır. Medresede dersane

¹⁵ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 25.; M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 19.; VKVKBKM Arşivi, 13.00.22 Numaralı Dosya.

¹⁶ VKVKBKM Arşivi, 13.00.22 Numaralı Dosya.

olarak kullanılan ayrı bir mekân yoktur.¹⁷ Ancak girişin karşısındaki kible eyvanı ya da batı kenardaki birleştirilerek büyütülen hücre bu amaç için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.¹⁸

Malzeme ve Teknik

Medrese tamamen düzgün kesme taşla yapılmış cephede bazı noktalarda yer yer moloz taş kullanılmıştır. Medresenin tüm pencere ve kapı doğramaları ahşap malzeme, pencere korkulukları metaldir. Kubbelerde tuğla kullanılmıştır. Üst örtüsünün toprak dam şeklinde olduğunu sonraki yıllarda dökme mozaik yapıldığını bildiğimiz yapının üst örtüsü restore edilirken kalın bir tabaka halinde düz toprak dam ve yüzeyi dökme mozaik kaplamalar sökülüp, düzgün kesme taş kaplama yapılmıştır (Gör.24-25-26-27). Restore çalışmalarıyla iç mekânlarda duvarlar horasan harcı ile sıvanmış ve boyanmış, Avlu üzerini kapatmak için yıllar içinde yapılan ahşap örtü kaldırılmış, çelik profilli temperli reflekte camla avlunun üzeri tekrar kapatılmıştır.

Süsleme

Medresede süsleme yoktur.

2.1.2. Hatıbiye Medresesi (1550-1600)

Örnek No: 2

Yapının Adı: Hatıbiye Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez, Muştakbaba Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: 63/462/6
Tescil Tarihi: 01.12.1989 Tarih ve 317 Sayılı Karar. (Diyarbakır)
Çizim No: 22-32
Görsel No: 28-45

Tarihçe

¹⁷ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 25.; M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 19.

¹⁸ Ahmet Ali Bayhan, "I. Van Gölü Havzası Sempozyumu". Bitlis'teki Medreseler. Oktay Belli (Editör), İstanbul, Van Valiliği, 2006, 195.; VKVKBKM Arşivi 13.00.22 numaralı dosya, 1986 tarihli uzman raporu.

Medresenin kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple medresenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Memi Dede türbe yapısıyla karşılıklı konumları ve üslup benzerlikleri düşünülünce XVI. yy. ikinci yarısı olduğu düşünülebilir.¹⁹ Yapı 2004 senesinde restorasyon projeleri uygun bulunana kadar bir onarım geçirmemiş, 2005 senesinde restorasyonu bitmiş, 2018 de basit onarım kapsamında kapı-pencereleri değiştirilmiştir.²⁰

Şehrin güneyinde Alemdar caddesine yakın garipler sokakta yer alan Meyilli bir arazi üzerine kurulan medresenin doğu ve kuzeyinde sonradan inşa edilmiş tescilli konut mimarileri, batısı ve güneyi sokak ile çevrenmiştir. Medresenin güneyinde yer alan Memi Dede Türbesi ve zaviye yapısı ile olan bütünlük güneyde açılan bir sokakla bozulmuştur (Çiz. 22-23). Güney ana cephesi, yükseltilmiş bir platform üzerine oturtulmuştur. Restorasyondan önce yapının bazı bölümlerinin yıkıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bazı bölümlerde ise orijinali mi böyleydi yahut zamanla deformasyona mı uğradığı konusunda görüşler mevcuttur.²¹ Medresenin cephesi yakınında bulunan Memi Dede türbe ve zaviyesi ile aynı dönemde yapıldığı düşünüldüğünden restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanırken yararlanılmıştır. Şu an özel bir vakıf tarafından kullanılmaktadır.²²

Plan ve Tipoloji

Medrese teras şeklinde bir dış avlu, kapalı bir iç avlu, iç avluya bakan büyük bir eyvan ve yine iç avluya açılan doğu kolunda iki, batı kolunda üç hücre ile dikdörtgen bir şema çizmektedir. Medresenin kuzeybatı köşesindeki iki hücre restitüsyon çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Oluş Arık, Kuzeybatı köşede bulunan hücre olmadan ve avluyu ele almadan yapının L formunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca binanın doğu duvarının tahrip olmuş uzantısı ile L'nin güneye uzanan kolundaki tonoz üzengisi ve doğuya dönerken kesintiye uğramış bordür, açık avlu olarak nitelendirilen alanın böyle açık olmayıp kapalı kuruluşlara sahip olduğunu

¹⁹ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.

²⁰ VKVKBKM Arşivi, 13.00.223 Numaralı Dosya.

²¹ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.; M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.

²² VKVKBKM Arşivi, 13.00.223 Numaralı Dosya.

düşündürdüğünü belirtir.²³ Abdüselam Uluçam ise yapıyı dış avlu ile dikdörtgen formda ele alır.²⁴ (Çiz. 24-25-26).

Cepheler

Tamamı Düzgün kesme taşla ince bir işçilik gösteren medrese, kütlede yapılan girinti ve çıkıntılarla hareketlilik göstermektedir. Güney giriş cephesi yapının en hareketli cephesidir (Gör.28-29) (Çiz. 27). Bu cepheden düşey kot farkını aşmak için on dört basamaklı taş bir merdivenle öncelikle dış avluya ulaşarak geçilir (Çiz. 28). Merdivenin basamak sayısı taranan bazı kaynaklarda on iki olarak belirtilmiştir.²⁵ Avlunun kuzeybatı köşesinde sivri kemerli dikdörtgen çerçeveli sade bir taç kapı, kapının üzerinde basık kemerli iç avluyu aydınlatan büyük bir pencere, aynı düzlemde kapı kodunda yine kademeli basık kemer formunda alınlıklarıyla çift pencere bulunmaktadır (Gör. 30-31) (Çiz. 29-30-31). Avlunun doğusunda iki kademe halinde başlayıp tek kademe olarak dış avlunun batısında medresenin güney cephesine bakan bölüm olan derslane yer alır.²⁶ Dershaneye ait pencere süsleriyle dikkat çeker. Batı cephesinde bir adet mazgal pencere vardır. Binanın düz damı kenarında çift kademeli saçak kornişi restorasyondan sonra tek katlı bir saçak kornişi olarak yapılmıştır. (Gör 32-33-34-35-36) (Çiz.32).

İç Mekân

Beş hücreli, bir iç avlulu ve avluya bakan eyvanıyla kendi içinde kapalı bir form gösteren medreseye Güney cephesinden girilmektedir (Çiz. 33).

Taç kapıdan kare planlı merkezi iç avluya geçilmektedir (Gör. 37-38). Avlu üst örtüsü ayna tonozdur ve restorasyondan önce açık bırakılmış ayna kısmı üst örtüde aydınlatma feneri yapılarak kapatılmıştır (Gör. 39) (Çiz. 34). İç avlunun kuzeyinde, doğu-batı duvarlarının orta ekseninde birer dolap nişi olan üst örtüsü sivri beşik tonoz bulunan eyvan alanı yer alır. İç avlunun doğu duvarından sivrice büyük

²³ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.

²⁴ Abdüselam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.

²⁵ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.; Abdüselam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.

²⁶ Abdüselam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.

bir tahfif (boşaltma, hafifletme) kemeri içinde yüksek eşik kodlu basık kemerli bir kapı mevcuttur. Bu kapıdan dış avluya bakan güney cephedeki içten büyük bir niş içerisinde bulunan Bitlis sivil mimarisinde kullanılan²⁷çifte pencere, sivri beşik tonozlu doğu duvarında bir adet dolap nişi bulunan kare formlu hücreye geçilir. Bu hücreye bitişik daha basit ve büyük bir kapıdan, kuzeydoğu hücresine girilmektedir. Bu hücre kuzey, güney ve batı duvarlarında birer dolap nişi olan, üst örtüsü beşik tonozlu dikdörtgen formludur.

İç avlunun güneybatı köşesinden bir kapı açıklığı ile dersane olarak nitelendirildiğimiz güney batı hücresine geçilir (Gör. 40). Bu hücre kare formlu ayna tonoz üst örtülü batı ve kuzey duvarlarında birer dolap nişi, doğu duvarının kuzeydoğu köşesinde bir dolap nişi, doğu duvarında bir adet ocak nişi, güney duvarında yapının güney cephesine bakan bir adet penceresi vardır. Yapının restorasyon projesinde bu mekânın doğu duvarında bir pencere olduğu belirtilmiş fakat uygulamada yapılmamıştır. M. Oluş Arık'ın planlarında bu bölüme iç avludan direkt geçiş olmamakla birlikte kuzeyde bulunan hücreden geçiş sağlanmakta, batı duvarında kuzey köşeye doğru bir dolap nişi doğu duvarı kuzey ucunda eski kapı yerine benzeyen bir dolap nişi, bu duvarın ortasından güneye kaymış bir ocak nişi tasvir edilmiştir.²⁸ Dersane hücresinin kuzeyinde, avlunun batısında bulunan ve restorasyon öncesi yapılan restitüsyon çalışmaları ile şekillenen hücre dikdörtgen formlu, sivri beşik tonozludur. Daha önce harap halde bulunan ve sadece dikdörtgen formda olduğu dış duvarı ve üst örtüsü tamamen yıkılmış olduğu belirlenebilen mekânın²⁹ batı duvarında bir adet mazgal penceresi kuzey duvarında diğer hücreye geçiş kapısı ve iç avluya açılan bir kapısı bulunmaktadır. Medresenin yine restorasyon çalışmaları ile şekillen diğer hücresi kuzeybatı köşede bulunan restitüsyon projesinde dikdörtgen fakat restorasyon projesinde batı sokak yapılanmasına bağlı olarak pahlanmış bir şekilde planlandığı anlaşılan sivri beşik tonoz üst örtülü batı cephesinde mazgal penceresi olan alandır. Güneyde bir batıda ise üç adet taş çörtlen bulunmaktadır. Tüm mekânların tabanı yöresel küfeki kesme

²⁷ Şehabettin Öztürk ve Yüksel Bingöl, "VII uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu", Hatibiye Medresesi Restorasyonu, Oktay Belli (Ed.), Bursa, Betav, 2013, 257.; Yüksel Sayan ve Şahabettin Öztürk, *Bitlis Evleri*, (1.Baskı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, I, 96.

²⁸ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971,52.

²⁹ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971,52.

taş kaplamadır.

Malzeme ve Teknik

Medrese tamamen düzgün kesme taşla yapılmış restorasyondan önce düz toprak dam üst örtüsü mevcuttur. Restore çalışmalarıyla Medresenin tamamı düzgün kesme taşla (Bitlis küfeki taşı) yapılmış, yapının tüm iç ve dış duvarlarında, zemin kaplamalarında kullanılmıştır. Medrese örtü sistemi kaplamasında ve giriş merdiven yapımında bazalt taşı, tüm pencere ve kapı doğrama, kayıt ve kanatlarında ahşap malzeme, örtü sistemi aydınlatma fenerinde metal malzeme kullanılmıştır. Pencere korkuluklarında medrese örtü sistemi düz dam bazalt taş kaplamadır. Medrese duvarları iç ve dıştan sıvasızdır (Gör.40-41).

Süsleme

Yapımında İnce bir işçilik sergilenmiş, mimarisi ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Süsleme taş malzeme üzerine oyma-kabartma tekniği ile oluşturulmuştur. Geometrik desenler, yıldız motifleri, gül bezek motifleri³⁰ yapının en göze çarpan kısmı güney giriş cephesidir. Dershane penceresinin de açıldığı bu cephenin batı kolunda cephe yüzeyi eğik bir bordürle bir kademe olarak derinleşmekte kabartma hatlarla geometrik örgü işlenmiş olan bu bordür saçak kornişi altında cephede ters L şeklinde pencere açıklığını üstten ve sol taraftan kuşatmaktadır. Ancak doğuda bu devamlılık kesilmektedir.³¹ Zarif sütuncelere oturan dilli kemeri ve mukarnaslı kavsarasıyla dershanenin penceresi Selçuklu taş kapılarını hatırlatmaktadır.³² Lokma demir parmaklıklı Pencerenin etrafı, kademeli silmelerin altında geometrik örneklerle bezenmiş geniş bir kuşak, devamında yuvarlak kemer alınlıklı kavsaralıdır. Pencerenin doğu köşesinde yine örgü bordürleri ve gül bezek motifleri olan süsleme şeritleri bulunmakta bu süslemelerin pencereyi kuşatmak için hazırlandığı izlenimi bıraktığı düşünülmektedir (Gör. 42).³³

³⁰ Gülsen Baş, *Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*, (1. Baskı), Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Bitlis, 2002, I, 43.

³¹ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.; Gülsen Baş, *Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*, (1.Baskı), Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Bitlis, 2002, 43.

³² M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 52.

³³ Gülsen Baş, *Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*, (1. Baskı), Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Bitlis, 2002, 43.; M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 52.

Medresenin basık kemerli ta kapısı, sade bir sivri kemerle kuşatılmış, etrafındaki çerçevesiz silmelere gül bezek motifler serpiştirilmiştir.

2.1.3. İhlasiye Medresesi (1589)

Örnek No: 3

Yapının Adı: İhlasiye Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez, Taş Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: 4/10/3
Tescil Tarihi: 01.12.1989 tarih ve 317 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 35-47
Görsel No: 46-72

Tarihçe

Külliye içinde yer alan medrese Şemseddin Han oğlu Kürt beylerinden Emir Şerefhan tarafından yaptırılmıştır. Arapça kitabesinde 1589 tarihi okunmaktadır.³⁴ Medrese Bitlis kent merkezinde taş mahallesinde hükümet konağının karşısında yer alır. Yapı 1971 yılında rölöve projeleri hazırlanarak bir onarım geçirmiş, daha sonra 17.06.1997 tarih ve 1975 sayılı karar ile restorasyon projeleri uygun bulunmuş ve restore edilmiştir. Medresenin etrafında Şemseddin Veli, Ziyaeddin, II. Şerefhan ve üç bacılar türbeleri bulunur (Gör. 46) (Çiz. 35). İhlasiye medresesinden hayranlıkla söz eden Lynch, o günlerde askeri amaçlı kullanıldığını söyler.³⁵ Yapı günümüzde restoran olarak hizmet vermektedir.

Plan ve tipoloji

Medrese doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir formdadır (Çiz. 36). Dikdörtgen form, kuzey cephenin ortasında dışarı taşan beş kenarlı çıkıntı sebebiyle bozulmaktadır. Yapı, dört eyvanlı, kapalı avlulu, sekiz hücreli bir şema gösterir. Medrese mimari özellikleri ve zengin taş işlemleri bakımın Selçuklu üslubuna benzemektedir (Gör. 47).³⁶

³⁴ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 51.

³⁵ H.F.B. Lynch,1901

³⁶ Şehabettin Öztürk ve Yüksel Bingöl. "*VII uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*". Hatıbiye Medresesi Restorasyonu, Oktay Belli (Editör), Bursa, Betav, 2013, 257.

Cepheler

Medrese yönden köşe yarım piramidal çatılı kuleler ile desteklenmiş, dikdörtgen formdadır. Kaleyi andıran yapı, yöresel mimarinin seçkin örneklerinden biridir.³⁷ İç avlunun üst örtüsü sekizgen kasnağa oturan basık külah şeklindedir. Kasnağın etrafında her kenarda birer adet olan sivri kemer açıklıklı sekiz pencere yer alır. Yapının cephelerinde simetri hakimdir (Gör. 48). Cephelerdeki dikdörtgen formdaki tüm pencereler iç bükey silmelerin derinleştirdiği açıklık içerisine alınmıştır. Medresenin güney cephesinin ortasında cepheden daha yüksek tutulan taç kapı, kapının her iki tarafında dikdörtgen formlu ikişer pencere açıklığı ve köşelerde kuleler bulunmaktadır. Kuleler kümbet izlenimi vermektedir (Gör. 49).³⁸ Dikdörtgen bir kitle halinde düzenlenen taç kapı beden duvarlarında dışa ve yukarı doğru çıkıntı yapmaktadır. Bu kitlenin içinde sütüncelere oturan sivri kemerli eyvan şeklinde düzenlenen bir portal nişi, bu nişe de kuzeyde mukarnas kavsaralı ve daha dar boyutlu asıl kapı nişi bağlanmaktadır. Portal nişinin ve asıl kapı nişinin sağında ve solunda uzun ince formda yivlendirilmiş birer niş toplamda dört niş yer almaktadır.

Doğu cephede ortada iki güneyde bir pencere bulunmaktadır. Cephede saçak kısmı kıvrımlı konsollar üzerine oturmaktadır. Sade bir cephedir. Ortadaki alt pencere dikdörtgen açıklıklıdır. Üstündeki pencere yuvarlak kemerli yivli niş içerisindedir (Gör. 50-51). Güneyde bulunan mazgal pencere yuvarlak kemerlidir. Batı cephesinde saçak yine kıvrımlı konsollara oturmuştur cephenin ortasında iki katlı iki pencere yer almaktadır. Alttaki pencere dikdörtgen açıklıklı üstte bulunan yuvarlak kemer açıklıklıdır. Kuzey cephede on bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Üçü kitleden dışa taşan çokgen bölümde diğerleri doğu ve batı koldadır (Gör. 52-53-54-55) (Çiz. 37-38). Yapının dört köşesinde bulunan destekleme kuleleri silindirik gövdeli konik külahlıdır. Dış cephelerde pencere, kapı vs. açıklıklarla saçak hizası arasında bayağı mesafe olmasının sebebi dış duvarların iç örtü sisteminden daha yüksek seviyeye kadar yükseltilmesidir (56-57-58).³⁹

³⁷ VKVKBKM Arşivi, 13.00.223 Numaralı Dosya.

³⁸ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.

³⁹M. Oluş Arık, *Bitlis yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 47.

İç Mekân

Medrese içeride kubbe dışarıda piramit üst örtülü ortak hacmin dört yönündeki dört eyvanla köşelere rastlayan toplamda sekiz hücreden oluşur (Çiz. 39). Yapıya Güney cephesinde bulunan taç kapı ile girilmektedir. Portalden Sivri beşik tonozlu daha küçük hacimli giriş eyvanına girilir. Eyvanın her iki tarafında birer mekân vardır. Sağ tarafta bulunan mekânda dama çıkılan taş merdivenler yer alır. Sol tarafta bulunan hücre diğer hücrelere nazaran daha küçüktür. Sivri beşik tonozlu dikdörtgen hücre ve dama çıkılan mekân muhtemelen girişin karşısında bulunan ana eyvan aksını karşılamak üzere tasarlanmış ve işlevsel hale getirilmiş alanlardır. Giriş eyvanından sonra kapalı kare formu bir avlu karşılamaktadır (Çiz. 40-41). Restore edildikten sonra giriş eyvanı ve avlu arasında ahşap çerçeveli cam rüzgarlık yapılmıştır. Avlunun üzerini örten kubbe, dört kenardan sivri kemerlerle taşınmakta ve kubbeye geçiş elemanı olarak pandantifler kullanılmıştır (Gör. 59-60). Kubbe eteğinde sivri kemerli sekiz pencere vardır. Avlunun doğu batı ve kuzey kenarlarında sağır kemerli duvarlarda birer kapı ve dikdörtgen formu lokma demirli birer pencere vardır. Doğu ve batı hacimleri simetrik olup sivri beşik tonoz örtülüdür. Dış cephe duvarlarında alt alta iki pencere açıklığı ve sağlı sollu birer dolap nişi, güney duvarında birer ocak ve dolap nişi kuzey duvarında birer dolap nişi bulunur. Ortaya yakın takviye kemerleri bulunmaktadır.

Avlunun kuzeyinde bulunan eyvana yine sivri sağır bir kemeri dolduran duvardan bir kapı açıklığı ile geçilmektedir (Gör. 61). Dikdörtgen ve yapının kuzeyinden dışarı çıkıntı yapan beş kenarlı çokgen bir formu birleşir. Üst örtüleri sivri beşik tonozdur. Fakat kuzeydeki örtü bitimi yarım kubbe-külâh arası bir şeydir bu da akla yelpaze tonoz olabilir mi sorusunu getirir.⁴⁰ Dikdörtgen hacmin sağ ve sol duvarlarında birer dolap nişi, çokgen çıkıntının üç kenarında birer pencere ve yine sağ ve sol kenarlarında birer dolap nişi mevcuttur. Oluş arık doğu batı ve kuzey yönlerinde uzanan mekanların sağır kemerlerle sınırlanmayıp birer eyvan olarak merkezi avluya açılmış olabileceğini düşünür ve duvarlardaki devşirme süslü taşların bu fikrini desteklediğini belirtir⁴¹. Sonraki yıllarda Abdulselam Uluçam avlunun Doğu Batı ve Kuzey yönlerinde bulunan hacimlerden eyvan olarak bahseder ve

⁴⁰M. Oluş Arık, *Bitlis yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 48.

⁴¹ M. Oluş Arık, *Bitlis yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 48.

yapıyı dört eyvanlı olarak ele alır.⁴² Vakıflar Genel Müdürlüğünün 1971 tarihli restorasyon projesinde bu mekanlar avluya açılan eyvanlar olarak duvarların olmadığı bir plan halinde belirtilmiştir.⁴³ 1971 Tarihli Vakfi eski eser fişinde de doğu, batı, kuzey yönlerindeki eyvanların önlerine birer duvar çekilerek oda gibi kullanıldığını ayrıca batı cephesinde bulunan pencerenin de kapı gibi kullanıldığı belirtilmiştir.⁴⁴ Batı da bulunan eyvana açılan kuzeyde iki güneyde iki hücre vardır(Çiz. 42-43). Her hücrenin dışarı açılan birer penceresi doğu batı duvarlarında birer dolap nişi ve doğu duvarlarında bir adet ocak nişi yer alır. Üst örtüleri sivri beşik tonozdur. Doğu kolda bulunan eyvana kuzeyde iki güneyde bir hücre kapısı açılır. Kuzeyde bulunan iki hücre sivri beşik tonoz örtülüdür. Doğu Batı duvarlarında birer dolap nişi, Batı duvarlarında bir ocak nişi yer alır. Kuzeydoğuda bulunan hücrenin Doğu duvarında ikinci bir dolap nişi vardır. Medresenin güneydoğu köşesinde bulunan diğer hücrelerden daha büyük olan dikdörtgen formlu hücre dershanedir. Hücreye doğu eyvanından girilen mekânın Kuzeydoğu ve Batı duvarlarında dolap nişi, kuzey duvarında bir ocak nişi, doğu duvarında üst kotta bir mazgal penceresi, güney duvarında iki adet dikdörtgen pencere açıklığı ve pencerelerin ortasında bir mihrap nişi vardır. Hücrenin güneybatı köşesinde ‘çilehane’ olarak isimlendirilen küçük bir mekân yer almaktadır (Gör. 62).

Malzeme ve Teknik

Medrese tamamen kesme taşla yapılmış restorasyondan sonra üst örtüsü kurşun kaplama yapılmıştır, Medrese duvarları iç ve dıştan sıvasızdır ve tüm pencere ve kapı ahşap malzeme ile yapılmıştır. Cepelerde mermer panolar vardır. Pencerelerde lokma demir parmaklıklar mevcuttur. Medresenin kullanılıyor olması dolayısıyla küçük boyutta olan köşe hücreleri wc, çay ocağı alanları olarak kullanılmakta ve döşemesi seramik ile kaplanmıştır.

Süsleme

Medresenin güney cephesi, süslemeler ve kütlede yapılan girinti çıkıntılarla oldukça hareketlidir. Dikdörtgen bir kitle halinde düzenlenen taç kapı beden

⁴² Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yaymevi, Ankara, 2002, 90.

⁴³ VKVKBKM Arşivi, 13.00.223 Numaralı Dosya.

⁴⁴ VKVKBKM Arşivi, 13.00.223 Numaralı Dosya, Korhan Tuncer Raporu (04.03.1971).

duvarlarında dışa ve yukarı doğru çıkıntı yapmaktadır. Taç kapı mukarnas kavsaralıdır. Portal nişi üç sıra birbirinden farklı bordürlerle kuşatılmıştır (Gör. 63-64). Kavsaranın altında kapı lentosunun üzerinde iki sıra halinden mermer üzerine celi sülüs ile yazılan inşa kitabesi yer almaktadır. Taç kapının bulunduğu kitle geometrik ve bitkisel motifleri, mukarnaslı kavsarası⁴⁵ ile abidevi bir bölümdür. Eyvanın yan taraflarında yarım yıldız planlı dört taraftan zencerek sırası ile çevrilmiş şeritlerle birer niş vardır. Taç kapının sağında ve solunda mermer pano üzerinde düğüm motifleri vardır (Gör. 65-66) (Çiz. 44-45). Cephede bulunan pencerelerin çerçeveleri geometrik kompozisyonla düzenlenmiş kapıya yakın olan mukarnas kavsaralı diğerlerine göre daha yüksek tutulan pencerelerde süsleme daha yoğunur.⁴⁶ Cephede bulunan taç kapıya yakın olan sağ ve solda iki pencere mukarnas kavsaralıdır, dar ve uzun nişler içeresindedir. Niş geometrik bezmeli bordürlerle dört yönden kuşatılmıştır. Pencerenin lentosunda da motifler bulunmaktadır. Geometrik palmet motifleri, rozetler, mühr-ü süleyman ve gül bezek motifleri ile süslenmiştir.⁴⁷ Sağ ve solda bulunan diğer iki pencere yine dikdörtgen formda fakat daha az süsleme detaylarına sahiptir. Pencerelerin lentosunda gül bezek motifi ve çevresini kuşatan geometrik bordürler vardır (Gör. 67-68-69) (Çiz. 46-47).

Doğu Cephede saçak kısmı kıvrımlı konsollar üzerine oturmaktadır. Sade bir cephedir. Süslemeler pencere etrafındadır. Ortadaki alt pencere dikdörtgen açıklıklıdır. Üstündeki pencere yuvarlak kemerli ışınsal yivli niş içeresindedir. Güneyde bulunan mazgal pencere yuvarlak kemerlidir. Nişin iç kısmı ışınsal yivlidir. Ortada bulunan alt pencere fisto ile taçlandırılmış, fisto ile pencere arasında mühr-ü Süleyman motifi ortasında gül bezek motifi işlenmiştir. Mazgal pencerenin etrafı belli belirsiz bordürlerle çevrilidir.

Batı cephesinde saçak yine kıvrımlı konsollara oturmuştur cephenin ortasında iki katlı iki pencere yer almaktadır. Alttaki pencere dikdörtgen açıklıklı üstte bulunan yuvarlak kemer açıklıklıdır Sade bir cephe olmakla güney cephesine nazaran daha az

⁴⁵ Gülsen Baş. *Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*, (1. Baskı), Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Bitlis, 2002, I, 43.

⁴⁶ Abdülselem Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 90.

⁴⁷ Gülsen Baş. *Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*, (1. Baskı), Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Bitlis, 2002, I, 43.; M. Oluş Arık *Bitlis yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara 1971, 52.

olan süslemeler pencerelerin etrafında yapılmıştır. Kuzey cephede on bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Üçü kitleden dışa taşan çokgen bölümde diğerleri doğu ve batı koldadır. Pencerelerin tamamı genel olarak aynı formdadır. Silmelerle derinleşen dikdörtgen açıklıklar üstten birer fisto ile kuşatılmış, fisto ile pencere arasında rozet vardır.

Yapının dört köşesinde bulunan destekleme kulelerinde gövdenin üstünde külahın altında bulunan üç sıra mukarnas saçaktır (Gör. 70-71). Külahın altında mukarnaslı saçak süslemesi vardır. Yapının iç mekânında avludan doğu, batı, kuzey bölümlerine geçiş için kullanılan kapıların üzerinde yıldız desenli rozetler vardır. Avlu çevresindeki duvarların üzerinde mukarnas frizi dolanmaktadır. Güneydoğu köşede bulunan hücrenin güney duvarında bulunan yarım yuvarlak planlı mihrap nişi sivri kemer formu kazanan kaval silme ile kuşatılmış ardından nişi çevreleyen bordür bulunmaktadır. Mescit bölümünün kuzey duvarına açılan niş üst kısmında çok dilimli fisto ile çevrelenmiştir. Yine fisto ile niş arasında motifli bir rozet bulunmaktadır. Yapıda bulunan diğer nişlerde benzer süslemelere sahiptir (Gör. 72).

2.1.4. Yusufiye Medresesi (1800)

Örnek No: 4

Yapının Adı: Yusufiye Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi, İnönü Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: 36/139/6
Tescil Tarihi: 01.12.1989 gün ve 317 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 48-57
Görsel No: 73-97

Tarihçe

Medresenin kitabesi günümüzde mevcut olmadığı için edinilen bilgiler ışığında XVIII-XIX. Yüzyıl ya da XIX. Yüzyıl olarak kaydedilmiş, ancak 1808 yılında Oğlu Hacı Mehmet Ağa tarafından yeniden tanzim ettirilen vakfiyeden, Hacı Yusuf Ağa'nın vakfiyesinin ilk tanzim tarihinin 1214/1799-1800 bilgisini ediniyoruz.⁴⁸ Ayrıca arşiv dosyasında yapılan incelemede 1980 yılına ait bir uzman raporunda şu ifadeler geçmektedir;

“...Batıdaki odanın kapısı üzerinde bulunan 1210 tarihli kitabeden anlaşıldığına göre buranın El haç Yusuf Ağa isminde bir zata ait olduğu anlaşılmaktadır.” İfadeleri yer almaktadır.⁴⁹

Bu durumda yapının 1799-1800 yılında veya birkaç yıl önce tamamlanmış olduğunu kabul etmek durumundayız.⁵⁰ Yapı bir dönem ek cezaevi olarak kullanılmış daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1990 yılında onarıma alınmış son olarak Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23/08/2016-1314 sayılı kararı ile restorasyon projeleri onaylanmış olup akabinde yapının restorasyonu yapılmıştır (Çiz. 48-49-50).⁵¹

⁴⁸Abdülselam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 94; Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 290.

⁴⁹ Kasım, İnce. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri (22-25 Mayıs 1995)*” Bitlis'te Yusufiye Medresesi ve Kümbeti', Oktay Belli (Editör), İstanbul, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, 2014, 67-68.

⁵⁰ Abdülselam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 94.

⁵¹ M. Oluş Arık. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*. Güven Matbaası, Ankara, 1971, 54. VKVKBKM Arşivi, 13.00.08 Numaralı Dosya.

Plan ve Tipoloji

Medrese, tek sıra hücrelerin yüksek duvarlarla çevrili düzgün olmayan avlunun güneyinde revaklı bir koridor alanının gerisinde bulunduğu, kuzeydoğuda revakla birleşen tek eyvanlı sade bir şemaya sahip olup bünyesinde bulunan kümbetle kompleks bir yapıdır (Çiz. 51-52) (Gör. 73).

Cepheler

Yapı bugün kısa kolu kesik olan L şeması göstermekte, köşe hücresi önünde bulunan ve L nin kısa kolunu oluşturan dikdörtgen hacmin revakın dışında kalan doğu ucunun sonradan genişletildiğini Oluş Arık'ın, '*...revakın doğu ucu sonradan genişletilmiştir.*' ve dosya arşivinde bulunan 1980 tarihli uzman raporunda '*... doğu kısmında sonradan yapılmış bir oda vardır.*' ifadeleri ile bu bölümün orijinal olmadığını anlayabiliyoruz (Gör. 74).⁵² Bitlis taşından yapılan medrese onarımlarla günümüze ulaştığı cephelerde görülen farklı malzemelerin varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Medresenin cephe duvarlarında üst örtünün iki sıra altında bulun ve şerit şeklinde devam eden konsolun çıkmaların çeşitli kaynaklarda 1990 onarımında yapıldığı belirtilse de yapıya dair incelenen 1990 öncesi arşiv fotoğraflarında cephelerde çıkmaların olduğu görülmekte olup çıkmalardan sonra üst örtüye iki sıra daha taş örüldüğü görülmektedir (Gör. 75-76-77-78-79-80).⁵³

İç Mekân

Medreseye giriş batı cephesinde yüksek sivri kemerli niş içerisinde basık kemerli sade bir kapı sağlanmaktadır (Gör. 81-82). Kapı açıklığından hücreler önünde doğu-batı istikametinde uzanan revak alanına geçilmektedir (Gör. 83-84-85). Revak, Kare taş ayaklar üzerinde iki adet yekpare dairevi kesitli sütunla üç yuvarlak kemer gözüyle düzgün olmayan dörtgen avluya açılmaktadır (Gör. 86). Medresenin 1987 tarihli arşiv kayıtlarında bulunan rölöve planlarında avluda daire şeklinde bir havuz olduğu görülmektedir. Sonraki dönemlerde muhtemelen havuzun kaldırılarak

⁵² M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, 54; VKVKBK Arşivi, 13.00.08 Numaralı Dosya.

⁵³ Kasım, İnce. "*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri (22-25 Mayıs 1995)*" Bitlis'te Yusufiye Medresesi ve Kümbeti', Oktay Belli (Editör), İstanbul, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, 2014, 67-68.; Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 290.

avlude on üç ve revak alanında iki adet mezarın yapıldığı ve günümüzde bu mezarların mevcut olduğu görülmüş olup kimlere ait olduğu bilinmemekte yöre halkının ifadelerine göre bir dönem cezaevi olarak kullanıldığı dönemlerde mahkûmlara ait olabileceğidir.⁵⁴ 1990 senesinde yapılan onarımlarında revak kemerleri alçaltılmıştır.⁵⁵ Girişe yakın bölümde bulunan revak açıklığı diğer iki açıklıktan daha geniştir. Revak üst örtüleri giriş bölümündeki birimde tekne tonoz diğer kare birimlerde çapraz tonoz örtülüdür (Çiz. 53-54) (Gör. 87-88). Revak koridorunun sonunda sonradan genişletilen ve L formuna dönüşmesini sağlayan bölümün avluya taşan kısmı beşik tonoz, revak yönünde kısmi çapraz tonozdur.⁵⁶ Revakın arkasında tek sıra oluşturan üç medrese hücresi ve aynı sırada girişe yakın batı uçta türbe yapısı vardır. Sabih Erken, Abdülislam Uluçam kümbetin medresenin 'dershane hücresi' olduğunu ifade etmekte, M. Oluş Arık 'hücre' olarak belirtmektedir. Fakat Kasım İnce, Yusuf Ağa'nın vakfiyesine göre bu alanın bir kümbet olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.⁵⁷ Güneydeki girişin yanında kare planlı alan türbe, içten pandantiflerle geçilen kubbe dıştan konik bir külahla örtülüdür (Gör. 89-90) Hücreler dikdörtgen planlı olup farklı boyutlardadır. Köşede deki hücre diğer ikisinden büyüktür. Hücrelerin dış cepheye açılan birer pencereleri, revaka açılan basık kemerli birer kapıları içlerinde onarımlarla ilgili olan iki ya da dört niş vardır.⁵⁸ Hücrelerde ocak nişi bulunmamaktadır (Gör. 91-92-93). Hücre pencereleri sonraki dönemlerde mazgal pencereye dönüştürülmüştür (Gör. 94).⁵⁹ Doğu kolda bulunan son iki köşe ve yanındaki hücre arasındaki duvarda sonraki dönemlerde basık kemerli bir geçit açılmıştır. Hücrelerin üzeri beşik tonozla örtülüdür (Gör. 95). Yapı günümüzde kitap cafe olarak işlev görmektedir (Çiz. 55-56-57).

⁵⁴ VKVKBKM Arşivi 13.00.08 Numaralı Dosya.

⁵⁵ M. Oluş Arık. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*. Güven Matbaası, Ankara, 1971, 54.

⁵⁶ M. Oluş Arık. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*. Güven Matbaası, Ankara, 1971, 54.

⁵⁷ Sabih Erken. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler II*. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1977, 177.; M. Oluş Arık. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*. Güven Matbaası, Ankara, 1971, 54.; Abdülislam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 94.

⁵⁸ Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 291.

⁵⁹ Kasım, İnce. "Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri (22-25 Mayıs 1995)" Bitlis'te Yusufiye Medresesi ve Kümbeti', Oktay Belli (Editör), İstanbul, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, 2014, 67-68.

Malzeme ve Teknik

Tamamı kesme taşla yapılan medrese avlu duvarlarının daha yüksek tutulmasıyla kalevari bir izlenim vermektedir. Medresenin üzeri önceden düz toprak dam olup onarımlardan sonra betonla örülmüş,⁶⁰ avlunun güneydoğu köşesinde yine sonraki dönemlerde kesme taştan tuvalet alanı eklenmiştir (Gör. 96-97).

Süsleme

Yapının taç kapısı dahil hiçbir yerinde bezeme, süsleme örneklerine rastlanmamıştır.

2.1.5. Bitlis Yıkılmış Medreseler

Begiy Medresesi (1444)

Örnek No: 5

Yapının Adı: Begiy Medresesi

Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi, Hersan Mahallesi
--

Şeytan pazarı denilen Eski çarşının güney ucunda Bitlis deresinin doğu kenarında bulunan Küçük bir külliyeinin parçası olan medrese günümüzde mevcut değildir. Külliyeinden geriye sadece mescit kalmıştır. Kitabelere göre Medrese H.848 (M.1444) yılında emir Hacı İbrahim oğlu Emir Hacı Mehmed tarafından yapılmıştır.⁶¹Küçük ve dikdörtgen planlıdır.⁶²

⁶⁰ Abdülislam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 94.; Kasım, İnce. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri* (22-25 Mayıs 1995)” Bitlis’te Yusufiye Medresesi ve Kümbeti’, Oktay Belli (Editör), İstanbul, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını, 2014, 67-68.; Sabih Erken. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler II*. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1977, 177.

⁶¹ M. Oluş Arık. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans’ı*. Güven Matbaası, Ankara, 1971, 15.

⁶² Abdülislam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002,101.; VKVKBKM Arşivi, 13.00.306 Numaralı Dosya.

Nuhiye /Nuh Baba Medresesi (1700)

Örnek No: 6

Yapının Adı: Nuhiye Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi, Hersan Mahallesi
Çizim No: 58-59
Görsel No: 98-103

Medrese H.1112 (M.1700) yılında yapılmıştır. Bugün yerinde şehit Fuat Bal Polis Karakolu olan Medrese şehrin doğusunda Hersan (Kurubulak) mahallesinde olduğu yerdedi (Çiz. 1). 1937 yılından 1987 yılına kadar kalıntılarıyla beraber karakol olarak kullanılmış medresenin 1987 yılında karakol projelendirilmesi yapılmış ve yeni bir karakol inşa edilmiştir(Gör. 1-2-3).⁶³ Abdülislam Uluçam bu yapı hakkında semt karakol binasının doğu cephesinde bir sıra pencere ve çerçeve şeklinde tarihi tezyinat görüldüğünü, Karakolun içinde de üç tanesi orijinal halini korumuş tonozlu odalar bulunduğunu belirtir.⁶⁴ Yapının kesme taşla yapıldığı, hücrelerin avluya açılan birer penceresi olduğunu ve üst örtülerinin sivri eşik tonozla örtüldüğü, odaların dış cepheye açılan birer pencereleri olduğu ve geometrik örgü motifleri ile bezenmiş sövelerin üzerinde pencerenin tam ortasında gelecek şekilde içleri Rumi dolgulanmış birer rozet yer aldığı bilinmektedir(Gör. 4-5-6-7).⁶⁵

⁶³ VKVKBKM Arşivi, 13.00.14 Numaralı Dosya.

⁶⁴ Abdülislam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 101.

⁶⁵ Abdülislam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II Bitlis*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2002, 101.

2.2. Hakkâri Medreseleri

2.2.2. Zeynel Bey Medresesi (1560-1578)

Örnek No: 7

Yapının Adı: Zeynel Bey Medresesi
Yeri: Hakkâri İli, Merkez, Meydan Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: M51d20c2d/273/102
Tescil Tarihi: 14.11.1998 tarih ve 2159 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 60-63
Görsel No: 104-125

Tarihçe

Medresenin üzerinde inşasına ilişkin herhangi bir kitabe bulunmamasına rağmen, Şeref Name'den Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim'in mazhariyetine nail olmuş, Hakkâri Beyi Zeynel Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁶Zeynel Bey, 1560–1578 tarihleri arasında Hakkâri Beyliği'nde kalmış olup, büyük ihtimalle medreseyi bu tarihler arasında yaptırmış olmalıdır. Yine Şeref Name'ye göre, İranlılarla 1585 yılında yapılan bir savaş sırasında Marend'de şehit edilen Zeynel Bey'in naaşı 1587'de Çölemerik'e nakledilerek kendi yaptırdığı medresenin avlusuna gömülmüştür.⁶⁷Zeynel Bey Medresesi, Hakkâri ili merkezinde güneybatısında Biçer Mahallesinde bahçeler arasında ve Katramaz deresi kenarında yer almaktadır. Hakkâri'de 1998 yılında 'Hakkâri İli ve Çevresindeki Sanat Eserleri' kapsamında başlatılan ve yüzey araştırması sırasında tespit edilen ve büyük oranda yıkılmış, toprakla dolmuş medresenin temizlik çalışmaları 2006 yılında tamamlanmıştır.⁶⁸ Avluda 4 paye ile kuzey kanatta 2'si sağlam üç oda ve bir eyvan, güney kanatta 3 oda, batı kanatta 2 oda ve 1 geçiş aralığı bulunmaktadır. Kuzey kanattaki 2 oda dışındaki tüm odaların tavanları yıkılmıştır (Gör. 104-105-106). Yapının 08.12.2015 tarih ve 1121 sayılı Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge

⁶⁶ Şeref Han, *Şerefname*, (Çeviri: M. Emin Bozarıslan), İstanbul,1971, 89.

⁶⁷ Şeref Han, *Şerefname*, (Çeviri: M. Emin Bozarıslan), İstanbul,1971, 89.

⁶⁸ VKVKBKM Arşivi, 30.00.10 Numaralı Dosya.

Kurulu kararı ile restorasyon projeleri onaylanmış fakat henüz uygulama aşamasına geçilememiştir.

Plan ve tipoloji

Medrese kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapı ortada bir avlu ve bunun üç tarafında çevrelenen medrese hücreleri ile 'U' formundadır. Medrese, güney, batı ve kuzeyden çevreleyen 8 oda ve bir eyvandan oluşan bir plan şeması göstermektedir. Avlunun kuzey ve güney kanadında üçer, batı kanadında ise iki medrese odası bulunmaktadır (Çiz. 1-2).

Cepheler

Cepheler kaba yonu taş örgülü olup, Kuzey cephede üç mazgal pencere açıklığı yer almaktadır. Pencereler düz lento taşı yekparedir. Bunlardan ikisi aynı seviyede, doğudaki ise, iki taş sırası daha aşağıdadır. Güney cephede pencere açıklığı bulunmamaktadır. Duvarın tam ortasında dikdörtgen kesitli bir payanda yer almaktadır. Payandanın en üst sırasında batıya bakan yüzde palmet motiflerinin yer aldığı süslemeli taş mevcuttur. Aslında bu taş sırası bütün payandayı dolanmakta olabilir. Doğu cephede medrese avlusuna giren kapı açıklığı üst kısmı yıkık vaziyette mevcuttur. Batı cephe ise, güney köşeden itibaren dışa bir kademelenme yaparak kuzey köşeye kadar devam etmektedir (Gör. 107-108). Bu tarafta duvara yakın mezarlar ortaya çıkmıştır.⁶⁹

İç Mekân

Medreseye doğu cephesinden bulunan kapı açıklığından girilmektedir. Taç kapı bulunmamaktadır. Yapının avlusu kare planlı olup, ortasında birbirine eşit aralıklı dört paye bulunmaktadır (Çiz. 3-4). Kalan izlerden kuzey güney istikametinde sivri kemerlerle birbirine bağlandığı anlaşılmaktadır.⁷⁰ Payelerin ortasında kalan kısma sonradan mezar eklenmiş zeminden daha yüksek kotta tutulmuştur. Zeynel Bey için avlunun orta alanına baldeken tarzında yapılan türbe

⁶⁹ Mehmet Top. '17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 24-28 Mayıs 1999". Hakkâri ve Çevresindeki Sanat Eserleri Yüzey Araştırması, Koray Olşen (Hazırlayan), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 5.

⁷⁰ Mehmet Top. "X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006". Hakkâri Zeynel Bey Medresesi Kazısı-2005, Muhammet Görür (Editör), Ankara,2009, 703.

kare kesitli taş payelerin dört yönden birbirlerine kemerle bağlandığı anlaşılmaktadır.⁷¹Üst örtüsü mevcut olmayıp yapılan kazı ve temizleme çalışmaları sonrasında kubbe olduğu düşünülmektedir.⁷²Avlu zemini taş kaplamadır. Avlunun kuzeybatısında bir, kuzeyinde iki hücre kuzeydoğu köşesinde bir eyvan, batısında iki hücre, güneybatı köşede bir, güneyinde iki medrese hücresi mevcuttur. Avlunun kuzeyinde bulunan hücre duvarlarının avluya bakan kısmında kemer izi mevcuttur. Medrese mekânlarının tamamında moloz taş ve kaba yönü taşlar kullanılmıştır. Kuzey batıdaki birinci oda, kuzey güney istikametinde dikdörtgen planlıdır. Üzeri aynı yönde beşik tonoz örtülüdür (Gör. 109-110). Odaya güney doğu köşesindeki bir kapı ile girilmektedir. Kapı dikdörtgen açıklıklıdır. Kapı doğrudan avluya açılmayıp, bu oda ile batı kanat arasında kalan doğu batı yönünde dar bir koridora açılmaktadır. Odanın batı duvarına ortada ocak ve bunun iki yanında birer dolap nişi, kuzey duvarına ortada mazgal pencere ile bunun doğusunda bir dolap nişi, doğu duvarına ortaya yakın bir dolap nişi, güney duvarına da kapı dışında bir dolap nişi mevcuttur. Yer döşemesi topraktır. Bitişiginde bulunan hücre dikdörtgen planlı ve beşik tonoz örtülüdür. Odanın güneydoğu köşesindeki kapıdan girilmektedir. Bu kapı doğrudan avluya açılmaktadır (Gör. 111-112). Odanın batı duvarına ortada ocak ve bunun kuzey köşesine kaydırılmış bir dolap nişi, kuzey duvarına ortada mazgal pencere ile bunun batısında tam köşeye bir dolap nişi ve doğu duvarına ise kuzeye yakın bir dolap nişi mevcuttur. Yer döşemesi topraktır. Avlunun kuzeyinde bulunan diğer hücre dikdörtgen formludur. Beşik tonoz üst örtüsü yıkılmıştır. Ortaya yakın bir yere alınmış odaya giriş kapısının üst kısmı yıkılmış vaziyettedir. Hücre kapısı doğrudan avluya açılmaktadır. Odanın batı duvarında ortada dolap nişi, güney köşesinde ocak ve bunun kuzey köşesine kaydırılmış bir dolap nişi, kuzey duvarına ortada mazgal. Doğu duvarına ise kuzey köşesine kaydırılmış bir dolap nişi mevcuttur (Gör.113-114). Güney duvarına da kapı yerleştirilmiştir. Kuzeybatı köşede yer alan eyvan dikdörtgen planlı doğrudan avluya açılmaktadır. Üst örtüsü büyük ölçüde yıkık durumda olup, yalnız kuzey güney yönünde beşik tonoz olduğu kalan izlerden

⁷¹ Mehmet Top. “X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006”. Hakkâri Zeynel Bey Medresesi Kazısı-2005, Muhammet Görür (Editör), Ankara,2009, 703.; VKVKBKM Arşivi, 30.00.10 Numaralı Dosya.

⁷² Mehmet Top. “X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006”. Hakkâri Zeynel Bey Medresesi Kazısı-2005, Muhammet Görür (Editör), Ankara,2009, 703.; VKVKBKM Arşivi, 30.00.10 Numaralı Dosya.

anlaşılmaktadır. Zeminde toprak ve taş yığınları bulunmaktadır. Yapının Kuzey ve batı kanat arasında kalan doğu batı yönünde dar bir koridor mevcuttur. Üst örtüsü olarak beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Avlunun Güneyinde bulunan üç hücre diğerlerinden daha büyüktür. Güney doğudaki birinci hücre tamamen çökmüş durumda olup dikdörtgen planlıdır ve beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Bitişğinde bulunan ortadaki hücre, kareye yakın dikdörtgen formda kuzey güney istikametinde dikdörtgen planlı olup, beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Odaya avludan kuzey doğu köşesindeki dikdörtgen açıklıklı yıkılmış bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Odanın batı duvarında iki adet yuvarlak kemerli niş olup güney batıdaki nişin arka duvarı yıkılmıştır, kuzey duvarında kapı boşluğu ve hemen solunda iki dolap nişi bulunmakta olup kuzey batıdaki nişin önünde taş yığınları bulunmaktadır. Güney batıdaki birinci oda, kuzey güney istikametinde kareye yakın dikdörtgen planlı olup, beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Odaya avludan kuzey doğu köşesindeki yıkılmış dikdörtgen açıklıklı bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Odanın batı duvarında bir adet dolap nişi bulunmaktadır. Güney batıdaki ikinci oda, kare planlıdır. Üzeri beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Odaya kuzey doğu köşesindeki bir kapı ile girilmekte olup kapı dikdörtgen açıklıklıdır. Doğu duvarında bulunan yuvarlak kemerli kapı doğrudan avluya açılmaktadır. Odanın batı duvarına ortada büyük bölümü yıkılmış yuvarlak kemerli mazgal pencere ve bunun iki yanında birer dolap nişi, kuzey duvarının sağ tarafında bir dolap nişi, doğu duvarının ortasında bir dolap nişi, nişin sağında bir ocak bulunmaktadır. Güney duvarı sağırdır. Batı kanattaki koridorun yanındaki oda, yamuk planlıdır. Üzeri beşik tonoz örtü izi bulunmaktadır. Odaya kuzey doğu köşesindeki dikdörtgen açıklıklı bir kapı boşluğu ile girilmektedir. Doğu duvarında bulunan yuvarlak kemerli kapı doğrudan avluya açılmaktadır. Odanın batı duvarına ortada büyük bölümü yıkılmış yuvarlak kemerli mazgal pencere, kuzey duvarının ortasında bir dolap nişi, doğu duvarında iki dolap nişi, nişin sağında bir ocak bulunmaktadır. Güney duvarında 3 adet niş bulunmaktadır. Tüm hücrelerin Zemini toprak ve taş yığınları bulunmaktadır. Duvarların tamamında moloz taş ve kaba yönü taşlar kullanılmıştır. Hücre kapıları dışardan dikdörtgen formlu taş lentolu, içerden yuvarlak kemerlidir (Gör. 115-116).

Malzeme ve Teknik

Zeynel Bey Medresesi'nin dış beden duvarları ile kapı ve pencere sövelerinde kaba yönü taş ve moloz taş kullanılmıştır (Gör. 117-118-119-120). İç duvarlarında ise sıralı moloz taş yığma duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Yapının düz dam döşemesi topraktır (Gör. 121-122-123-124). Kapı üstlerinin iç kısmında ahşap lento kullanılmıştır. Yapı dışardan sıvasızdır, hücrelerde sıva izlerine rastlanmıştır.

Süsleme

Güney cephede duvarının tam ortasında dikdörtgen kesitli bir payanda yer almaktadır. Payandanın en üst sırasında batıya bakan yüzde palmet motiflerinin yer aldığı süslemeli taş mevcuttur. Mehmet Top bu taş sırasının tüm payandayı dolandığını ifade eder.⁷³ Medresede bulunan tek süsleme unsurudur (Gör. 125).

2.2.3. Meydan Medresesi (1700-1701)

Örnek No: 8

Yapının Adı: Meydan Medresesi
Yeri: Hakkâri İli, Merkez, Meydan Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: M51d20c2c/267/30
Tescil Tarihi: 11.10.1997 tarih ve 2025 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 64-80
Görsel No: 126-162

Tarihçe

Giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre medrese, 1112/1700-1701 tarihinde yaptırılmıştır. Kapı üzerindeki iki satır ve dört bölümden oluşan kitabesi mevcuttur. Osmanlı Devleti'ne bağlı Hakkâri bölgesinin yöneticisi olan İzzeddin oğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmış olabilir.⁷⁴ Kitabe, iki parçadan oluşan mermer üzerine

⁷³ Mehmet Top. "X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006". Hakkâri Zeynel Bey Medresesi Kazısı-2005, Muhammet Görür (Editör), Ankara,2009, 702.

⁷⁴ Tuncel, Metin, 'Hakkari', Mad. TDV. İslamans., C.15, İstanbul,1997, 206'da 'Hakkâri Şehrinde Bir Mahalleye Adını Veren 1472 Tarihli Akkoyunlu Eseri Olan Meydan Medresesi 'olarak

nesih bir hatla iki satır halinde yazılmıştır. Kitabelerin metni şöyledir:

“*Ve iz bewe 'na li-Ibrahime mekane 'l-beytien la tuşrik bî şey'en. (el-Hac-26). Fetevekkalallah kale Ibrahimu veccehfı vechiyelillezifeterassemavati ve'l-ardı (el-En'am - 79). Zakirenbi-tarihifevekkal alallah sene – 1112*”.⁷⁵

Meydan Medresesi, Hakkâri merkez Biçer Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kale Altı Mezarlığı'nın doğu tarafındaki düz bir platformda bulunmaktadır (Gör. 126-127) (Çiz. 64-65). 1959'da yapıdan bahseden Oktay Aslanapa, iki katlı yapının revaklı avlusunun yıkık olduğunu bildirmektedir.⁷⁶ Cengizhan Öztürk Hakkâri Meydan Medresesi adlı bitirme tezinde yapının 1. Dünya savaşına kadar sağlam kaldığını Rusların Hakkâri'yi işgali sırasında tahrip edildiğini, 1950 yılında onarılarak cezaevi olarak bir süre kullanıldığını ifade etmiştir.⁷⁷ 1959'da yapıdan bahseden Oktay Aslanapa, iki katlı yapının revaklı avlusunun yıkık olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Saim Ülgen fotoğraflarında da medresenin önceleri büyük ölçüde yıkılmış olduğu görülmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1974-1977-1982 yılında onarımları yapılmıştır. Van Kültür varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 05.05.2005 tarih ve 272 sayılı kararı ile restorasyon projeleri uygun bulunmuş olup restorasyonu yapılmıştır. Yine aynı Kurulun 24.12.2019 tarih ve 2483 sayılı kararı ile revize restorasyon projeleri uygun bulunmuştur ve yapı yenilenmiştir (Çiz. 66-67-68-69). Medrese günümüzde müze işlevi ile tekrar kullanıma açılmıştır.⁷⁸

Plan ve Tipoloji

Medrese, dikdörtgen bir forma sahip; iç avlulu, iki katlı revaklı ve iki kanatlı hücrelerin karşılıklı iki katlı dizildiği plan şemasındadır (Çiz. 70-71). Yapıya güney cephenin ortasındaki bir taç kapı vasıtasıyla girilmektedir. Yapıda iki adet mescit ve on üç adet hücre yer almaktadır (Çiz. 72-73).

bahsedilmektedir. Oysa medrese kitabesine göre Osmanlı döneminde XVIII. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır.

⁷⁵ Mehmet Top, Şehabettin Öztürk. ‘Hakkâri: Meydan Medresesi’, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, XXIX. Sayı, Ankara, 2005, 375.

⁷⁶ Oktay Aslanapa, “*Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi*”. 1959 Haziran'ında Bir Doğu Anadolu Gezisinden Notlar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962, 27.

⁷⁷ Tuncel Metin, ‘*Hakkâri*’ Mad. TDV. İslam Ans. C.15, İstanbul,1997, 207.; VKVKBKM Arşivi 30.00.03 Numaralı Dosya (Mustafa Erdoğan, Özgür Gündem Gazetesi, Ankara, 1992).

⁷⁸ VKVKBKM Arşivi. 30.00.03 Numaralı Dosya.

Cepheler

Sağlam düzgün kesme taşlar kullanılarak inşa edilen dışa kapalı kalevari görünümlü medreseye giriş güney cepheden sağlanmaktadır. Güney cephesi yapının aynı zamanda giriş cephesi olup taç kapı bu cephede yer almaktadır. Diğer cephelerde hareketlendirici tek unsur dikdörtgen açıklık şeklindeki pencerelerdir. Güney Cephede dört pencere açıklığı ve taç kapı yer almaktadır. Zemin katta taç kapının doğusunda bulunan pencere kare formda ve oldukça küçüktür. Üst katta bulunan üç pencere dikdörtgen formdadır. Batı cephesinde alt katta dört, üst katta dört olmak üzere bu cephede dikdörtgen formda sekiz pencere açıklığı vardır. Üst katta bulunan pencere açıklıkları daha büyüktür. Yapının Kuzey cephesinde alt katta bir üst katta iki adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunmaktadır. Alt katta bulunan pencere oldukça küçük boyuttadır. Doğu cephesinde üst katta iki adet dikdörtgen formda pencere açıklığı yer alır. Cepheler üst örtü kotunda tek kademeli bir saçakla bitmektedirler (Gör. 128-129-130-131). Cephelerde iki katlı olarak düzenlenen dikdörtgen formlu pencerelerden batıdakiler düzenli diğerleri ise dağınık bir dağılım göstermektedir (Gör. 132-133).

İç Mekân

Güney cephede bulunan taç kapıdan medresenin açık avlusuna girilir (Gör. 134-135-136-137). Dikdörtgen avlu, dört taraftan iki kat halinde alt katta yuvarlak kemerlerin silindirik gövdeli sütunlara, üst katta payelere oturduğu revaklarla çevrilidir. Alt ve üst kat revaklarında özellikle köşelerde kemer açıklıkları daha dar tutulmuştur (Çiz. 74-75-76). Her biri birbirinden farklı On dört adet sütun vardır, günümüzde var olan sütunlar orijinal değildir (Gör. 138-139-140-141). Orijinal sütunların bir dönem yol yapımında kullanıldığı yapılan arşiv taramalarında görülmüştür (Gör. 142-143-144-145).⁷⁹ Kuzey ve güney cephede üç, doğu ve batı cephelerde dörder revak gözü bulunmaktadır. Revak üzerleri beşik tonoz örtülüdür (Gör. 146-147-148-149-150).⁸⁰ Avlunun doğu ve batı kanadında iki kat halinde medrese hücreleri bulunmaktadır (Gör. 151-152-153-154). Avlunun güneydoğu köşesinde üst kata çıkılan taş merdiven yer almaktadır.

⁷⁹ VKVKBKM Arşivi 30.00.03 Numaralı Dosya.; VGMA 30.01.01/1 Numaralı Dosya.

⁸⁰ Mehmet Top, Şehabettin Öztürk. 'Hakkâri: Meydan Medresesi', *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, XXIX. Sayı, Ankara, 2005, 376.

Doğu kanatta alt katta üç, üst katta iki hücre vardır. Bu kanatta Zemin katta kuzey ve güney ucunda bulunan hücreler ortada bulunan hücreye göre daha büyüktür. Yapıdaki Tüm hücrelere revaklardan dikdörtgen formlu düz atkı taşı küçük birer kapı açıklığı ile girilir (Gör. 155-156). Güney uçta bulunan ilk Hücre dikdörtgen formlu, beşik tonoz örtülüdür. Doğu duvarında iki, kuzey duvarında bir, batı duvarında bir adet dolap nişi ve giriş kapısı, güney duvarında bir adet mazgal penceresi ve yine batı duvarında bir adet ocak nişi vardır (Çiz. 77-78). Yanında bulunan kareye yakın dikdörtgen formda ve yanındaki hücrelerin yaklaşık yarısı kadar olan hücrenin avluya bakan bir penceresi, doğu duvarında bir adet ocak nişi, kuzey duvarında da bir adet dolap nişi, batı duvarında giriş kapısı vardır ve üstü beşik tonoz örtülüdür (Gör. 157-158). Kuzey uçta bulunan üçüncü hücrenin kuzey duvarında bir adet mazgal penceresi ve ocak nişi, batı duvarında giriş kapısı ve avluya bakan penceresi, doğu duvarında iki adet dolap nişi mevcuttur. Bu hücre diğer iki hücreden daha büyüktür. Üst örtüsü beşik tonozdur. Şehabettin Öztürk 2000 yılında hazırladığı rölöve çizimlerinde bu hücrede mihrap nişi görülmezken, Orhan Tunçer'in 1970 yılındaki rölöve planında bu hücrenin güney duvarında bir mihrap nişi görülmektedir (Çiz-79-80).⁸¹ Bu hücre de mescit olarak tanımlanmıştır.⁸² Avlunun Güneydoğu köşesinden merdivenle çıkılan üst katta, doğu kanatta iki hücre bulunmaktadır. Kuzey uçta bulunan hücre dershanedir ve diğer tüm hücrelerden daha büyük bir hacme sahiptir. Dikdörtgen formlu, Üst örtüsü beşik tonoz olan dershanenin kuzey duvarında bir, doğu duvarında iki ve batı duvarında avluya bakan bir adet penceresi mevcuttur. Mekânda dolap nişi yoktur. Doğu duvarında bir adet ocak nişi ve güney duvarının ortasında mihrap nişi bulunmaktadır. Yanında bulunan hücre Dikdörtgen formlu ve beşik tonoz örtülüdür. Kuzey duvarında bir adet dolap nişi, doğu duvarında birer adet ocak ve dolap nişleri, batı duvarında hücreye giriş kapısı ve bir adet dolap nişi, güney duvarında bir adet mazgal penceresi mevcuttur (Gör. 159-160).

Batı kanatta alt ve üst katta aynı form ve birbirlerine yakın hacimde dörder adet hücre bulunmaktadır. Tüm hücrelerin üst örtüsü beşik tonozdur ve hücrelere

⁸¹ VKVKBKM Arşivi, 30.00.03 Numaralı Dosya.

⁸² Mehmet Top, Şehabettin Öztürk. 'Hakkâri: Meydan Medresesi', *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, XXIX. Sayı, Ankara, 2005, 376.

revaklardan dikdörtgen formlu düz atkı taşlı küçük birer kapı ile girilir. Bu kanatta bulunan tüm hücrelerin batı duvarlarının ortasında birer mazgal penceresi yer almaktadır. Zemin katta bulunan hücreler simetrik olup kuzey duvarlarında bir adet ocak nişi, iki adet dolap nişi, doğu duvarında bir adet dolap nişi ve güney duvarında iki adet dolap nişi yer almaktadır. Üst katta bulunan dört hücre büyük ölçüde simetrik olup batı duvarlarında birer mazgal penceresi, güney duvarlarında birer ocak nişi vardır. Güney uçta bulunan ilk hücrenin kuzey duvarında iki, doğu duvarında iki, güney duvarında bir adet dolap nişi vardır. Bitişiginde bulunan hücrenin doğu duvarında bir, kuzey duvarında iki, güney duvarında iki adet dolap nişi mevcuttur. Diğer iki hücrenin doğu duvarında bir, kuzey duvarında iki, güney duvarında üç dolap nişi bulunmaktadır (Gör. 161-162).

Yapının ikinci katında güney revak koridorunda, taç kapının olduğu güney cephesine açılan iki adet mazgal pencere vardır. Yapıda alt kat pencere açıklıkları üst kata göre daha azdır. Medrese beden duvarları iki sıra düz saçakla bitirilmiş aynı şekilde avluda alt ve üst katlarda revak cepheleri aynı kornişlerle uygulanmıştır. Bir dönem geçirdiği onarımlarla üzeri kapatılmış olan avlu şu an orijinalinde olduğu gibi açıktır. Saim Ülgen'in fotoğraflarında alt kattaki kemerlerin yuvarlak üst katta bulunan kemerlerin basık sivri kemer olduğu görülmektedir.⁸³ Günümüzde yapının geçirdiği son restorasyondan sonra her iki katta revaklar basık kemerlidir ve yapı içten harçla sıvanmıştır.

Malzeme ve Teknik

Medrese tamamen düzgün kesme taşla yapılmıştır. Medresenin üzeri orijinalinde düz toprak damla örtülüken bir dönem grobeton kaplanmış son restorasyondan sonra üst örtüsü kurşun kaplama yapılmıştır.⁸⁴ Medrese duvarları dışardan sıvasız içerden sıvalıdır. Revak gözleri arasında restorasyon ile beraber üst katta metal malzemeden korkuluk yapılmış, revak kemerleri arasında metal gergi demirler kullanılmıştır. Hücre pencere ve kapı ahşap malzemedir. Pencereerde lokma demir parmaklıklar mevcuttur. Medrese zemini kesme taş malzemedir. Kitabesi mermerdir.

⁸³ VKVKBKM Arşivi, 30.00.03 Numaralı Dosya.

⁸⁴ VKVKBKM Arşivi, 30.00.03 Numaralı Dosya.

Süsleme

Taç kapı, yivli kaval bir silme ve mukarnaslı bordürle oluşan sivri kemer açıklığı halinde derin olmayan bir niş halinde ve ortasında yekpare blok taşlarla çerçevelenmiş dikdörtgen formlu asıl kapı açıklığı vardır. Mukarnaslar, kahverengi taşlarla iki sıra halinde yelpaze dilimlidir. Kapı açıklığının çevresinde ters ‘U’ şeklinde dolanan kahverengi taştan bordür çerçevesi mevcuttur (Gör. 163). Bordürün üzeri kabartma, vazo ve çiçeklerle süslenmiştir.⁸⁵Kapının alımlığında mermer kitabe yerleştirilmiştir. Bunun dışında iki yan kemer başlangıç hizasında, içleri geometrik yıldız desenli birer madalyon daha yer almaktadır.

Alt kat revaklarındaki on dört adet sütun başlıklarının Her birisi değişik modellerde düzenlenmiştir. Başlıklar, mukarnaslı ve bilezikli olarak köşeleri pahlanmış düz başlık formunda tasarlanmışlardır.⁸⁶Yapının üst katında Kuzeybatı köşede bulunan mescidin Güney duvarı ortasındaki mihrap, üstten üç dilimli kemerle taçlandırılmış yarım daire planlıdır.

2.2.4. Hakkâri Yıkılmış Medreseler

Örnek No: 9

Melik Esat Medresesi (Yıkılmış)

Hakkâri İli, merkez ilçesi biçer mahallesi sınırlarında Melik Esat Camii'nin bitişiğinde bulunan bahçede yapılmış şu an hiçbir kalıntısı bulunmamaktadır. Bitişikte bulunan hazire alanı içerisinde bir başka yapıya geçişi sağlayan bir merdivenin ve yüzeyde bulunan yer yer duvar temel izlerinin olduğu bu alanlarda muhtemelen zaviye ve medrese gibi yapılardan oluşan kompleks bir yapı vardı. Hazirede bulunan en eski mezar taşı 1619 tarihli olup ve Camii 1600 yıllarında yapılmış olduğundan medresede bu tarihlerde yapılmış olmalıdır.⁸⁷

⁸⁵Mehmet Top, Şehabettin Öztürk. ‘Hakkâri: Meydan Medresesi’, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, XXIX. Sayı, Ankara, 2005, 377.

⁸⁶Mehmet Top, Şehabettin Öztürk. ‘Hakkâri: Meydan Medresesi’, *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, XXIX. Sayı, Ankara, 2005, 377.

⁸⁷ VKVKBKM Arşivi, 30.00.02 Numaralı Dosya, 19.06.2015 Tarihli Uzman Raporu.

2.3. Muş Medreseleri

Örnek No: 10

2.3.1. Mollakent Medresesi (1818)

Yapının Adı: Mollakent Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Bulanık İlçesi, Mollakent Köyü
Pafta/ADA/PARSEL: K48a02d/159/1
Tescil Tarihi: 27-28.04.1988 gün ve 46 sayılı karar (Erzurum)
Çizim No: 81-87
Görsel No: 163-177

Tarihçe

Taç kapı üzerinde bulunan kitabesine göre 1818 tarihinde yaptırılmıştır. Medresenin kuzeydoğu köşesinde taç kapı üzerinde bulunan kitabesinde sekiz beyitlik farca kitabesi yer almaktadır.⁸⁸ Okunuşu şöyledir:

*Hazreti Şeyh Abdurrahman dil-saim
Sahib-i hayat makbul-i kerim
Ez beray-i handen-i ilm-i hüda
Kerd in bünyad binay-ı müstakim
Hamdulillah şud tamam in medrese
Ham çunin bema ma'mur nedehed kadim
Ey...
Gaoft hatif tariheş 'ecri azim' sene 1234*

Medrese Mollakent köyü merkezinde camiinin güneyinde bulunmaktadır (Çiz. 81). Kuzeyinde yol, diğer cephelerinde tarihi mezarlıkla çevrelenmiştir. 1985 tarihinde köylüler tarafından yapının kapı, pencereleri onarılmış çatısı yenilenmiştir.⁸⁹ 06.01.2011 tarih 751 sayılı Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun kararı ile restorasyon projeleri uygun bulunmuş fakat restoresi henüz yapılmamıştır. Yapı şu an kullanılmamaktadır.

⁸⁸ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 60.; VKVKBKM Arşivi, 49.01.65 numaralı dosya.

⁸⁹ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 60.; VKVKBKM Arşivi, 49.01.65 Numaralı Dosya.

Plan ve tipoloji

Doğu batı doğrultusunda uzanan medrese dikdörtgen formda olup, bir ara hol ve iki yanında bulunan birer hücreden oluşan bir plan şemasına sahiptir. Yapı, Doğu Anadolu'da sık kullanılan iç sofalı ev planındadır (Çiz. 82).⁹⁰

Cepheler

Medresenin kuzey kotu diğer cephelerden yaklaşık 1,00 metre alçaktır. Medresenin kuzey cephesinde kuzeydoğu köşesinde taç kapı bulunmaktadır. Medrese dış duvarının devamı şeklinde olan bu taç kapı yapının batı kanadında olan hazireye açılmaktadır. Taç kapı portalı medrese duvarlarından daha yüksek kotta bitmektedir. Kırık bir bordürle çevrili olan Sivri kemer formunda olan niş açıklığının içerisinde basık kemerli giriş kapısı mevcuttur. Giriş kapısı üzerinde sivri kemer formu açıklığın içerisinde dört satırlık Farsça yapım kitabesi yer almaktadır. Dört basamakla taç kapıdan mezarlığa çıkılır.⁹¹ Medresenin kuzey cephesinde sade bir giriş kapısı ve iki yanında açılan kare formu birer penceresi vardır. Yedi basamaklı merdivenle çıkılan giriş kapısında düz lento mevcuttur. Giriş kapısı üzerinde dikdörtgen bir niş içerisindedir (Çiz. 83-84). Pencere gibi bununda onarımla özelliği bozulmuş olabilir.⁹² Medresenin onarımını yapmış köylüler pencerelerin onarımdan önce daha küçük boyutta olduklarını ifade etmişlerdir.⁹³

Medresenin batı, doğu ve güney cepheleri sağırdır. Beden duvarları saçaksız olarak sonlanmaktadır.

İç Mekân

Kuzey cephede bulunan giriş kapısından sonra dikdörtgen formda bir giriş holüne girilmektedir. Giriş kapısı üzerinde küçük ölçekte dikdörtgen bir pencere açıklığı mevcuttur. Giriş holünün doğu ve batı duvarlarının güneyinde yan odalara

⁹⁰ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 123.

⁹¹ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 61.

⁹² Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 61.

⁹³ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 61.

girişi sağlayan düz lentolu birer kapı, batı duvarının ortasında mukarnas kavsaralı küçük bir niş, güney duvarında da sade bir niş bulunmaktadır.

Batı kolda bulunan hücre dikdörtgen formdadır. Mekânın güney, batı ve doğu duvarlarında nişler, kuzey duvarında pencere bulunmaktadır. Güney duvarının batısında bulunan niş sade ve büyüktür. Batı duvarında beş niş vardır. Kuzeyde bulunan iki niş kare formudur. Güneydeki üç nişten yanlarda bulunun iki niş küçük ortadaki daha büyük ve ikiz kemerlidir. Kuzey duvarda bulunan düz lentolu kare formlu pencere duvar yüzeyinin yarısı kaplamaktadır. Doğu duvarın ortasında ve diğer nişlerden biraz daha yukarda bulunan üç nişten yanlarda küçük ortadaki büyüktür. Genel form olarak batı duvarındaki nişin tek kemer düzenlemeli örneğidir. Yanlardaki küçük nişler aynı özellikleri serfilerken ortadaki büyük niş tek sivri kemerlidir. Duvarın güneyinde bulunan kapı düz lentoludur. (Çiz. 85).

Holün doğu duvarının güneyindeki düz lentolu kapı ile dikdörtgen formlu doğu hücreye geçilmektedir. Hücrenin batı duvarında kapı, kuzey duvarında pencere doğu duvarında altı adet niş, güney duvarında bir adet niş vardır. Güney duvarının doğusunda bulunan batıda bulunan hücre nişi ile aynı olup büyük ve sadedir. Doğu duvarda yer alan altı niş batı yan hücrenin doğu duvarındaki nişlerle benzemekte, üçlü niş grupları halindedir. Orta niş sivri kemerli yanlardaki küçük nişler dört dilimli kaş kemerlidir. Pencere diğer hücredeki gibi düz lentolu kare formlu ve sadedir (Çiz.86).

İç mekândaki bölümler enine ahşap hatıllarla desteklenmiş düz dam örtülüdür. Dam örtüsü topraktır. Ve örtüde yer yer çökmeler meydana gelmiştir (Çiz.87).

Malzeme ve Teknik

Medrese dış duvarlarında fazla düzgün olmayan kesme taş kullanılmıştır. İç duvarlarda kesme ve moloz taş kullanılmıştır. Kuzey yani taç kapının da bulunduğu ön cephe duvarlarında kullanılan taş diğer cephelere nazaran daha düzgündür. Medresenin beden duvarları farklı kalınlıktadır.⁹⁴ İç mekânda odalarda yer alan üçlü

⁹⁴ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 63.

nişlerin malzemesi ve taş işçilikleri iç mekân duvarlarına nazaran daha temiz işçiliktir. Medrese giriş kapısında metal, pencere ve iç kapılarda ahşap elemanlar mevcuttur.

Süsleme

Medresenin sadece kuzey cephesinde ve iç mekânlarda bulunan nişlerde süsleme detayları mevcuttur. Yapının kuzey cephesinde bulunan taç kapının sivri ve basık kemerlerinin sırtları mukarnasları andıran kemerciklerden oluşan kuşakla çevrelenmiş olup kuşak sivri kemer üzengi taşının iki yanını da kuşatmaktadır. Kemer aralığının iç köşelerinde silmeler mevcuttur. Portal üzerinde sivri kemerin iki yanında içinde gül bezek motifi bulunan altı kollu yıldız (Mühr-i Süleyman) olan yuvarlak birer rozet vardır.⁹⁵

Hücrelerde bulunan nişlerin dört dilimli kaş kemerlerinin üzerinde birer lale motifi yer almaktadır.

2.3.2. Muş Yıkılmış Medreseler

Örnek No: 11

Alaaddin Medresesi

Yapının Adı: Alaaddin Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi

Muş il merkezinde bulunan bu medrese Vali Alaeddin Bey tarafından yaptırılmıştır.⁹⁶

Medrese yanındaki imaret ile birlikte yıkılmış olup, günümüze gelememiştir.

⁹⁵ Bülent Nuri Kulağuz, *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996, 60.

⁹⁶ <http://www.mus.gov.tr/> (11.04.2024).

Örnek No: 12

Murat Paşa Medresesi

Yapının Adı: Murat Paşa Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi

Muş İl merkezinde Muratpaşa camisinin hemen yanı başında kurulmuştur. Muratpaşa tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir.⁹⁷

Bu medrese yıkılmış ve günümüze gelememiştir.

Örnek No: 13

Mahsut Paşa Medresesi

Yapının Adı: Mahsut Paşa Medresesi
Yeri: Bitlis İli, Merkez İlçesi

Muş il merkezinde Vali Mahsut Paşa yaptırmıştır.⁹⁸ Bu medrese de yıkılmış ve günümüze gelememiştir.

2.2. Van Medreseleri

Örnek No: 14

2.3.1. Hasan Bey Medresesi (1563)

Yapının Adı: Hasanbey Medresesi
Yeri: Van İli, Gürpınar İlçesi, Hoşap Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: L51b16c /179/1
Tescil Tarihi: 22.10/.993 tarih ve 1353 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 88-96
Görsel No: 178-198

⁹⁷ <http://www.mus.gov.tr/> (11.04.2024).

⁹⁸ <http://www.mus.gov.tr/> (11.04.2024).

Tarihçe

Hasan Bey Medresesi, yapım kitabesinden anlaşılabilirdiği üzere Mahmudi İvaz Bey'in oğlu Hasan Bey tarafından 971 (1563) yılında yaptırılmıştır. Yapıya bitişik olan Türbe 1585'den sonra Hasan Bey'in oğlu Şir Bey tarafından yaptırılmıştır.⁹⁹ Yapının Kitabesi mermer üzerine sülüs hatla Arapça yazılmıştır. Kitabenin metni şöyledir:

'I'lemu eyyühe'nnazırune bi enne hazilil imareti livecnillahi Mir Hasan bin İvaz fi tarih sene ehade seb'ine tis'amiete minelhicreti.' "Ey bu yapıya bakanlar biliniz ki bu medrese H.971 yılında İvaz oğlu Hasan Bey tarafından Allah'a yönelmek için yapılmıştır."¹⁰⁰

Plan ve Tipoloji

Medrese, yapıya sonradan eklenen türbe ile kompleks bir yapı haline gelmiştir (Gör. 178). Dikdörtgen açık bir avlu etrafında doğu ve batısında karşılıklı hücrelerin yer aldığı, güneyinde dersane ve güneybatısında türbe bulunan dikdörtgen bir plana sahiptir (Çiz. 88). Medrese Güneyden Dershane-mescit ve Güneybatıdan türbe ile çıkıntılı bir formda olan yapı ilk yapıldığı tarihte, avlunun doğusunda beş, batısında beş, güneyinde dershanesi olan toplamda on bir hücrelidir.¹⁰¹ Fakat daha sonra güneybatıya bir türbe eklentisi ile mevcutta bulunan hücre ortadan kalkmış ve bitişğinde bulunan hücre de dar dikdörtgen bir form almıştır (Çiz. 89-90). Abdülislam Uluçam kitabında, "Genel şemada doğu ve batıya dörder talebe hücresi ile güneye, ortadaki dershanenin iki yanına iki müderris odası yerleştirilmiş ancak türbenin yapımı sırasında batıdaki oda ile dördüncü talebe

⁹⁹ Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22; Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,1993, 53; Kadir Pektaş. 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40; Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,1993, 28; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

¹⁰⁰ Yüksel Sayan. 'Van Yöresinde Tarihi Köprüler'. *Kültür ve Sanat, (Van Özel Sayısı)*, Ankara,1996, 37; Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 35; Sema Doğan. Hoşap Köprüsü, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.18, İstanbul, 1998, 249.

¹⁰¹ Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,199, 53.; Kadir Pektaş. 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40; Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 35; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

hücrenin bir bölümü kaldırılmıştır.”¹⁰²Şeklindeki yorumu ile daha sonradan yapılan türbe ve yapının değişen formunu anlayabiliyoruz.

Cepheler

Hasan Bey Medresesi'nin cephesi, simetrik bir yapıya sahiptir fakat sonradan eklenen türbe mekânı simetriyi bozmuştur (Gör. 179-180). Yapılarda simetri, Selçuklu mimarisinin en belirgin özelliklerinden biridir (Çiz. 91-92). Orta ekseninde yer alan ana kapı, yapıyı dengeleyen bir öge olarak yer alırken, yan cephelerdeki pencereler ve diğer yapısal elemanlar da simetriyi pekiştirir. Pencereler, medresenin dış cephesinde simetrik bir düzende yerleştirilmiş, türbe penceresi dışındakiler oldukça sade yapılmışlardır (Gör. 181-182). Cephe düzenindeki simetri, sadece estetik bir hedefi değil, aynı zamanda yapının pratik işlevlerini de göz önünde bulundurur. Bu simetri, iç mekânın düzenini etkileyerek, avluya ve dersliklere kolayca ulaşılmasını sağlar (Gör. 183) (Çiz. 93).

İç Mekân

Avluda açılmış bir su kuyusu vardır.¹⁰³Avluda revak yoktur (Gör. 184-185). Avlunun batısına yerleştirilmiş üç hücre birbirine eşit hacimlerde kare formdadır. Türbeye bitişik olan bu koldaki dördüncü hücre türbe yapısından dolayı dar dikdörtgen bir formdadır (Gör. 186-187). Hücrelerin üzerleri doğu batı yönünde beşik tonoz ile örtülüdür, tonozların üzeri düz toprak damla kapatılmıştır. Güneydoğu köşelerinde avluya açılan düzgün kesme taş söveli, basık kemerli kapıları bulunmaktadır (Gör. 188). Dışarıya açılan birer mazgal pencereleri bulunmaktadır ve bu duvarın köşelerinde birer dolap nişi vardır. Bu koldaki üçüncü hücrenin güney duvarında da bir adet dolap nişi vardır. Hücrelerde ocak nişi yoktur (Çiz. 94).

Avlunun doğu bölümünde beş hücre yer almaktadır (Gör. 189-190).

¹⁰² A. Cüzeyir Yazıcıoğlu, *Van'ın Tarihi Kitabeleri*, Nur Matbaası, Ankara, 1957, 7; Aydın Talay *Bizim Eller Van*, Van Belediye Başkanlığı Yayını, Ankara, 1998, 154; Mehmet Top. *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van,1993, 53.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

¹⁰³ Kadir Pektaş. 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40.

Kuzeydeki ilk hücrenin avluya ve dışarıya açılan toplamda iki kapısı bulunmaktadır. Bu mekânın mutfak olabileceği düşünülmektedir.¹⁰⁴ Kuzey-güney doğrultusunda beşik tonozlu toprak damlı üst örtüsü mevcuttur. Kapı açıklığı sivri kemerlerle kapatılmıştır. Kuzey cepheye açılan bir penceresi ve sivri kemerli dışarıya açılan bir adet kapısı vardır. Doğu duvarında iki adet dolap nişi mevcuttur. Yanında yer alan diğer üç hücre aynı hacimlerde olup Hücrelerin üzerleri doğu batı yönünde beşik tonoz ile örtülüdür, tonozların üzeri düz toprak damla kapatılmıştır (Çiz. 95). Hücrelerde dolap nişleri görülmektedir. Hücreler Güneydoğu köşelerinde avluya açılan düzgün kesme taş söveli basık kemerli kapıları bulunmaktadır. Doğu duvarında birer mazgal pencereleri vardır (Gör. 191-192) Dolap nişlerini bu hücrelerde de görmekteyiz fakat ocak nişi bu hücrelerde de mevcut değildir. Doğu kolunda bulunan medresenin güneydoğu köşesindeki hücre beşik tonoz ile örtülüdür (Gör. 193-194). Müderris odası olduğu düşünülmektedir. Batı duvarı mescide bitişik hücreye kuzeyden düzgün kesme taş söveler ile çerçevelenmiş üzeri basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Güney ve doğu duvarlarında birer mazgal pencere vardır. Doğu duvarı üzerinde iki, güney duvarında bir, batı duvarında bir adet dolap nişi vardır.

Mescit, avlunun güney ekseninde yer almakta olup dışa beşgen bir çıkıntı şeklinde kuzey-güney doğrultusunda beşik tonoz ile örtülmüştür. Mescide avludan dıştan düz atkı taşlı, içten sivri kemerli bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Medresenin güney cephesinden, formda asimetriye sebep olan mescidin güney duvarında üç mazgal pencere, kapının tam karsına denk gelen mihrap nişi ve mihrabın her iki yanında dolap nişleri yer almaktadır. Medresenin kapılarında basit kemerler dışında süsleme yoktur ve ocak nişine yer verilmemiştir (Çiz. 96).

Türbe

Medresenin batı kanadında dershaneye bitişik bir şekilde yapılan türbe kare planlıdır. Sarı renkte düzgün kesme taşla örülmüştür (Gör. 195-196). Batı kanadından çıkıntı yapmıştır. Türbeye avludan doğu duvarının kuzey köşesine

¹⁰⁴ Mehmet Top. 'Hoşap Medreseleri'. *Dünyada Van*, İstanbul,1997, 22.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

kaydırılmış sivri kemerli alınlık içerisinde düz atkı taşlı içten basık kemerli bir kapı ile girilmektedir. Üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kare planlı iç mekândan kubbeye geçiş ‘bingi’, ‘aslan göğsü’, ‘küresel üçgen bingi’ olaraktan isimlendirilebilen pantantif geçiş elemanı kullanılmıştır. Bingiler iki renkli kesme taşlarla örülmüş sivri kemerlerle oluşturulmuştur. Türbe gövdesi dıştan köşelerde pahlanarak, onikigen kasnağa dönüşmekte olup Türbenin Doğu ve batı duvarında basık kemerli birer pencere bulunmaktadır. Ayrıca batı duvarında bulunan pencerenin her iki tarafında kare birer dolap nişi bulunmaktadır Dershaneye bitişik duvarda eyvan şeklinde sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Pencere iç kısımları geometrik geçmelerle doldurulmuş çerçeve içine alınmıştır. Kaval silmelerden oluşan çerçeve kemer başlangıcından itibaren ters ‘U’ şeklinde pencereyi üstten kuşatmakta ayrıca düz atkı taşlı pencere açıklığı dört yönde silmelerle çevrelenmiştir. Dış çerçeve ve kemerlerdeki geometrik süslemeler, eşkenar dikdörtgenlerin yatay ve dikey bölünmesiyle oluşturulmuş çeşitkenarlardan meydana gelmektedir (Çiz. 97).¹⁰⁵

Malzeme ve Teknik

Medresenin beden duvarları dıştan düzgün kesme taş, ara duvarlarda moloz taş kullanılmıştır. Restorasyon öncesi yıkılmış vaziyette olan kuzey duvarının avluya giriş bölümü daha sonra aslına uygun biçimde yapılan yenileme çalışmaları ile kuzey duvarı ortasında düzgün kesme taş söveli şeklinde bir giriş kapısı yapılmıştır. Restore çalışmalarıyla beraber avlu zemini dolgu toprak temizlenerek traverten kayrak taş kaplama yapılmış, avluda yöre halkınca ahır olarak kullanılmak üzere yapılan duvarlar kaldırılmıştır. Hücre zeminleri bazalt taş kaplama yapılmış duvarlar ve tavan sıvanmıştır. Pencere ve kapılar ahşap malzemedan yapılmış pencerelerde geçmeli lokma demir parmaklıklar kullanılmıştır. Hücre ve mescit örtüsü özgün harçla eğim verilmiş kurşun kaplama yapılmıştır. Türbenin üst örtüsü dışardan onikigen külah şeklinde kesme taştan kubbe yapılmıştır.

¹⁰⁵ Mehmet Top. ‘Hoşap Medreseleri’. *Dünyada Van*, İstanbul,1997, 22.; Abdüselam Uluçam. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

Süsleme

Medrese cepheleri ve iç bölümleri oldukça sade tutulmuş kitabeyi çevreleyen mukarnas dışında süsleme unsuru bulunmamaktadır. Türbe bölümünde pencereyi çevreleyen geometrik süslemeler, silmeler olarak süsleme öğeleri kullanılmıştır.

2.3.2. Hüsrev Paşa Medresesi (1567)

Örnek No:15

Yapının Adı: Hüsrev Paşa Medresesi
Yeri: Van İli, İpekyolu İlçesi, Eskişehir Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: 164/611/23
Tescil Tarihi: 10.12.1993 tarih ve 1405 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 97-105
Görsel No: 199-213

Tarihçe

Medresenin inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat vakfiyesinde Hüsrev Paşa Medresesi 'nin XVI. Yy da 975 (1567) yılında Hüsrev Paşa Külliyesi'ne ait bir yapı olarak inşa edildiği belirtilmektedir.¹⁰⁶Külliye 1839 depremi ve yangınında hasar görüp, yenilenmiş, 1915 yılına kadar hizmet vermiştir. 1967-1990 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım çalışmaları yapılmışsa da türbe dışında Tüm duvarları subasman seviyesine kadar yıkılmış olan medresenin restorasyon projesi 2010 yılında onaylanmış yapı restore edilmiştir (Çiz. 98) (Gör. 199).¹⁰⁷Yapı her ne kadar Mimar Sinan'ın eseri olarak belirtilse de, Mimar Sinan'a atfedilen diğer yapılar gibi, Hüsrev Paşa Külliyesi'nin de Sinan'ın onayladığı bir mimar tarafından

¹⁰⁶ Abdülsemam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 38; Hüsrev Paşa Külliyesi Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi,585/1 Numaralı Defter S.2/2; VKVKBKM Arşivi, 65.00.113 Numaralı Dosya.; Abdülsemam Uluçam. "II. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu (Konya,30 Nisan-02 Mayıs 1998, Bildiriler)". Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı-1997, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayını, Konya, 1998, 185-206; A. Cüzeyir Yazıcıoğlu. "Van'ın Tarihi Kitabeler", Nur Matbaası, Ankara, 1957, 10; Abdülsemam Uluçam, "Eski Van'daki Mimari Anılar", Kültür ve Sanat Özel Sayısı, Sayı: 32 1996, 19-24.

¹⁰⁷ Abdülsemam Uluçam. "II. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu (Konya,30 Nisan-02 Mayıs 1998, Bildiriler)". Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı-1997, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayını, Konya, 1998, 185-206; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi,585/1 Numaralı Defter S.2/2; VKVKBKM Arşivi, 65.00.113 Numaralı Dosya.; Abdülsemam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 38.

inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.¹⁰⁸Bazı kaynaklarda yapının mimarı olarak Van Eyaleti hassa mimarı Mimar Selman'ın görevlendirildiği ve cami planının başkent İstanbul'dan gönderildiği belirtilmiştir.¹⁰⁹Van Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nda ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi öğretim elemanlarının bilimsel ve teknik sorumluluğunda 1996 yılında başlayan "Hüsrev Paşa Külliyesi Kazı ve Restorasyon Çalışmaları" 2002 yılına kadar devam etmiştir.¹¹⁰

Külliye Elemanları

Külliye, 1567 de camii, medrese, şadırvan, imaret; 1587 de türbe, tarihi belli olmayan ve kazı çalışmaları ile ortaya çıkan megaron formundaki yapı bölümleri, hazire. Hüsrev Paşa Külliyesi, Tuhfet Ül-Mi'marin'de Mimar Sinan eserleri arasında 72. sırada geçmekte ve külliyenin cami, medrese, türbe, imaret, sıbyan mektebi, daru'l-kurra ve misafirhaneden oluştuğu belirtilmektedir.¹¹¹

Medrese 2010 yılında restore edilmeden önce yapının büyük bir bölümü yıkılmış vaziyette olup sadece hücre duvarlarının su basman seviyelerine kadar olan bölümü ve bazı beden duvarları mevcuttur.¹¹²Orhan Cezmi Tuncer tarafından yapılan kazı çalışmaları ile temel seviyesine inilip medrese planı ortaya çıkarılmış restorasyon aşamasına geçilmiştir (Çiz. 99-100). Kazı çalışmaları sonrasında Medresenin, "Hüsreviye" ve "Kurşunlu" adlarıyla da anılan ve külliyenin çekirdeğini oluşturan Camii ile ortak bir açık avluya sahip ve Camii'nin kuzeyinde avluyu U

¹⁰⁸ Şahabettin Öztürk, Van Hüsrev Paşa Külliyesi Camii Koruma ve Onarım Çalışmaları, (Araştırma Makalesi), 2020, 1244. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/341437596_Van_Husrev_Pasa_Kulliyesi_Camii_Koruma_v_e_Onarim_Calismalari (10.10.2024).; Şahabettin Öztürk *Van, Ahlat, ve Adilcevaz'daki Tarihi Camilerin Rölöve Proje Çalışması*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1996, 38.

¹⁰⁹ Şahabettin Öztürk, Van Hüsrev Paşa Külliyesi Camii Koruma ve Onarım Çalışmaları, (Araştırma Makalesi), 2020, 1245. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/341437596_Van_Husrev_Pasa_Kulliyesi_Camii_Koruma_v_e_Onarim_Calismalari (10.10.2024). Şahabettin Öztürk. *Van, Ahlat ve Adilcevaz'daki Tarihi Camilerin Rölöve Proje Çalışması*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1996, 38.

¹¹⁰ VKVKBKM Arşivi, 65.00.113 Numaralı Dosya.

¹¹¹ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 38.; Abdülislam Uluçam. "II. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu (Konya,30 Nisan-02 Mayıs 1998, Bildiriler)". Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı-1997, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayını, Konya, 1998, 185-206.

¹¹² VKVKBKM Arşivi, 65.00.113 Numaralı Dosya.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 38.

biçiminde üç yönden saran hücreleri ile dikdörtgen bir alan üzerine oturtulduğunu anlayabiliyoruz (Gör. 200).

Cepheler

Hücreler, kuzey cephede yedi, kuzeybatı ve kuzeydoğu köşelerde bir, batı cephede bir, doğu cephede bir adet olmak üzere kubbeli on üç hücre mevcuttur (Gör. 201-202). Medresenin avlusuna kuzeyden iki giriş ve batıdan iki giriş, doğudan bir giriş olmak üzere toplamda dış avluya beş giriş mevcuttur (Gör. 203-204). Medrese yapısının doğu kolunda bulunan üç mekân daha olup bu mekanların dışarıya bağlantılı kapıları mevcuttur ve medrese hücreleri olarak kullanılmamakta dükkân oldukları düşünülmektedir (Çiz. 100) (Gör. 205).

A. Saim Ülgen'in çizimlerinde medresede on beş hücre olduğu görülmekte ancak Medrese vakfiyesinde medresenin on bir oda ve bir dershaneden oluştuğu ve bitişik odaların mutfak ve kiler olduğu belirtilmiştir (Çiz. 101-102-103-104).¹¹³ Kazı sonucunda doğu kanattaki odaların kapılarının camii avlusuna değil doğudaki sokağa açıldığı, içlerinde erzak küpleri ve mutfak teşkilatının bulunduğu görülmüştür.¹¹⁴ Yapı incelendiğinde bütünsel anlamda tamamının orijinal olmadığı ve yenilenme yaşadığı anlaşılmaktadır. Abdülislam Uluçam, Batı ve Kuzeydoğuda bulunan odaların dış cepheleri ile dershanenin güney bölümünde geç dönemlerde mekanlar eklendiğini, camiinin minare kaidesi ile son cemaat yerini karşılayacak şekilde bir dershanenin eklendiğini belirtmiş.¹¹⁵ Doç. Dr. Şahabettin Öztürk'ün medresenin rölöve çizimlerinde Hücrelerin önünde on sekiz gözlü, toplamda on yedi sütun üzerine oturtulan, batı ve doğu koridorunun sonu hariç her yönde üç gözlü olarak düzenlenen revaklar ve Avluda bir şadırvan mevcuttur (Gör. 206-207).

İç Mekân

Yapının köşelerinde bulunan odalar daha büyük olduğundan kubbeleri giriş üzerine gelecek şekilde yarım tonozla desteklenmiştir. Her odanın revağa açılan bir

¹¹³ Ali Saim Ülgen. *Mimar Sinan Yapıları*. (Haz. Filiz Yenişehirlioğlu – Emre Madran), Ankara 1989, I, iv. 85-87. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 585/1 numaralı defter s.2/2.

¹¹⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 585/1 numaralı defter s.2/2.

¹¹⁵ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 38.

kapısı (Gör. 208-209), penceresi; kuzey koldaki sekiz hücrenin kuzey duvarında birer ocak nişi, doğu duvarında birer dolap nişi, batı koldaki üç hücrenin batı duvarında birer ocak nişi, güney duvarında birer dolap nişi, Doğu koldaki iki hücrenin doğu duvarında birer ocak niş, kuzey duvarında birer dolap nişi mevcuttur (Çiz. 105). Dış cephede ikişer penceresi, birer dolap ve ocak nişi bulunmaktadır (Gör. 210-211). Yapının simetrik bir planlamaya sahip olduğu görülmektedir (Gör. 212).¹¹⁶

Malzeme ve Teknik

Rekonstrüksiyon çalışmaları ile ayağa kaldırılan medrese hücrelerinin beden duvarları moloz taş, üst örtülerinde horasan harcı ile tuğladan pandantif geçişli kubbeler, çatı eğimli kurşun kaplama, ocaklar basık kemerli kesme taş, pencere ve kapı açıklıkları ahşap doğrama, kapıların dışa açılan bölümleri basık kemerli kesme taş olarak yapılmıştır. Hücre pencereleri kesme taş lentolu lokma parmaklıklıdır. Medrese önünde ahşap destekli kemerlere yaslanmış kesme taş malzeme kullanılarak sütunlar üzerine oturtulmuş sivri kemerli tuğla tonoz örtülü eğimli kurşun kaplama çatı ile örtülü revaklar bulunmaktadır. Hücrelerin revaklara açılan bölümlerinde zemin bazalt taş kaplama, avluda traverten kesme taş kaplamadır. Medresenin dış duvarları üst kesimde on üç adet kesme taş malzemeli baca, iki sıra kurşun kenetli kesme taş kullanılarak yapılan saçakla son bulmaktadır (Gör. 213).

Süsleme

Bu yapıda süsleme yoktur.

2.3.3. İzzeddin Şir Medresesi (1594-1595)

Örnek No: 16

Yapının Adı: İzzeddin Şir Medresesi
Yeri: Van/Gevaş, Hişet Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: L50A18d4b/194/2
Tescil Tarihi: 02.04.1999 tarih ve 1214 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 106-115
Görsel No: 214-

¹¹⁶ Şahabettin Öztürk, *Van Hüsrev Paşa Külliyesi (Cami, Medrese, İmaret, Türbe, Avlu) Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Projeleri Koruma Raporu*, VKVKBKM Arşivi, Van, 2008.

Tarihçe

Medrese, cami ile kompleks bir yapı oluşturur. Yörede “İzdişir Camii” adıyla anılan yapının kim tarafından yaptırıldığı net bir şekilde bilinmemektedir (Gör. 214).¹¹⁷ Camii’nin 14. ve 15. Yüzyılda İzeddin Şir tarafından yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir.¹¹⁸ Camii ile medrese farklı tarihlerde yaptırılmıştır. Camii ile beraber aynı tarihlerde yapılan bir medresenin olduğu kabul görmüştür. Cami’yi İzeddin Şir adından hareketle tarihlendirmek gerekirse Şerefname’ye göre yöreye hâkim iki İzeddin Şir bulunmaktadır.¹¹⁹ İlki 1387’de Timur’un Van ve çevresine istilas sırasında Van-Hakkâri hakimidir ve 1410 yılına kadar idarecidir; ikincisi ise Hakkâri Beyi Esedüddin Zerrincek’in oğlu olup, 1470-1502 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bunlardan I. İzeddin Şir zamanında yapıldığını kabul etmek daha doğru olacaktır. Çünkü Lynch camide gördüğü zengin işlemeli ahşap minberden bahsetmekte ve kendisine aktarılan kitabesine göre bunun 850/1446-47 yılında Hüsrev Paşa tarafından inşa ettirildiği ve onartıldığı belirtilmektedir.¹²⁰ Bu durumda Camii 14.yüzyıl sonları ile 15.yüzyıl başlarında yapılmış olmalıdır.¹²¹ 1570 yılında Van beylerbeyine gönderilen bir hükümde “Hakkâri Beyi Zeynel’in merkeze mektup göndererek Van’da ecdadı tarafından yaptırılan ve Hacı İzeddin Şir Medresesi olarak anılmıştır. Medresenin Kızılbaşların Van’a saldırıp burayı dedesinin elinden aldığı sırada harap olması sebebiyle zikredilen bazı köylerin kendisine verilmesini talep ettiği” şeklindeki ifadeler medresenin varlığının belirlenmesi ve 16. yüzyılda

¹¹⁷ Abdülselem Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 200.; Lynch H.F.B, *Armania Travels anda Studies*, London,1901, Beyrut, 1965; Mehmet Top. İzeddin Şir Camii, *Dünyada Van*, sy. 20, 1990, 18-21. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/21906908/Geva%C5%9F_%C4%B0zzettiin_%C5%9Eir_Camii (6.08.2024).

¹¹⁸ R. Hüseyin Ünal. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995*”. Gevaş (Van) İzeddin Şir Camii’ne İlişkin Gözlemler, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 48-50.; Salih Mercan. “Tarihte Van”. *Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı*, 199, 32.; Aydın Talay. *Bizim Eller Van*, (1. Baskı), İstanbul, İhlas Matbaacılık, 1988, 28-30.

¹¹⁹ R. Hüseyin Ünal, Gevaş (Van) İzeddin Şir Camii’ne İlişkin Gözlemler Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995; Salih Mercan. “Tarihte Van”. *Kültür ve Sanat Van Özel Sayısı*, 199, 32, Aydın Talay. *Bizim Eller Van*, (1. Baskı), İstanbul, İhlas Matbaacılık, 1988, 28.

¹²⁰ Lynch H.F.B, *Armania Travels anda Studies*, London,1901, Beyrut, 1965.

¹²¹ R. Hüseyin Ünal. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995*”. Gevaş (Van) İzeddin Şir Camii’ne İlişkin Gözlemler, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 49.; Erdoğan Çavuşoğlu, “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri (22-25 Mayıs 1995)*”. Van-Gevaş Halime Hatun Kümbeti, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 56-57.; Abdülselem Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 200.

yıkılmış olmasının bilinmesi açısından önemlidir.¹²² Bugünkü medresenin geç dönem özellikleri dikkate alınarak 18. Yüzyılda camiinin kuzeyine bitişik olarak yaptırıldığı düşünülmektedir.¹²³ Medresenin inşası ile ilgili bilgileri makalesinde aktaran Mehmet TOP, inşa tarihini 1594-95 olarak vermiştir.¹²⁴ Medrese tarihi için diğer bir bilgi de KVMGM arşivinde bulunmakta olup H.1099 M.1601 Tarihidir.¹²⁵

Kitabe

Medrese ve Camiinin ortak avlusuna açılan taç kapı üzerinde bir kitabe mevcuttur (Gör. 215-216). Doğal görünümlü çiçeklerle bezeli kitabe dört eşit parçaya bölünmüş olup Arapça;

*'Kad bena Fahruleali Hano Abdullahı han,
Dare tahsilen terahu Medresen, Littalibin, hinma, Ebdabiha,
Kad Kale Fi tarihiha; Rabbena Cedit Lena'*

İbaresini okunmaktadır ki, Abdullah Hantalipler için Tahsil evi olarak bir medrese bina ettirmiştir. Tarih olarak şu kelimeleri söylemiştir. 'Rabbimiz nu binada ariflerin mahsutlarına ermeyi peyderpey nasip et.', 'Rabbena Cedit lena Fiha menarularifin.' Cümlesi ebced hesabı ile H.1099 M.1601 tarihini vermektedir. Bu tarih medresenin tarihidir.¹²⁶

Plan ve Tipoloji

Mevcutta bulunan medrese ile camii farklı dönemleri işaret etmektedir.¹²⁷ İlk yapılan medresenin yeri konusunda kesinlik yoktur ama camii ile aynı avlu etrafında şekillenen bir şema yansıttığı düşünülebilir (Gör. 217) (Çiz. 106). Rahmi Hüseyin Ünal makalesinde "medresenin doğu duvarının neden medresenin diğer duvarları kalınlığında değil de camii duvarları aynı kalınlıkta olduğunun açıklanması

¹²² Orhan Kılıç, *XVI. Ve XVIII. Yüzyıllarda Van*. Van Belediye Başkanlığı Yayınları, Van, 1997.

¹²³ R. Hüseyin Ünal, "Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995", Gevaş (Van) İzzeddin Şir Camii'ne İlişkin Gözlemler, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 48.; Kadir Pektaş. 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar'. *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40.

¹²⁴ Mehmet Top, İzzeddin Şir Camii, Dünyada Van, 20, 1990, 18-21. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/21906908/Geva%C5%9F_%C4%B0zzettiin_%C5%9Eir_Camii (6.08.2024).

¹²⁵ VKVKBKM Arşivi, 65.04.03 Numaralı Dosya, 23.02.1993 Tarihli Belge.

¹²⁶ VKVKBKM Arşivi, 65.04.03 Numaralı Dosya, 23.02.1993 Tarihli Belge.

¹²⁷ Abdülselem Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 200; Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 293.

gerekmektedir. Camii ilk inşa edildiği dönemde bugün medresenin inşa edildiği alanı da kaplayacak büyüklükte olmalıydı. Muhtemelen 18. Yüzyılda meydana gelen bir felaket sonucu camiinin kuzey ve güney kesiminin hasara uğradığı haremın güney kesiminin de aslına uygun olarak onarıldığı akla gelmektedir.” şeklinde açıklayarak doğu duvarının kalınlığını sorgulamıştır. 18. yüzyılda yapılan medrese, camii ile ortak dikdörtgen açık bir avluya sahiptir ve U formudur (Çiz. 107-108).

Cepheler

Medrese Camiinin kuzey duvarına yaslanmıştır ve Batı cephesinde medrese yaklaşık 2,5 m çıkıntı yapmaktadır (Gör. 218-219-220). Örtü sistemi toprak düz dam olup son restore çalışması ile kursun kaplama yapılmıştır (Çiz. 109). Medrese dış cephelerinde beş adet mazgal pencere bulunmaktadır. Cephesi genellikle simetrik olarak düzenlenmiştir (Gör. 221-22-223). Ortada bir taç kapı yer alır ve her iki yanda duvar yüzeyleri dengeli şekilde ele alınmıştır. Batı cephesinde bulunan taç kapı, derin bir niş içerisine alınmış, süslemelerle zenginleştirilmiştir. Cephelerde kesme taş kullanılmış renk uyumu gözetilmiştir (Gör. 224-225-226) (Çiz. 110-111).

İç Mekân

Medreseye batı cephesinde bulunan taç kapı ile girilmektedir (Gör. 227-228) (Çiz. 112). Bu cephe 2,50 m kadar dışa taşırılmıştır. Taç kapı sivri bir kemerin iki yanda bulunan yivli sütüncelere yaslanması ile oluşturulmuş basit bir formdadır. Sütünceler mukarnası andıran başlıklara sahiptir. İçteki girinti mukarnaslı istiridye kavsarayı andırmaktadır. Kavsara karşılıklı basamakların köşelerine yerleştirilmiş, üçer dilimli yelpaze bingiler neticesinde üçgen görünüm kazanmıştır. Alttaki basık kemerin üzerinde kitabe levhası bulunmakta ve etrafı çiçek motifleri ile süslenmiştir. Taç kapıdan, duvarları ve tonozu kesme taşlarla örülmüş sıvalı ve boyalı giriş eyvanından, kesme taşlarla örülmüş bir avluya geçilmektedir avlunun doğu-batı ve kuzeyinde medrese hücreleri güneyinde ise caminin harim girişi yer almaktadır (Gör. 229-230). Hücreler doğu cephede iki, batı cephede bir ve kuzey cephede dört olmak üzere yedi hücreli olarak tamamlanmıştır (Çiz. 113-114). Hücreler farklı boyutlarda dikdörtgen forma sahiptirler. Medresenin zemini camii zemininden 50 cm kadar yüksektir. Avluda revak bulunmamaktadır (Gör. 231). Avluya girişin hemen kuzey yanındaki kapıdan dar ve üzeri tonoz ile örtülü sıvalı ve boyalı dikdörtgen bir

alandan asıl odaya geçilir bu mekânın müderris odası olma ihtimali yüksektir. Bugün Dar ve üzeri tonoz örtülü olan alan için Zerrin Köşklü ‘Batı kol üzerinde giriş eyvanı ve eyvanın kuzeyinde dar dikdörtgen şeklinde bir mekân bulunmaktadır. Üzeri açık bu alanın merdivenler yardımıyla dama çıkılan bir geçit olduğu düşünülebilir’ demiştir.¹²⁸ Bu hücrenin batı duvarında bir mazgal pencere kuzey duvarında dikdörtgen bir nişe sahiptir (Çiz. 115). Müderris odasının bitişiğinde bulunan dersliğin avluya açılan bir kapısı ve mazgal penceresi vardır. Bu odada biri küçük diğeri yere kadar uzanan iki adet niş bulunmaktadır. Yanında bulunan hücrenin yine avluya bakan bir penceresi, kapısı ve iki adet nişi ayrıca yanında bulunan kuzeydoğu köşesindeki dershaneye geçiş için kullanılan ikinci bir kapısı bulunmaktadır. Bu kapıdan geçilen hücre diğerlerinden daha büyüktür. Avluya açılan bir kapısı dışarı bakan bir mazgal penceresi ve beş adet nişi bulunmaktadır. Avlunun doğusunda iki adet derslik bulunmaktadır. İkisinin de girişi avludan sağlanmakta ikisinin de dışarı bakan birer mazgal penceresi bulunmaktadır. Solda ki hücrenin sekiz, sağdaki hücrenin beş nişi bulunmaktadır. Hücrelerde ocak nişi bulunmamaktadır (Gör. 232-233). Tüm hücrelerin üst örtüsü doğu-batı doğrultusunda kırma taşla örülmüş beşik tonozdur.¹²⁹ Tüm hücreler sıvalı ve boyalıdır (Gör 234-235). Avlunun cami ile ortak kuzey cephesi duvarında camiye giriş kapısı ve kapının her iki tarafında yarım daire profilli iki mihrabiye bulunmaktadır (Gör 236-237). Giriş kapısı ve yanlarda bulunan mihraplar Camiinin kuzey duvarını ortalamakta fakat medrese avlusunda eksenden kaymış bir görüntü vermektedirler. Cephenin batı ucunda da orijinalde bir pencere olduğu fakat medresenin güneydoğu köşe hücresinin içine açılması nedeniyle örülerek kapatıldığı ve niş şeklini aldığı örülmektedir.¹³⁰ Bu özellikler sayesinde Medrese ve Camiinin farklı dönemlerde yapıldığından emin olabiliriz. Medresenin Dershanesi yoktur, dersler camide yürütülür.¹³¹ Camii ve medresenin elde edebildiğimiz ilk fotoğraflarında örtü topraktır damdır. Daha sonra üzeri tuğla ile

¹²⁸ Zerrin Köşklü. *17. ve 18. Yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 295.

¹²⁹ R. Hüseyin Ünal. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995*”. Gevaş (Van) İzzeddin Şir Camii’ne İlişkin Gözlemler, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 43.

¹³⁰ R. Hüseyin Ünal. “*Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995*”. Gevaş (Van) İzzeddin Şir Camii’ne İlişkin Gözlemler, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996, 44-46.

¹³¹ Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 294.

örülmüş ve kurşunla kaplanmıştır. Yapının 2016 yılında geçirdiği son restorasyonda kurşun örtü mevcut duruma uygun olarak yenilenmiştir, 11.09.1971 Gayrimenkul eski eserler ve anıt yüksek kurulunun kararı ile ilk kez ele alınan ve onarım gören medrese aralıklarla onarılmış ve son olarak Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.10.2016 tarih ve 1394 sayılı kararı ile onaylanan restorasyon projesi ile restore edilmiştir.¹³² Şu an İl müftülüğüne bağlı olarak kuran kursu işlevi ile kullanılmaktadır.

Malzeme ve Teknik

Dış duvarlarında bej, kahve, siyah renkli olarak, avlu ve hücre zeminlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Tüm pencereleri göz hizasından yukarıdadır. Medresenin dış cephesinde değişik tonlarda kalker yer yer bazalt taşlar kullanılmıştır. Duvarlarda kesme taş kullanılmıştır.

Süsleme

İzeddin Şir Camii ve Medresesi yoğun süslemeden yoksun sade bir yapıdır. Süsleme taç kapıda yoğunlaşmaktadır. Taş kapıdaki kitabeyi saran çiçek motifleri çok yıpranmış olsa da anlaşılabilir. Dış cephede güneybatı duvarında küçük bir rozet bulunmaktadır taş kabartma şeklinde yapılmış olan rozet iç içe girmiş on kollu yıldız ile bezenmiştir. Yapının Güneydoğu cephesinde altı adet kesme taşı kapsayacak kadar süren, yatay düzenlenmiş çizgisel bezeme bulunur bu bezemeyi tek taşa dikey olarak kullanılmış şekilde de görürüz.

2.3.4. Pizan Medresesi (1653)

Örnek No:17

Yapının Adı: Pizan Medresesi
Yeri: Van İli, Başkale İlçesi, Pizan Köyü
Pafta/ADA/PARSEL: M51b10a1a/142/2
Tescil Tarihi: 02.04.1999 tarih ve 1214 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 116-117
Görsel No: 238-254

¹³² VKVKBKM Arşivi, 65.04.03 Numaralı Dosya.

Tarihçe

Medresenin doğu cephesinde yer alan sivri bir kemer içerisinde yer alan mermer Arapça yazılı kitabede yapının 1653 senesinde Sadrazam Hüsrev Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir.¹³³ Kitabenin son mısrası Arapça, diğer mısraları Farsçadır, “yüksek bir soya sahip ve düşman kırıcı Hüsrev Aden’deki İrem Bağları gibi bir bina yaptırdı. Tarihi gayıp sesinden geldi. Cenabı hak içinde güzel nabatat gibi ilim ve irfan bitirsin.” yazmaktadır. Metin şu şekildedir:

*Hüsrev-i Ali neseb ada şiken
Saht bina u irem der Aden
Amede tariheş ez avaz-ı gayıp
Enbetehullahu nebaten hesenen.*

Türkçe anlamı:

*Düşman kırıcı, Ali neseb Hüstev
Adın cennetindeki irem gibi bir bina yaptı
Gaybten bir sesle tarihe şöyle bildirildi.
Enbete hullahu nebaten hasenen (Allah burada güzel bir nebat (ilim) husule
getirsin). Sene 1064¹³⁴.*

Medrese, Pizan köyü içerisinde; kalenin güneydoğusunda yer almaktadır. Eğimli bir arazi üzerinde bulunan yapı günümüzde harap bir halde bulunmaktadır. Medresenin zemin katı molozlarla dolmuş durumdadır. Herhangi bir restorasyon, onarım çalışması geçirmemiştir (Gör. 238).

Plan ve tipoloji

Güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan medrese iki katlıdır (iz. 116-117). Medrese batıdan doğuya doğru eğimin azaldığı bir arazide bulunduğundan Yapının kuzeybatı duvarı güneydoğu duvarından daha uzundur¹³⁵. Dikdörtgen bir forma sahip olan medrese, güneydoğu-kuzeybatı yönlerden revaklara sahip açık avlusu ve avlunun güneydoğu-kuzeybatı cephelerindeki hücrelerden meydana gelen bir plan şeması gösterir. Güneydoğu kanatta eşit büyüklükte dört, kuzeybatı kanatta

¹³³Orhan Tuncer, “Van Yöresinde Bilinmeyen Bazı Yapılarımız”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6(6), 1976, 127.; Kadir Pektaş. ‘Van’ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar’, *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 32.; Mehmet Top. ‘Hoşap Medreseleri’. *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 27.; Aydın Talay. *Bizim Eller Van*, (1. Baskı), İstanbul, İhlas Matbaacılık, 1988, 47

¹³⁴Aydın Talay, Age., 155, Orhan Tuncer, Agm., 127.

¹³⁵ Mehmet Kulaz, *Zernek ve Pizan’daki Mimari Eserler*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl - Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997, 42.

güneydeki büyük olmak üzere üç, güneydoğu üst katta alt katla aynı şekilde devam eden dört hücre bulunmakta, kuzeybatı üst kat hücre sayıları net bir şekilde anlaşılacak seviyede çökmüştür. Kadir Pektaş Medrese hücrelerinin alt katta doğu kolda dört, batı kolda iki, üst katta doğu ve batı kolda dört olmak üzere on dört adet olduğunu belirtmiştir.¹³⁶ Mehmet Kulaz güneydoğu kanatta eşit büyüklükte alt ve üst katta dörder, kuzeybatı kanatta güneydeki büyük olmak üzere alt ve üst katlarda üçer hücreden toplamda on dört hücreden meydana geldiğini ifade etmiştir.¹³⁷

Cepheler

Medrese arazinin topografik yapısına uydurulmuş olduğundan sol kol sağ koldan daha aşağıda kalmış kademelendirme ile denge sağlanmıştır.¹³⁸ Yapının üst örtüsü tamamen çökmüştür (Gör. 239-240). Medresenin kuzeydoğu cephesi, taç kapının bulunduğu giriş cephesi olup mevcutta sağ kanat üst katta bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapı üzeri sivri kemer alınlıklı ve asıl kapının sivri kemerli bir çerçeve içerisine alındığı dikdörtgen bir form gösterir. Kemer alınlığında mermerden bir kitabe bulunmaktadır.

Güneydoğu cephede görülen pencere açıklıkları dikdörtgen formu olup zemin katta dört üst katta dört adettir. Zemin kat açıklığı üst kat açıklığından azdır. Cephelerde saçak kalıntısı yoktur (Gör. 241-242).

Medresenin kuzeybatı ve güneybatı cephelerinde pencere açıklığı bulunmamaktadır (Gör. 243). Güneybatı sol kanadın sonradan eklendiği ve oğlu Süleyman Paşa'nın eseri olduğu kanaati yaygındır Sol kanatta bulunan medrese hücrelerinin dış duvarı ile cephenin devamı boyunca devam eden duvar arasında dilatasyonun olması bu eklenti kanaatini kuvvetlendirmektedir (Gör. 244).¹³⁹ Kuzey batı cephesindeki meyil diğer cephelere oranla daha fazladır.

İç Mekân

¹³⁶ Kadir Pektaş, Agm. 40.

¹³⁷ Mehmet Kulaz, *Zernek ve Pizan'daki Mimari Eserler*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997, 42.

¹³⁸ Orhan Tuncer, "Van Yöresinde Bilinmeyen Bazı Yapılarımız", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6(6), 1976, 127.

¹³⁹ Abdülselem Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 150.

Taç kapıdan, dikdörtgen planlı Açık sivri kemerli revaklı bir avluya girilir (Gör. 245-246). Doğu kanadındaki revaklar günümüzde kısmen mevcut fakat batı kanadındaki revakların çok az bir kısmı ve izleri mevcuttur. Revakların üst örtüsünün beşik tonoz olduğu anlaşılmaktadır (Gör. 247). Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan medrese açık bir avluya sahiptir. İki katlı olarak düzenlenmiştir.

Zemin kat hücreleri meyilli araziden dolayı daha derin hacimlidirler.¹⁴⁰Revakların gerisinde bulunan Hücreler güneydoğu kanatta eşit büyüklükte dört, kuzeybatı kanatta güneydeki büyük olmak üzere üç adettir. Medresenin üst katında alt katla aynı eksende yer alan hücreler eşit büyüklükte olup güneydoğu kanatta dört, kuzeybatı kanatta tahrip olduğundan dolayı kesin bir adet belirtilememektedir (Gör. 248-249).

Yapının Güneydoğu kısmında zemin katta bulunan dört adet hücre, üç adet payeye oturmuş dört adet sivri kemerin oluşturduğu bir revak ve revağın gerisindedir. Revağın oluşturduğu koridorun her iki ucunda alt katta birer niş, üst katta birer mazgal pencere bulunmaktadır. Revağa açılan hücre kapıları sivri kemer alınlıkları ve düz atkı taşlıdır. Her odanın batı duvarında bir ocak nişi ve Doğu kanadında bir oda hariç diğer üçünde birer niş, dört odanın güneydoğu duvarlarında dikdörtgen formlu birer penceresi ve pencerelerin her iki yanında birer nişleri mevcuttur. Üst örtüleri güneydoğu-kuzeybatı yönünde devam eden sivri beşik tonozlardır. Üst katında,alt kat hücreleri ile aynı düzenlemeye sahip dört hücre vardır. Üst katta birinci hücrenin yapının giriş cephesine açılan iki adet mazgal penceresi olduğu bilinmektedir¹⁴¹.Fakat yapının sol kolunda bulunan pencere boşlukları günümüzde mevcut değildir.

Medresenin kuzeybatı kanadında üç hücre bulunmaktadır. Bu kanatta güneyde bulunan hücre diğer iki hücreden daha büyüktür. Batı kanadında yer alan en büyük odanın güney köşesinde bir yarım dairesel nişli ve yuvarlak kemerli mihrabı, güney duvarında bir adet mazgal pencere, avluya bakan iki adet iki pencere bir kapı

¹⁴⁰ Mehmet Kulaz, *Zernek ve Pizan'daki Mimari Eserler*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van,1997, 43.

¹⁴¹ Zerrin Köşklü, *17. ve18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 81.

açıklığı, karşı aksında iki adet niş mevcuttur (Gör. 250-251). Oda, bir bölümü üzeri sivri beşik kemerle, diğer bölümü çapraz tonoz ile örtülü olarak ikiye ayrılmıştır. Muhtemelen bu oda mescit olarak kullanılmıştır (Gör. 252)¹⁴². Bu odanın hemen yanında bulunan odanın bir adet mazgal penceresi, bir adet ocak nişi ve üç adet nişi mevcuttur.¹⁴³ Kuzey köşede bulunan üçüncü hücreye erişim sağlanamamıştır. Eldeki kaynaklara göre avluya açılan bir adet kapısı ve bir adet mazgal penceresi ve bir adet ocak nişine sahiptir (Gör. 253-254)¹⁴⁴. Medresenin üst katına çıkan merdivenin yeri tespit edilememiştir. Ahşap kirişler ve zemin kat hücre kapılarının yakınlıkları düşünülünce merdivenleri revak içine yerleştirmenin zor olacağından merdivenler muhtemelen zemin kat ana girişin sağ ve solunda olmalıdır.¹⁴⁵

Zemin kat hücreleri ile aynı düzenlemeye sahip olan yapının birinci katında büyük oranda çökmeler meydana gelmiştir. Bu katta dışarıya açılan mazgal pencereler ve ocak nişleri mevcuttur. Kalan izlerden üst kat revak döşemesinin ahşap olduğu ve önlerinde yine ahşaptan korkuluk şebekeleri bulunduğu anlaşılmıştır.¹⁴⁶

Malzeme ve Teknik

Yapının cephe duvarları köşelerinde, pencere ve kapı açıklıklarında düzgün kesme taş, cephe ve iç mekân duvarlarında da Moloz taş malzeme kullanılmıştır. Kemerlerde tuğla kullanılmıştır. Üst örtüsü toprak damdır. Revak döşemeleri ve korkuluklar ahşap.¹⁴⁷

Süsleme

Yapının taç kapısında mermer kitabenin altında sağ ve solda birer adet

¹⁴² Mehmet Kulaz, *Zernek ve Pizan'daki Mimari Eserler*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997, 44.; Kadir Pektaş, Agm 40.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 151.

¹⁴³ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 152.

¹⁴⁴ Orhan Tuncer, "Van Yöresinde Bilinmeyen Bazı Yapılarımız", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6(6), 1976, 127.

¹⁴⁵ Mehmet Kulaz, *Zernek ve Pizan'daki Mimari Eserler*, (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997, 45.

¹⁴⁶ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 152.

¹⁴⁷ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 152.

geometrik bezemeli rozet bulunmakta iki motif arasında da beli belirsiz birtakım motifler olduğu anlaşılmaktadır. Zemin katta ulaşılabilmiş bazı kapı lentolarında çiçek motifi mevcuttur.

2.3.4. Evliya Bey Medresesi (1671)

Örnek No: 18

Yapının Adı: Evliya Bey Medresesi
Yeri: Van İli, Gürpınar İlçesi, Hoşap Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: L51b17d /154/14
Tescil Tarihi: 22/10/1993 gün ve 1352 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 118-123
Görsel No: 255-270

Tarihçe

Evliya Bey Medresesi'nin şu an var olmayan kitabesine göre Mahmudi Evliya Bey tarafından yaptırılmıştır¹⁴⁸. Kitabede medrese tarihi ile alakalı bilgi bulunmamaktadır. Mahmudi Evliya Bey 1082 (1671) yılında Hoşap Köprüsünü¹⁴⁹ yaptırmıştır. Fakat Mahmudi Evliya Bey'in yaşadığı dönemden yola çıkarak XVII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yaptırılmış olmalıdır (Gör. 255).¹⁵⁰

Kitabe: C. Yazıcıoğlu çevirisine göre Arapça kitabede: “Güzeller güzeli muhteşem Kale'nin sahiplerinden Ahmed (S.A.V.)'in iltifatına mazhar olmuş Halid (Bin Velid) neslinden Evliya Bey yaptırmıştır.” yazmaktadır. Kitabe metni şu şekildedir:

¹⁴⁸ Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 53.; Kadir Pektaş, 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40.; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 28.

¹⁴⁹ Yüksel Sayan, 'Van Yöresinde Tarihi Köprüler' *Kültür ve Sanat*, (Van Özel Sayısı), Ankara, 1996, s.37; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 35.; Sema Doğan, *Hoşap Köprüsü*, TDV İslam Ansiklopedisi, c.18, İstanbul, 1998, s.249.

¹⁵⁰ Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 53.; Kadir Pektaş, 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40.; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 35.

*'Kad bena hasenen hasina zati burcu aliya
Raici tevfiki Ahmet nesli Halid Evliya'¹⁵¹*

Plan ve Tipoloji

Medrese bir külliyeyle bağı olmayan bağımsız bir yapıdır (Çiz. 118). Daha önce Kısmen ayakta olan medresenin Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 08.11.2007 tarih ve 144 sayılı kararı ile restorasyon projeleri uygun bulunmuş ve restorasyonu yapılmıştır (Çiz. 119-120-121). Moloz taş malzeme kullanılarak yapılan medrese dikdörtgen planlı açık bir avluya doğu-batı yönünde karşılıklı konumlandırılmış hücreleri ayrıca güneyde derslane-mescit ve dershanenin doğusunda iki hücrenin yer aldığı sekiz hücreli asimetrik bir form gösterir.¹⁵² Abdüselam Uluçam yapı tekniği ve mimari tasarım olarak daha çok zaviyeyi andırdığını belirtir (Gör. 256-257).

Cepheler

Kuzey-Güney doğrultusunda dikdörtgen bir formda olan avlunun Giriş kapısı iki adettir. Bunlardan biri kuzey cephesinin ortasında, diğeri güneyde derslane ile güneybatıda bulunan hücre arasındaki duvardadır (Gör. 258-259). Medrese avlusuna girişin yapının kuzey cephesinin ortasından bir taç kapı ile sağlandığı fakat yapının restorasyondan önce yıkılan o bölümü hakkında tam olarak yeri ve özellikleri tespit edilememiş, orijinal hali bilinmemektedir.¹⁵³ Restore edildikten sonra avluya ana giriş kapısı dışardan yuvarlak kemerli beyaz kesme taş, içerden yuvarlak taş kemerlidir. Kapının ön kemer ve arka kemeri arasında kod farkı vardır. Güneyde bulunan kapı içten düz atkı taşı dış taraftan sivri kemerli sade bir formdadır (Gör. 260-261) (Çiz. 122).

İç Mekân

Avluda revak yoktur ve açık avlu şeklindedir. Avlunun kuzeydoğu köşesinde

¹⁵¹ Cüzeyir Yazıcıoğlu, *Van'ın Tarihi Kitabeleri*, Ankara, 1957, s.7; Aydın Talay *Bizim Eller Van*, İstanbul, s.154.; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 53.

¹⁵² Kadir Pektaş 'Van'ın Tarihi ve Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar', *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı)*, Ankara, 1996, 40.

¹⁵³ Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.; Abdüselam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.; Zerrin Köşklü, *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 103.

yer alan altı basamaklı taş bir merdiven ile dama çıkılmaktadır. Medresenin batı kanadında kareye yakın formlu üç hücre yer almaktadır. Restore edilmeden önce bu kısmın üst örtüsü ve duvarlarının bir bölümü yıkılmış bir vaziyettedir (Çiz. 123). Hücre kapıları içten yuvarlak kemerli dışardan düz lentolu dikdörtgen çerçeveli, üst örtüleri sıvalı beşik tonoz olup yapı restore edilmeden önce çamur sıvalıdır.¹⁵⁴ Batı kolda Girişe yakın ilk iki hücrede, avluya açılan bir kapı, boyutları farklı kuzey, güney ve doğu duvarlarında ve iki hücrede birbirinde ayrı konumlandırılmış üç niş ve dış duvarda açılmış bir adet mazgal pencere bulunmaktadır. Batı koldaki son hücrede avluya açılan bir kapı, batı ve güneyde dış cepheye açılan iki mazgal pencere, kuzeyde iki, doğu ve güney duvarlarında birer niş ve tavanda bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır. Bu koldaki hücrelerde ocak nişi bulunmamaktadır. Doğu kanadında kuzeyden güneye doğru sıralanmış ölçüleri birbirine yakın dikdörtgen üç hücre bulunmaktadır. Her üçünün de dışa açılan birer adet mazgal penceresi ve avluya açılan birer kapısı bulunmaktadır. Kuzeyde bulunan hücrenin kuzey duvarında bir adet ocak nişi ve her iki yanında birer niş, batı ve güney duvarlarında birer niş bulunmaktadır. Yanında bulunan hücrenin kuzey duvarında bir adet ocak nişi, batı ve güney duvarında birer niş yer almaktadır. Güneyde bulunan hücrede güney duvarında bir adet ocak nişi, batı duvarında bir adet niş bulunmaktadır.

Doğu kanadının güneyinde dershanenin doğu aksında düzgün olmayan dikdörtgen planlı iki adet hücre bulunmakta olup hücrelerin avlu ile koridor bağlantısı vardır. Koridorun doğu ucunda dışa cepheye açılan bir mazgal pencere kuzey duvarında bir adet niş vardır. Hücrelerin Koridora açılan birer kapıları ve Güney cephede mazgal pencereleri yer almaktadır. Koridorun güneydoğu ucunda bulunan hücrenin Mehmet Top 'Hoşap Medreseleri' yazısında geçen planda doğu duvarında bir adet ocak nişi görülmekte olup¹⁵⁵ mevcut yapının güncel durumunda bu niş bulunmamaktadır. Medresenin kapı ve pencereleri ahşap malzemeden yapılmıştır. İkinci hücrede kuzey duvarında bir adet ocak nişi, batı duvarında penceresi vardır. Avlunun güneyinde yer alan dersane sekizgen planlıdır ve mescit olarak

¹⁵⁴ Zerrin Köşklü, *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*, (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 104.; Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

¹⁵⁵ Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.

düzenlenmiştir. Örtü elemanı kubbedir. Sekizgen kubbeye yüzeysel kemerlerle pandantifi hatırlatan bir sistemle geçilmiş olup köşelerde bulunan kemer boşluklarında kırmızıya boyanmış baklava motifleri şeklinde süslemeler yapıldığı bilinmekte olup günümüzde mevcut değildir.¹⁵⁶ İçten yuvarlak kemerli dıştan düz lentolu avluya çıkan bir kapısı mevcuttur. Dershanenin güney duvarında bir adet mihrap, ara duvarlarda birer niş doğu duvarında bir adet pencere bulunmaktadır. Fakat incelenen kaynaklarda kapının karşısında yuvarlak bir ocak, doğu ve batı duvarlarında birer pencerenin yer olduğu, güney duvarı ve güneybatı duvarlarının birleştiği yerde mihrabın olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁷ Abdülislam Uluçam bu alandan bahsederken tüm nişlerin üstte kaş kemer biçiminde son bulan basit birer çerçeve içerisinde olduğunu, duvarların çamurla sıvandığını, üzeri kireçle badana yapılarak yöresel üsluplu kalem işi örneklerle süslendiğini belirtmiştir.¹⁵⁸ Yapının içerisinde kapı, pencere, mihrap ve nişler kaş kemer şeklinde yüzeysel bir çerçeve içine değişik bir uygulamaya gidildiği, Kubbenin güneydoğusunda küçük bir aydınlatma penceresi mevcuttur. Üzeri düzensiz sağır kemerlerin oluşturduğu pandantife benzeyen bingilere oturan kasnaksız kubbenin de büyük bir bölümü yıkılmış olup restore edildikten sonra kubbe sıvalı olup üst örtüsü diğer mekanlar gibi özgün harçla eğim verilmiş kurşun kaplama olarak yenilenmiştir. Bazı kaynaklarda kubbenin güneydoğusunda küçük bir aydınlık penceresi olduğu belirtilmiştir fakat medresenin güncel durumunda mevcut değildir.¹⁵⁹

Malzeme ve Teknik

Örtü sistemi toprak dam olup restoreden sonra özgün harçla eğim verilerek cepheyi boylu boyunca dolanan saçağın alt kotunda kurşun kaplama yapılmıştır ve yapının cephelerinde suyu tahliye etmek amaçlı sekiz adet taş çörtlen bulunmaktadır.

¹⁵⁶ Zerrin Köşklü. *17. ve 18. yy. Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. (Doktora Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999, 103-105., Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.

¹⁵⁷ Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 22.; Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II* Bitlis, Ankara, 2002, s.223.

¹⁵⁸ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I* Van, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 223.

¹⁵⁹ Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 53.; Mehmet Top, 'Hoşap Medreseleri', *Dünyada Van*, İstanbul, 1997, 23-24.; Mehmet Top, *Hoşap'taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993, 27-30.

Avlu döşemesi son restorasyonla avludaki dolgu toprak temizlenerek traverten kayrak taş kaplama yapılmıştır. Yapının tamamında moloz taş kullanılmış, duvarlar yer yer ahşap hatıllarla bölünmüştür.¹⁶⁰

Süslemeler

Evliya Bey Medresesi yoğun süslemeden yoksun sade bir yapıdır. Süsleme mescit bölümünde kapı, pencere, mihrap ve nişlerin üstte kaş kemer biçiminde son bulan basit birer çerçeve içerisinde olduğunu, duvarların çamurla sıvandığını, üzeri kireçle badana yapılarak yöresel üsluplu kalem işi örneklerle değişik bir uygulamaya gidildiği bilinmektedir.

2.3.5. Yıkılmış Medreseler

Mir Hasan-I Veli Medresesi (1520-1566)

Örnek No: 18

Yapının Adı: Mir Hasan-ı Veli Medresesi
Yeri: Van İli, Bahçesaray İlçesi, Kale Mahallesi
Pafta/ADA/PARSEL: L49c12a4d/190/1
Tescil Tarihi: 02.04.1999 tarih ve 1214 sayılı karar (Diyarbakır)
Çizim No: 124
Görsel No: 271-273

Mir Hasan-ı Veli Medresesinin yapım tarihi bilinmemektedir. Mir Hasan'ın (1520-1566) eseri olduğu düşünülen yapının günümüzde mevcut olmayan kitabesine göre 1732 ve 1858 tarihlerinde onarım geçirmiştir. Farsça kitabesi C. Yazıcıoğlu tarafından okunup yayınlanmıştır.¹⁶¹ Abdülislam Uluçam bu medresenin aslında bir zaviye olabileceğinden bahsetmiştir. Kaynaklarda, kitabede geçen 'bağ-ı ulum' ibaresinden bu yapının bir medrese olduğu belirtilse de XVI. yy. dan itibaren bölgedeki mezarlıklarda birçok zaviyenin yapıldığını ve bu yapıların aynı zamanda

¹⁶⁰ VKVKBKM Arşivi, 65.05.10 Numaralı Dosya.

¹⁶¹ A. Cüzeyir Yazıcıoğlu, *Van'ın Tarihi Kitabeleri*, Nur Matbaası, Ankara, 1957, 14.

eğitim-öğretim için de kullanıldığını ifade etmektedir.¹⁶²

Tescilli kültür varlıkları Van katalogunda medrese olarak belirtilen¹⁶³ günümüze çok az bir bölümü ulaşan yapı ceviz ağaçları, arkeolojik miras niteliği taşıyan mezar alanı ve otların arasında harap bir haldedir (Gör. 271-272-273). Aynı parsel içinde tescilli Mehmet Çavuş Kümbeti de bulunmaktadır. Medresenin Kuzey duvarı hücre kalıntıları yapının en belirgin kısmı olup iki katlı dikdörtgen bir plan şemasındadır. Hücre kalıntılarında içten beşik tonozlu dıştan toprak damlı üst örtü sistemi kullanıldığı ve yapının moloz taş malzeme ile inşa edildiği anlaşılmakta olup Abdülislam Uluçam, bu yapıdan revaklı bir avlu etrafında dizilen hücreler; birer giriş kapıları, mazgal pencereleri ve dolap nişleri olduğunu da belirtmektedir.¹⁶⁴ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri Araştırma merkezi müdürlüğünden el edilen plan şemasına göre kareye yakın dikdörtgen bir alana oturan medreseye güney cephesinin ortasından açılmış bir kapı ile girilmektedir. Ortada bir giriş holü ve her iki tarafında diğer hücrelerden daha geniş hacimli iki hücrenin olduğu kuzeyde dikdörtgen planlı beşik tonozlu beş hücrenin yer aldığı görülmektedir (Çiz.124).

¹⁶² Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 140.

¹⁶³ VKVKBKM Arşivi, 65.10.09 Numaralı Dosya.

¹⁶⁴ Abdülislam Uluçam, *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 140.

3. DEĞERLENDİRME

3.1. Medreselerin Topografya ve Külliye İçindeki Konumları

Medreselerin konumlandırılması çeşitli faktörlerin dikkate alınmasını gerektirir. Medreselerin konumlandırılması sırasında göz önünde bulundurulmuş bazı önemli faktörler vardır. Medresenin bulunduğu alanın topografik özellikleri dikkate alınmakta olup yükseklik, eğim, su kaynakları ve drenaj gibi unsurlar medresenin inşa edileceği arazinin uygunluğunu belirler. Medresenin öğrencilerin ve personelin kolayca erişebileceği bir konumda olması önemlidir. Ana yollara ve ulaşım ağlarına yakınlığı medresenin erişilebilirliğini artırır. Medresenin güvenliği de önemlidir. Güvenli bir bölgede, suç oranının düşük olduğu ve dış tehditlerin minimal olduğu bir konum tercih edilir. Medresenin çevresindeki sosyal ve kültürel ortam da dikkate alınmalıdır. Öğrencilerin iyi bir sosyal ve kültürel deneyim yaşayabilecekleri bir bölge seçilmelidir. Medresenin konumunun, öğrenci ve personelin ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitli olanaklara sahip olması da önem taşır. Yiyecek, barınma, sağlık hizmetleri ve ibadet gibi temel ihtiyaçlara erişimin kolay olması gerekir. Ayrıca medresenin şehrin tarihi ve kültürel mirasına katkıda bulunması önemlidir. Tarihi bir bölgede veya önemli bir yapı kompleksi içinde bulunması medresenin değerini artırabilir.

Bu faktörler, medreselerin konumlandırılması sırasında dikkate alınması gereken önemli unsurlardır. Bir medrese bu faktörleri göz önünde bulundurarak uygun bir konumda inşa edildiğinde, öğrencilerin eğitim ve yaşam kalitesini artırarak olumlu bir etki yaratabilir.

Mimaride "topografya", bir yapı veya mekânın bulunduğu arazinin fiziksel özelliklerini, şeklini ve yüzeyini ifade eden bir terimdir. Bu terim arazinin doğal eğimleri, yükseklikleri, düzlükleri, vadileri ve tepeleri gibi özellikleri içerir. Topografya, bir binanın veya yapı kompleksinin inşa edileceği alanın jeolojik, coğrafi ve çevresel özelliklerini tanımlar. Bu, arazinin eğimli olup olmadığı, su kaynaklarının varlığı, toprak yapısı ve bitki örtüsü gibi unsurları kapsar. Topografya ayrıca, bir bina veya yapının konumunu, yerleşim planını ve çevresel etkileşimlerini de belirler. Mimarlar topografyanın bir yapı üzerindeki etkisini değerlendirerek,

yapıyı çevresine uyumlu hale getirmek ve çevresel faktörleri göz önünde bulundurarak tasarım yapmak için bu bilgileri kullanırlar. Örneğin eğimli bir arazide bir yapı inşa edilirken zeminde yapılacak düzenlemeler ve temel stabilitesi gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Su kaynaklarının varlığı, yağmur suyu tahliyesi ve drenaj sistemlerinin tasarımında önemlidir. Bitki örtüsü ve manzara, bir yapının estetik ve çevresel uyumunda önemli bir rol oynar.

Sonuç olarak topografya, bir yapı veya mekânın inşa edileceği alanın fiziksel özelliklerini ve çevresel koşullarını belirten, bu bilgilerin tasarım sürecinde kullanılmasını sağlayan önemli bir kavramdır. Van Gölü çevresinde incelenen Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerinde bulunan Osmanlı medreseleri genel anlamda külliye medreseleri ve bağımsız medreseler olmak üzere iki ana grupta incelenebilir.

3.1.1. Külliye Medreseleri

Külliye medreseleri, Osmanlı döneminde yapılan ve çeşitli fonksiyonları içeren büyük komplekslerdir. Bu kompleksler; cami, medrese, kütüphane, hamam, hastane, çarşı gibi çeşitli yapıların bir araya getirildiği ve genellikle birbirleriyle bağlantılı olan yapılar topluluğunu ifade eder. Külliyeler, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla inşa edilir. Külliye medreselerinin mimarisi genellikle bir veya birkaç odalı dersliklerin yanı sıra öğrenci konaklama birimlerini de içerir. Medrese bölümü, İslam ilimlerinin öğretildiği ve öğrencilerin eğitim gördüğü bir alandır. Bunun yanı sıra, kütüphane de külliye'nin önemli bir parçasıdır ve öğrencilerin ders çalışması ile araştırma yapması için kaynak sağlar. Külliyeler genellikle bir ana camiye de sahiptir. Bu cami, külliye'nin merkezi ibadet alanıdır ve çevresindeki diğer yapılarla entegre bir şekilde tasarlanır. Caminin mimarisi genellikle Osmanlı dönemi cami mimarisinin karakteristik özelliklerini taşır; büyük kubbe veya kubbeler, minareler, mihrap ve minber gibi unsurları içerir. Bunların yanı sıra, külliyeler genellikle çeşme, hamam, hastane gibi toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan diğer yapıları da içerir. Bu yapılar, genellikle külliye'nin dini ve sosyal hizmetler sunma amacını desteklemek için yerleştirilir ve kompleksin içinde veya yakınında bulunurlar. Külliye medreseleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal, dini ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamış, Osmanlı mimarisinin zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtan önemli yapılar olarak kabul edilmiştir. Bu kompleksler,

toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ve dini, eğitim ve sosyal hizmetler sunan çok yönlü yapılar olarak önemli bir yer tutarlar. Külliyyede medrese ve farklı işlevselliği olan yapılar, birbirleriyle ilişkili kütleli bir bütün halindedir. Van Hüsrev Paşa Medresesi, Gürpınar Hasan Bey Medresesi, Hakkâri Melik Esat Medresesi, Gevaş İzzettin Şir Medresesi, Hakkâri Zeynel Bey Medresesi, Muş Mollakent Medresesi, Bitlis Şerefiye Medresesi, Bitlis Begiye Medresesi, Bitlis Yusufiye Medresesi, Bitlis İhlasiye Medresesi, Bitlis Nuhiye Medresesi, Bahçesaray Mir Hasan Veli Medresesi bu grup içerisinde değerlendireceğimiz medreselerdir.

Van Hüsrev Paşa Medresesi, Van Gölü kıyısına yakın modern kentin batısında düz bir alana kurulmuş olup, kuzeyden Van Kalesi, diğer üç yönden ise surlarla çevrili eski Van şehrinin güneyinde bulunan Hüsrev Paşa Külliyesi içerisinde yer almaktadır. Külliye'nin cami, medrese, türbe, imaret, sıbyan mektebi, darülkurra ve misafirhaneden oluştuğu bilinmektedir. Eski şehrin önemli bir noktasında, ticari ve sosyal faaliyetlerin yoğun olduğu bir alanda konumlandırılmıştır. Düz alanlar, su kaynakları gibi unsurlar kompleksin planlaması ve düzenlemesi üzerinde etkili olmuş olabilir. Külliye'nin diğer yapıları araziye yayılım göstermiştir.

Gürpınar Hasan Bey Medresesi; Van-Hakkâri karayolunun Van tarafından Hoşap girişinin kuzeyinde, Hoşap Kalesi'nin batı tarafında kaleye yaklaşık 350 metre mesafede, kaleyi gören bir alanda ve anayola çok yakın konumlanmıştır. Hem estetik bir manzaraya hem de ticaret yollarına yakın olduğu anlaşılmaktadır. Güneydeki mescit eksende yer almasına rağmen hücrelerin simetrik olmayan bir şekilde sıralanmış olması topografyanın etkileri olarak değerlendirilebilir. Dönemin ticari ve siyasi anlamda önemli bir merkezi olan yerleşim bölgesinde yaptırılan iki medreseden biridir.

Hakkâri Melik Esat Medresesi, Hakkâri merkezde Colemerg Kalesi'nin güneyinde, kaleye yaklaşık 250 metre mesafede konumlanmıştır. Günümüze ulaşan kalıntıları ile cami, zaviye, hazire alanlarıyla bir külliye'nin parçası olduğu bilinmektedir. Kazı çalışmaları henüz yapılmamıştır. Şehrin merkezi bir noktasında bulunmaktadır.

Van Gölü'nün güneydoğu kıyılarında, Artos Dağı'nın kuzey eteklerinde,

Van-Tatvan karayolu üzerindeki Gevaş ilçesinde bulunan Hişet Kalesi'nin güneydoğusunda, kaleye yaklaşık 200 metre mesafede ve Selçuklu mezarlığının kuzeybatısında yer alan Gevaş İzzettin Şir Medresesi, cami ile kompleks bir yapı oluşturur.

Hakkâri'nin girişinde, Colemerg Kalesi'nin yaklaşık 800 metre güneyinde konumlanan Katramaz Deresi kenarında yer alan Hakkâri Zeynel Bey Medresesi'nin avlusunda medreseyi yaptıran Zeynel Bey'in naaşı bulunmaktadır. Eğimli bir arazi üzerinde inşa edilen yapı, bu sebeple düzgün olmayan dörtgen bir forma sahiptir.

Mollakent Medresesi, Muş ilinin Bulanık ilçesinde, yanında bulunan hazire alanı ve cami ile kompleks bir yapı oluşturmuştur.

Bitlis Kalesi'nin yaklaşık 150 metre güneyinde, şehir merkezinde konumlanan Şerefiye Medresesi cami, imaret ve türbe yapılarından oluşan bir külliye'nin elemanıdır. Hamam dışında kalan yapılar bir avlu etrafına sıralanmıştır.

Bitlis Begiye Medresesi külliye'ye ait bir yapı olarak tasarlanmış olup Begiye Mescidi'nin yanında inşa edilmiştir.

Bitlis Kalesi'nin güneydoğusunda, kaleye yaklaşık 350 metre mesafede konumlanan Yusufiye Medresesi bünyesinde bulunan türbe mekânı ile kompleks bir yapı olup şehir merkezinde yer almaktadır.

İhlasiye Medresesi, Bitlis kent merkezinde, şehrin en işlek noktalarından birinde, Bitlis Kalesi'nin kuzeyinde, kaleye yaklaşık 400 metre mesafede ve şehrin en yüksek noktalarından birine konumlandırılmıştır. Medresenin etrafında farklı dönemlerde yapıldığı bilinen Şemseddin Veli, Ziyaeddin, II. Şerefhan ve Üç Bacılar türbeleri bulunmaktadır.

Nuhiye Medresesi, Bitlis kent merkezinde, Bitlis Kalesi'nin güneydoğusunda, kaleye yaklaşık 600 metre mesafede bulunmakta olup doğusunda Nuhiye Kümbeti yer almaktadır.

Mir Hasan Veli Medresesi, Van ili Bahçesaray ilçesinde merkezi bir noktada konumlanmıştır. Günümüze çok az bir bölümü ulaşan yapı, ceviz ağaçları, arkeolojik

miras niteliği taşıyan mezar alanı ve otların arasında harap bir haldedir. Aynı parsel içinde tescilli Mehmet Çavuş Kümbeti bulunmakta; cami, zaviye ve türbenin izleri yer almaktadır.

3.1.2. Bağımsız Medreseler

Osmanlı İmparatorluğu'nda bağımsız medreseler, birkaç derslikten oluşan küçük ölçekli medrese yapılarıdır. Bu medreseler genellikle cami veya külliye kompleksinin bir parçası olmaz ve bağımsız bir şekilde inşa edilirler. Bağımsız medreseler, Osmanlı toplumunda eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması için önemli bir rol oynamıştır. Bağımsız medreselerin mimarisi genellikle sade ve işlevseldir. Küçük ölçekli olmaları nedeniyle, genellikle tek katlı veya birkaç katlı olarak inşa edilirler. Dış cephe süslemeleri genellikle minimaldir ya da hiç yoktur ve Osmanlı dönemi mimarisinin karakteristik özelliklerini taşırlar, ancak daha büyük külliye medreselerine kıyasla daha az detay içerebilirler. Bağımsız medreselerin iç mekânları da genellikle sade ve işlevseldir. Derslikler, öğrencilerin dini eğitim alabileceği ve tartışma yapabileceği alanları içerir. Bağımsız medreseler, kütüphane veya diğer sosyal hizmetler için ayrı alanlara sahip olmayabilirler. Bağımsız medreseler genellikle şehir merkezlerinde veya yerleşim bölgelerinde bulunur. Bu medreseler, toplumun dini ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla genellikle cami veya külliye komplekslerinin yakınında inşa edilirler. Bağımsız medreseler, Osmanlı döneminde dinî eğitimin ve öğretimin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunan önemli kurumlar olmuşlardır. Başkale Pizan Medresesi, Gürpınar Evliya Bey Medresesi, Bitlis Hatıbiye Medresesi, Hakkâri Meydan Medresesi incelenen bağımsız medrese yapılarındandır.

Gürpınar Evliya Bey Medresesi, Hoşap Kalesi'nin güneyinde yaklaşık 200 metre mesafede, kaleyi gören bir alanda, Van-Hakkâri karayoluna çok yakın konumlanmıştır. Hem estetik bir manzaraya hem de ticaret yollarına yakın olduğunu anlayabiliriz. Dönemin ticari ve siyasi anlamda önemli bir merkezi olan yerleşim bölgesinde yaptırılan iki medreseden biridir. Hasan Bey Medresesi'ne yaklaşık 400 metre mesafededir.

Hatıbiye Medresesi, Bitlis kent merkezinde, Bitlis Kalesi'nin güneyinde, kaleye yaklaşık 250 metre mesafede, meyilli bir arazi üzerine kurulmuştur.

Medresenin doğu ve kuzeyinde sonradan inşa edilmiş tescilli konut mimarileri, batısı ve güneyi sokak ile çevrelenmiştir. Medresenin güneyinde yer alan Memi Dede Türbesi ve zaviye yapısı ile olan bütünlük, güneyde açılan bir sokakla bozulmuştur. Arazi topografyasının eğimli olmasından dolayı güney ana cephesi, yükseltilmiş bir platform üzerine oturtulmuştur. Medrese yapılarında eğimin kullanılması Osmanlı dönemi özelliğidir.

Meydan Medresesi, bugün Hakkâri merkez Biçer Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şehrin en merkezi noktasında, Colemerg Kalesi'nin güneydoğusunda yaklaşık 400 metre mesafede, Kale Altı Mezarlığı'nın doğu tarafındaki düz bir platformda inşa edilmiştir.

Pizan Medresesi, Van ili Başkale ilçesi Pizan köyü içerisinde, kalenin güneydoğusunda yer almaktadır. Medrese, batıdan doğuya doğru eğimin azaldığı bir arazide bulunduğundan yapının kuzeybatı duvarı güneydoğu duvarından daha uzundur.

İncelenen yapılardan anlaşılacağı üzere Van Gölü çevresinde külliye medreselerinin oranı daha fazladır. İncelenen medrese yapılarından on ikisi külliye, dördü bağımsız şekilde inşa edilmiştir. Külliye içinde yapılan medrese yapıları Osmanlı dönemi özelliğini yansıtan bir unsurdur. Kent merkezinde yer alan medreselerin kaleye ve geçiş yollarına yakın şekilde konumlandırıldıkları anlaşılmıştır. Van Gölü çevresinin arazi yapısının engebeli ve eğimli oluşu, yapıların inşası için daha düz araziler arayışını getirmiş olabilir, fakat Hatıbiye, Şerefiye ve Pizan medreseleri eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Kaleler genellikle şehirlerin savunma merkezleridir ve bölgenin stratejik noktalarında konumlanır. Medreselerin kalelere yakın yapılması, öğrencilerin güvenlik altında olmalarını sağlar. Bu, dönemdeki istikrarsızlık ve dış tehditler göz önüne alındığında, medrese öğrencilerinin ve personelinin korunması için önemlidir. Kaleler genellikle şehrin merkezi gibi işlev görür ve çevresindeki sosyal ve kültürel hayatı etkiler. Medreselerin kalelere yakın olması, dini ve eğitim faaliyetlerinin şehrin merkezinde yoğunlaşmasını sağlar ve toplumun kültürel ve sosyal etkileşimine katkıda bulunur. Bu nedenlerden dolayı medreselerin kalelere yakın yapılması, Osmanlı dönemi ve diğer dönemlerde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu hem güvenlik hem de

toplumsal hayata erişim açısından önemli avantajlar sağlar.

Medreselerin ana yollara yakın olması, eğitim faaliyetlerine katılımı artırabilir, ekonomik ve kültürel fırsatlar sunabilir ve güvenlik açısından avantaj sağlayabilir. Bu durum, medreselerin toplumun merkezinde önemli bir rol oynamasını ve çeşitli faaliyetlere katılmasını sağlar.

3.2. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Plan Ve Mekan Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi

3.2.1. Medreselerin Plan Tipi Açısından İncelenmesi

Mimaride plan tipolojisi, bir yapı veya mekânın plan düzenlemesini ve organizasyonunu tanımlayan bir kavramdır. Bir yapının plan tipolojisi, genellikle mekânsal düzenlemesi, iç mekân organizasyonu ve işlevsel düzenlemesiyle ilgilidir. Plan tipolojisi, bir yapının temel fonksiyonlarına, kullanım amaçlarına ve mekânsal gereksinimlerine dayanarak belirlenir. Bu, bir yapıdaki odaların, koridorların, merkezi boşlukların ve diğer mekânların nasıl düzenlendiğini, birbiriyle ilişkilerini ve kullanımını içerir. Plan tipolojisi, bir yapı veya mekânın işlevselliğini, estetiğini ve kullanıcı deneyimini belirlemek için önemlidir. Bu tipolojiler, mimari tasarım sürecinde yapılan kararların temelini oluşturur ve bir yapının iç mekân düzenlemesi ve organizasyonu üzerinde büyük etkiye sahiptir.

Van Gölü çevresinde ayakta olan yahut kazı çalışmaları, arşiv kaynakları sayesinde bilgi edinilmiş on beş medrese planı incelenmiştir. Medrese tipolojisini belirleyen en önemli üç unsur avlu, hücreler ve dersane-mescit ilişkisi dikkate alınarak plan tipleri saptanmıştır.

• U Plan: Hücreler üç kol üzerinde U şeklinde dizilmiştir. Avlu, hücrelerin dizilişi ve dersane-mescidin konumlandırılmasına göre farklı tipleri bulunmaktadır.

a) U şemalı medrese, cami ile ortak bir avlu etrafında şekillenmiştir. Dershanesi yoktur. Derslerin muhtemelen camide yürütüldüğü düşünülmektedir. İzettin Şir Medresesi bu plan tipine örnektir.

b) U şemalı medrese, cami ile ortak bir avlu etrafında şekillenmiştir. Dershanesi vardır. Hüsrev Paşa Medresesi bu plan tipine örnektir.

c) U şemalı medresede dersane, U'nun kapalı kısmında simetri eksenini üzerindedir. Hasan Bey Medresesi bu plan tipine örnektir.

d) U şemalı medresede dersane, U'nun kapalı kollarından birinde hücrelerin arasında yer almaktadır. Zeynel Bey Medresesi'nin kazı çalışmaları sonucunda dersane hücresi ile ilgili kesin bir kanıya varılamamış olsa da güneybatı kolunda diğer hücelere kıyasla daha büyük olan hücrenin dersane olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

- L Plan: Hücrelerin iki kol üzerinde L şeklinde dizilmeleriyle oluşur. Dershanesi yoktur. Nuhiye Medresesi bu plan tipine örnektir.

- Dikdörtgen Plan: Avluyu dört yönde çevreleyen hücreler ve dershaneden oluşur. Mir Hasan Veli Medresesi'nde kazı çalışmaları henüz tamamlanmamış olsa da iki katlı dikdörtgen plan şemasına sahip olduğu bilinmektedir. Begiye Medresesi'nin de dikdörtgen plan şemasında olduğu tespit edilmiştir.

- Sıra Hücrelerden Oluşan Plan: Hücrelerin yan yana dizilmesiyle oluşan plan tipidir. Sade, tek sıra hücrelerden oluşan tipte dersane bulunmamaktadır. Yusufiye Medresesi bu plan tipine örnektir.

- Karşılıklı İki Sıra Hücrelerden Oluşan Plan: Bir avlunun iki yanında karşılıklı dizilen hücrelerden oluşur. İkinci kat olarak düzenlenen tek sıra hücrelerden oluşan şemada dersane hücrelerin arasında yer almaktadır. Bitlis Şerefiye Medresesi, arazinin topografyasına uygun olarak inşa edilmiş, eğime bağlı şekilde dikdörtgen bir avlu etrafında karşılıklı iki sıra halinde yerleştirilen hücrelerden oluşmuştur. Bu tipte dersane, hücre akslarından ayrı bir hücreye bitişik ve simetri eksenini üzerindedir. Evliya Bey Medresesi bu plan tipine örnektir. Kapalı bir avlu etrafında karşılıklı yerleştirilen hücrelerden oluşan bu tipte dersane, hücre kolları üzerinde tasarlanmıştır. Hatıbiye Medresesi, kapalı iç avlusu ve teraslı dış avlusuyla bu plan tipine örnek teşkil etmektedir. Dershanesi, medrese hücresine bitişik şekilde formun güneybatısında konumlanmıştır. İhlasiye Medresesi'nde dersane, güneybatı köşede daha büyük hacimli olarak tasarlanmıştır.

- İki Katlı Karşılıklı Hücrelerden Oluşan Plan: Dikdörtgen bir avlu etrafında hücreler karşılıklı ve iki katlı olarak düzenlenmiştir. Bu plan tipinde hücrelerden biri

dershane olarak değerlendirilmiştir. Pizan Medresesi ve Meydan Medresesi bu plan tipine örnek teşkil etmektedir.

- **Belli Bir Şemaya Girmeyen Uygulamalar:** Bu tip medreseler, U, L veya karşılıklı iki sıra plan tiplerine yaklaşmakla birlikte belirgin bir şema ortaya koymamaktadır. Arazinin fiziki koşullarından kaynaklanan zorlamalar veya teknik yetersizlikler bu tiplerin oluşmasında etkili olmuştur. Mollakent Medresesi, iç sofalı ev plan tipini yansıtmakta olup medrese plan tiplerinden farklı bir düzen göstermektedir. Bu medresede dersane bulunmamaktadır.

İncelenen medreselerden dördü U planlıdır (Hüsrev Paşa, İzettin Şir, Hasan Bey, Zeynel Bey Medreseleri). Biri L planlıdır (Nuhiye Medresesi). İki dikdörtgen planlıdır (Mir Hasan Veli, Begiye Medreseleri). Biri tek sıra hücrelerden oluşmaktadır (Yusufiye Medresesi). Dördü karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşmaktadır (Şerefiye, İhlasiye, Hatıbiye, Evliya Bey Medreseleri). İki iki katlı karşılıklı hücrelerden meydana gelmiştir (Pizan ve Meydan Medreseleri). Biri ise belli bir şemaya girmeyen uygulamaya sahiptir (Mollakent Medresesi).

Van Gölü çevresinde bulunan Osmanlı Medrese tipolojisinde on beş medreseden altısı karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşan plan tipi vardır. Bitlis Şerefiye Medresesi, Gürpınar Evliya Bey Medresesi, Bitlis Hatıbiye Medresesi, Bitlis İhlasiye Medresesi, Başkale Pizan Medresesi, Hakkâri Meydan Medresesi bu plan tipi uygulanan medreselerdir. Bir avlu etrafında hücrelerin karşılıklı iki sıra oluşturacak düzenlenmesiyle oluşturulan şema, hücrelerin tek katlı ya da iki katlı dizilmeleri ve dersane mekânının konumlandırılmasına göre ayrılmaktadır. Bu plan tipinin uygulamaları Van Gölü çevresinde incelenen çeşitli noktalardaki medreselerde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen altı medrese yapısında ana şema korunmakta fakat her medrese kendi içinde farklı özellikler göstermektedir. Bitlis Şerefiye Medresesi ve Hoşap Evliya Bey Medresesi birbirlerine yakın şemalarda olup, Evliya Bey Medresesi'nde dersane-mescidin yapıdan çıkıntılık yapması ve yanına iki sıra hücre eklenmesi ile farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Bitlis Hatıbiye ve Bitlis İhlasiye Medreseleri kapalı bir avlunun her iki tarafında şekillenen hücreleri ile benzer şemalarda olup, Hatıbiye Medresesi'nin kendinden önceki çağların yapıları ile daha çok benzerlik gösterdiği söylenebilir. Kare kapalı

bir avlu etrafında şekillenen hücreleri, teraslı bir dış avlusu ile beraber Bitlis'te benzeri yoktur. Plan şeması Pizan Medresesi ve Hakkâri Meydan Medresesi'nde iki katlı olarak uygulanmıştır. Anadolu Selçuklu medreselerinde gördüğümüz iki katlı plan şemasının 17. yüzyılda tekrar ortaya çıkması doğuda bu geleneğe bağlılığın devam etmesi şeklinde yorumlanabilir.

Van Gölü çevresinde yapılan on beş Osmanlı medresesinden dördü U plan tipindedir. Bölgede en fazla tercih edilen ikinci plan tipidir. Bu plan tipi her ne kadar Osmanlı'da en çok tercih edilen plan tipi olsa da bölgede ikinci sıradadır. Avlu etrafında üç kol üzerine yerleştirilen hücre ve dersane ilişkilerine göre değişen U şemasında geleneksel biçimlerin devam ettiği görülmektedir. Van Hüsrev Paşa, Gevaş İzzeddin Şir, Gürpınar Hasan Bey ve Hakkâri Zeynel Bey medreseleri benzer şemalar göstermektedir. Arazi koşullarına uygun yerleşim, külliye içindeki konumu yapılarda farklı uygulamalara sebep olmuştur. Bu uygulamalar yeni bir plan tipinden ziyade geleneksel şemanın biçim değiştirmesi olarak yorumlanabilir. U plan şemasında uygulanan dört medreseden biri Van merkezde, ikisi Van'ın iki farklı ilçesinde, diğeri Hakkâri merkezdedir. Bu şemada incelenen dört medreseden biri simetrik, üçü asimetriktir. Bu noktada yapılarda simetri kaygısından ziyade arazinin topografik yapısına uygunluğunun, külliye yapıları ile olan ilişkilerinin dikkate alındığı söylenebilir. Geleneksel yapının bahsedilen bu unsurlarla olan değişkenliği, plan tiplendirilmesinde belirleyici olmuştur. 16. yüzyılda yapılan Van Hüsrev Paşa Medresesi simetrik, 16. yüzyılda yapılan Gürpınar Hasan Bey ve Hakkâri Zeynel Bey Medreseleri ile 18. yüzyılda yapılan Gevaş İzzeddin Şir Medresesi, U şemasında asimetrik bir plan gösterir.

Van Gölü çevresinde incelenen on beş Osmanlı medresesinden biri L plan tipindedir. Avlu etrafında iki kol üzerine yerleştirilen hücrelerde geleneksel biçimlerin devam ettiği görülmektedir. 18. yüzyılda inşa edilmiş olan Bitlis Nuhiye Medresesi'ne dair sınırlı veriler ışığında günümüze ulaşan plan tipinde L şeması olduğu anlaşılmakta, fakat L'nin uzun kolunun köşesinde süslü bir portal kalıntısı bulunması, portaldan sonra duvarın devam etmiş olabileceği veya L'nin simetri yaparak U formuna dönüşmüş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Mevcut plan şemasının bu şekilde bilinmesi de mümkündür, zira bu tarz gelişmiş tiplerin daha

basit plan formlarında karşımıza çıkması, genellemeye elverişsiz ve nadiren uygulanmış olması da ihtimaller dâhilindedir.

Van Gölü çevresinde yapılan on beş Osmanlı medresesinden ikisi dikdörtgen plan tipindedir. 16. yy'de inşa edilen Mir Hasan Medresesi ve 15. yy'de inşa edilmiş Begiye Medresesi bu plan tipindedir. Kazı çalışmaları tamamlanmamış Mir Hasan Veli Medresesi'ne ilişkin bilgiler sınırlı olup, zaviyeyi andıran bir plan şemasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Begiye Medresesi hakkında sınırlı bilgi mevcut olup, küçük ve dikdörtgen plan şemasında olduğu bilinmektedir.

Van Gölü çevresinde yapılan on beş Osmanlı medresesinden bir tanesi hücrelerin yan yana dizilmesi ile oluşan plan tipindedir. Yan yana hücrelerin tek sıra halinde konumlandırılmasıyla şemanın incelenen bölgedeki tek örneği, 19. yy'da inşa edilmiş Bitlis Yusufiye Medresesi'dir. Bu plan şeması dershanenin hücrelerle olan ilişkisine göre alt gruplara ayrılmakta, fakat Yusufiye Medresesi'nde dersane hücrelerinin tek sıra hücrelerin yüksek duvarlarla çevrili, düzgün olmayan avlunun güneyinde revaklı bir koridor alanının gerisinde bulunduğu; kuzeydoğuda revakla birleşen tek eyvanlı sade bir şemaya sahip olup, bünyesinde bulunan kümbetle kompleks bir yapı olduğu görülmektedir. Eyvan mekânının kullanılan malzeme, işçilik ve elde edilen arşiv verileri ışığında yapıya sonradan eklendiğini belirtebiliriz. Mevcut haliyle yapının orta aksından kesilen bir yapının yarısı kalmış görüntüsü verdiği düşünülse de yapının vakfiyesinden ve arsanın konumuna göre şemanın orijinalinin mevcut haliyle aynı olduğunu anlayabiliyoruz. Yapı medrese-kümbet kompleksi olsa da 18. yy'da inşa edilmiş Bitlis Nuhiye Medresesi planı ile benzerlik göstermektedir. Kentin beyler tarafından yönetildiği bir dönemde yapıldığını düşünürsek Osmanlı medrese mimarisi anlayışı içerisinde tamamen bir kalıpta değerlendirmek yanlış olabilir. Yapı, standart medrese tiplerinden ayrı olarak mevcut ihtiyaç ve imkânlar doğrultusunda yapılmış, tipolojik gelişmelerin pek aranmadığı mütevazı bir eser olduğundan avlu alanının medrese yapısına orantısız büyüklüğü ve vakfiyede bu alandan bahsedilmemiş olması sonradan eklenmiş olabileceği fikrini akla getirmektedir. Yapının genel karakteri yöre mimarisini çağrıştırmaktadır.

Van Gölü çevresinde yapılan on beş Osmanlı medresesinden birini, hiçbir plan tipine girmeyen medrese yapısı grubunda ele almaktayız. 19. yy'da yapılan

Mollakent Medresesi, bu grupta incelenen tek medresedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yapı dikdörtgen formda olup, bir ara hol ve iki yanında bulunan birer hücreden oluşmakta, Doğu Anadolu'da sık kullanılan iç sofalı ev planında olduğu düşünülebilir. Yerleşim yerinde duyulan ihtiyacı karşılamak için yapıldığı düşünülen bu tarz medreselerde tipolojik gelişmeleri aramak sağlıklı bir sonuca götürmeyebilir.

3.3. Medrese Bileşenlerinin (Yapı Elemanları) İncelenmesi

3.3.1. Dershane-Mescit

Medreselerde dershane öğrencilerin ibadet ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış küçük bir mescittir. Medreselerdeki dershane-mescitler genellikle dersliklerin veya öğrenci odalarının yakınında bulunur ve öğrencilerin ders aralarında veya ibadet saatlerinde kullanabilecekleri bir mekândır. Dershaneler tipolojiyi etkileyen en önemli bileşenlerdir. İncelenen dershane-mescit alanları işlev ve yapısal olarak geleneksel özelliklerini korumaktadır.

Gürpınar Hasan Bey Medresesi, Gürpınar Evliya Bey Medresesi, Başkale Pizan Medresesi, Hakkâri Meydan Medresesi, Bitlis İhlasiye Medresesi yapılarında dershane aynı zamanda mescit olarak kullanılmıştır. Kompleks medreseler olarak isimlendirebileceğimiz bu yapılarda odak noktası medrese olan külliyelerde camiinin yerini dershane-mescit olarak kullanılan yapılar almıştır. Dershane-mescit kavramı Osmanlı döneminden önce başlamış ve Osmanlı medrese yapılarında da devam etmiştir.

Gürpınar Hasan Bey Medresesi'nde mescit birlikteliği görülmektedir. Dershane avlunun güney ekseninde yer almakta olup dışa beşgen bir çıkıntı şeklinde kuzey-güney doğrultusunda beşik tonoz ile örtülmüştür. Mescide avludan dıştan düz atkı taşlı, içten sivri kemerli bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Medresenin güney cephesinden, formda asimetriye sebep olan mescidin güney duvarında üç mazgal pencere, kapının tam karsısına güney duvarında bir mihrap nişi ve mihrabın her iki yanında dolap nişleri yer almaktadır. Yapıda simetrinin bozulması, dışa çıkıntılar yapılması Osmanlı klasik dönem özelliği olarak değerlendirilebilir. Osmanlı döneminde üst örtüde genelde kubbe kullanılmış olsa da bu yapıda tonoz tercih edilmiştir.

Gürpınar Evliya Bey Medresesi'nde, avlunun güneyinde yer alan derslane tek taraftan medrese hücrelerine bitişik ve sekizgen planlıdır ve mescit olarak düzenlenmiştir. Örtü elemanı kubbedir. Sekizgen kubbeye yüzeysel kemerlerle pandantifi hatırlatan bir sistemle geçilmiştir. İçten yuvarlak kemerli dıştan düz lentolu avluya çıkan bir kapısı mevcuttur. Dershanenin güney duvarında bir adet mihrap nişi, ara duvarlarda birer niş doğu duvarında bir adet pencere bulunmaktadır. Hasan Bey Medresesi ile farklı dönemlerde yapılmış olan medresenin plan şemasında olduğu gibi dershanenin giriş aksının tam karşısında çokgen bir form göstermesi bakımından da benzerlik göstermektedir. Çokgen bir form kullanılması ve örtü sisteminde kubbe kullanılması Osmanlı dönem özelliği olarak değerlendirilebilir.

Başkale Pizan Medresesi'nde, iki katlı düzenlenmiş olan yapıda dikdörtgen formda olan derslane mekânı Medresenin kuzeybatı kanadında ikinci katta yer almaktadır. Bu kanatta güneyde bulunan derslane hücrelerle bitişik aynı kol üzerinde ve daha büyüktür. Mekânın güney köşesinde bir yarım dairesel nişli ve yuvarlak kemerli mihrabı, güney duvarında bir adet mazgal pencere, avluya bakan iki adet iki pencere bir kapı açıklığı, karşı aksında iki adet niş mevcuttur. Oda, bir bölümü üzeri sivri beşik tonozla, diğer bölümü çapraz tonoz ile örtülü olarak ikiye ayrılmıştır.

Hakkâri Meydan Medresesi'nde iki katlı düzenlenmiş olan yapıda dikdörtgen formda olan derslane mekânı Medresenin kuzey kolunda hücreler arasında birinci ve ikinci katında bulunmakta olup mihrap nişi bulunmaktadır. Mekânda pencere ve ocak nişlerine yer verilmiştir. Üst örtüsü beşik tonozdur. Pizan Medresesi ile benzerlik gösteren şema Meydan Medresesi'nde mescit sayısının iki adet olmasıyla kendi içerisinde yaşanan bir değişkenliktir. Sayısal farklılık Medresenin öğrenci kapasitesi ile alakalı olabilir.

Bitlis İhlatiye Medresesi'nde yapının güneydoğu köşesinde bulunan diğer hücrelerden daha büyük olan dikdörtgen formlu hücre dershanedir. Üst örtüsü beşik tonozdur. Hücreye doğu eyvanından girilir. Mekânın kuzey doğu ve batı duvarlarında dolap nişi, kuzey duvarında bir ocak nişi, doğu duvarında üst kotta bir mazgal penceresi, güney duvarında iki adet dikdörtgen pencere açıklığı ve

pencerelerin ortasında bir mihrap nişi vardır. Hücrenin güneybatı köşesinde 'çilehane' olarak isimlendirilen küçük bir mekân yer almaktadır. Çilehane mekânı bu dönem medreselerinde pek rastlanmayan bir özelliktir. Anadolu-İslam geleneğinin önemli değerlerinden biri olan tasavvuf kültüründe var olan çeşitli tarikatlara mensup dervişlerin Allah'a yakın olmak, hatta Allah ile tek vücut olmak, dinin gereklerini daha iyi anlamak ve özümsemek için çile çektikleri görülmektedir. Çile çekilen bu mekânlara çilehane denilmiş olup Bitlis İhlasiye Medresesi de incelenen medreseler içerisinde bu özelliği ile tektir.

Bitlis Hatıbiye Medresesi'nde dersane sadece ders yapılan mekân olarak tasarlanmış mescit özelliği yoktur. İç avlunun güneybatı köşesinden bir kapı açıklığı ile dersane olarak nitelendirdiğimiz güney batı hücrelerine geçilir. Mekan, kare formu aynalı tonoz üst örtülüdür. Mekânda dolap nişi, pencere yer almaktadır.

Bitlis Şerefiye Medresesi, Van Hüsrev Paşa medresesi, Muş Mollakent Medresesi, Hakkâri Zeynel Bey Medresesi, Gevaş İzettin Şir medresesi, Bitlis Yusufiye Medresesi ve Bitlis Nuhiye Medresesi'nde belirgin bir dersane mekânı yoktur.

Bitlis Şerefiye Medresesi'nde girişin karşı aksında bulunan eyvanın ve güney kolda hücreler arasında diğer hücrelere göre daha büyük hacimli mekânın dersane hücreleri olduğu düşünülebilir. Üst örtüleri beşik tonozdur.

Van Hüsrev Paşa Medresesi'nde son yenileme çalışmaları sonrasında türbe olarak isimlendirilmiş mekânın dersane hücreleri olabilme ihtimali vardır. Diğer hücrelerden ayrı olarak tamamen ayrı bir kolda düzenlenen mekân, U şemasının dışındadır. Üst örtüsü kubbedir.

Hakkâri Zeynel Bey Medresesi'nde avluda hücrelerle bitişik durumda bulunan eyvanın ve sol kolda bulunan diğer hücrelerden daha büyük hacimli tasarlanmış hücrelerin dersane olduğu düşünülebilir.

İzzeddin Şir Medresesi, Yusufiye Medresesi, Nuhiye Medresesi ve Mollakent Medreselerinde derslerin muhtemelen camiide yürütüldüğü düşünülebilir.

İncelenen on üç medreseden beşinde derslane aynı zamanda mescit olarak kullanılmakta olup, sekizinde belirgin bir derslane hücresi bulunmamaktadır. Yalnızca mekânların orantısal farklılığı, kütleli düzeni derslane olarak kullanılabilmiş olabilecekleri öngörüsü sağlamaktadır. Külliye medreselerinin ağırlıklı olduğu bölgede derslerin de camii de yürütülmüş olabileceğini düşünebiliriz. İncelenen medreselerin sadece üçünde üst örtü beşik tonoz değildir. Birinde beşik tonoz ve çapraz tonoz birlikte, ikisinde kubbe, birinde aynalı tonoz kullanılması Osmanlı dönem özelliği olarak karşımıza çıkar.

3.3.2. Hücre

Medreselerde "hücre" terimi, genellikle öğrencilerin barındığı, çalıştığı ve ibadet ettiği kişisel odaları ifade eder. Medreseler, İslam kültüründe eğitim ve öğretim merkezleri olarak kullanılmıştır. Bir medresede, öğrenciler genellikle belirli bir süre boyunca kalır ve eğitim alırlardı. Hücre, medrese tipolojisini belirleyen en önemli unsurdur. İncelenen medrese yapılarında hücrelerin sayısı ve ölçüleri öğrenci sayısına göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca, medreseyi yaptıran kişinin mali gücü ve konumu, medrese hücrelerinin boyutlarında ve sayısında etkili olmuştur.

Van Pizan Medresesi'nde kalan duvar izlerinden on üç ya da on beş hücre olduğu, Hakkâri Meydan Medresesi'nde on üç, Gürpınar Hasan Bey Medresesi'nde dokuz, Gürpınar Evliya Bey Medresesi'nde sekiz, Bitlis İhlasiye Medresesi'nde yedi, Bitlis Hatıbiye Medresesi'nde beş, Bitlis Şerefiye Medresesi'nde dokuz, Van Hüsrev Paşa Medresesi'nde on üç, Hakkari Zeynel Bey Medresesi'nde sekiz, Gevaş İzzeddin Şir Medresesi'nde yedi, Bitlis Yusufiye Medresesi'nde üç, Bitlis Nuhiye Medresesi'nde beş, Muş Mollakent Medresesi'nde ise iki hücre bulunduğu tespit edilmiştir. En çok hücre sayısına sahip medreseler Pizan, Meydan ve Hüsrev Paşa medreseleri iken, en az hücre sayısına sahip olan Mollakent Medresesi'dir.

Tüm medreselerde dolap nişi kullanılmış olup, Hatıbiye, Hasan Bey ve Mollakent Medreselerinde ocak nişi bulunmamaktadır. Kışların soğuk geçtiği bu coğrafyada ısınma sorununun nasıl çözümlendiğine dair net bir bilgi bulunmasa da mangallardan yararlanılmış olabileceği düşünülmektedir. Ocak nişi kullanımı Osmanlı dönemi özelliği olarak nitelendirilebilir.

Şerefiye Medresesi ve Hüsrev Paşa Medresesi, hücre üst örtülerinde kubbe kullanılan yapılardır. Mollakent Medresesi'nde hücrelerde üst örtü olarak ahşap hatıllar mevcuttur. Şerefiye Medresesi'nde bir hücrede beşik tonoz kullanılmıştır. Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde değişmez örtü elemanı, avluya dik veya paralel uzanan beşik tonozlardır. Osmanlı medreselerini bu dönemden ayıran belirgin özellik, hücrelerin kubbeye örtülmesinin tercih edilmesidir.

Tüm hücre formları dikdörtgen yahut kareye çok yakın dikdörtgen formda tasarlanmıştır. Hücre pencerelerinde mazgal pencere, geniş açıklıklı mazgal pencere ve çok azında dikdörtgen açıklıklı pencereler kullanıldığı görülmüştür. Daha çok düz lentolu dikdörtgen formda pencere ve kapılar tercih edilmiş, yuvarlak kemerli formlar da kullanılmıştır.

Pizan Medresesi'nin alt katında mazgal, üst katında dikdörtgen açıklıklı pencere; Şerefiye ve Nuhiye Medreselerinde her iki pencere formunun da kullanıldığı; İhlasiye Medresesi'nde yoğunlukla dikdörtgen açıklıklı pencereler kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı öncesi medrese yapılarında da üst kat hücrelerde normal boyutlu pencere kullanıldığı bilinmektedir. Mazgal pencere formundan dikdörtgen forma geçiş, Osmanlı dönemi özelliği olarak görülmektedir. Mollakent Medresesi'nde mevcut pencerelerin orijinal olmadığı bilinmektedir.

Meydan, Şerefiye ve Pizan Medreselerinde birkaç hücrenin sadece avluya pencere açıklığı bulunurken, Hüsrev Paşa Medresesi'nde tüm hücreler avluya bir pencere açıklığına sahiptir. Zeynel Bey Medresesi'nde bazı hücrelerin ve Hatıbiye Medresesi'nde bir hücrenin dış mekânla tek bağlantısı kapısıdır. Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde, avlu çevresinde sıralanan ve avluya bir kapı, pencere yahut kapı ve pencere ile açılan hücrelerin dışa açılan pencerelerine pek rastlanmaz. Öğrenci hücrelerinde dışa açılan normal boyutlu pencereler, Osmanlı döneminde kullanılmaya başlanmıştır.

Anadolu medreselerinin bazılarında, konumu ve boyutlarıyla medresedeki diğer hücrelerden farklı birer mekân olduğu gözlenmektedir. Bu hücreler hem dersane mekânı hem de öğrenci hücrelerine bağlantılı olabilmektedir. Zeynel Bey, Yusufiye, Hatıbiye ve İzzettin Şir Medreselerinde iki hücre arasında geçiş olduğu

görülmüştür. Bu hücrenin ya kütüphane ya da dersane olarak kullanılmış olabileceği fikri akla gelmektedir.

Evliya Bey, Şerefiye ve Zeynel Bey Medreselerinde bir ya da birkaç hücre, koridorlar aracılığıyla avluya açılmaktadır. Hasan Bey Medresesi'nde hem avluya hem de dış mekâna açılan bir kapı boşluğu bulunan hücrenin mutfak olduğu düşünülebilir.

Medrese yapılarında hücre kapılarında form olarak yuvarlak basık kemer yahut düz lentolu dikdörtgen kapı formu kullanılmıştır. Pencereelerde ise yuvarlak kemerli yahut düz lentolu dikdörtgen pencere formunun tercih edildiği görülmüştür. Yalnızca İhlasiye Medresesi'nde uzun ve ince, şerit görünümü veren dikdörtgen formlu pencereler kullanılmıştır.

Hücre yapılarının incelendiği on üç medresenin birçoğunda kareye yakın dikdörtgen form kullanıldığı, mazgal pencerelerin daha yoğunlukta tercih edildiği, ocak nişlerinin üç yapı dışında diğer yapılarda kullanıldığı, kubbe örtü elemanının birçok yapıda tercih edilmediği tespit edilmiştir. Hücre mekânlarında görülen değişikliklerin dönemsel uygulamalardan çok yerel kaygılar ve imkânlarla ilişkili olduğu, bu bağlamda üslup açısından net bir sınıflandırma yapmayı zorlaştırdığı söylenebilir.

3.3.3. Avlu

Medrese mimarisinde avlunun önemi çok yönlüdür ve çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Medrese avlusu, öğrencilerin bir araya gelip sosyalleşebilecekleri, birbirleriyle etkileşime geçebilecekleri ve birlikte vakit geçirebilecekleri bir ortam sağlar. Bu, öğrenciler arasındaki dayanışma ve dostlukların gelişmesine katkıda bulunabilir. Avluda yapılan dersler veya tartışmalar için açık bir alan sağlar. Bazı medreselerde öğrenciler, derslerini avluda veya avlu etrafındaki açık hava dersliklerinde alırlardı. Bu, öğrencilere doğal ışık altında ders alma imkânı sunar ve öğrenme deneyimini daha keyifli hale getirebilir. Medrese avlusu, öğrencilerin dini ibadetlerini yerine getirebilecekleri bir alan olarak da kullanılabilirdi. Özellikle namaz vakitlerinde öğrencilerin topluca ibadet etmelerine olanak tanır. Avlu, medrese binasının iç mekânlarına doğal havalandırma ve ışık sağlar. Bu, iç

mekânlarda temiz hava dolaşımını artırabilir ve doğal aydınlatma ile enerji tasarrufu sağlayabilir. Medrese avlusu, estetik bir açıdan önemlidir.

Bu nedenlerle, medrese mimarisinde avlunun işlevi çok önemlidir ve medrese yapılarının merkezi bir unsuru olarak kabul edilir.

Gürpınar Hasan Bey, Gürpınar evliya bey, Van Hüsrev Paşa, Başkale Pizan, Gevaş İzzeddin Şir, Hakkâri meydan, Bitlis Şerefiye, Bitlis Yusufiye, Bitlis Nuhiye, Hakkari Zeynel Bey Medreseleri açık avlulu ve dikdörtgen formda tasarlanmış medreselerdir. Anadolu Selçuklu medreselerinde de kullanılmış olan açık avlu sistemi Osmanlı döneminde yaygın olarak devam etmiştir.

Ihlasiye Medresesi, dört tarafında bulunan eyvanlar ve kubbeli üst örtüsü ile kapalı dikdörtgen avlusu Selçuklu medrese geleneğinin hala devam ettiğini gösteren olan nadide bir örnektir.

Hatıbiye Medresesi kare formda tek tarafında bir eyvan bulunan aynalı tonoz üst örtüsüne sahip tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapalı kare avlu şemayı sınırlayan bir durumdur ve Osmanlı medrese mimarisinde pek tercih edilmemiştir. Üst örtüsünde bir aydınlatma penceresi bulunmaktadır.

Mollakent Medresesi'nde teknik olarak avludan bahsetmek pek doğru olmayabilir bu alan daha çok bir iç sofa görevindedir.

İzzettin Şir, Zeynel Bey, Hasan Bey ve Hüsrev Paşa Medreselerinde hücreler avlu etrafında U şeklinde konumlandırılmıştır. Pizan, Meydan, Evliya Bey, Şerefiye, Ihlasiye ve Hatıbiye Medreselerinde hücreler avluya karşılıklı dizilmiş bir şema halindedir.

Açık avlulu Osmanlı medreselerinde avlu etrafında tasarlanan yapı büyük oranda simetrik bir düzenlemeye sahiptir. Fakat Anadolu Selçuklu dönem medrese yapılarında avlu etrafına yerleştirilen mekânlarda simetri ve düzen kaygısı pek olmamıştır. Osmanlı öncesi medrese yapılarında avlular genel olarak dört kenarından hücrelerle çevrili bir iç avlu konumunda ve giriş açıklığı dışında avlunun dış mekânla doğrudan bağlantısı bulunmamakta, Osmanlı medreselerinde avlunun her zaman dört

yönden mekânlarla çevrili olmadığı ve iç avlu görevi görmediği örnekler incelenen medrese yapılarında mevcuttur.

Pizan, Meydan, Hüsrev Paşa ve Yusufiye Medreselerinde avluda revaklar bulunmakta Pizan'da revaklar avluyu iki taraftan, meydan medresesinde dört taraftan, Hüsrev Paşa Medresesi'nde üç taraftan, Yusufiye Medresesi'nde taraflı devamlılık gösterir. Sadece Meydan Medresesi'nde revak, hücrelerin dışında da devamlılığını sürdürmektedir.

Zeynel Bey Medresesi'nin avludan dış mekâna açılan iki adet kapı açıklığı vardır. Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinin çok az kısmında dış avlu izlerine rastlanmakta olup işlevleri net bir biçimde anlaşılamamakla beraber medresede yaşayan öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için hela, mutfak vb. basit yapıları içinde barındıran bir alan olduğu düşünülebilir.

Yusufiye, İhlasiye, Hatıbiye ve Zeynel Bey Medreselerinde avluda eyvan mekânları bulunmaktadır. Yusufiye Medresesi'nde eyvanın malzeme farklılıklarından ve resmi arşiv kayıtlarından edinilen bilgiler ışığında sonradan yapılmış ve orijinal olmadığı anlaşılmaktadır. İhlasiye' de giriş eyvanıyla beraber dört, Şerefiye medresesinde giriş eyvanıyla beraber iki, Hatıbiye Medresesi'nde giriş aksının karşısında bir, Zeynel Bey medresesinde farklı olarak U şeklinde düzenlenmiş hücre kolunun bitişiinde hücreye bitişik bir adet eyvan mekânı bulunmaktadır. İhlasiye Medresesi'nde giriş aksının karşısında bulunan eyvan üst örtüsü iki parçadan oluşmakta; beşik tonoz ve yarım kubbe külah arası yelpaze tonozu andıran bir örtü kullanılmıştır. Bu yapıdaki diğer üç eyvan ve diğer yapılarda bulunan eyvanların üst örtüleri beşik tonozdur. Anadolu Selçuklu medrese mimarisinde vazgeçilmez bir unsur olan eyvanın kullanılması geçmişe olan bağlılığın bir sonucu olabilir. Zeynel Bey, Şerefiye ve Evliya Bey ve İzzeddin Şir Medreselerinde dar geçitli beşik tonozlu birer küçük eyvan gibi avluya ağız veren ve hücrelerin avluyla bağlantısını sağlayan koridorlar mevcuttur.

Şerefiye Medresesi'nde, hücre giriş kapıları avlu kotundan daha yüksekte tutulmuştur.

Yusufiye Medresesi'nde, 1987 tarihli arşiv kayıtlarında bulunan rölöve planlarında avluda daire şeklinde bir havuz olduğu, sonraki dönemlerde muhtemelen havuzun kaldırılarak avluda on üç ve revak alanında iki adet mezarın yapıldığı görülmektedir. Günümüzde bu mezarların mevcut olduğu görülmüş olup kimlere ait olduğu bilinmemekte yöre halkının ifadelerine göre bir dönem cezaevi olarak kullanıldığı dönemlerde mahkûmlara ait olabileceğidir.

Anadolu Selçuklu medresesi avlularında görsel ve işlevsel bir parça olan havuz bu dönem medreselerinde de yerel ve geçmişten gelen izleri taşımaktadır. Bitlis Yusufiye medresesi avlusunda havuz, Hüsrev Paşa medresesi avlusunda şadırvan bulunmaktadır.

3.3.4. Revak

Revaklar, en az bir en çok üç kenarı dışa açık, avlu etrafında yer alan, sıralı sütunlar veya kemerlerden oluşan açık hava galerileridir. Bu revaklar, medrese kompleksinin mimari yapısında önemli bir yer işgal eder. Osmanlı medreselerinde de revaklar, medrese yaşamının önemli bir parçasıydı ve öğrencilerin günlük hayatlarında önemli bir rol oynardı. Hem işlevsel hem de estetik açıdan önem taşıyan revaklar Osmanlı öncesi Anadolu medrese yapılarında üst örtüde çoğunlukla beşik tonoz başta olmak üzere tonoz çeşitleri kullanıldığı, Osmanlı medrese yapılarında tonozun yerini kubbe almıştır.

Pizan, Meydan, Hüsrev Paşa ve Yusufiye medreseleri revaklıdır. Pizan medresesinde revaklar avluyu iki taraftan, meydan medresesinde dört taraftan, Hüsrev Paşa medresesinde üç taraftan, yusufiye medresesinde tek taraflı devamlılık gösterir. Sadece meydan medresesinde revak, hücrelerin dışında da devamlılığını sürdürmektedir. Hüsrev paşa medresesinde kubbe olan üst örtü diğer üç medresede beşik tonozdur. Yusufiye medresesinde beşik tonozun yanında çapraz tonoz da kullanılmıştır.

Meydan, Hüsrev Paşa ve Yusufiye medreselerinde revak örtüleri sütunlarla, Pizan medresesinde iki katlı olarak düzenlenen revaklar alt katta payelerle üst katta sütunlarla taşınmıştır. Osmanlı öncesi Anadolu medrese yapılarında revak örtüleri kesme taşlarla inşa edilerek sütun ya da payelerle taşınmakta, sütun ve sütun

başlıkları genellikle devşirmeydi. Bu özellik Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Meydan medresesinde Her biri birbirinden farklı On dört adet sütunun olması bu anlamda dikkat çekicidir.

3.4. Malzeme ve Teknik Bakımından İncelenmesi

Bitlis yöresindeki medreselerde yapı malzemesi ve inşa teknikleri hem yerel taş kaynaklarının hem de dönemlerinin mimari anlayışının izlerini taşır. Şerefiye, Hatibiye, İhlâsiye ve Yusufiye medreseleri genel olarak düzgün kesme taşla örülmüş duvar örgüsüne sahiptir; özellikle Bitlis küfeki denilen yumuşak ve işlenmesi kolay taş hem taşıyıcı hem de dolgu elemanı olarak yaygın biçimde kullanılmıştır. Cephelerde moloz taş uygulamaları, bazı medreselerde estetik gerektirmeyen bölümlerde taşıyıcı duvar kalınlığını artırmak için tercih edilmiş, iç ve dış yüzeylerde ise çoğunlukla sıvasız bırakılarak taş dokusu korunmuştur.

Şerefiye Medresesi'nin özgün çatısı toprak dam iken, tuğla kubbeler üzerinde yükseliyordu; sonraki koruma-restorasyon çalışmalarında önce dökme mozaik kaplama, günümüzde ise ince kesme taş örtüyle güçlendirilmiştir. İç mekânlarda horasan harcıyla sıvalı duvarlar boyanarak estetik ve dayanıklılık kazanmış, avlu üzerindeki ahşap örtü sökülerek yerini çelik profilli, temperli reflekte cama bırakmıştır. Pencere ve kapı doğramalarında kullanılan ahşap malzeme ile metal korkuluk uygulamaları hem geleneksel zanaatkârlığı hem de koruma döneminin teknoloji entegrasyonunu yansıtır. Hatibiye Medresesi'nde eski düz toprak dam restorasyonla bazalt taş kaplamaya dönüştürülmüş; zemin ve basamak yüzeylerinde de aynı volkanik taş tercih edilmiştir. Bu müdahale, örtü sisteminin yanı sıra avlu aydınlatma feneri ve giriş merdiveni yapımında yerel bazaltın dayanıklılığından faydalandığını gösterir. Taşıyıcı duvarlarda ve zemin kaplamalarında düzgün kesme taşın yanı sıra sıvasız bırakılan yüzeyler, yapının özgün taş dokusunu bütünlüklü biçimde sunar. İhlâsiye Medresesi'nin çatı örtüsünde yapılan kurşun kaplama eklemesi hem su yalıtımı hem de geleneksel malzeme kullanımına atıf niteliğindedir. Duvarların iç-dış yüzeylerinde sıvasız işçilik tercih edilmiş, cephelerdeki mermer panolar ve lokma demir parmaklıklar, yapının süslemesiz yalın taş dokusuna zarif aksanlar katmıştır. Hücre içlerinde işlev değişimiyle eklenen seramik döşemeler ise çağdaş konfor gereksinimini karşılamak üzere muntazam eklemeler olarak

düşünülmüştür. 1808 tarihli Yusufiye Medresesi'nde, kare planlı türbe alanı pandantif kubbe ve konik külah örtüsü ile dikkati çeker; hücre örtülerinde ise beşik tonoz sistemi kullanılmıştır. Orijinalde toprak dam olan örtü, modern onarımlarda betonla güçlendirilmiş ve avlu köşesine kesme taştan eklenen wc yapısı, yapı bütünü bozmadan işlevsel eklemeler sunmuştur. Revaka açıklıklarındaki basık kemer formları ile hücre pencerelerinin mazgal şekline dönüştürülmesi, farklı dönemlerin müdahale katmanlarını görünür kılar. Medrese işlevinin "kitap kafe"ye evrilmesi sırasında malzeme dokusuna dokunulmamış, yapı özgün taş ve kubbe sistemleriyle bütüncül bir koruma anlayışıyla bugünlere ulaşmıştır.

Hakkâri medreseleri, Zeynel Bey Medresesi (1560–1578), kaba yonu taş bloklar ve yer yer moloz taş dolguyla inşa edilmiş dış beden duvarlarıyla ayırt edilir. Kapı ve pencere sövelerinde de aynı kaba işçilik sürdürülmüştür; içeride ise "sıralı moloz taş yığma" tekniği kullanılarak taşıyıcı duvarlar örülmüştür. Yapının orijinal düz toprak dam örtüsü, zamanla toprak zeminin dayanımını sağlamak için tercih edilmiş ve ahşap lentolarla kapı üstleri desteklenmiştir. Dış cephe tamamıyla sıvasız bırakılarak taş dokusunun özgün görünümü muhafaza edilirken, hücrelerin iç duvarlarında zaman içinde yapılmış sıva izleri, yapı içindeki iklimsel koşullara ve kullanım değişikliklerine dair ipuçları sunar (Bkz. Görsel 31). Meydan Medresesi'nde ise temiz, düzgün işlenmiş kesme taş bloklar hem taşıyıcı hem de dolgu elemanı olarak tercih edilmiştir. Başlangıçta düz toprak damla örtülü iken, Cumhuriyet dönemi beton müdahalesi ("grobeton") uygulanmış; en son restorasyonda ise su yalıtımı ve estetik bütünlük için üst örtü kurşun kaplamayla yenilenmiştir. Medrese duvarları dıştan sıvasız; içten ise ince sıva tabakasıyla kaplanarak hem nem kontrolü hem de iç mekân konforu sağlanmıştır. Revak kemerleri arasına yerleştirilen metal gergi demirler ve üst kattaki metal korkuluklar, yapının taşıyıcı sistemine modern bir güçlendirme eklemesi sunarken, hücrelerin kapı ve pencere doğramalarında geleneksel ahşap işçiliğin sürdürülmesi, tarihi malzeme dilinin korunmasına katkı sağlamıştır. Zemin kaplaması kesme taşla düzenlenmiş, giriş üzerindeki mermer kitabe ise hem estetik bir vurgu hem de yapının vakıf kimliğini belgeleyen özgün bir unsur olarak önem taşır.

Muş medreseleri, Mollakent Medresesi'nin dış beden duvarlarında mimari

tasarım kadar taş işçiliğinin yerel imkanlarla uyumu göze çarpar. Cephelerde kullanılan kesme taş bloklar, diğer medreselerdeki düzgün işlenmiş taşlardan daha kaba yüzeyli ve düzensiz kesilmiş olup; bu tercih, büyük olasılıkla yerel kaynakların kullanım kolaylığı ve ekonomik nedenlerle açıklanabilir. Ön cephede, taş kapının bulunduğu duvarda kullanılan taş işçiliği diğer cephelere kıyasla daha özenli ve düzgün kesimlidir; bu alanın hem simgesel hem de yapısal önemine işaret eder. Beden duvar kalınlıkları cepheden cepheye farklılık göstererek, yapının taşıyıcı gereksinimleri ile iç mekân dengesini sağlamıştır. İç mekânda, hücre duvarlarında bir arada kullanılan kesme ve moloz taşlar hem dayanıklılık hem de inşaat hızı açısından avantaj sunmuştur. Odalardaki üçlü niş gruplarında ise taş yüzeyler, duvar yüzeyine kıyasla daha temiz işlenmiş ve düzgün bir yüzey elde edilmiştir; nişlerin bu titiz taş işçiliği hem estetik vurgu hem de ışık-gölge oyunları oluşturma işlevi taşır. Medrese giriş kapısı metal levhalı ve menteşeli olarak tasarlanmış, pencere ile iç kapı doğramalarında ise geleneksel ahşap malzeme tercih edilerek mekâna sıcaklık katılmıştır. Bu malzeme seçimi, yapının hem güvenlik hem de konfor gereksinimlerini dengelerken, özgün dönem işçilik izlerini de bugüne taşımaktadır.

Van çevresindeki medreseler, hem 16. yüzyıl Osmanlı taş işçiliğinin bölgesel çeşitliliğini hem de farklı dönemlerde yapılan restorasyon müdahalelerinin malzeme kullanımına nasıl yansıdığını ortaya koyar. Hasan Bey, Hüsrev Paşa ve İzeddin Şir medreselerinin ardından Pizan ve Evliya Bey medreseleri de kaba moloz taş ile düzgün kesme taşın, kurşun ve bazalt kaplamaların yanı sıra ahşap, metal ve traverten gibi değişken malzeme paletlerini bir arada sunar.

Hasan Bey Medresesi (1563) Dış beden duvarlarında kaba yüzlü kesme taş ve moloz taş karması; iç duvarlarda ise sıralı moloz taş yığma tekniği kullanılmıştır. Taş kapı cephesindeki taş bloklar, diğer cephelere kıyasla daha düzgün kesilerek hem taşıyıcı hem de görsel vurguya hizmet eder. Restore çalışmaları sırasında avlu zemini dolgu toprak temizlenip traverten kayrak taş kaplamaya, hücre zeminleri ise bazalt taş döşemeye dönüştürülmüştür. Duvar ve tavan yüzeyleri sıva-boya ile tamamlanırken, pencere ve kapı doğramalarında ahşap eleman ve geçmeli lokma demir parmaklıklar tercih edilmiştir. Mescit örtüsüne özgün harçla eğim verilmiş kurşun kaplama yapılmış; türbenin kubbesi konik külahla kesme taştan örülmüştür.

Hüsrev Paşa Medresesi (1567) Beden duvarları moloz taş, kubbeler horasan harcı ve tuğla pandantiflerle inşa edilmiştir. Çatı örtüsünde eğimli kurşun kaplama; ocak nişli kemerler, ahşap doğramalı pencere ve kapılar; lentolu lokma parmaklıklı kesme taş pencereler örneklenir. Revaklarda sütun başlıklarına oturtulmuş sivri kemerli tuğla tonoz örtü ve metal gergi demirler, taşıyıcı sistemi güçlendirir. Zemin kaplaması bazalt, avlu döşemesi traverten kesme taş; dış duvar üst kesiminde kurşun kenetli saçak ve on üç baca yer alır. İzzeddin Şir Medresesi (1594–1595) Plan şeması, dar tonozlu bölümler, batı kol eyvanı ve kuzeydoğu köşe dershanesi olmak üzere farklı mekânsal birimler içerir. Hücreler arası geçişlerde mazgal pencereler ve dikdörtgen nişler, doğal aydınlatma ve havalandırmaya hizmet eder. Müderris odası bitişiğindeki derslikte iki farklı boyutta niş; sekiz ve beş nişli hücrelerle zengin bir niş düzeni mevcuttur. Tonoz örtüler tuğla, duvarlar genellikle sıvasız, zemin ise taş malzemedendir. Pizan Medresesi cephe duvarları köşe bloklarında ve pencere/kapı sövelerinde düzgün kesme taş; daha geniş cephe ve iç duvarlarda ise kaba moloz taşla inşa edilmiştir. Kemer tonozlarında tuğla kullanımı, yük aktarımını kolaylaştırırken malzeme tasarrufu sağlar. Orijinal üst örtüsü toprak dam olup, revak döşemeleri ve korkuluklar ahşap elemandan örülmüştür. Bu malzeme kombinasyonu, yapının hem rustik hem de işlevsel karakterini korur.

Üst örtü ilk olarak toprak damken, restorasyonda özgün harçla eğim verilmiş kurşun kaplamayla yenilenmiştir. Cephelerin alt kotunda, yağmur sularını tahliye etmek üzere sekiz adet taş çörten bulunur. Avlu zeminindeki dolgu toprak temizlenerek traverten kayrak taş kaplama uygulanmış; duvarlarda moloz taş ağırlıklı örgü, yer yer ahşap hatıllarla takviye edilmiştir. Batı kanadın kare hücrelerinde restore öncesi yıkık bölümler onarılmış; hücre kapıları içten yuvarlak kemerli, dıştan düz lentolu çerçeveli ve beşik tonoz örtülü olarak düzenlenmiş; pencereler mazgal formundadır. Doğu kanadın üç hücresinde mazgal pencereler, niş düzenlemeleri ve ocak nişleri yer alarak hem estetik hem de konfor gereksinimlerine karşılık verir. Bu beş medrese örneği, Van'da moloz taş–kesme taş dengesi, ahşap–metal doğrama tercihleri, tonoz ve kemer sistemlerinde tuğla kullanımı, duvar–zemin kaplamalarında bazalt–traverten uygulamaları ile restore dönemi kurşun kaplama gibi malzeme ve teknik çeşitliliğini gösterir. Her yapı, özgün dönem estetiğini korurken, koruma-restorasyon müdahaleleriyle fonksiyonel dayanıklılığını da güçlendirmiştir.

Bitlis ve çevresindeki medreseler, bölgenin yumuşak küfeki taşını ağırlıklı olarak kullanırken hem estetik hem de taşıyıcı gereksinimlere göre moloz taş dolgu ve düzgün kesme taş blokları dengeler. Şerefiye Medresesi'nde orijinalde toprak dam ve tuğla kubbeler varken, restorasyonla ince kesme taş ve kurşun kaplamalarla güçlendirilmiş; horasan harcıyla sıvalı iç duvarlar ve temperli camlı avlu örtüsü ile su yalıtımı ve ışık geçirgenliği sağlanmıştır. Hatibiye'de Bitlis küfeki kesme taş ve bazalt merdivenler; İhlâsiye'de cephede mermer panolar, kubbelerde tuğla ve kurşun kaplama; Yusufiye'de beşik tonoz örtülü hücreler ve konik külahlı türbe, her yapının zamana direnen özgün taş-harç-tuğla kombinasyonunu yansıtır.

Mollakent Medresesi'nde Muş'un kaba kesme taş ve moloz taşı, ön cephede özenli işlenmiş bloklarla kontrast oluşturur. Beden duvar kalınlıklarındaki değişimler taşıyıcı-dolgu ayrımını gizler; iç mekân nişlerinde ise daha temiz işçilikli taş kullanılarak estetik vurgu yaratılır. Ahşap kapı-pencere doğramaları ve taş döşemeli avlu, bölgesel malzeme ekonomisinden ödün vermeden konfor gereksinimini karşılar. Hakkâri'de Zeynel Bey Medresesi'nin sıralı moloz örgüsü, kaba kesme taş söveler ve toprak dam örtüsü, kütleli yalınlığı ön plana çıkarır. Meydan Medresesi'nde ise düzgün kesme taş duvarlar, grobeton ardından kurşun kaplama üst örtü, metal gergi demirli revak kemerleri ile bazalt ve traverten döşemeler, yapısal güçlendirme ve estetik yenilemenin dengeli bir örneğini sunar. Dıştan sıvasız bırakılan taş yüzeyler, bölgenin ham malzeme karakterini muhafaza eder. Van medreseleri—Hasan Bey, Hüsrev Paşa, İzzeddin Şir, Pizan ve Evliya Bey—ise “moloz taş + kesme taş”ın yanı sıra traverten ve bazalt plak, tuğla tonoz, horasan harcı ve kurşun kaplama gibi geniş yelpazede malzeme teknikleri barındırır. Hücrelerde mazgal pencereler ve niş grupları, revaklarda sivri kemerli tuğla tonozlar, ahşap-metal doğramalar ile sekiz adet çörtlenli kurşun saçak sistemleri; her yapının hem 16. yüzyıl yerel zanaat geleneğini hem de güncel restorasyon standartlarını bir arada yorumladığını gösterir. Van medreseleri, bölgesel taş kaynaklarının ve Osmanlı dönemi örme tekniklerinin koruma-restorasyon müdahaleleriyle zenginleştirildiği kapsamlı bir malzeme ve teknik miras sunar.

3.5. Cephe Düzeni Bakımından İncelenmesi

Medreselerin cephe düzeni hem işlevsel gereksinimleri hem de dönemin mimari estetik anlayışını yansıtır. Bitlis'teki dört medresenin cephesine baktığımızda; yapıların arazi koşullarına adaptasyonu, açıklık sistemleri, yatay-düşey vurgular, ritmik öğeler ve basit bezeme anlayışı temel eksenleri oluşturur. Aşağıda her bir yapı özelinde bu karakteristikler değerlendirilmiştir.

Şerefiye Medresesi cepheleri, sadeliği ve yatay vurgularıyla öne çıkar. Tek sıra taş saçak ve altında ince taş silmenin yarattığı şerit düzeni, geniş güney cephesindeki komşu han bitişikliğini de hesaba katarak hiçbir açıklık vermeyen yalın bir yüzey sunar. Doğu cephesinin iki katlı, batının ise tek katlı düzenlenmesi; eğimli araziye ustaca uyum sağladığının göstergesidir. Zemin katta yer alan sivri kemerli dükkân sıraları ve bunların üzerindeki ahşap çerçeveli pencereler, kente açılan sosyal-mezgâh işlevlerini cephe kompozisyonuna entegre eder. Kuzey cephesindeki abidevi taç kapı, sivri kemerli niş formu ve yanındaki nişler sayesinde hem ritmik hem de anıtsal bir vurgu taşır. Kütlesel hacimde girinti-çıkıntılarla hareketlilik yakalayan Hatıbiye cephesi, temiz kesme taş işçiliğiyle dengelenmiştir. Güney giriş cephesinin on dört basamaklı merdivenle vurgulanması, düşey aksa dramatik bir yaklaşım getirir. Taç kapı üzerindeki basık kemerli büyük pencere ve kademeli alınlıklı çifte pencere, cepheye zengin bir ışık-gölge oyunu kazandırır. Dış avluya açılan dershane pencerelerindeki süslemeler, yüzeydeki düzenin aksan noktalarını oluşturur. Düz dam kenarındaki çift katlı saçak kornişi, restorasyon sonrası tek katlıya düşürülerek hem malzeme tutarlılığı hem de yapının yatay karakterine uyum sağlamıştır. Kaleyi andıran dikdörtgen kütlesi, cephede simetriyi ve eksen vurgusunu belirler. Taç kapı bedenindeki çıkıntılı portal niş ve onu çevreleyen mukarnas kavsaralar, cephede düşey dramatik bir merkez oluşturur. Kule formundaki köşe yapılar, yapının savunma-anıtsallık çağrışımını güçlendirir. Sekizgen kasnaklı külahlı iç avlu örtüsü ve etrafındaki sivri kemerli pencere dizisi, cepheyle uyumlu bir ritmik dolaşım sağlar. Doğu, batı ve kuzey cephelerdeki pencere yerleşimi; dikdörtgen ve yuvarlak kemer formu kombinasyonları hem simetrik dengeyi hem de cephe okunabilirliğini artırır. Yusufiye'nin cephe düzeni, onarımlarla oluşan malzeme katmanlarıyla birlikte okunmalıdır. İki sıra taş çıkması altında devam eden konsollar,

cepheye üç boyutlu bir hareket kazandırır. Batı cephesindeki yüksek sivri kemerli niş içinde basık kemerli kapı, revak alanına akıcı bir geçiş sunar. Kare ayaklı revak düzeni ve üç yuvarlak kemer gözü, avlu-cephe ilişkisini serbest form içinde çözerek cepheye ritmik bir yarım şerit karakteri getirir. Farklı onarım dönemlerinin izlerini taşıyan çıkmalar ve malzeme geçişleri, cephede zaman derinliğini görünür kılar.

Bitlis medreselerinde cephe düzeni, çoğunlukla yatay silmeler, saçak kornişleri ve kemer formundaki açıklıklarla ritmik bir bütünlük kurar. Şerefiye ve Yusufiye’de sadelik ve malzeme katmanlarının vurgusu öne çıkarken; Hatıbiye’de düşey aksa yapılan vurgu merdiven ve pencere kompozisyonuyla güçlenir. İhlâsiye ise anıtsal portal nişi ve köşe kuleleriyle savunma-anıtsallık algısını cephe kompozisyonuna taşır. Tüm bu yapılar, malzeme ve teknik katmanlarını cephe düzeni aracılığıyla bir estetik ve işlevsel dilde birleştirir. Hem dönemlerinin mimari anlayışına hem de güncel restorasyon müdahalelerinin gereksinimlerine uygun bir cephe repertuarı oluşturur.

Zeynel Bey Medresesi’nin cepheleri, kaba yüzlü taş örgüsü ve sınırlı açıklıklarla adeta bir savunma yapısını andırır. Kuzey cephede üç adet yekpare lento taşıyla vurgulanmış mazgal pencere, yapının iç mekâna doğal aydınlatma sağlamaya dönük minimal yaklaşımını gösterir. Bu pencerelerin ikisi aynı seviyede, doğudaki ise iki taş sırası daha aşağıda konumlanarak cephede yatay bir hareketlilik yaratır. Güney cephenin açıklıksız bırakılması ve duvarın ortasındaki payanda, yapının sağlamlık ve anıtsal duruşunu pekiştirir; payanda üstündeki palmet motifli taş şeridi, cepheye zarif bir süsleme dokunuşu katar. Doğu cephedeki derme çatma kapı boşluğu, zaman içinde hasar görmüş olsa da avluya açılan tek erişim noktası olarak cephe kompozisyonuna işlevsel bir aks ekler. Batı cephedeki kademelenme ve duvar dibindeki mezarlar, yapının topografyaya ve kullanım tarihine dair katmanlı anlatısını zenginleştirir. Meydan Medresesi ise düzgün kesme taş bloklarla örülmüş, kapalı bir kale izlenimi veren monolitik bir cephe kurgusu sunar. Giriş katlı güney cephesi, dört pencere ile anıtsal taç kapıyı dengeleyerek hem yatay hem düşey odağı dengeler. Üst katta sıralanan üç dikdörtgen pencere, avluya düşen ışık oranını artırırken cepheye düzenli bir ritim katar. Batı cephenin alt ve üst katlarındaki toplam sekiz pencere açıklığı, taşıyıcı duvar kütesini nazikçe hareketlendirir; kuzeydeki tek

alt ve iki üst pencere ile doğudaki iki üst pencere dağılımı ise cephede düzen ile özgürleştirilmiş boşluklar arasında ölçülü bir çeşitlilik yaratır. Tek kademeli saçak kornişi, cephelerin üstünü keskin bir çizgiyle sonlandırarak yapının yatay halesini vurgular. Her iki medrese de Hakkâri mimarisine özgü “savunma-estetliğini” benimser: Zeynel Bey minimal açıklıklar ve payanda süslemesiyle, Meydan düzenli dikdörtgen pencereler ve anıtsal portalıyla cepheyi hem işlevsel hem de ritmik bir dile dönüştürür. Zeynel Bey’in kütsel yalınlığı, kademeli batı cephesi ve palmetli payanda vurgusuyla dramatik bir etki yaratırken; Meydan Medresesi, simetrik tasarım ve pencere ritimleriyle yapı içerisine dengeli bir ışık geçirgenliği sağlar. İki yapı da “kuşatılmış” hissettiren dış duvarlarla güvenlik algısını korurken, seçilen açıklık düzenlemeleriyle hem iç mekân konforuna hem de cephe estetiğine değer katar.

Mollakent Medresesi’nin cephe kurgusu, topografik kot farklarından kaynaklanan düşey vurgularla başlar. Kuzey kotunun diğer cephelere göre yaklaşık 1 m daha alçakta olması, medresenin arazide yükselen yükseltilmiş “taç kapı” portalını ön plana çıkarır. Bu portal, sivri kemer formundaki bordürle çerçevelemiş niş açıklığının içinde basık kemerli kapı duruşuyla anıtsal bir karşılama alanı oluşturur. Giriş üzerindeki Farsça yapım kitabesi, cepheye hem entelektüel bir vurgu hem de yatay ekseninde dört satırlık şerit ritmi kazandırır. Taç kapıdan mezarlığa inen dört basamaklı merdiven, taşıyıcı ve erişim düzenini güçlendirirken, girişin iki yanında yer alan kare formlu pencereler cepheye dengeli bir simetri ekler. Medresenin batı, doğu ve güney cepheleri ise tamamen sağır duvar örgüsüyle iklimsel korunma ve savunma niteliğini öne çıkarır. Saçaksız biten beden duvarları, yatay silme ya da korniş vurgusundan yoksun kalarak yalın ve güçlü bir kütsellik sunar. Tek pencere ve sade giriş dışında herhangi bir açıklığın bulunmaması, cepheye “kuşatılmış” bir his kazandırırken iç mekânda yoğun bir algı değişimine yol açar. Onarım öncesi pencerelerin boyut olarak daha küçük olduğu bilgisi, cephedeki orijinal ölçek anlayışına dair ipucu verir; son restorasyonun bu ölçeği hafifçe değiştirdiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Mollakent Medresesi cephe düzeni, anıtsal taç kapı vurgusu ile çevreleyen minimal pencereleri dengeleyen kuşatılmış bir taş mimari örneğidir. Topoğrafya, malzeme ve erişim öğelerinin bütünleştiği bu düzen hem işlevsel hem de estetik açıdan yapının karakterini tanımlar.

Hasan Bey Medresesi'nde avlu cephesi simetri ve işlevsel akış eksenine dayanır. Batı kolda türbeye bitişik üç kare hücre ile dar dikdörtgen formdaki dördüncü hücre, beşik tonoz örtüsü ve üzerine örtülen toprak dam ile tek tip bir silüet oluşturur. Her hücrenin güneydoğu köşesinde, düzgün kesme taş söveli basık kemerli bir kapı ve hemen yanında bir mazgal pencere yer alır; köşe nişleri ise hem depolama hem de cephe zenginliği için düzenlenmiştir. Doğu kolda, mutfak işlevi düşünülen ilk mekânın çift kapı ve pencere açıklığı, sivri kemerli tonoz ve dolap nişleriyle avluya dinamizm katar. Mescidin beşgen çıkıntılı cephe bölümü ise, avlu cephesine simetrik olmayan ve ritmik vurgu getirir: beşik tonozlu çıkma, düz taş atkı içi sivri kemerli kapı ve mihrap nişi çevresi dolap nişleri, cepheyi hem kutsal hem de sosyal kullanım vurgusuyla tanımlar. Ocak nişlerinin yokluğu, medresenin ağırlıklı olarak öğrenim-pratik işlevine odaklandığını gösterir.

Hüsrev Paşa Medresesi avlu cephesinde on üç kubbeli hücre, farklı cepheler boyunca düzenli bir tekrar ritmi sunar. Kuzeyde yedi, köşe kollarında ikişer, doğu ve batıda ilave birer hücre, taş lentolu sivri kemerlerle tanımlanan giriş açıklıkları ve biri dükkân olduğu düşünülen üç ayrı mekân, cephe boyunca iç-dış dolaşımı mümkün kılar. Kuzey ve batıdan ikişer, doğudan bir girişle avluya erişim sağlanması, cepheye çok merkezli bir akış ve kullanıcı yönelimliliği katar. Doğal ışığı kontrol eden mukarnas başlıklı sütunceler ve sivri kemerli kapı nişleri, cephe üzerinde Osmanlı dönemi estetiğini yansıtırken; revaklarda görülen sivri tuğla tonozlar ve metal gergi demirleri yapısal bütünlüğü vurgular. Dış cephede beş mazgal pencere, aşağıya doğru kalker-bazalt karışımı yüzey dokusu ve robust kesme taş örgü, İzzeddin Şir'in savunma-anıtsal karakterini pekiştirir. Batı cephesindeki taç kapı, iki yanda yivli sütuncelere oturan sivri kemerli üst alınlık ve içte mukarnaslı kabuk kavsarayı ile ön plana çıkar; kitabe çevresi çiçek motifleriyle bezeli olması, cepheye zarif bir aksan ekler. Portalın 2,50 m dışa taşması, cephede üç boyutlu bir derinlik katmanı yaratır. Hücrelerin avluya açıldığı pencereler yüksek konumda tutulmuş, revak eksenine yerine iç mekâna odaklı açıklıklar seçilmiştir. Bu minimal pencere yerleşimi, dış cepheyi hem korunaklı hem de simgesel bir yüzey haline getirir.

Topografik formun belirlediği kademeli kuzeydoğu cephesi, portal vurgu ve

pencere ritmiyle tanımlanır. Taç kapı sivri kemerli alınlığı, dikdörtgen çerçevesi ve mermer kitabe levhası, cephede tektonik bir merkez oluşturur. Güneydoğu cephede dört alt ve dört üst dikdörtgen pencere açıklığı, yatayda düzenli bir dizi sunarken, kuzeybatı ile güneybatı cephelerindeki penceresizlik ve dilatasyon boşluğu—oğlu Süleyman Paşa eklentisi—anomali katar. Saçak kalıntısının yokluğu, cephe silüetinin yalınlığını ve tarihsel yıpranmayı görünür kılar.

Van medreselerinin cephe düzeni, sağlam taş kütlelerle minimal açıklıkları dengeleyen “kuşatılmış” estetikten beslenir. Hasan Bey’de avlu hücre cephelerindeki niş ve mazgal uyumu, Hüsrev Paşa’da çok merkezli giriş akışı, İzzeddin Şir’de anıtsal taç kapı ve savunma motifleri, Pizan’da topografik adaptasyon ve eklenti izleri, her yapının bağlı olduğu sosyal ve coğrafi bağlama duyarlı cephe stratejileri olarak öne çıkar. Pencerelerin boyut, form ve yerleşimindeki çeşitlilik; portal nişlerindeki mukarnas, palmet ve kitapeli süslemeler ve tonoz ile düz dam örtülerinin cephe silüetine kattığı farklı katmanlar, Van medreseleri repertuarının zengin malzeme-biçim ve işlev kombinasyonunu ortaya koyar.

3.6. Süsleme Bakımından İncelenmesi

Bitlis’teki medreselerin süsleme dilinde; kabartma-oyma tekniği, mukarnas kavsaralar, bordürler ve rozet motifleri aracılığıyla geometrik ve bitkisel unsurlar bir arada işlenmiştir. Hatıbiye ve İhlâsiye medreselerinde zengin bezeme örnekleri görülürken, Yusufiye medresesinde süslemenin yokluğu bile yapının işlev değişimi ve dönemselliği hakkında bilgi verir.

Hatıbiye Medresesi’nin güney giriş cephesi, taş malzeme üzerine oyma-kabartma tekniğiyle oluşturulan geometrik örgü bordürleri ve bitkisel yıldız-gülbezek motifleriyle dikkat çeker. Dershane penceresini çevreleyen eğik bordür, saçak kornişini altında ters “L” formunda uzanarak pencereyi üstten ve sol taraftan sarar. Bu bordürün içindeki kabartma hatlar, birbirine geçişli altıgen hücrelerden oluşan örgü desenini oluşturur. Zarif sütüncelere yaslanan dilli kemerli kavsara, Selçuklu taç kapı geleneğini andırır ve cephenin yatay-düşey akslarını vurgular. Pencere etrafındaki basamaklı silme düzeni, altındaki geometrik kuşağın ardından yuvarlak kemer alınlıklı ikinci bir kavsarayla son bulur. Doğu köşedeki gülbezek motifli bordür,

cephenin ritmini pekiştirir; tüm bu elemanlar, cephe kompozisyonunun hem statik hem de dinamik öğelerini dengeli bir şekilde birleştirir.

İhlâsiye Medresesi'nin güney cephesi, kütle üzerinde çıkıntı yapan dikdörtgen portal nişi etrafındaki üç farklı bordür zinciriyle zengin bezemeye sahiptir. Portalın mukarnas kavsara başlığı, üstlenerek geleneksel çatı-soğan motifleriyle öne çıkar. Lentoların üzerinde mermer levha üzerine celi sülüs hattıyla yazılmış kitabesi, cepheye hem yazı sanatı hem de bitkisel palmet ve rozet motifleriyle dokunmuş bir aksan ekler. Eyvan yanlarındaki yarım yıldız planlı nişler, zencerek sıralarıyla çevrilerek "ışınal motif" efektini güçlendirir. Portalın iki yanındaki düğüm motifli mermer panolar, geometrik-vegetal kompozisyonu birleştirir. Cephedeki pencere açıklıkları, mukarnas kavsaralı nişlerle taçlandırılmış, iç bükey silmelerle derinleştirilmiş; lentoları rozet ve mühr-ü Süleyman motifleriyle bezenmiştir. Doğu ve batı cephelerdeki sadelik, süslemelerin pencerelere odaklanmasını sağlar. Köşe kulelerde üç sıra mukarnas saçak, külah altında mukarnaslı korniş düzenlemesi ile cepheye üç boyutlu dekoratif bir çerçeve kazandırır. Avlu duvarındaki mukarnas frizleri, içeriden dışarıya taşan dekoratif devamlılığı temsil eder.

Yusufiye Medresesi'nde hiçbir kemer, niş veya taç kapıda bezeme izine rastlanmaz. Beşik tonoz ve beton dam eklemeleri, cephede ek malzeme katmanları oluştururken, süslemenin yokluğu yapının "kitap kafe" işlevine dönüşüm sürecinde malzeme ve formun basitliğini ortaya koyar. Bu yalın cephe, süslemenin estetik zenginliğinin yerine yapı işlevi ve dönemselliğinin ön plana çıktığı bir anlatı sunar. Bitlis medreselerinde süsleme, yalnızca cephe yüzeylerini değil, yapının kimliğini de belirler. Hatıbiye'de ince kabartmalar, geometrik örgü ve bitkisel motiflerle zengin bir anlatı sunarken; İhlâsiye, mukarnas ve yazı sanatını birleştirerek anıtsal bir anma-mechanizması işlevi görür. Yusufiye'nin süslemesiz yalınlığı ise yapı işlevinin dönüşümünü ve restorasyon evrelerinin malzeme katmanlarını görünür kılar. Bu üç örnek, mimarının hem estetik hem de toplumsal boyutlarını malzeme ve süsleme dili aracılığıyla bize aktarır.

Zeynel Bey Medresesi cephelerindeki tek süsleme ögesi, güney duvarının tam ortasındaki payandada yer alan palmet motifli taş şerittir. Düzgün kesme taşla örülmüş payandanın en üst sırasını kuşatan bu bordür, Mehmet Top'un da belirttiği

üzere dört bir yanı dolaşacak şekilde planlanmış olabilir. Palmet motifleri, medresenin kaba taş örgüsüne zarif bir aksan katarak hem yapının savunmacı görünümünü yumuşatır hem de Osmanlı geometrik bitki bezemeleri geleneğini yansıtır. Sade, neredeyse mutlak yalınlık içindeki duvar kütlelerinde tek başına konuşan bu palmet tabakası, yapının simgesel kimliğini tanımlayan merkezi bir süslemeye dönüşür.

Meydan Medresesi'ndeki dekoratif zenginlik, giriş cephesindeki taş kapı nişine odaklanır. Niş, yivli “kaval” silme ve iki sıra yelpaze dilimli mukarnas bordürüyle taçlandırılmış sivri kemer formundadır. Asıl kapı, yekpare blok taş çerçeveye oturtulmuş dikdörtgen açıklıklı ve mermer kitabe lentosuyla cephede anıtsal bir etki yaratır. Portalin çevresindeki ters “U” formulu kahverengi taş bordür; vazolar ve çiçek kabartmaları, cephede hem geometrik hem de bitkisel bezeme dilini birleştirir. Nişin yanlarında yer alan, içlerinde yıldız örgü desenli madalyonlar taşıyan küçük kemer başlangıçları, kompozisyona ince ritmik vurgular ekler. Alt kat revaklarında, on dört sütun başlığı farklı modellerde tasarlanmış; bazıları mukarnaslı, bazıları bilezikli veya köşe pahalı düz formlardadır. Bu çeşitlilik, revak saçakları ve tonoz örtüleri arasında göz gezdirirken kullanıcıya sürekli yeni detaylar sunar. Üst kat köşesindeki mescidin güney cephe ortasındaki mihrap nişi ise üç dilimli kemerle taçlandırılmış yarım daire planlı formuyla, Meydan Medresesi'ne hem dinsel bir aks hem de cephe bütününde simetrik olmayan fakat hoş bir odak noktası ekler.

Mollakent Medresesi'nde süslemeler, iç mekândaki nişlerle sınırlı, ancak bu alanlarda kullanılan motif ve işçilik, yapının genel yalın taş dokusuna zarafet katar.

Hasan Bey Medresesi'nin süsleme dili son derece ölçülüdür; cephe ve iç mekânlarda yalnızca mukarnaslı inşaa kitabesi civarı ile türbe bölümündeki pencere çerçevelerinde geometrik silme ve bordürler göze çarpar. Mukarnaslı bordür, kitabeyi çevreleyerek yazı sanatını bir bezeme ögesine dönüştürür. Türbe pencerelerinde kullanılan kesme taş silmeler ve yatay çizgisel düzenlemeler, yapıya zarif bir aksan ekler. Genel olarak “sade şıklık” yaklaşımının egemen olduğu bu medresede, süsleme işçiliği yalnızca simgesel odak noktalarına yöneliktir.

Hüsrev Paşa Medresesi'nin hücre pencerelerinde kesme taş lentolu lokma

parmaklıklar, dış revaklarda sivri kemerli tuğla tonozlar ve ahşap destekli kemerler yapısal unsurlar olarak hem işlevsel hem estetik bir rol üstlenir. Üst duvarda yer alan on üç kesme taş baca ve kurşun kenetli saçak düzenlemesi, cepheyi yatay bir kornişle sonlandırır. Süsleme öğeleri hemen hemen yok denecek kadar azdır; yaklaşık dönem Mimar Sinan külliyesi bağlamında bile medresenin bezemeye davetkâr bir yüzü olmadığı, “yapısal yalınlık” anlayışının öne çıktığı söylenebilir.

İzzeddin Şir Medresesi dış cephelerinde genel olarak sade taş dokusu hâkimdir. Süslemenin yoğunlaştığı tek nokta, batı cephedeki taç kapı civarındaki yıpranmış çiçek motifli kitabeyi saran bordürdür. Güneybatı duvarındaki taş kabartma on kollu yıldız rozeti, simgesel bir kırılma noktası sunar. Güneydoğu cephesindeki yatay çizgisel bezeme, kesme taş yüzeyin monotonluğunu kırmaktadır. Medrese, “kahverengi ve bej tonlu kalker” ile “beyaz kesme taş” arasındaki renk geçişini de dekoratif bir zenginlik olarak kullanır. Pizan Medresesi’nde süsleme neredeyse yalnızca taç kapı etrafında yoğunlaşır: Mermer kitabenin her iki yanında geometrik bordürlü rozetler yer alır; zemin kattaki kapı lentolarında ise çiçek motifleri okunabilir. Bu minimal bezeme, yapının topografik adaptasyonunun yarattığı kademelenme içinde simgesel bir vurgu noktası oluşturur. Geri kalan cepheler tamamen sade bırakılarak taş kütlemin mimari varlığı vurgulanır. Evliya Bey Medresesi, Van medreseleri içinde süsleme bakımından en farklı örneği sunar. Mescit bölümünde kapı, pencere, mihrap ve nişler, basit taş kemer çerçevelerle sınırlı kalmakla birlikte duvarlar “çamur sıva + kireç badana” üzerine yerel kalem işi desenlerle renklendirilmiştir. Bu yöresel üsluplu kalem işleri, geometrik ve bitkisel motifleri iç içe geçirerek medreseye özgün bir iç mekân atmosferi kazandırır.

Van’daki medreseler, Bezeme yaklaşımında “az ve öz” anlayışını benimsemiş; süsleme öğeleri çoğunlukla taç kapı portalında, mukarnaslı inşa kitabelerinde veya tekil rozetlerde toplanmıştır. Hasan Bey ve Hüsrev Paşa medreseleri “yapısal yalınlık” estetiğini sürdürürken; İzzeddin Şir taş kabartma rozetlerle tanımlı bir savunmacı yüzey sunar. Pizan minimal geometrik rozetiyle topografyayı vurgular. Bu yaklaşım, Van medreselerini hem bir “taş mimarisi” hem de “ölçülü bezeme pratiği” örneği haline getirir.

Bitlis medreselerinde süsleme zenginliği özellikle Hatıbiye ve İhlâsiye’de

yoğunlaşır. Hatıbiye'nin güney cephesinde, taş yüzey üzerine oyma-kabartma geometrik örgü bordürleri, yıldız ve gülbezek motifleri ile mukarnas kavsaralar, cepheyi adeta bir taş işlemeciliği vitrini hâline getirir. İhlâsiye'de ise dikdörtgen portal nişi etrafındaki üç farklı bordür, mukarnas kavsara başlığı, mermer kitabe ve rozet-madalyon motifleri cephe kompozisyonunu anıtsal bir bezeme alanına dönüştürür. Öte yandan Yusufiye Medresesi'nde süslemenin tümünden yokluğu, parlak detaylarıyla öne çıkan diğer örnekleri gölgelemeden “yalınlık” estetiği sunar.

Mollakent Medresesi'nde süsleme uygulamaları sınırlıdır, İç nişlerdeki dört dilimli kaş kemer üstü lale motifleri de iç mekânda mekânsal vurgu sağlar.

Zeynel Bey Medresesi'ndeki tek palmet motifli bordür, kaba taş yüzey üzerinde belirgin bir süsleme ögesi olarak durur. Meydan Medresesi'nde giriş taç kapı nişindeki kahverengi taş mukarnas ve “U” formlu bordür, mermer kitabe ve yıldız-madalyon madalyonları hem cephenin kabartmalı dokusunu hem de revak başlıklarındaki sütun başı bezemelerini zenginleştirir. Bu iki medrese, savunma-anıtsal karakterlerini süsleme unsurlarıyla dengeler.

Hasan Bey ve Hüsrev Paşa medreseleri neredeyse süslemesiz “yapısal yalınlık” anlayışını benimser; sadece mukarnaslı inşa kitapeleri ve türbe pencerelerindeki geometrik silmelerle noktalanır. Pizan Medresesi'nde taç kapı çevresi küçük geometrik rozetler ve kapı lentolarındaki çiçek motifleri, minimal bir bezeme sunar.

Bu dört ilde süsleme ölçüsü:

1. **Yoğun ve bütüncül bezeme** (Bitlis: Hatıbiye, İhlâsiye)
2. **Seçkin odak noktalarında detay** (Hakkâri: Meydan)
3. **Minimal rozet ve bordür yaklaşımı** (Van: Pizan)
4. Neredeyse süslemesiz yalın duruş (Yusufiye, Hasan Bey, Hüsrev Paşa, Evliya Bey, Zeynel Bey, Mollakent Hüsrevpaşa, İzzeddin Şir)

4. KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde, Van Gölü çevresinde yer alan Osmanlı dönemi medreseleri, Selçuklu dönemi medreseleri ile Osmanlı medrese yapıları tipolojik açıdan karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma, medreselerin plan düzenleri, avlu-eyvan ilişkileri, revakların kullanımı ve örtü sistemleri gibi temel mimari unsurlar çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Bu yöntemle, Osmanlı medreselerinin hem tarihsel süreklilikler hem de bölgesel farklılıklar bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece, Van Gölü havzasındaki Osmanlı medreselerinin, Anadolu medrese mimarisinin genel gelişim süreci içerisindeki konumu ve yerel mimari geleneklerle birlikteliği sistematik biçimde ortaya konacaktır.

4.1. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Osmanlı Medreseleri ile Karşılaştırılması

Osmanlı medrese mimarisi, inşa edildiği bölgenin fiziksel coğrafyası, iklimsel özellikleri, sosyo-ekonomik şartları ve kültürel dokusuna bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Van Gölü havzasındaki Bitlis, Van, Hakkâri ve Muş illerinde bulunan medreseler, İstanbul, Bursa ve Edirne gibi imparatorluğun merkez şehirlerindeki büyük külliye medreselerine göre ölçek, plan kurgusu, yapı malzemesi ve süsleme anlayışı açısından belirgin farklılıklar ortaya koymaktadır.

Plan ve Mekânsal Organizasyon

Van ve çevresinde yer alan medreseler, genellikle tek katlı, tek avlulu ve sınırlı sayıda öğrenci hücrelerine sahip yapılardır.

Örneğin, Bitlis'te bulunan Şerefiye Medresesi (1529), avlu etrafına sıralanan tonoz örtülü hücreleri, zemin katta dükkânlarla kurduğu bağlantı ve üst katta dersane-hücre birlikteliğiyle ticari ve eğitim işlevlerini bir arada sunan özgün bir plan düzeni sergiler.

Hakkâri'deki Zeynel Bey Medresesi (1560-1578) ise dağlık topoğrafyaya uyum sağlayan asimetrik avlu düzeni ve revaklı giriş mekânıyla klasik Osmanlı medreselerinin simetrik plan anlayışından ayrılır.

Buna karşılık, İstanbul'da Süleymaniye Medreseleri (1557) ve Fatih Külliyesi (1471) gibi örneklerde medreseler dört avlu etrafında çok katlı, aksiyel simetriye dayalı bir planla tasarlanmış, dersane genellikle kubbeli ve merkezde konumlandırılmış, avlu çevresindeki hücreler ise daha standart ölçülere sahiptir (Çiz.125-126).

Malzeme ve Yapım Teknikleri

Bölgesel medreselerin yapımında genellikle yerel taş malzemeler tercih edilmiştir. Van, Bitlis ve Hakkâri'de volkanik kökenli bazalt, andezit ve kalker taşlarının yaygın olduğu görülürken, çatıların çoğu zaman toprak damla kaplandığı dikkat çeker. Muş'ta bulunan Mollakent Medresesi (1818), moloz taş duvarlar ve ahşap kirişlerle inşa edilmiş olup, dam örtüsü sayesinde bölgenin sert iklimine uyum sağlamıştır. Van'daki Hasan Bey Medresesi (1563) ise sade taş örgüsü ve toprak çatısıyla, İstanbul'daki klasik medreselerde kullanılan kurşun kaplamalı kubbelerden oldukça farklı bir görünüm sergiler. İmparatorluk merkezlerinde, örneğin İstanbul'daki Rüstem Paşa Medresesi'nde kesme taş ve tuğla almaşık örgü, pandantifli kubbeler, kurşun çatı örtüsü ve mermer kaplamalar kullanılmış; bu fark, vakıf gelirlerinin büyüklüğü ile başkentlerdeki ileri teknik olanaklardan kaynaklanmıştır.

Süsleme ve Cephe Düzeni

Van Gölü havzasındaki medreselerde süsleme uygulamaları oldukça sınırlıdır ve genellikle taç kapıda kullanılan mukarnas düzenlemeleri, sade bordürler ve yazıtlarla sınırlı kalmıştır. Bitlis'teki Hatıbiye Medresesi (1550-1600), giriş kapısında basit bir mukarnas kavsara ve kufi yazıt barındırırken, iç mekânda neredeyse hiç süsleme bulunmamaktadır. 1808 tarihli Yusufiye Medresesi'nin cephesinde ise yalnızca taş işçiliğiyle belirginleşen pencere bordürleri görülür. Buna karşılık, İstanbul'da inşa edilen Sahn-ı Seman Medreseleri (1470) ve Süleymaniye Külliyesi Medreseleri (1557) süsleme bakımından oldukça zengin bir bezeme programına sahiptir.

Külliye ile İlişki

Bölgedeki medreselerin çoğu ya bağımsız olarak inşa edilmiş ya da küçük ölçekli camilere bitişik şekilde tasarlanmıştır. Van Hüsrev Paşa Medresesi (1567), camiyle aynı avluyu paylaşan nadir örneklerden biridir. Mollakent ve Yusufiye gibi diğer birçok medrese ise tek başına konumlandırılmış ve daha mütevazı boyutlarda yapılmıştır. Osmanlı'nın merkez şehirlerinde ise (Fatih, Süleymaniye gibi) medreseler genellikle büyük külliyelerin bir unsuru olarak inşa edilmiş; cami, imaret, darüşşifa, kütüphane ve hamam gibi yapılarla birlikte bütüncül bir kompleksin parçası olmuştur.

Coğrafya ve İklim Etkisi

Van Gölü havzası yüksek rakımı ve sert karasal iklimi nedeniyle medrese mimarisinde farklı yapısal çözümler geliştirilmiştir. Bu bölgede duvarlar daha kalın inşa edilmiş, pencereler küçük tutulmuş ve böylece doğal ısı yalıtımı sağlanmıştır. Çatı örtüsü olarak çoğunlukla toprak dam ya da ahşap kirişli sistemler tercih edilmiştir. Buna karşılık, İstanbul ve Edirne gibi ılıman iklime sahip merkezlerde medreseler daha açık avlu düzenleriyle, yüksek pencereler, geniş revaklar ve kubbeli örtülerle tasarlanarak farklı bir mimari yaklaşım ortaya konmuştur.

Kronolojik Gelişim

Van Gölü havzasındaki medreseler 16. yüzyılda, örneğin Şerefiye ve Hasan Bey medreselerinde görüldüğü gibi klasik Osmanlı mimari etkilerini yansıtmışken, 18. ve 19. yüzyılda Mollakent ve Yusufiye medreselerinde olduğu gibi daha sade, işlevselliği ön planda tutan yapılara dönüşmüştür. Osmanlı'nın merkez bölgelerindeki medreseler ise 15. ve 17. yüzyıllarda en parlak dönemlerini yaşamış, 18. yüzyıldan itibaren Damat İbrahim Paşa Medresesi (1720) gibi örneklerde barok etkili plan anlayışına yönelmiştir. Van Gölü çevresindeki medreseler, Osmanlı medrese mimarisinin taşra uyarlamaları olup küçük ölçekleri, yerel taş kullanımı, sınırlı süslemeleri ve iklim koşullarına uygun çözümleriyle öne çıkar. Buna karşılık, imparatorluk merkezlerindeki medreseler, devletin gücünü, vakıf gelirlerinin zenginliğini ve standartlaşmış mimari anlayışı yansıtır. Bu karşılaştırma, taşradaki medreselerin klasik Osmanlı modelini birebir kopyalamadığını, bulunduğu coğrafi ve

sosyal koşullara göre özgün bir yorum geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

4.2. Van Gölü Çevresindeki Osmanlı Medreselerinin Selçuklu Medreseleri ile Karşılaştırılması

Osmanlı medrese mimarisi, Selçuklu döneminden süregelen mirası sürdürse de plan kurgusu, süsleme tarzı, yapı malzemesi kullanımı ve işlev bakımından belirgin farklılıklar taşır. Van, Bitlis, Hakkâri ve Muş illerinde yer alan Osmanlı medreseleri, Anadolu Selçuklu dönemine ait büyük külliye medreseleriyle kıyaslandığında ölçek, mekânsal düzen ve süsleme anlayışı açısından daha sade ve işlev odaklı bir yorum sergilemektedir.

Plan Tipi ve Mekânsal Organizasyon

Selçuklu dönemine ait medreseler, genellikle iki katlı, eyvanlı ve merkezi bir avlu etrafında kurgulanmış plan şemalarıyla tanınır. Kayseri'deki Çifte Medrese (1205), Gök Medrese ve Şifahîye birimlerinden oluşan ikili düzeni, açık ve kapalı avluları bir araya getiren tasarımı ve zengin cephe süslemeleriyle çok işlevli bir yapı kompleksidir. Sivas Gök Medrese (1271) ise dört eyvanlı planı, merkezi kubbeli mekânı ve geniş avlu kullanımıyla Selçuklu mimarisinin simetrik anlayışını yansıtır. Van Gölü havzasındaki medreseler ise daha sade bir karakter taşır; çoğu tek katlı, tek avlulu ve tek eyvanlıdır. Bitlis Şerefiye Medresesi, avlu etrafına sıralanmış tonoz örtülü hücrelerden oluşurken, Hakkâri Zeynel Bey Medresesi, topoğrafyaya uyum sağlayan asimetrik planıyla Selçuklu medreselerindeki simetrik düzen anlayışından farklılaşır. Selçuklu döneminde görülen dört eyvanlı ve çift katlı eğitim yapıları, Osmanlı'nın taşra medreselerinde daha yalın, tek eyvanlı ve tek katlı bir plan anlayışına dönüşmüştür (Çiz. 127-128).

Malzeme ve Yapım Teknikleri

Selçuklu döneminde inşa edilen medreselerde genellikle kesme taş, zaman zaman tuğla örgü ve özenli taş işçiliği hakimdir. Kapılar, sütun başlıkları ve pencereler ince yontulmuş taşlarla detaylandırılmıştır. Konya Karatay Medresesi (1251), kesme taş cephesi, çini süslemeli iç mekânı ve anıtsal portal işçiliğiyle Selçuklu döneminin yüksek zanaatkârlık seviyesini yansıtır. Erzurum Yakutiye Medresesi (1310) ise kalın kesme taş duvarları ve taç kapısındaki derin mukarnas

kavsaralarıyla dikkat çeker. Van ve çevresindeki medreselerde ise yapı malzemesi daha basittir; çoğu moloz taşla inşa edilmiş, üst örtü toprak dam veya sade tonozlarla çözülmüştür. Van Hasan Bey Medresesi, kaba yontu taş duvarları ve toprak çatısıyla, Muş Mollakent Medresesi, ise ahşap kirişli dam yapısıyla Selçuklu medreselerinin kubbeli ve tonozlu üst örtülerinden oldukça farklı bir yapı karakterine sahiptir.

Süsleme Anlayışı

Selçuklu dönemine ait medreseler, özellikle taç kapılarında, portal nişlerinde, çini panolarında ve yazıt kuşaklarında yoğun bir süsleme anlayışına sahiptir. Sivas Gök Medrese, taç kapısındaki derin mukarnaslar, geometrik ve bitkisel motifler ile kufi yazıtları sayesinde anıtsal bir etki yaratır. Konya İnce Minareli Medrese (1264) ise portal kısmındaki taş işçiliği, kufi ve sülüs hat yazılarıyla Selçuklu mimarisinin dekoratif zenginliğini gözler önüne serer. Buna karşılık, Osmanlı taşra medreseleri süsleme bakımından oldukça yalındır. Bitlis Hatıbiye Medresesi, taç kapıda yalnızca basit bir mukarnas kavsara ve sınırlı yazıt süslemesine sahiptir. Yusufiye Medresesi'nde ise cepheler düz taş örgüden oluşur ve süsleme unsurları neredeyse tamamen yoktur.

Külliye İlişkisi

Selçuklu döneminde inşa edilen medreseler genellikle türbeler, darüşşifalar ve camilerle birlikte bir bütün olarak tasarlanmıştır. Kayseri'deki Çifte Medrese, medrese ile şifahaneyi aynı kompleks içinde bir araya getirerek eğitim ve sağlık işlevlerini eş zamanlı sunar. Konya Karatay Medresesi ise medrese ve türbenin birleştiği yapısıyla bu anlayışın önemli bir örneğini oluşturur. Van Gölü havzasındaki Osmanlı medreseleri ise çoğunlukla bağımsız yapılar şeklinde inşa edilmiş veya yalnızca bir cami ile aynı avluda konumlandırılmıştır (örneğin Van Hüsrev Paşa Medresesi).

İklim ve Coğrafyanın Etkisi

Selçuklu medreseleri, genellikle Anadolu'nun daha ılıman iklim bölgelerinde inşa edildiği için geniş avlulara, yüksek eyvanlara ve ferah revak düzenlerine sahiptir. Van Gölü havzasındaki sert kış koşulları ise bu bölgedeki medreselerin daha küçük pencereci, kalın duvarlı ve kapalı mekânlı olarak tasarlanmasına neden

olmuştur. Selçuklu dönemine ait medreseler, görkemli taç kapıları, iki katlı düzenleri, dört eyvanlı plan şemaları ve zengin süslemeleriyle dönemin siyasi ve ekonomik gücünü yansıtırken, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreseleri ölçü, bezeme ve işçilik açısından daha sade, yerel ihtiyaçlar ve coğrafi koşullar doğrultusunda şekillenmiş taşra yapılarıdır. Bu karşılaştırma, Osmanlı taşrasındaki medreselerin Selçuklu mirasını yalnızca plan düzeninde kısmen devam ettirdiğini, ancak ekonomik ve teknik imkânların sınırlılığı nedeniyle daha sade bir anlayış içerisinde yapıldığını göstermektedir.

5. SONUÇ

Medreseler, İslam dünyasında 9. yüzyıldan itibaren ortaya çıkarak bilgi ve eğitimin merkezi haline gelmiş önemli kurumlardır. Bu yapılar, İslam toplumunda din, bilim ve çeşitli alanlarda eğitim vermek amacıyla kurulmuş, erken dönemlerden itibaren bilginin gelişmesi ve aktarılmasında önemli rol oynamıştır. İslam medeniyeti, Hint, Yunan ve Pers kültürlerinden aldığı bilgi birikimini işleyip geliştirerek özgün bir entelektüel gelenek oluşturmuştur. Bu kültürel mirasın korunup nesilden nesile aktarılmasında medreseler başlıca kurumlar arasında yer almıştır. Özellikle Abbâsîler döneminde (8. yüzyıl sonlarından 13. yüzyıl başlarına kadar) ve İslam'ın Altın Çağı olarak bilinen süreçte bilimsel faaliyetler hız kazanmış, bu dönemde inşa edilen medreseler bilgi üretiminin merkezleri olmuştur. Günümüze sağlam şekilde ulaşan en eski medrese yapıları 12. yüzyıl ve sonrasına tarihlenmektedir.

Anadolu'da medreselerin mimari gelişimi, siyasi, dini ve kültürel değişimlerle birlikte farklılaşmış ve zamanla çeşitlenmiştir. Bu yapılar, Anadolu'nun tarihi ve mimari mirasının önemli bir parçasıdır. Osmanlı döneminde medreseler, Anadolu medrese mimarisinde yeni bir dönem başlatmış, mimari biçimler ve süsleme anlayışında değişiklikler görülmüştür. Osmanlı medrese mimarisi, farklı dönemlerdeki siyasi, kültürel ve estetik etkilerle sürekli bir gelişim göstermiş, simetri, denge, işlevsellik ve estetik prensipleri temel alarak imparatorluğun eğitim sisteminin en önemli parçalarından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinin tipolojik özellikleri ele alınarak incelenmiştir.

Hakkâri, Bitlis, Muş ve Van illerinde bulunan Osmanlı medreseleri, genel mimari gelenekten beslenirken, yerel koşulların ve sosyal, kültürel, ekonomik etkenlerin etkisiyle özgün bir gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde bu yapılar kimi zaman külliyelerin bir parçası olarak, kimi zaman bağımsız olarak inşa edilmiştir. Çoğunluğu başka yapılarla birlikte tasarlanmış kompleks medreseler veya küçük külliye yapıları niteliğindedir. İncelenen örneklerden yalnızca ikisi büyük bir külliye içinde yer almakta, bazı yapılarda türbe medreseyle bütünleşirken, bazılarında cami veya diğer yapılarla yan yana konumlandırılmıştır. Arazinin

eğimine ve kullanım ihtiyacına göre farklı fonksiyonların bir araya getirildiği plan Şemaları tercih edilmiştir. İncelenen Medrese yapıları genel olarak kalelere ve ana yollara yakın yerlere inşa edilmiŐlerdir. Bu tercihlerde güvenlik ve ulaŐılabilir olma faktörlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Medrese mimarisinin temel bileŐenleri olan hücreler, revak ve derslane mekânları, 18. yüzyıl sonuna kadar farklı çözümlenmelerle uygulanmış ve zaman içinde belirli bir üslup birliği kazanmıştır.

Van Gölü çevresinde bulunan Osmanlı medrese yapılarının çoğunda revak kullanılmamıŐtır. Sert iklim koşullarının buna sebep olduğu düşünülebilir. Revak kullanılmış olan medreselerde, sütün ve payelerle taŐınan revaklar yaygındır; incelenen yapılarda yalnızca bir örnek dışında sütün, taşıyıcı elemandır. Revak rts çoğunlukla tonozdur, kubbeye sadece bir medresede rastlanır. Revak rtlerinde Osmanlı dönem özelliği olan kubbenin kullanılmamıŐ olması, ekonomik ve teknik aıllardan tonoz sisteminin daha kolay uygulanabilir olması ekonomik anlamda daha az maliyetli olması olarak açıklanabilir. Ayrıca klasik Osmanlı mimarisinin merkezde görülen kubbeli ve anıtsal üslubundan farklı olarak, taşrada daha mütevazı bir anlayışın benimsendiğini göstermektedir.

Külliye parçası ya da bağımsız yapılar olmasına bakılmaksızın plan kurgusunda benzer Şemalar kullanılmış, avlu, hücre dizilişi ve derslane mekânlarının konumlanıŐında yerel özellikler, mekânsal gereksinimler ve eğitim amaçları belirleyici olmuştur. İncelenen yapılar dikdörtgen, okgen, L, U veya kare planlıdır. Dershanenin veya eyvanın dışa taŐıntı yaptığı örnekler vardır. Osmanlı medrese yapılarında en çok kullanılan plan tipi U plan tipi olmasına rağmen Van Gölü çevresinde incelenen medrese yapılarında hücrelerin karşılıklı dizildiği plan tipi en sık kullanılan plan tipi olarak öne çıkmaktadır. Hücrelerin tek sıra dizildiği i sofallı ev plan tipine de bir örnekte rastlanmaktadır. U planlı medreselerin ikisi 16. yüzyıla, biri 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir. L planlı medrese 18. yüzyılda yapılmıştır. Dikdörtgen planlı medreselerden biri 15. diğer 16. yüzyıla aittir. Tek sıra hücrelerden oluşan medrese ise 19. yüzyılda inşa edilmiştir. Tek sıra hücrelerden oluşan medrese ise 19. yüzyılda inşa edilmiştir.

Karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşan medreselerden üçü 16. yüzyılda, ikisi 17. yüzyılda, biri ise 18. yüzyılda yapılmıştır. Belirli bir şemaya girmeyen plan tipine ait medrese 19. yüzyıl yapısıdır. Veriler ışığında Van Gölü çevresinde yapılan on beş Osmanlı medresesinin %40'ı hücrelerin karşılıklı dizildiği plan tipinde, %26'sı U plan tipinde, %6'sı ise dikdörtgen, L, tek sıra ve hiçbir plan tipine girmeyen medreselerdir. Karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşan altı medrese, U plan tipinde olan dört medrese, L plan tipinde olan bir medrese, Dikdörtgen plan tipinde iki medrese, hücrelerin yan yana dizilmesi ile oluşan plan tipi bir medrese ve hiçbir plan tipine girmeyen bir medrese yapısı vardır. Ele alınan bölgede en fazla benimsenen tipin karşılıklı dizilen hücre plan tipi olduğu anlaşılmaktadır

Avlu mekânı medrese yapısının önemli bir parçasıdır. Osmanlı öncesi medrese yapılarında avlular genel olarak dört kenarından hücrelerle çevrili bir iç avlu konumunda ve giriş açıklığı dışında avlunun dış mekanla doğrudan bağlantısı bulunmamaktaydı. Osmanlı medreselerinde avlunun her zaman dört yönden mekanlarla çevrili olmadığı ve iç avlu görevi görmediği örnekler incelenen medrese yapılarında mevcuttur. İncelenen medrese yapılarında kapalı avlu sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bir medrese yapısında avlu yoktur. Van Gölü çevresi, sert iklim şartları ve eğimli arazi yapısıyla öne çıktığından kapalı avluların inşası hem maliyetli hem de teknik açıdan zordur. Ayrıca gösteriştten çok işlevsellik ön plandadır. Mekânların avlunun dört kenarını çevrelemediği, bir veya iki kenarın boş bırakıldığı görülür. Önceki dönemlerdeki tamamen kapalı avlu anlayışının yerini açık avlu düzenleri almıştır. Açık avlu, hem doğal aydınlatma ve havalandırma sağlamak açısından daha verimli olduğu fikri de düşünülebilir. Bu sebeplerle daha sade, açık avlu tipleri tercih edilmiştir. Kapalı avlu kullanılmış olan medrese yapılarında Selçuklu medrese mimarisinin devam ettiği bir gelenekten söz edebiliriz.

Van Gölü çevresinde incelenmiş olan medrese yapıları çoğunlukla kesme taş ve moloz taş malzeme ile inşa edilmiştir. Merkezi noktalarda daha çok kesme taş kullanılırken, merkezden uzak taşrada genellikle moloz taş malzemenin kullanıldığını görebiliriz. Bazı örneklerde yalnızca moloz taş, bazılarında ise cephe köşeleri ve pencere kenarlarında kesme taş kullanılmıştır. Kesme taş yerine çoğunlukla moloz taşın tercih edilmiş olması, dönemin taşra bölgelerinde maliyetleri

düşürme ve yerel kaynaklardan azami ölçüde yararlanma kaygısının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Tipolojik özellikleri Osmanlı eğitim ve kültür politikalarının yansıması olan bu medreseler, yerel malzemelerle inşa edilerek dayanıklı ve iklime uygun yapılar haline getirilmiştir. Tek veya iki katlı olmaları sadelik ve işlevsellik vurgusunu güçlendirmiştir. Bazı özel medreseler daha büyük ve gösterişli yapılara sahiptir, bu da tipoloji içinde çeşitlilik yaratmıştır. Bu yapılar yalnızca eğitim kurumu olarak değil, aynı zamanda dönemin sanatsal üretiminin birer eseri olarak da değerlendirilmelidir. Mimari detaylar, taş işçiliği bu medreselerin estetik değerini artıran önemli unsurlardır.

Osmanlı medreselerinde öğrenci hücrelerinde ocak nişi ve normal boyutlu pencereler daha çok kullanılmış, üzerleri genellikle kubbeyle örtülüdür. Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreselerinde ise küçük dikdörtgen pencereler, mazgal pencereler tercih edilerek, üst örtüde bir örnek dışında beşik tonoz örtüler kullanılmıştır. Dershane mekânı genellikle tek bir alan olup, bazı örneklerde mihrap nişine sahip dersaneler varken, bazı yapılarda derslerin camide yapıldığı düşünülmektedir. Bazı medreselerde dershane kısmen dışa taşırılmıştır ve yalnızca birinde kubbeli üst örtü kullanılmıştır.

Van Gölü çevresindeki medreseler Osmanlı eğitim sisteminin önemli bir parçasıdır. Dikdörtgen planlı, iç avlu etrafında düzenlenmiş bu yapılar, öğrenci ve hocaların ihtiyaçlarına uygun bir ortam sunmuştur. Taç kapılar, revaklar ve kubbeler gibi mimari öğeler yapının estetik değerini artırmış, taş işçiliği ve çini süslemeleri dönemin sanat anlayışını yansıtmıştır. Bu medreseler dini eğitimin yanı sıra bilim, felsefe, tıp ve matematik alanlarında da eğitim vermiş, bölgenin eğitim düzeyine katkıda bulunmuştur. Farklı coğrafyalardan gelen öğrenciler sayesinde bilgi paylaşımı artmıştır. Böylece Van Gölü çevresindeki medreseler yalnızca yerel değil, imparatorluğun farklı bölgeleri için de eğitim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Van Gölü çevresinde incelenen Osmanlı dönemi medreseleri, mimari açıdan merkezi Osmanlı geleneğini takip etmekle birlikte daha çok yerel şartlara uyarlanmış ve sadeleştirilmiş bir üslup ortaya koymaktadır. Plan şemaları, malzeme tercihleri ve süsleme anlayışı açısından bakıldığında, bu yapılar pratik çözümleri yansıtır. Bununla birlikte, yapılarda Selçuklu mirasının izleri belirgin şekilde

hissedilmektedir. Özellikle avlu düzeni, eyvan kullanımı ve kapalı avlu örnekleri, Anadolu Selçuklu medreselerinin etkisinin Osmanlı taşrasına yansıyan devamlılığını göstermektedir. İhlasiye Medresesi gibi bazı yapılar, Selçuklu geleneğini neredeyse doğrudan sürdürmektedir.

Sonuç olarak, Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van medreseleri, Osmanlı medrese mimarisinin taşradaki özgün yorumları olarak değerlendirilebilir. İncelenen bu yapılar hem Selçuklu' dan devralınan anıtsal mirası, hem de Osmanlı klasik dönem anlayışının yerel imkanlarla yapılan uygulamalarını bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu medreseler, Osmanlı taşra mimarlığını anlamak ve tipolojik çeşitliliği ortaya koymak açısından önemli örneklerdir. Genel olarak, Van Gölü çevresindeki Osmanlı medreseleri hem mimari hem eğitim hem de kültürel katkılarıyla Osmanlı eğitim tarihinin önemli bir parçasını oluşturur. Bu yapılar, dönemin ihtiyaçlarına yanıt veren çok yönlü eğitim merkezleri olarak işlev görmüş, Osmanlı'nın bilimsel ve kültürel mirasının aktarılmasında büyük rol oynamıştır. Günümüzde bu medreselerin korunması, bölgesel tarih ve mimarlık mirası açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tarihi yapılar gelecek nesillere aktarılmalı, Osmanlı döneminin eğitim ve kültür hayatına ışık tutan canlı birer tanığı olarak değer görmeye devam etmelidir.

KAYNAKÇA

- Archnet. “Çiz. 125: İstanbul Fatih Külliyesi Planı”. *Archnet*, www.archnet.org. Erişim: 17.09 2025.
- Arık, Mehmet Oluş. *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*. Bitlis: Güven Matbaası, 1971.
- Aslanapa, Oktay. “1959 Haziran’ında Bir Doğu Anadolu Gezisinden Notlar.” *Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi Bildirileri*, 27, Ankara, 1962.
- Atçıl, Ali. “Osmanlı Klasik Döneminde Eğitim: Medreseler.” M. Gündüz (Ed.), *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*, 25–40. İstanbul, 2018.
- Baş, Gülsen. “*Bitlis'teki Mimari Yapılarda Süsleme*”. Bitlis: Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, 2002.
- Bayhan, Ahmet A. “Bitlis’teki Medreseler.” *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildirileri*. Oktay Belli (Ed.), 195. İstanbul, Van Valiliği, 2006.
- Bingöl, Yüksel ve Ş. Öztürk. “Hatıbiye Medresesi Restorasyonu”. *VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildirileri*. Oktay Belli (Ed.), 257. Bitlis, Betav, 2013.
- Çavuşoğlu, E. “Van–Gevaş Halime Hatun Kümbeti”. *Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri*, 22–25 Mayıs 1995, 56–57. Van, 1996.
- Doğan, S. “Hoşap Köprüsü.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 18, s. 49. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- Erdoğan, M. “Meydan Medresesi” *Özgür Gündem Gazetesi*, 15 Mart 1992, 7.
- Erken, S. *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, cilt II. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977.
- Gündüz, M. “Türk Eğitim Tarihinde Medrese Tarihi Yazıcılığı.” *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 19 (1), 2023, 24-51.
- Gürbüz, O. *Van Gölü Çevresinin Coğrafyası*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Gürsel, Ö. *Bitlis Gökmeydan İhlâsiye Medresesi ve Türbeleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1984.
- <http://www.mus.gov.tr/> (11.04.2024).

- Hüsrev Paşa Külliyesi Vakfıyesi. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 585/1 numaralı defter, s. 2/2 Arşiv malzemesi.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. *Medreseler Neydi, Ne Değildi?* İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 2019.
- İnce, Kasım. “Bitlis’te Yusufiye Medresesi ve Kümbeti.” *Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri* (22–25 Mayıs 1995), 67–68. Van, Bitlis Eren Üniversitesi, 1996.
- İpşirli, Mehmet. *Osmanlı İlimiyesi*. İstanbul: Kronik Kitap, 2021.
- Johansson, Erik. *Sürdürülebilir Turizm, Türkiye ve Dünya Deneyimleri. Doğu Anadolu’da Kültür Turizmi İçin İttifaklar*. BM Ortak Programı, Kars, 2012.
- Kılıç, Osman. *XVI. ve XVIII. Yüzyıllarda Van (1548–1648)*. Van, Van Belediye Başkanlığı, 1997.
- Köşklü, Zeynep. *XVII. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999.
- Kulağuz, B. N. *Muş ve Çevresindeki Türk Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 1996.
- Kulaz, M. “*Zernek ve Pizan’daki Mimari Eserler*”. (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. “Çiz:126 İstanbul Süleymaniye Medresesi Planı.” *Kültür Portalı*, www.kulturturizm.gov.tr, Erişim: 17.09.2025.
- Lynch, H. F. B. *Armenia Travels and Studies*. London; Beyrut, 1901/1965.
- Makdisi, George. *The Rise of Colleges*. Edinburgh, 1981.
- Mercan, S. “*Tarihte Van*”. *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı) Dergisi*, 32. 1996, 9-15.
- Öztürk, Ş. *Van, Ahlat ve Adilcevaz’daki Tarihi Camilerin Rölöve Proje Çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996.
- Öztürk, Ş. “Van Hüsrev Paşa Külliyesi Camii Koruma ve Onarım Çalışmaları.” Araştırma makalesi, 15(2), 2020, 1237-1268. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/341437596_Van_Husrev_Pasa_Kulliyesi_Camii_Koruma_ve_Onarim_Calismalari (10.10.2024).

- Öztürk, Ş. *Bitlis Şerefiye Külliyesi (Medrese) Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Raporu*, Van, 5–40, 2021.
- Öztürk, Ş. *Bitlis Şerefiye Külliyesi (Medrese) Restorasyon (Mekân Kullanımı) Raporu*, Van, 1–17, 2022.
- Öztürk, Ş. ve Y. Bingöl. “Hatibiye Medresesi Restorasyonu.” *VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu (04–07 Ekim 2011)*, 255-264, Bursa, Betav, 2013.
- Pedersen, J., ve G. Makdisi. “Madrasa.” In *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., vol. 5, 1123–1134, 1979.
- Pektaş, K. “Van’ın Tarihi ve Eğitim Yapıları: Van Medreselerinden Arta Kalanlar.” *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı) Dergisi*, 13(14), 1996, 40-55.
- Sanatın Yolculuğu. “Çizim 127: Sivas Gök Medresesi Planı.” *Sanatın Yolculuğu*, www.sanatin Yolculugu.com. Erişim: 17 Eylül 2025.
- Sanatın Yolculuğu. “Çizim 127: Kayseri Çifte Minareli Medrese Planı.” *Sanatın Yolculuğu*, www.sanatin Yolculugu.com. Erişim: 17 Eylül 2025
- Sayan, Y. “Van Yöresinde Tarihi Köprüler.” *Kültür ve Sanat (Van Özel Sayısı) Dergisi*, 13(14) 1996, 40-55.
- Sayan, Y., ve Ş. Öztürk. *Bitlis Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Serdar, M. T. *Şehri-i Bitlis*. Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 1, İlkay Matbaacılık Basın Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti., İzmir, 2013.
- Sözen, M. *Anadolu Medreseleri*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü Yayınları, Cilt I 1970– Cilt II 1972.
- Şeref Han. *Şerefname I: Kürt Tarihi*. Çev. M. E. Bozarlan, İstanbul, 1971.
- Tabak, N. *Ahlat Türk Mimarisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1972.
- Tibawi, A. L. “Muslim Education in the Golden Age of the Caliphate.” *Islamic Culture Dergisi*, 28(2), 1954, 418–438.
- Top, M. *Hoşap’taki Mahmudi Beyliği Mimarisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1993.
- Top, M. “Hoşap Medreseleri”. *Dünyada Van Dergisi*, 2(9), 1997, 22-27
- Top, M. *Hoşap’taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Top, M. “Van’ın Tarihi Köprüleri”. *Dünyada Van Dergisi*, 3(13), 1998, 12–17.
- Top, M. “İzzettin Şir Camii.” *Dünyada Van Dergisi*, 8(20), 1999, 18–21.

- Top, M. "Hakkâri Zeynel Bey Kazısı-2005". *X. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Muhammet Görür (Ed.), 701-714, Ankara, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, 2009.
- Top, M. ve Ş. Öztürk. "Hakkâri: *Meydan Medresesi*". *Vakıflar Dergisi*, 29(3) Ankara, 2010, 373-396.
- Tuncel, M. "Hakkâri". *İslam Ansiklopedisi*, (15, 205-207), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Tuncer, Orhan. "Van Yöresinde Bilinmeyen Bazı Yapılarımız". *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6(6), 1976, 126-130.
- Uluçam, A. "Eski Van'daki Mimari Anılar". *Kültür ve Sanat Özel Sayısı Dergisi*, 3(32), 1996, 19-24.
- Uluçam, A. "Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı-1997." *II. Orta çağ-Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, (185-206). Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (Ed.), Konya, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1998
- Uluçam, A. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I: Van*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Uluçam, A. *Orta çağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı II: Bitlis*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Uzunçarşılı, İ. H. *Osmanlı Devleti'nin İltiye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1964.
- Ülgen, A. S. *Mimar Sinan Yapıları*. F. Yenişehirlioğlu & E. Madran (Ed.), 85-87, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1989.
- Ünal, R. H. "Gevaş (Van) İzzeddin Şir Camii'ne İlişkin Gözlemler." *Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri 22-25 Mayıs 1995*". 42-54, Van, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1996
- Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. *13.00.223 Numaralı Dosya Arşivi: Kemal Turfan Raporu*. Van, Türkiye, 1950. Hatıbiye Medresesi.
- Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. *30.00.02 Numaralı Dosya Arşivi*. Van, Türkiye, 2024. Melik Esat Medresesi.

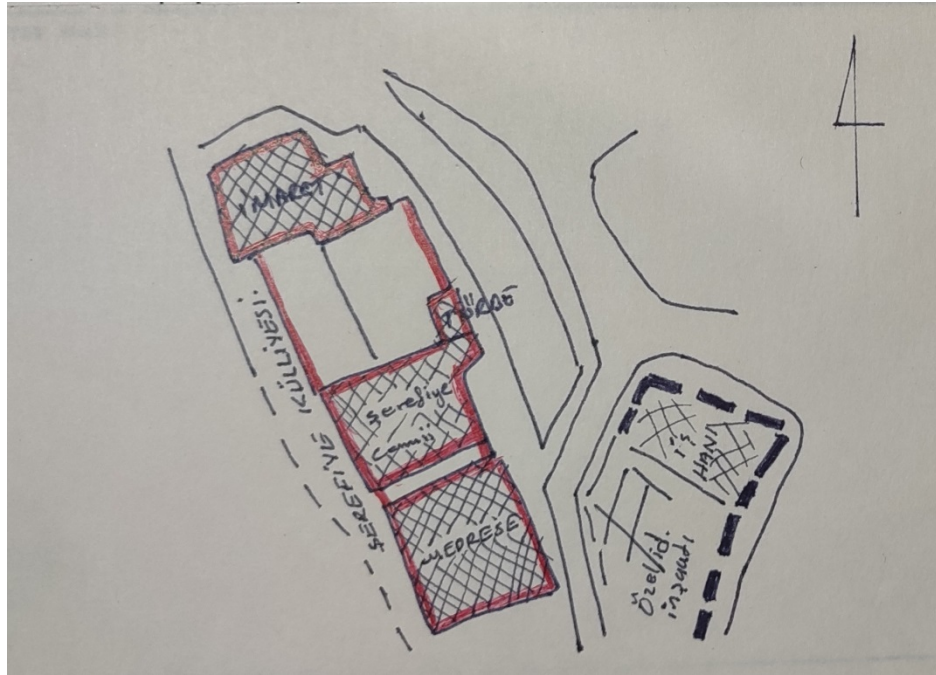
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.223 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Hatıbiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **49.01.65 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Mollakent Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **65.04.03 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. İzeddin Şir Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.22 Numaralı Dosya Arşivi Proje**. Van, Türkiye, 2024, Şerefiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.22 Numaralı Dosya Arşivi: Uzman Raporu**. Van, Türkiye, 1986. Şerefiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **30.00.03 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Meydan medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **65.05.10 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Evliya Bey Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.08 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Yusufiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.14 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Nuhiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **13.00.223 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024. Hatıbiye Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **30.00.10 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024, Zeynel Bey Medresesi.
- Van Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu. **49.01.65 Numaralı Dosya Arşivi**. Van, Türkiye, 2024, Mollakent Medresesi.
- Yazıcıoğlu, C. **Van'ın Tarihi Kitabeleri**. Ankara, Nur Matbaası, 1957.

EKLER

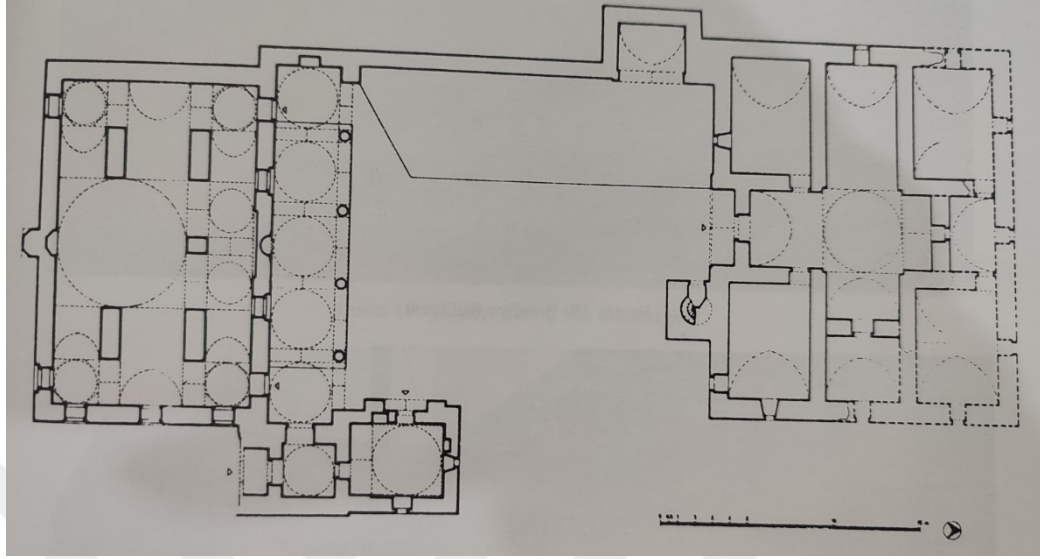
Ek-1: Çizimler

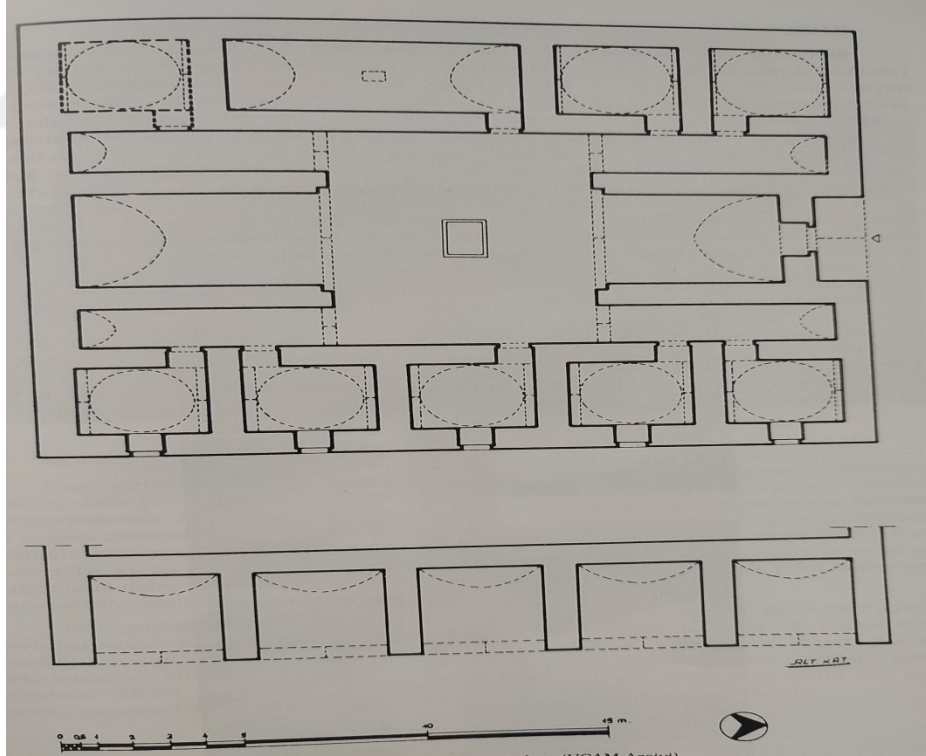
Çizim 1: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)

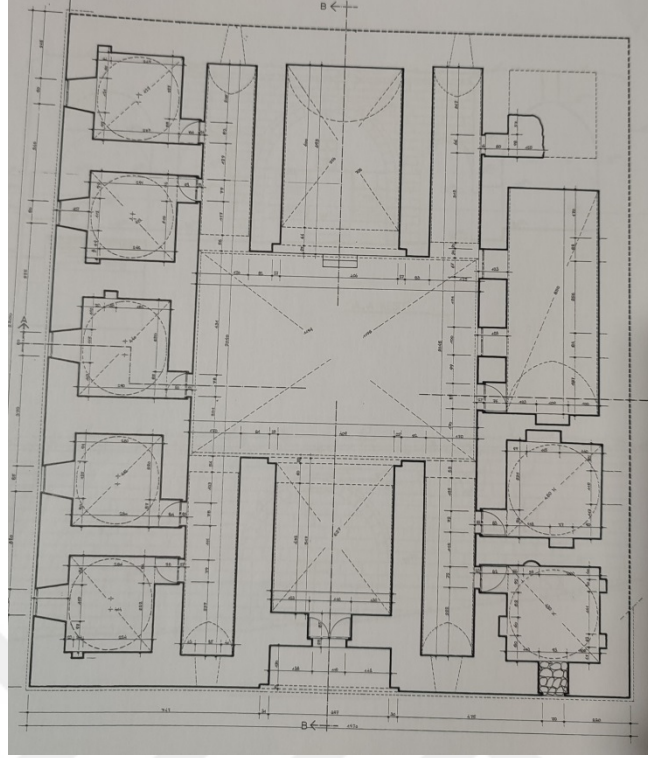
Çizim 2: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Vaziyet Planı1987 (VKVKBKM Arşivi)

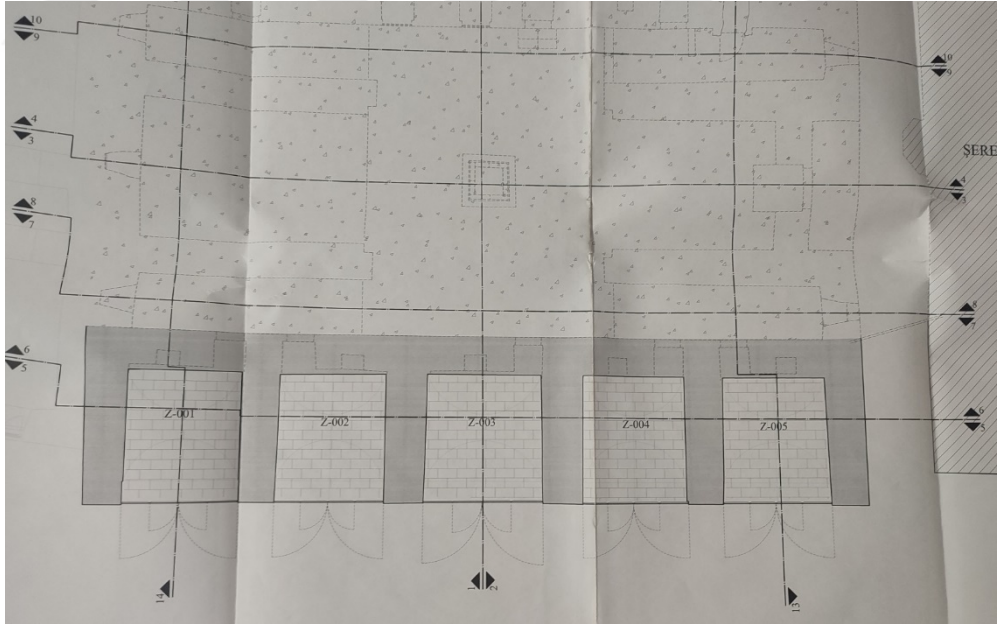
Çizim 3: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Külliyesi Planı (S. Erken)

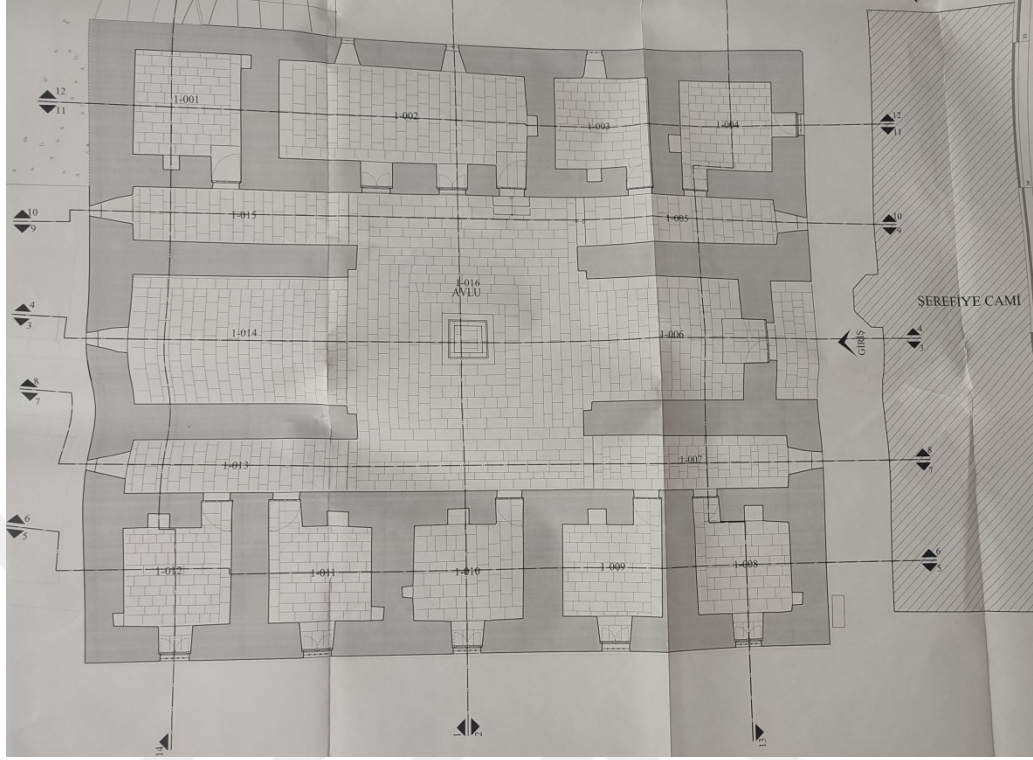
Çizim 4: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi (V.ÇAM Arşivi)

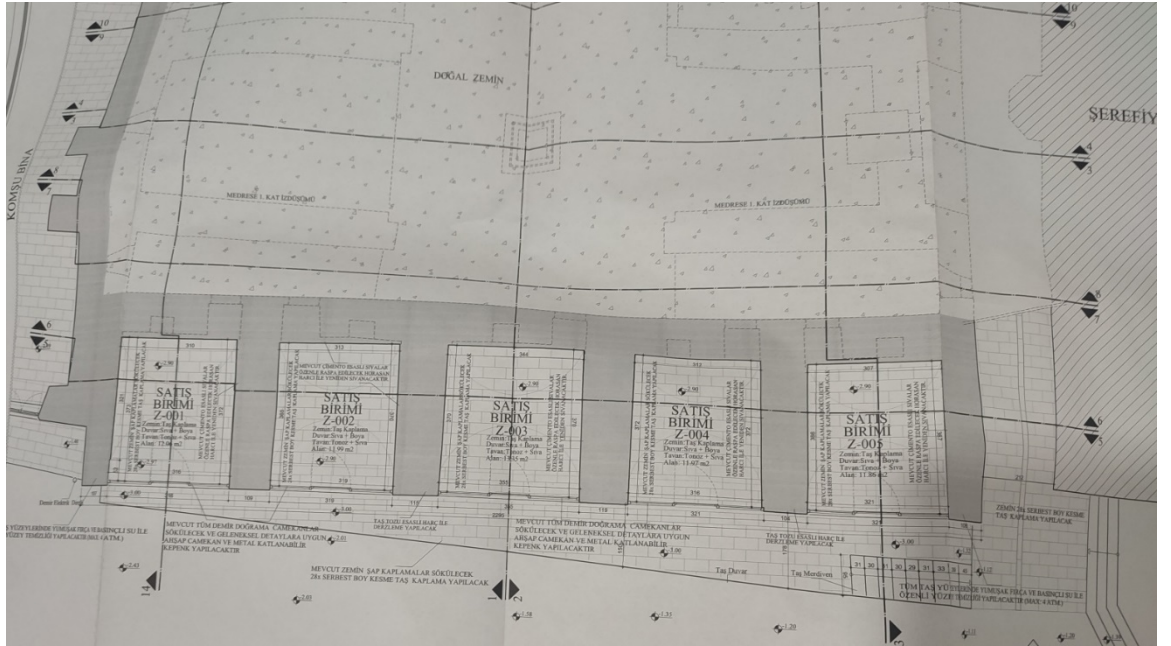
Çizim 5: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Rölöve Planı1971 (VGM Arşivi)

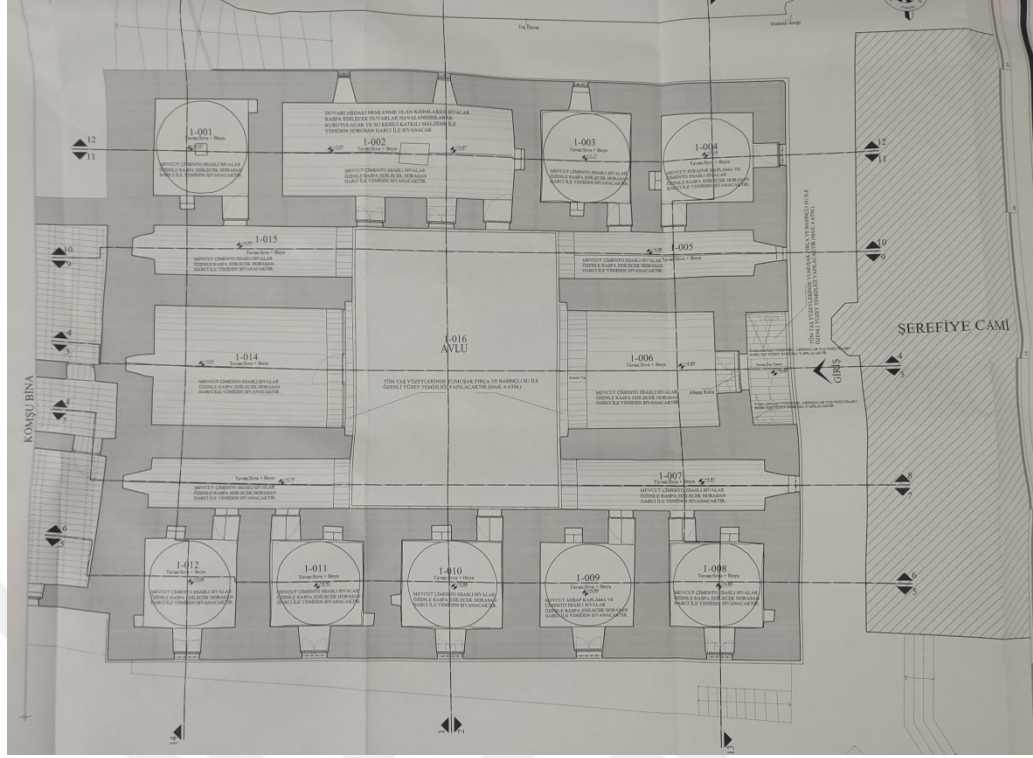
Çizim 6: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Zemin (Dükkanlar) Kat Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)

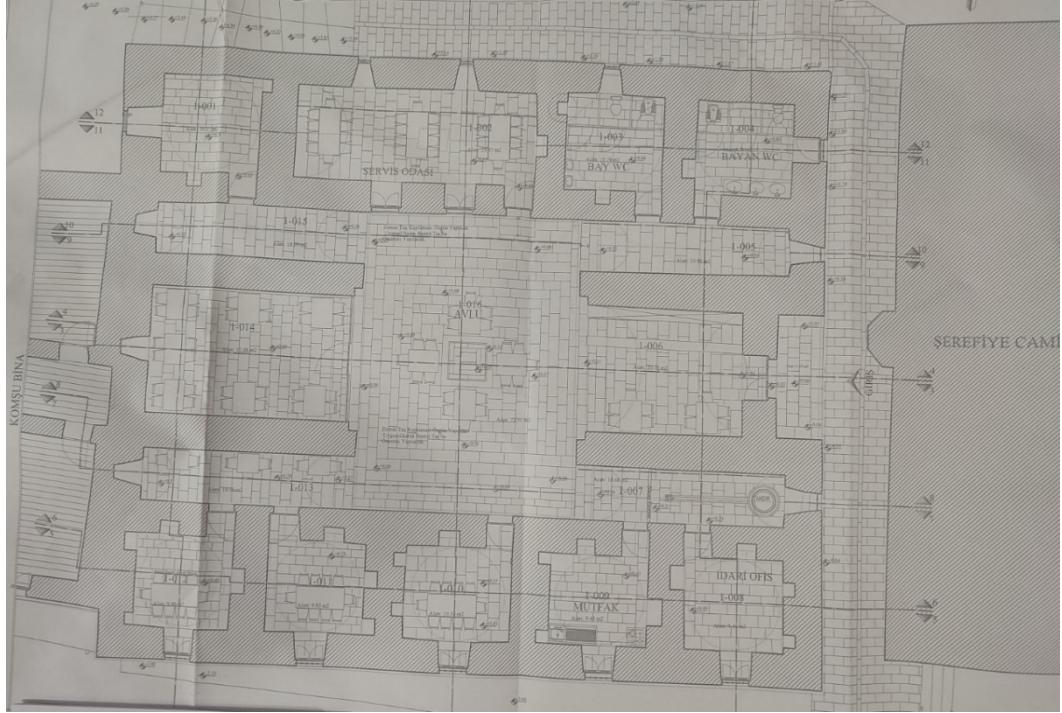
Çizim 7: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)

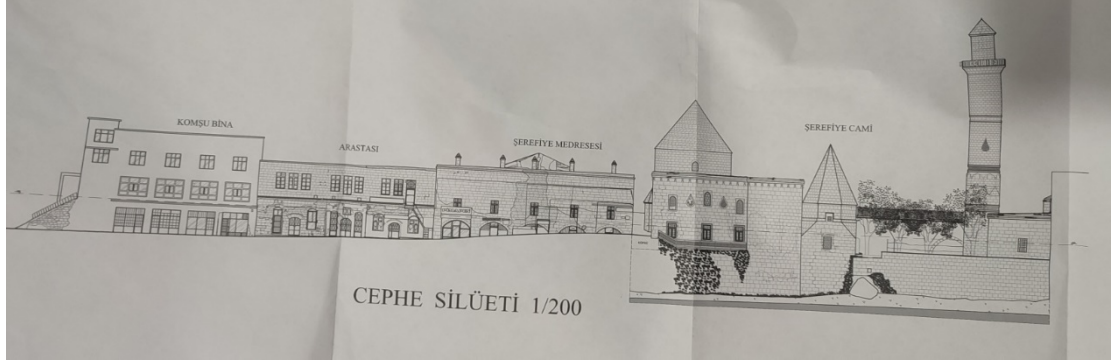
Çizim 8: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Zemin (Dükkanlar) Kat Restorasyon Planı 2012 (VKVKBKM Arşivi)

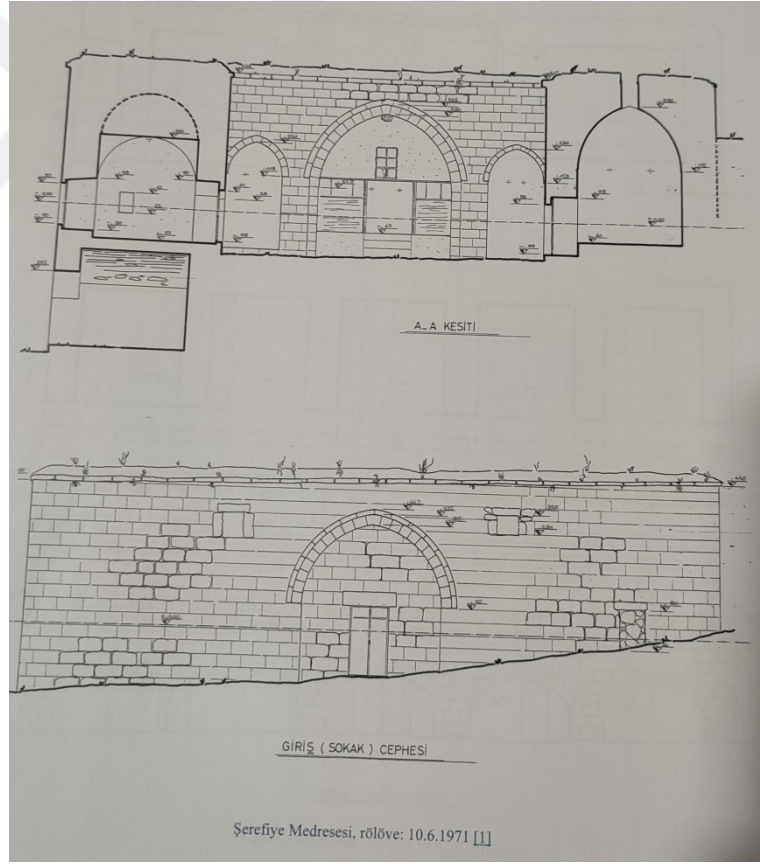
Çizim 9: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Restorasyon Planı 2012 (VKVKBKM Arşivi)

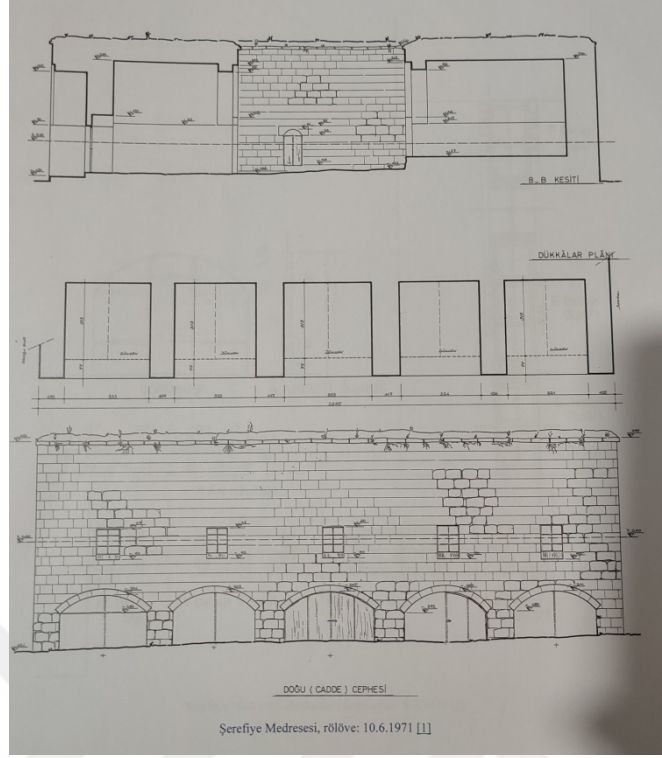
Çizim 10: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Birinci Kat Revize Restorasyon Planı 2021 (VKVKBKM Arşivi)

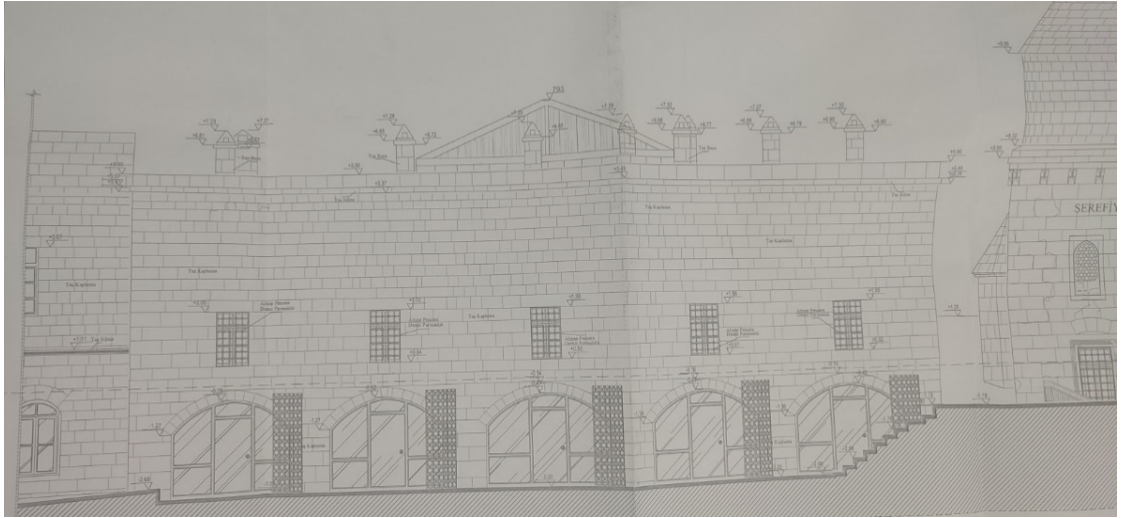
Çizim 11: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Cephe Silueti (VKVKBKM Arşivi)

Çizim 12: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Kuzey Cephe Rölövesi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

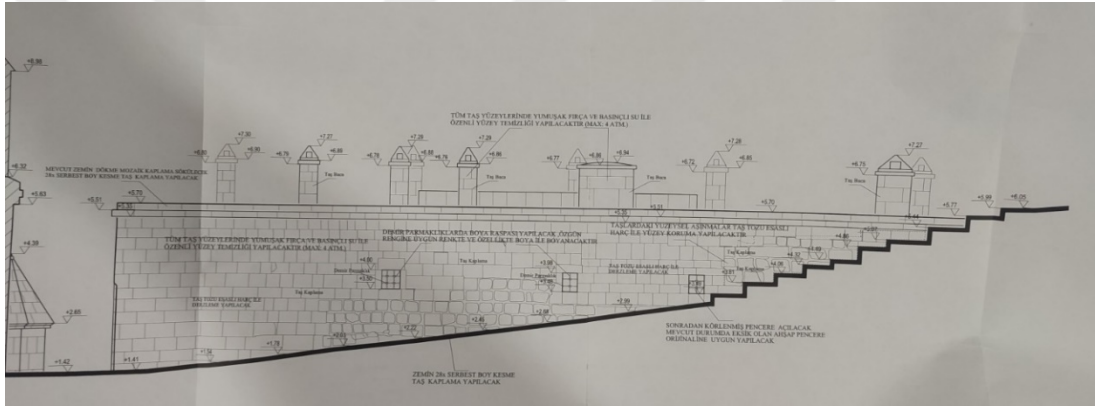
Çizim 13: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephe Rölövesi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

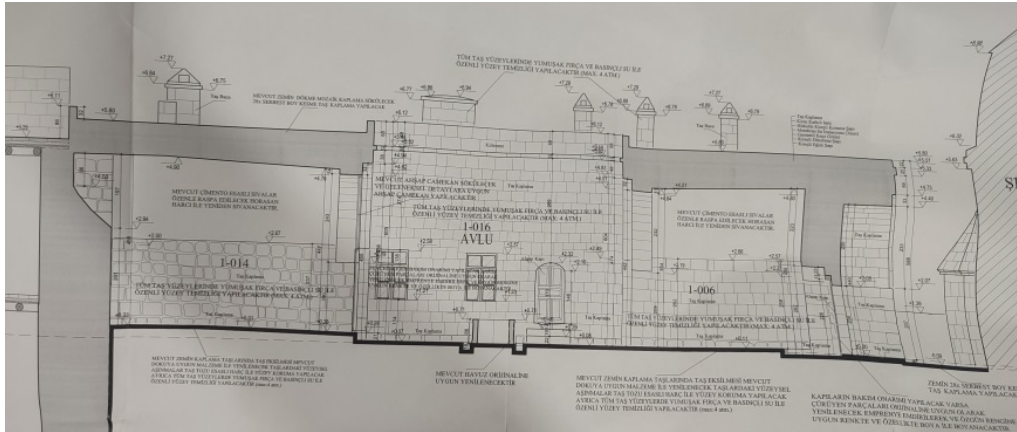
Çizim 14: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Doğu Cephe (VKVKBKM Arşivi)

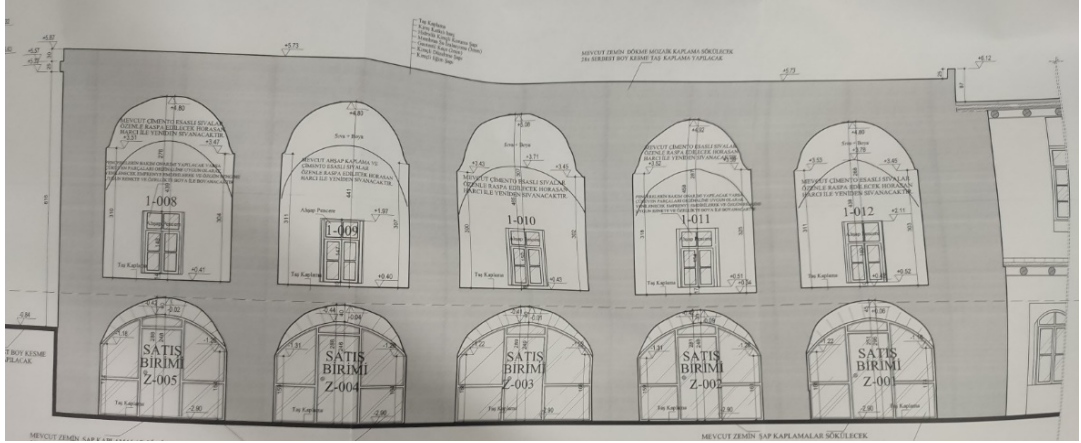
Çizim 15: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Kuzey Giriş Cephe (VKVKBKM Arşivi)

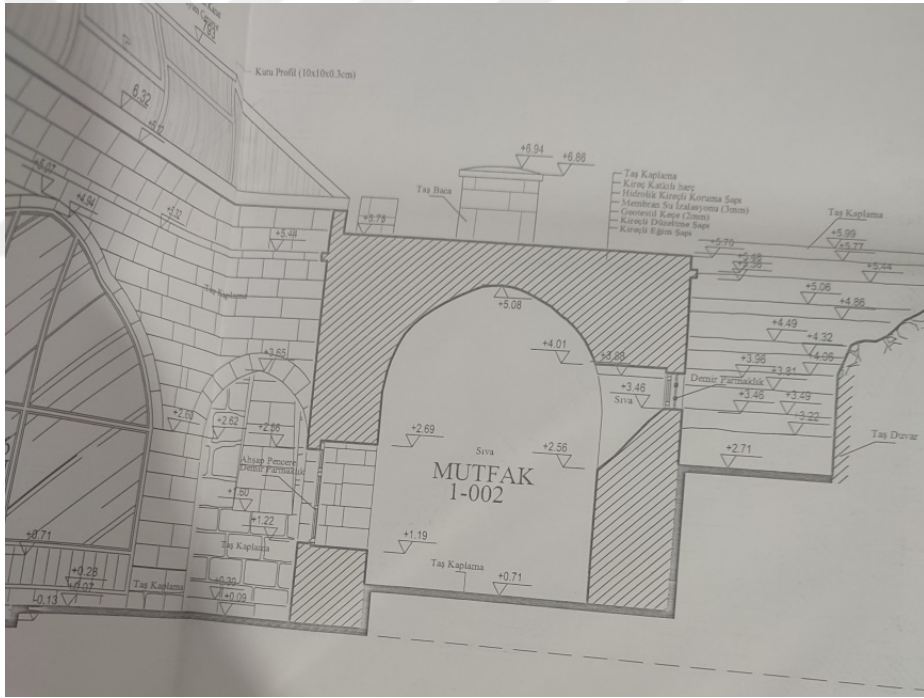
Çizim 16: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)

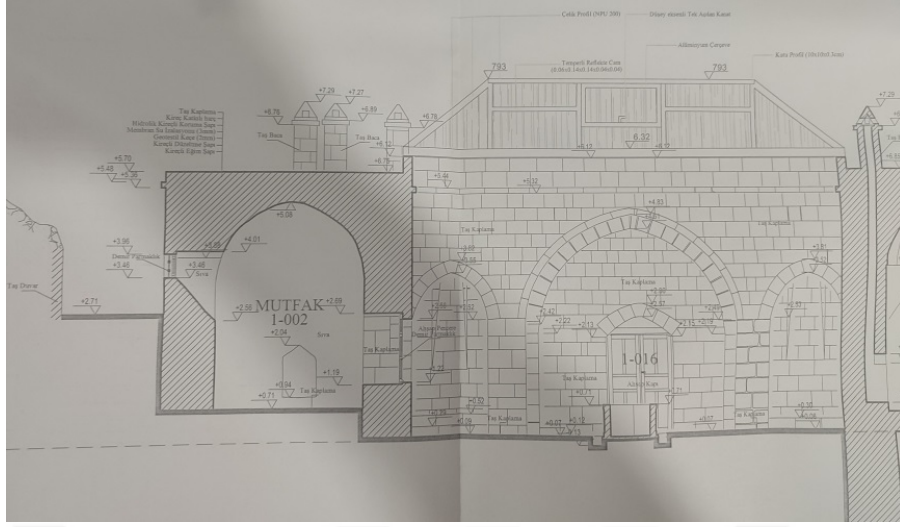
Çizim 17: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Giriş Eyvanı-Avlu-Ana Eyvan Kesit (VKVKBKM Arşivi)

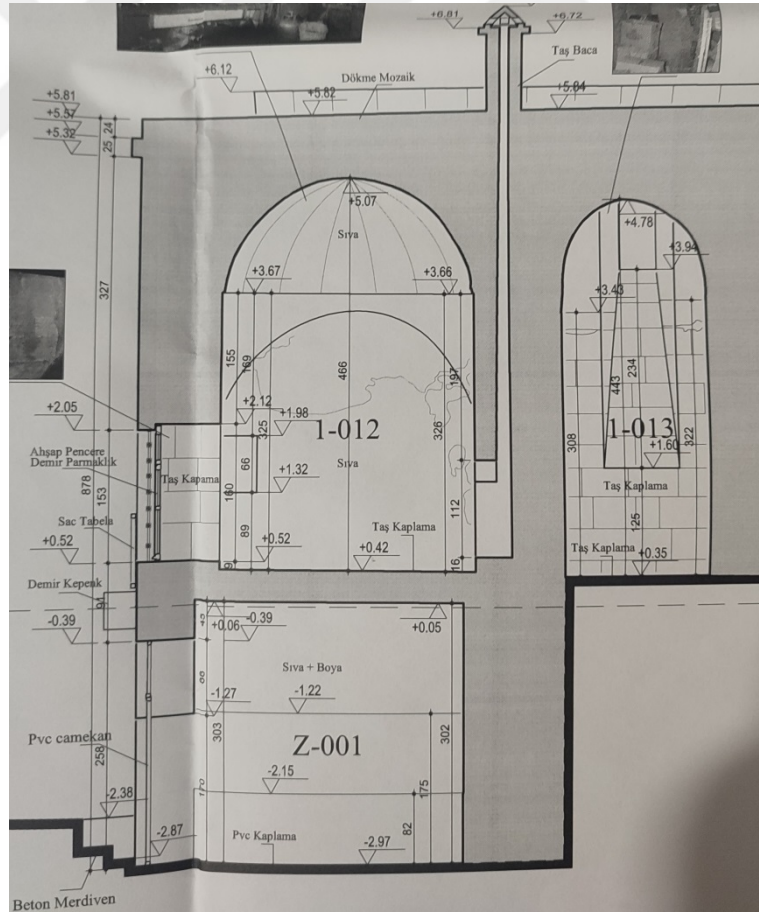
Çizim 18: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Giriş Doğu Cephe Kesit (VKVKBKM Arşivi)

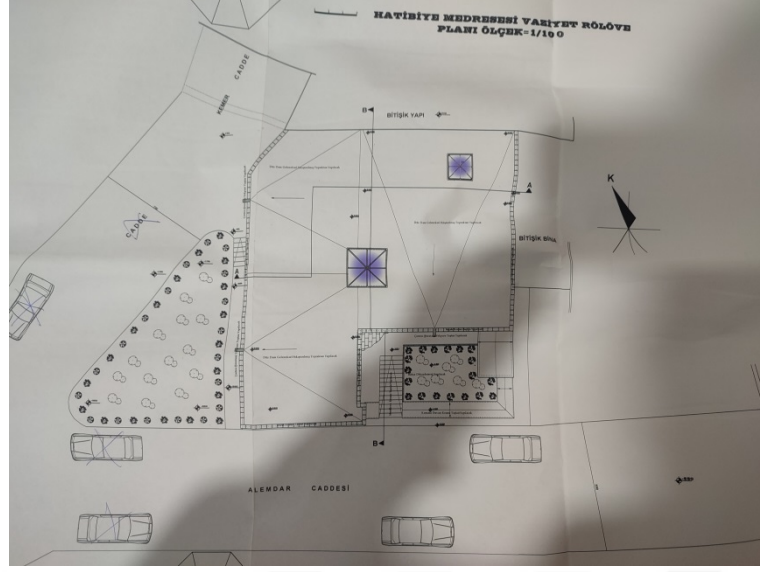
Çizim 19: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Hücre Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

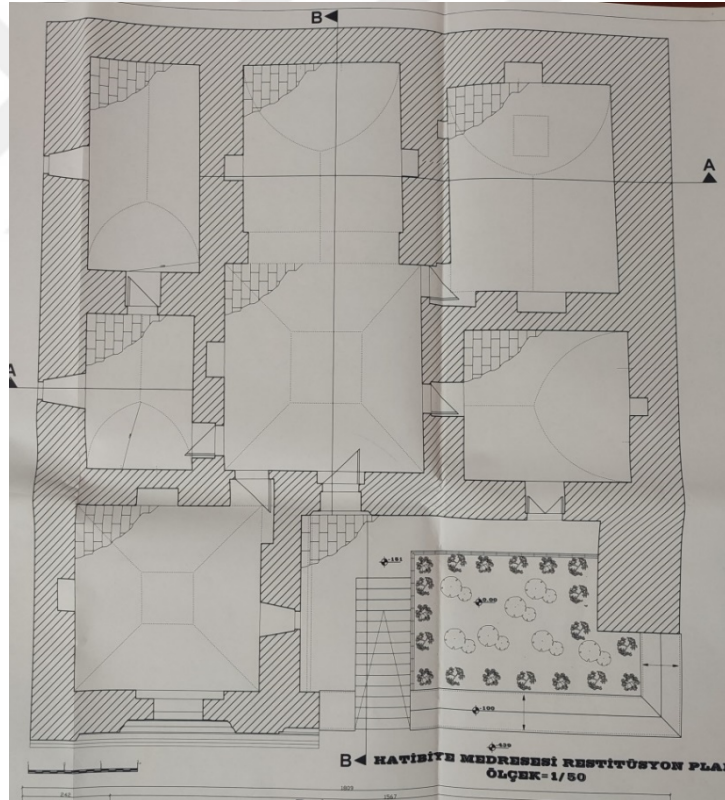
Çizim 20: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Revize Restorasyon Projesi Hücre ve Avlu Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

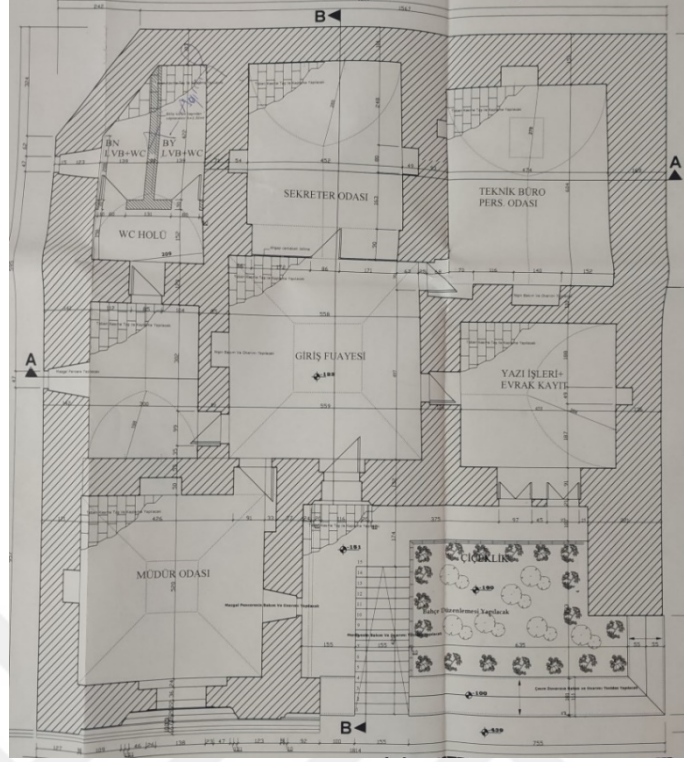
Çizim 21: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Rölövesi Hücre ve Dükkan Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

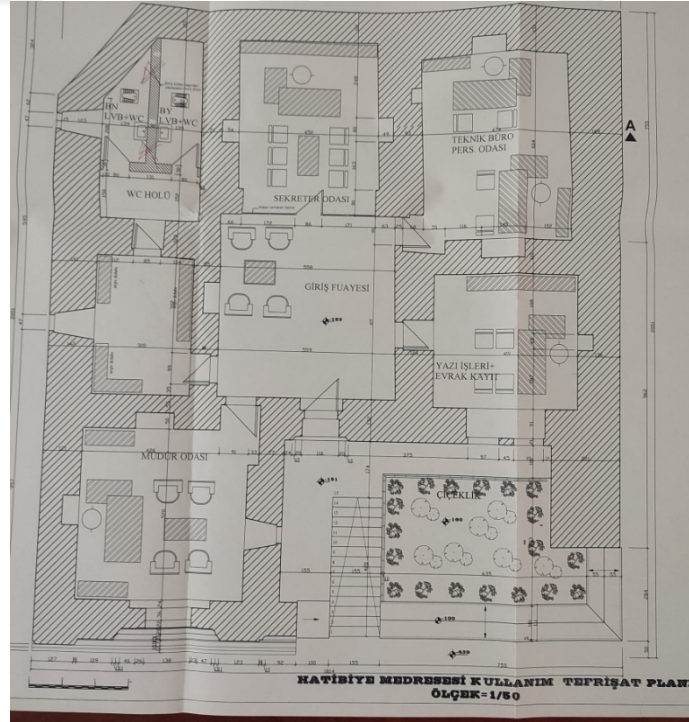
Çizim 24: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)

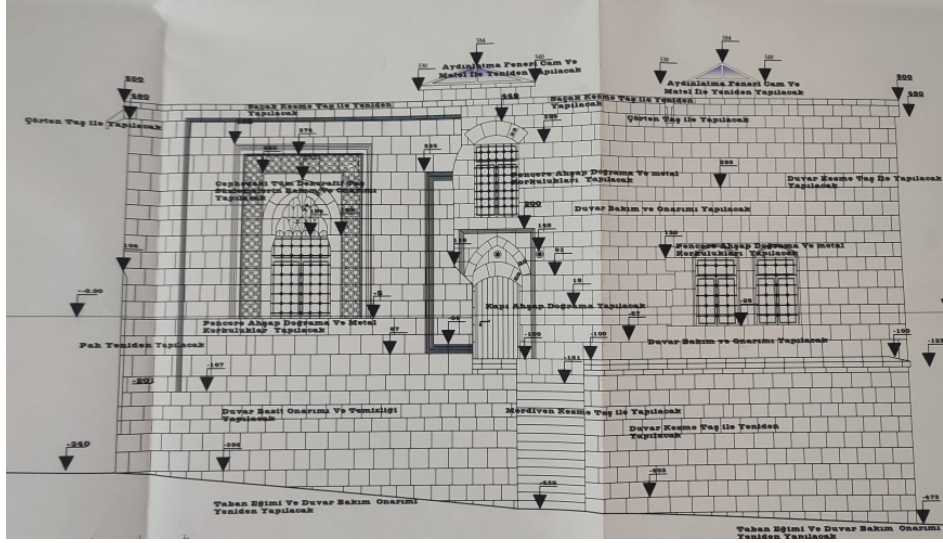
Çizim 25: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restitüsyon Planı (VKVKBKM Arşivi)

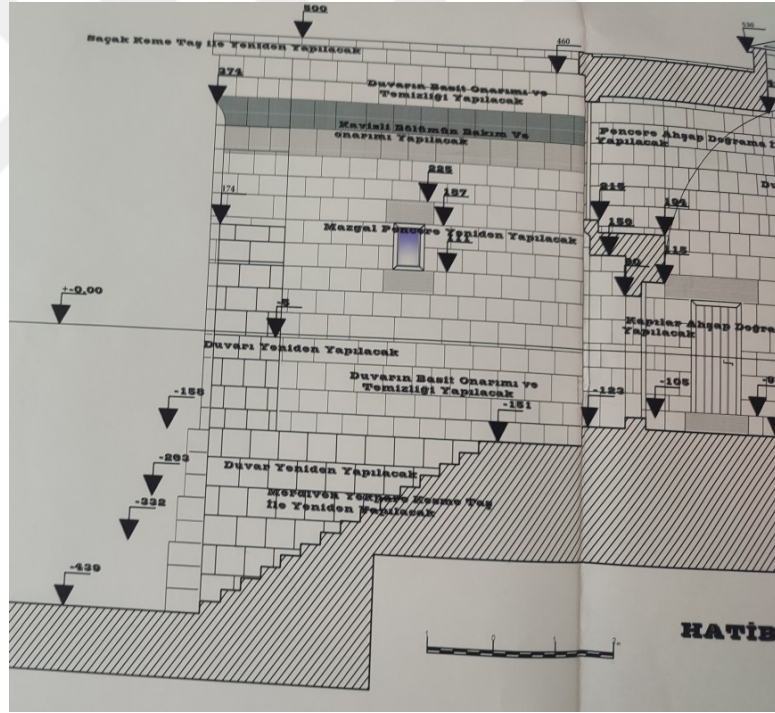
Çizim 26: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Tavan Planı (VKVKBKM Arşivi)

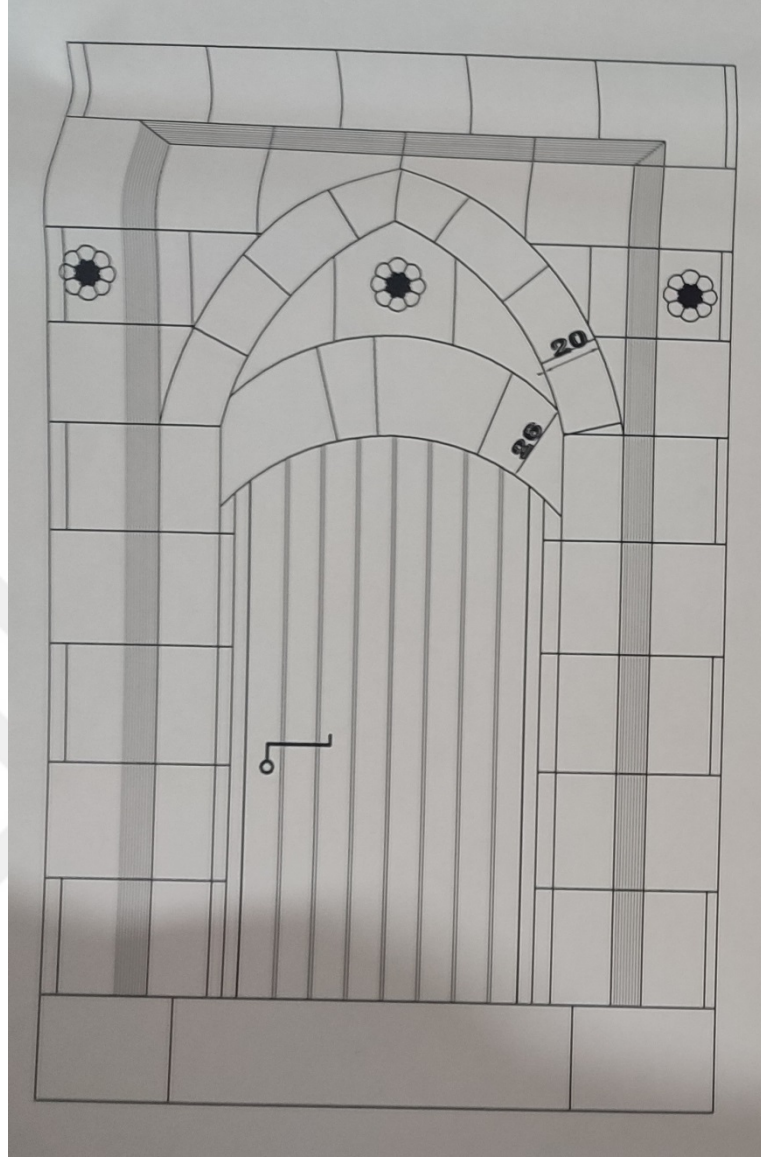
Çizim 27: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Planı (VKVKBKM Arşivi)

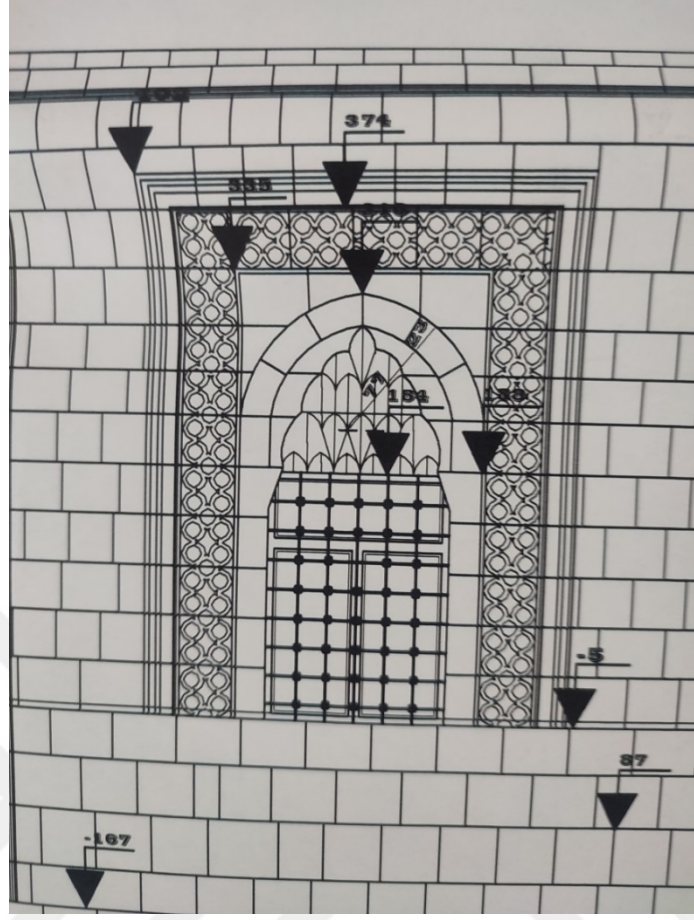
Çizim 28: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Giriş Cehesi (VKVKBKM Arşivi)

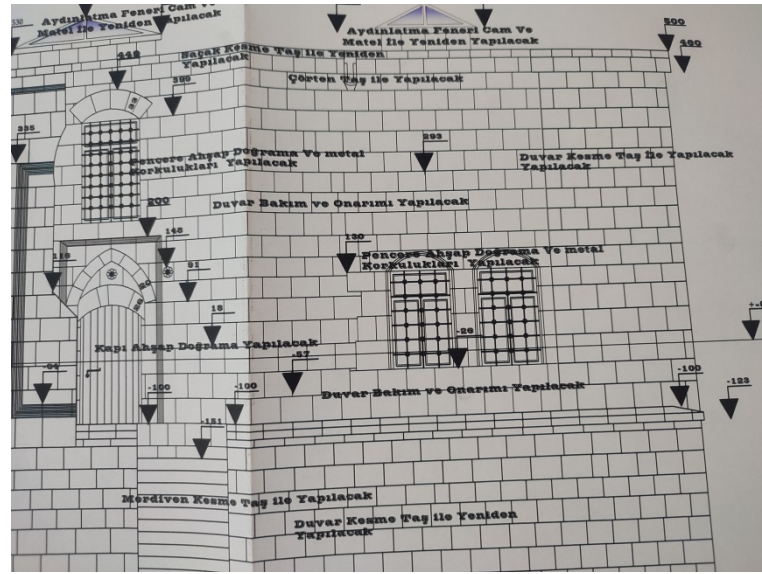
Çizim 29: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Medreseye Çıkış Merdivenleri Görünüşü Doğu Cephe (VKVKBKM Arşivi)

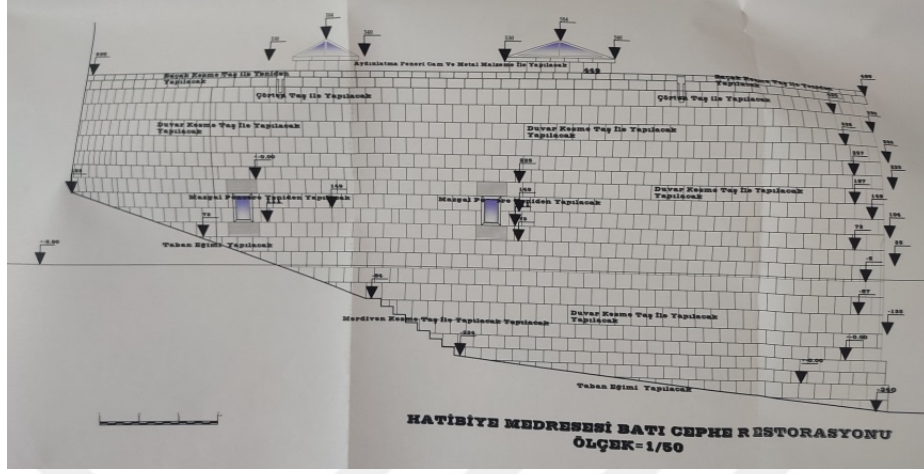
**Çizim 30: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Restorasyon Projesi Giriş Kapısı
(VKVKBKM Arşivi)**

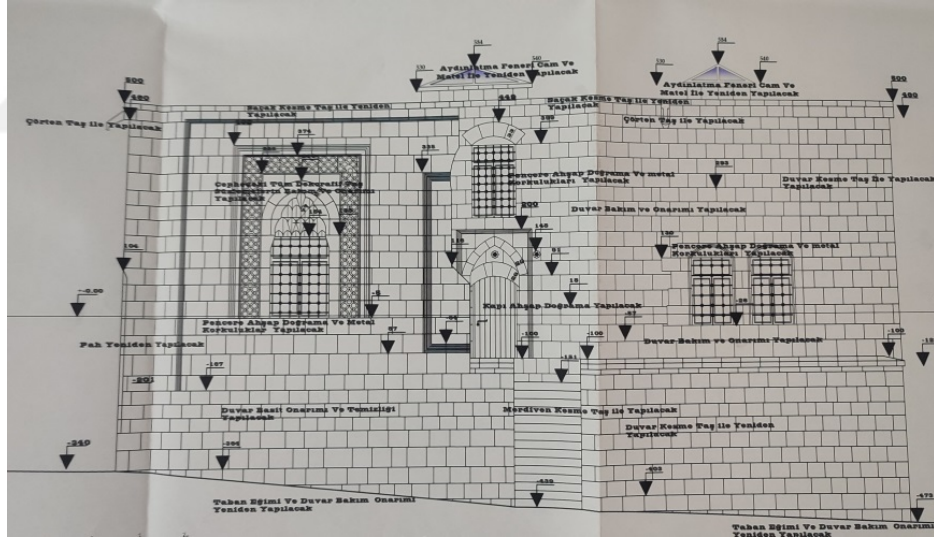
Çizim 31: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Dershane Penceresi (VKVKBKM Arşivi)

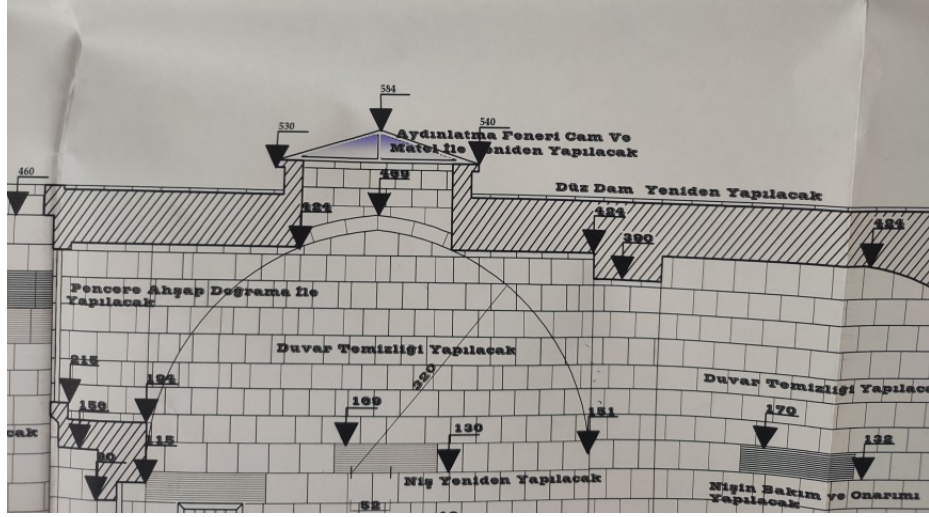
Çizim 32: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Cephe İkili Hücre Penceresi (VKVKBKM Arşivi)

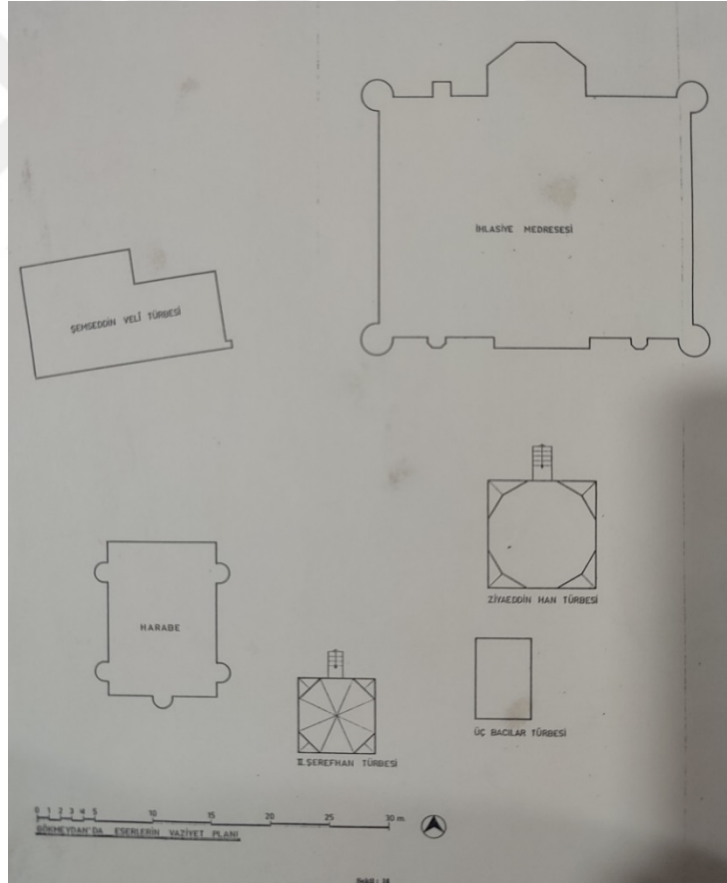
Çizim 33: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)

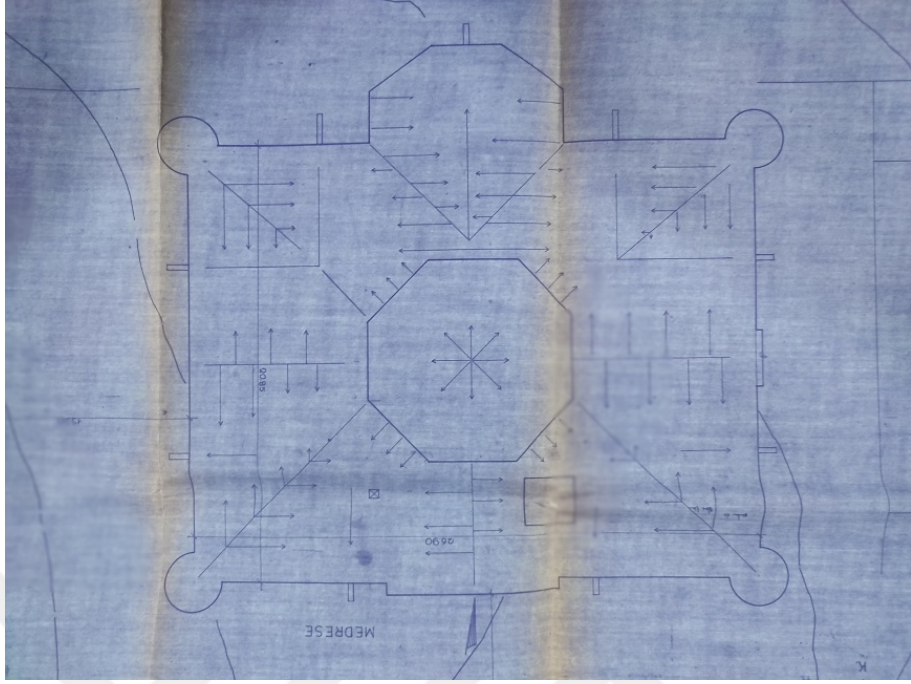
Çizim 34: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Güney Cephe (VKVKBKM Arşivi)

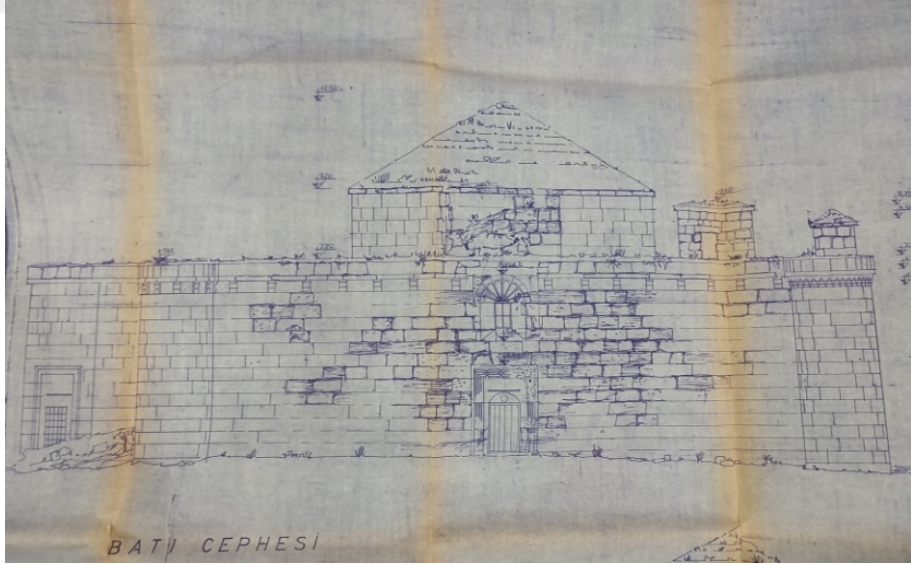
Çizim 35: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Projesi Aydınlatma Feneri (VKVKBKM Arşivi)

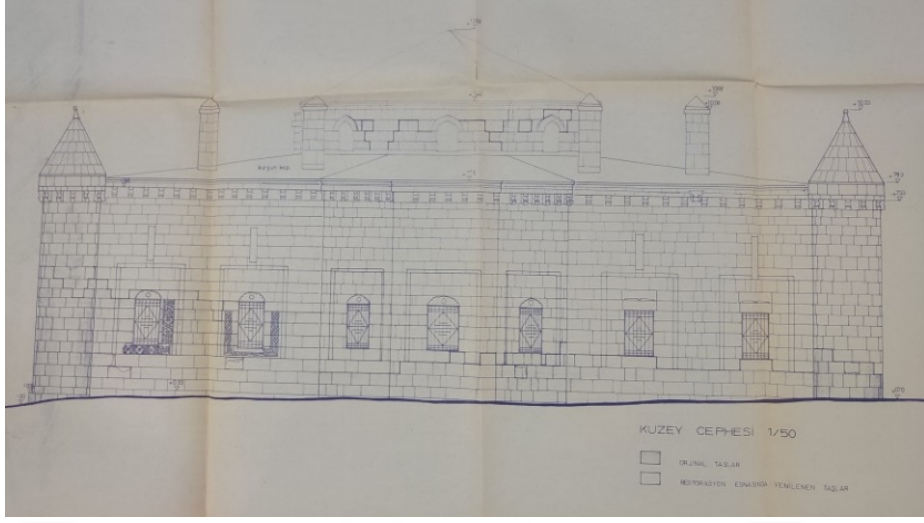
Çizim 36: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)

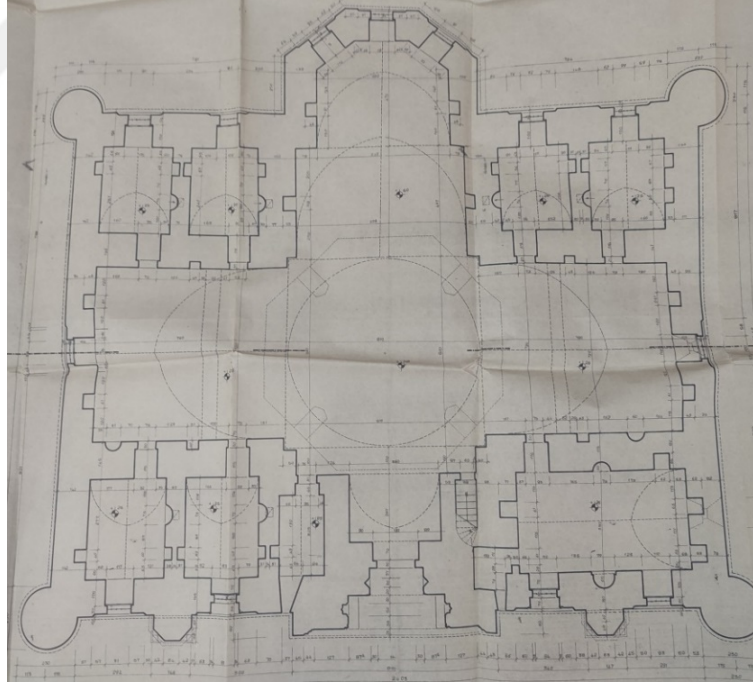
Çizim 37: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Çatı Planı Form Görüntüsü 1971 (VKVKBKM Arşivi)

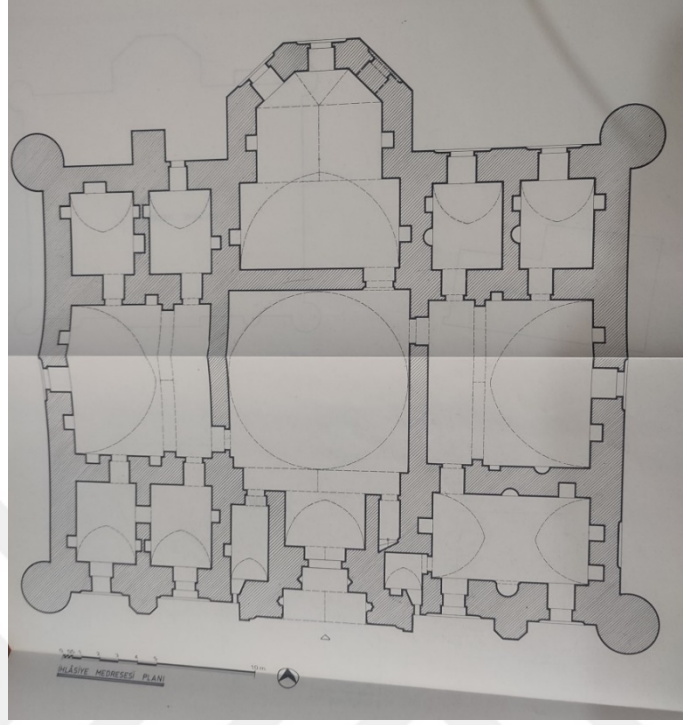
Çizim 38: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Batı Cephe 1971(VKVKBKM Arşivi)

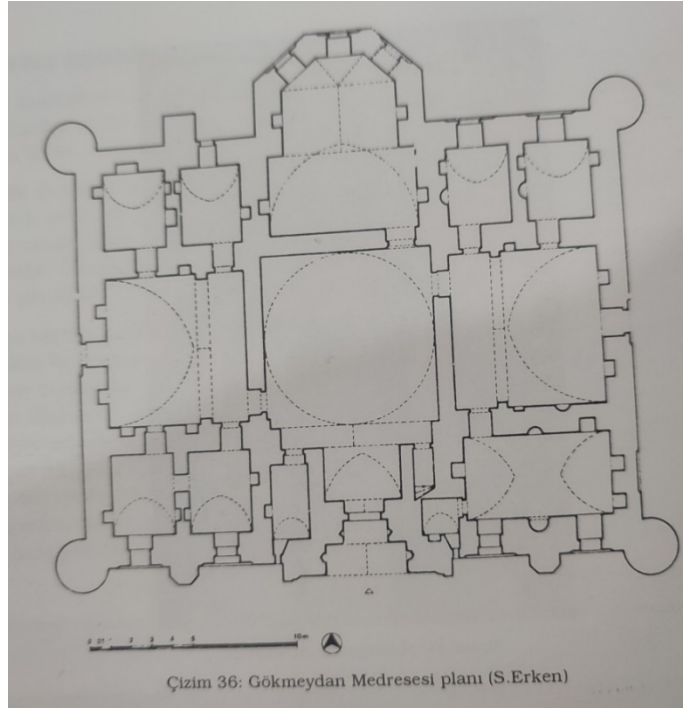
Çizim 39: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Kuzey Cephe 1971(VKVKBKM Arşivi)

Çizim 40: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Planı 1971 (VKVKBKM Arşivi)

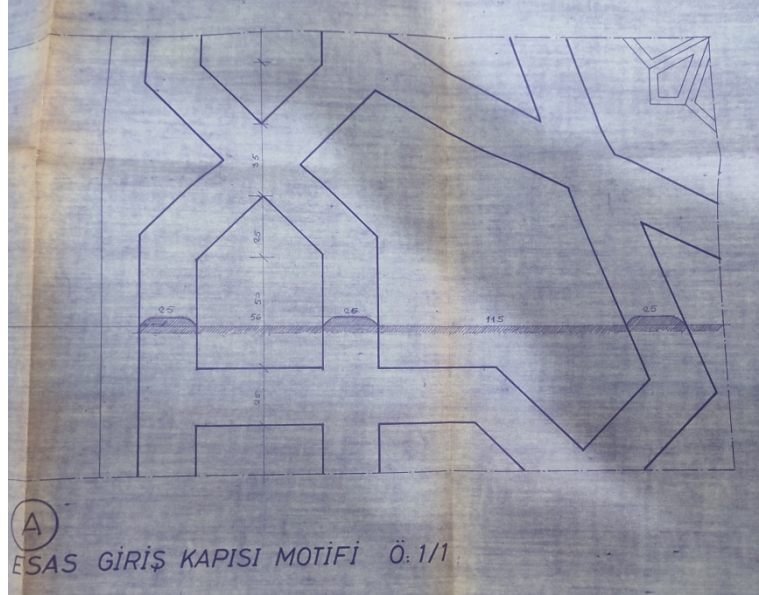
Çizim 41: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi)

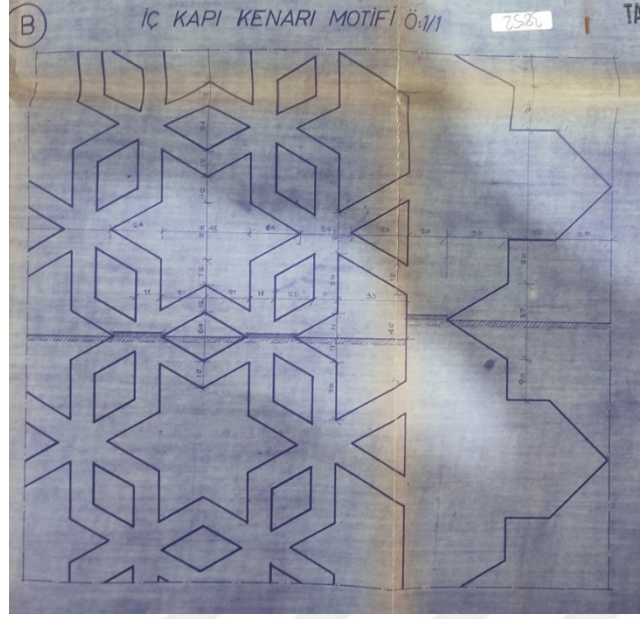
Çizim 42: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Planı (S.ERKEN)

Çizim 43: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Taç Kapı 1971 (VKVKBKM Arşivi)

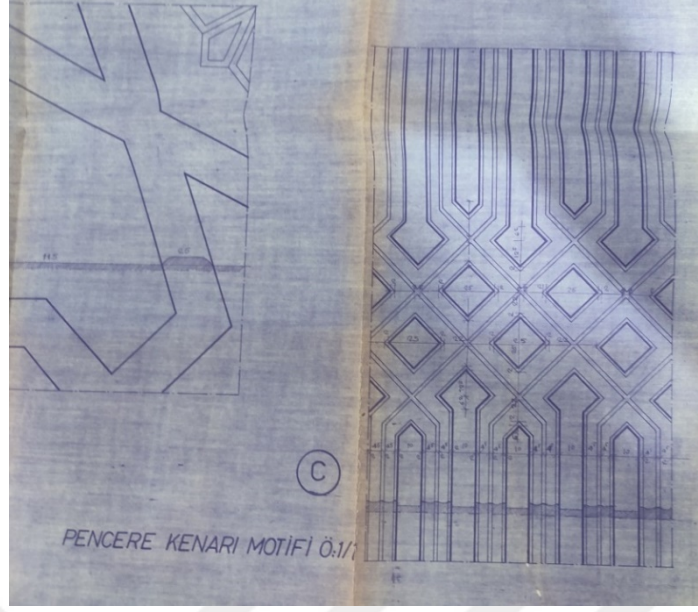
Çizim 44: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Taç Kapı Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

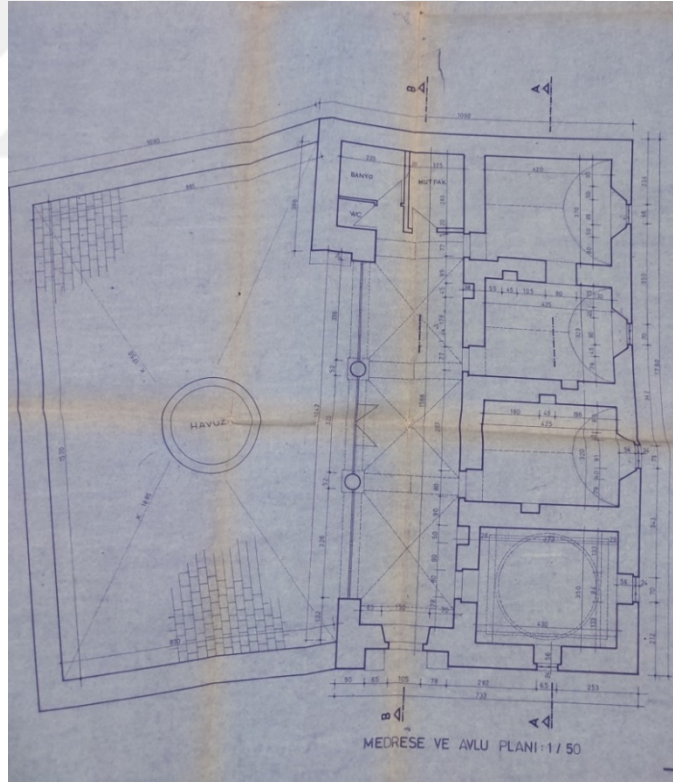
Çizim 45: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kapı Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

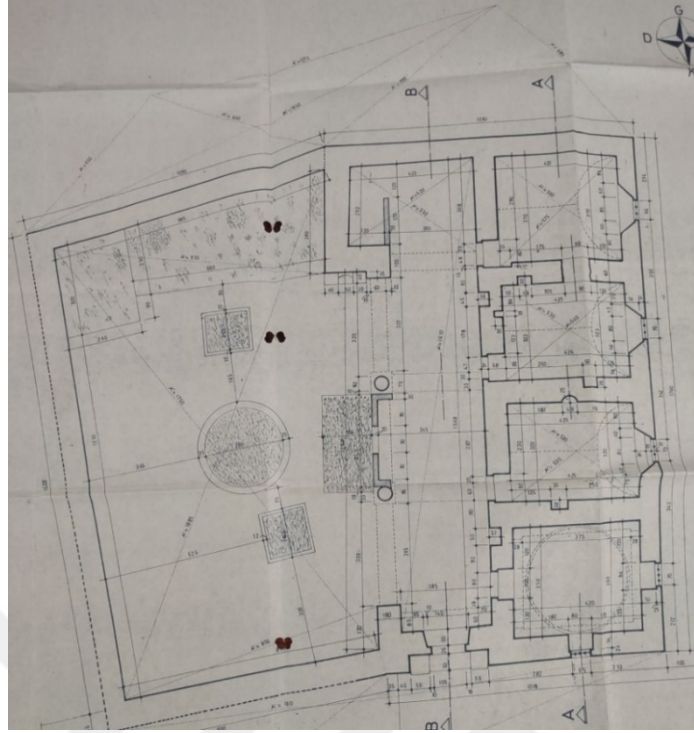
Çizim 46: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Pencere Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

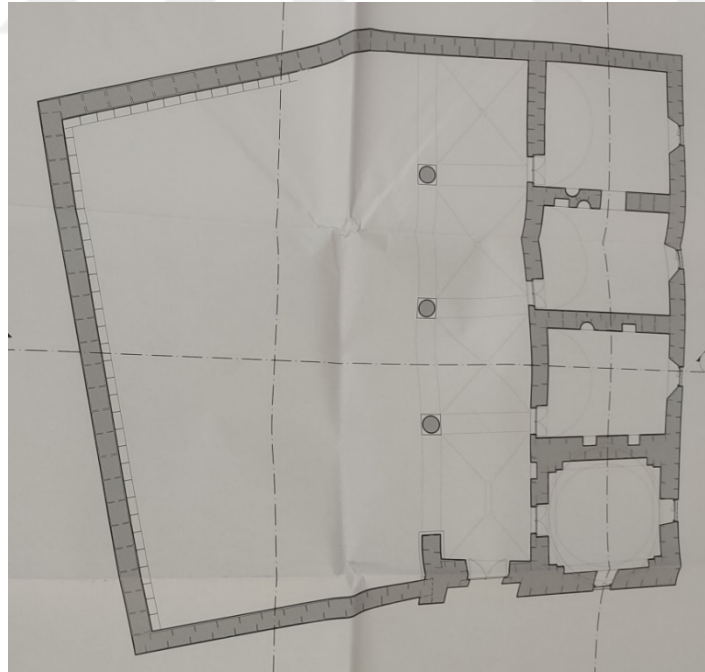
Çizim 47: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Pencere Kenar Motifi 1971 (VKVKBKM Arşivi)

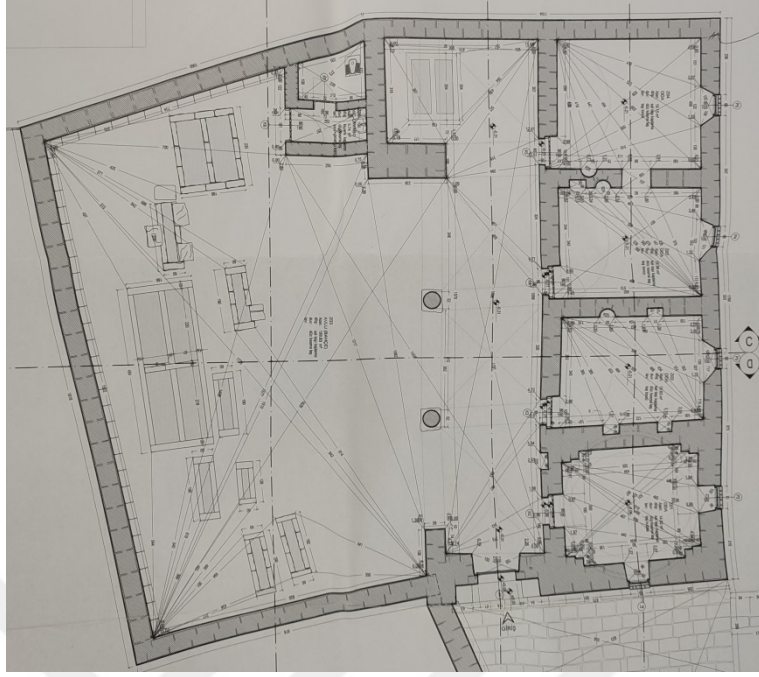
Çizim 48: Örnek No:4-Yusufiyeh Medresesi Rölöve Planı 1986 (VKVKBKM Arşivi)

Çizim 49: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Planı1986 (VKVKBKM Arşivi)

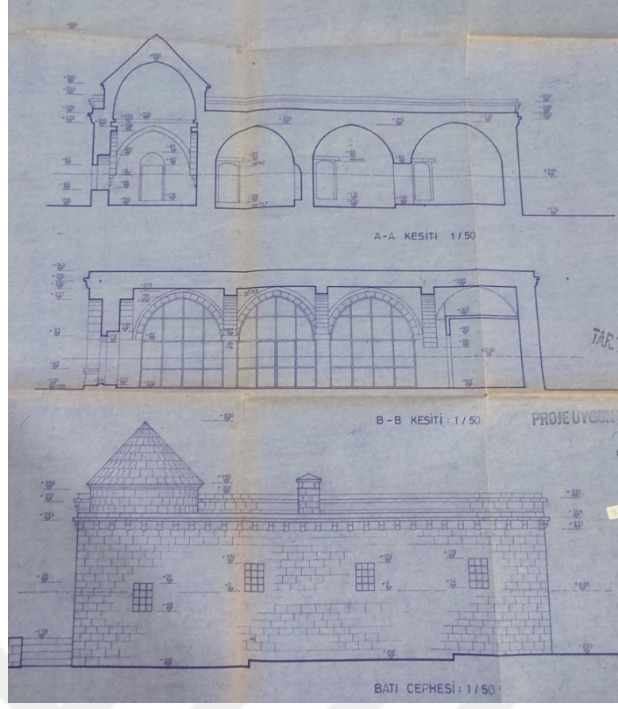
Çizim 50: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restitüsyon Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)

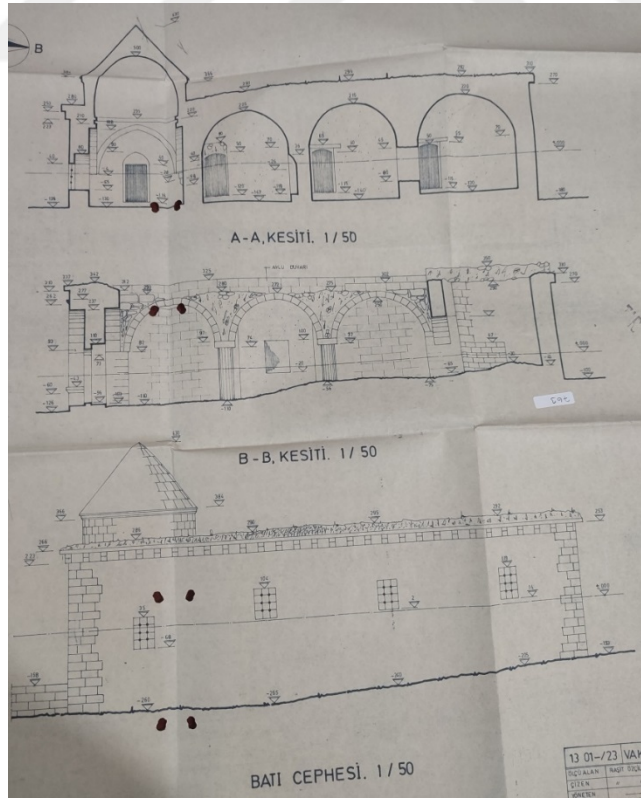
Çizim 51: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Rölöve Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)

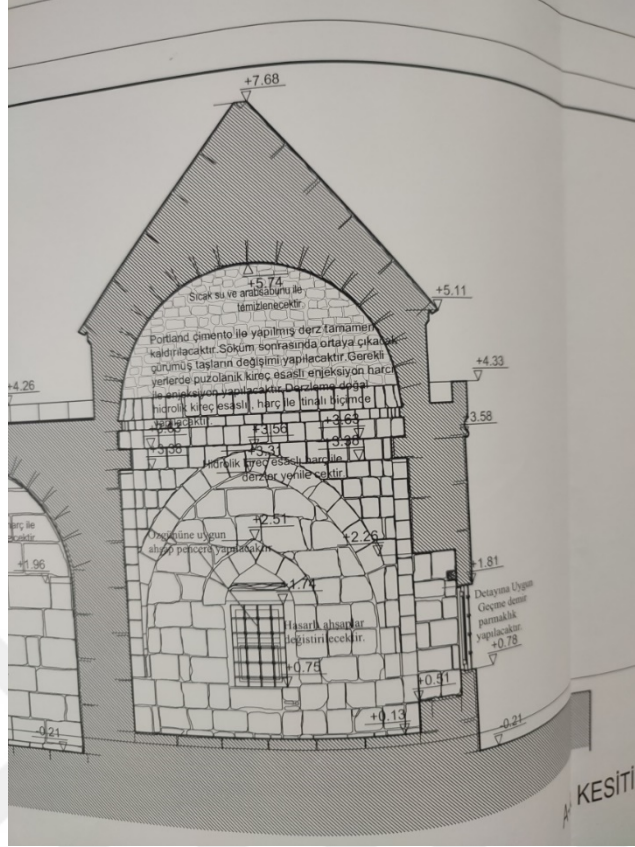
Çizim 52: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Planı 2016 (VKVKBKM Arşivi)

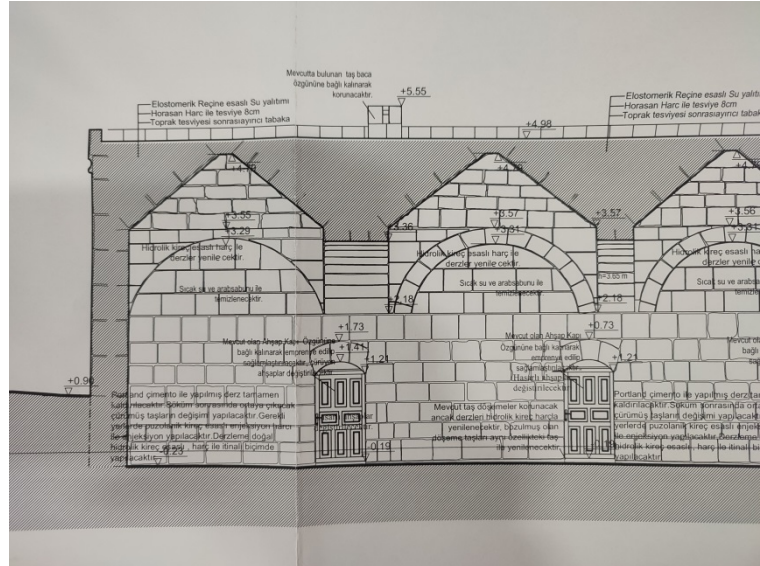
Çizim 53: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Revaktan Kesitler ve Batı Cephesi 1986 (VKVKBKM Arşivi)

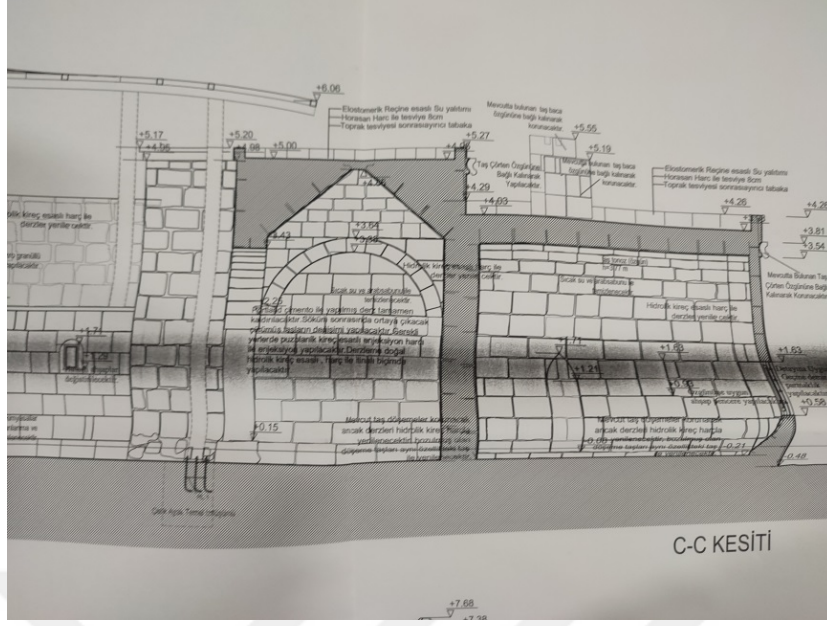
Çizim 54: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Rölöve Projesi Revaktan Kesitler ve Batı Cephesi 1986 (VKVKBKM Arşivi)

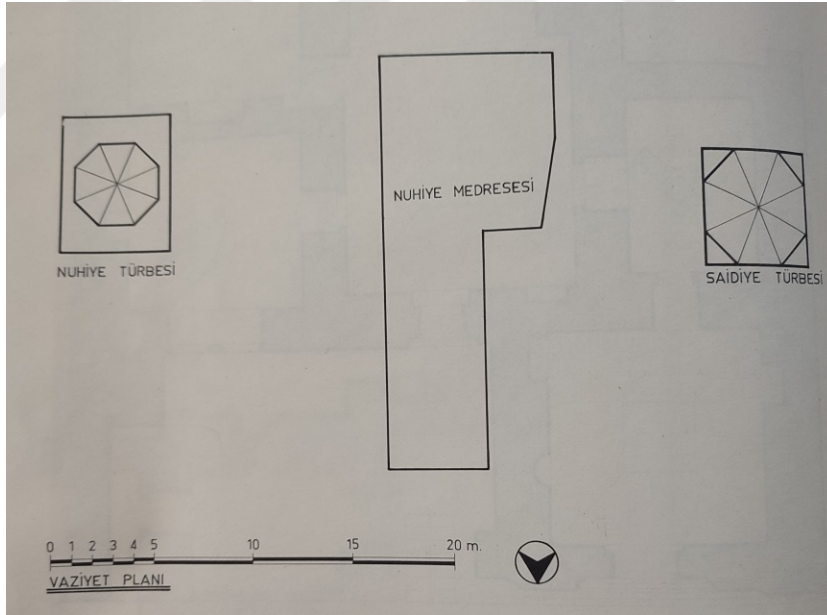
Çizim 55: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Türbe Mekanı Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

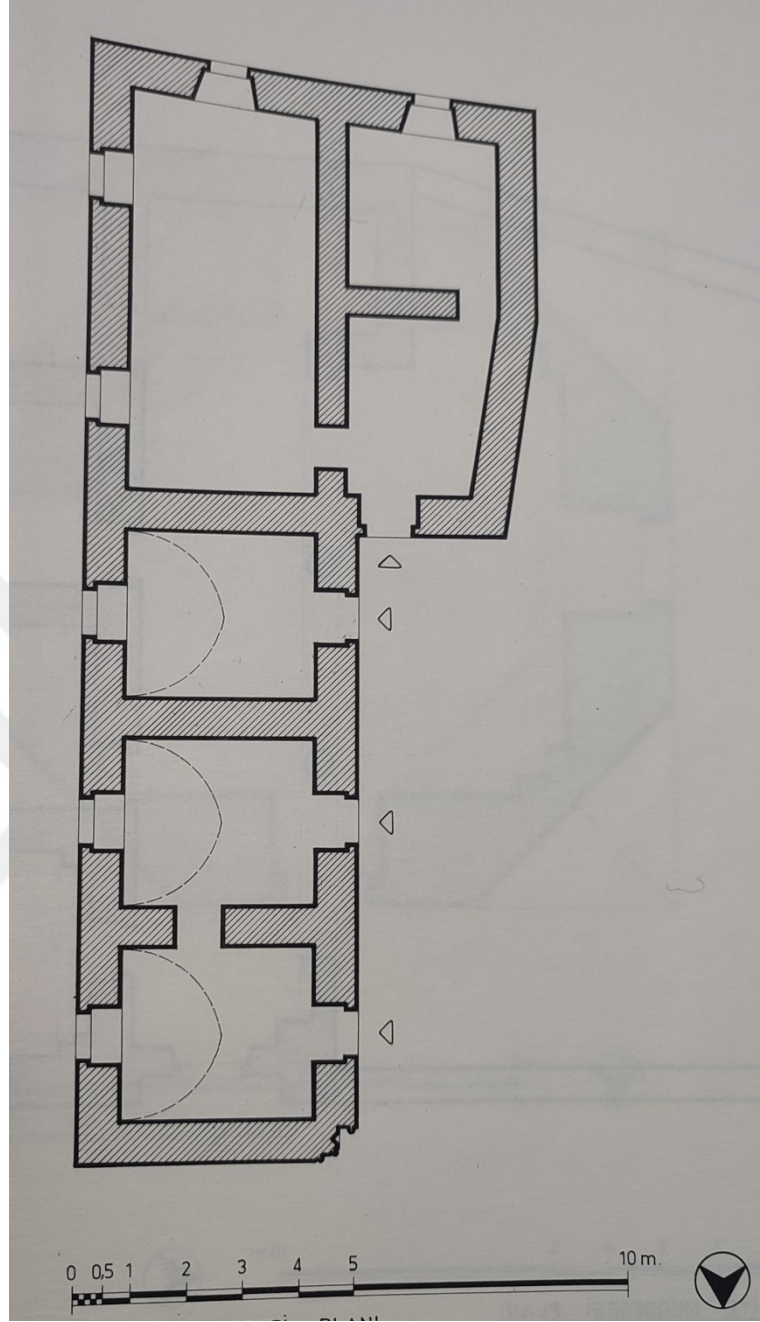
Çizim 56: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Türbe Mekanı Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

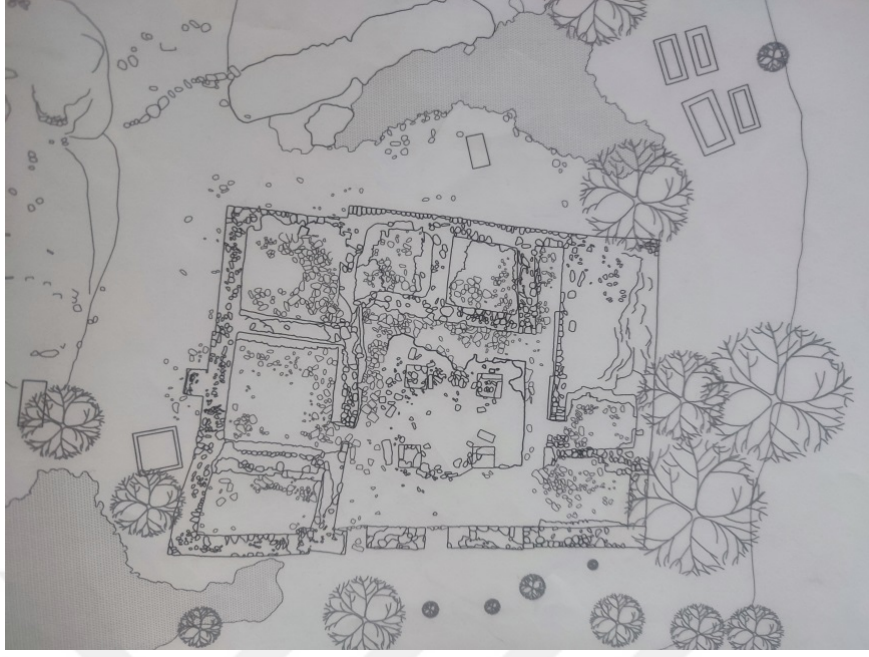
Çizim 57: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Restorasyon Projesi Revak-Hücre Kesiti (VKVKBKM Arşivi)

Çizim 58: Örnek No:6-Nuhîye Medresesi Vaziyet Planı (VKVKBKM Arşivi)

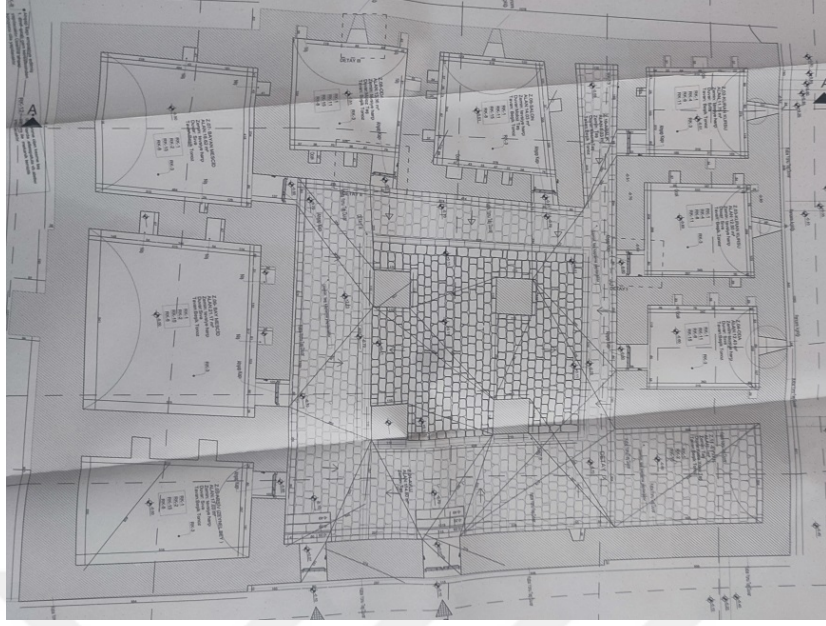
Çizim 59: Örnek No:6-Nuhiye Medresesi Planı (Oluş ARIK)

Çizim 60: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi)

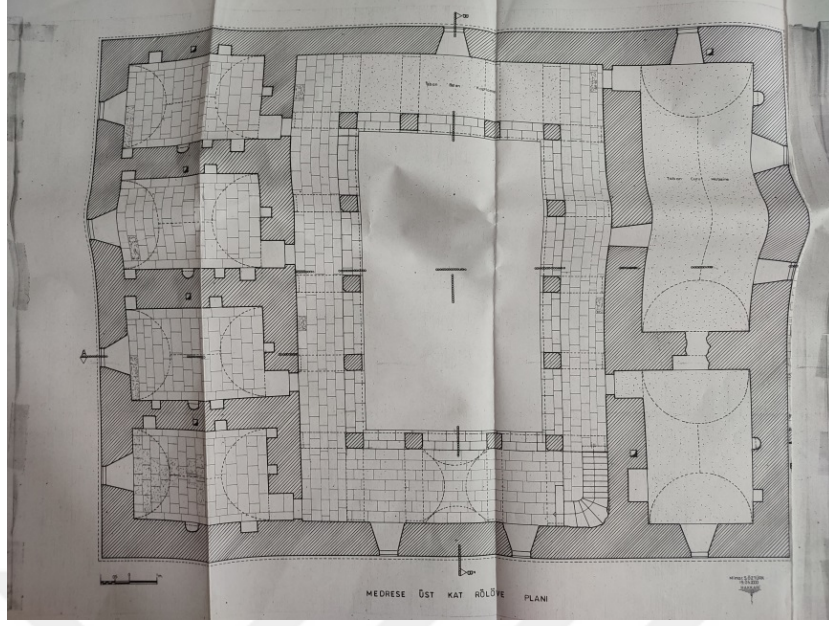
Çizim 61: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Rölöve Planı (VKVKBKM Arşivi)

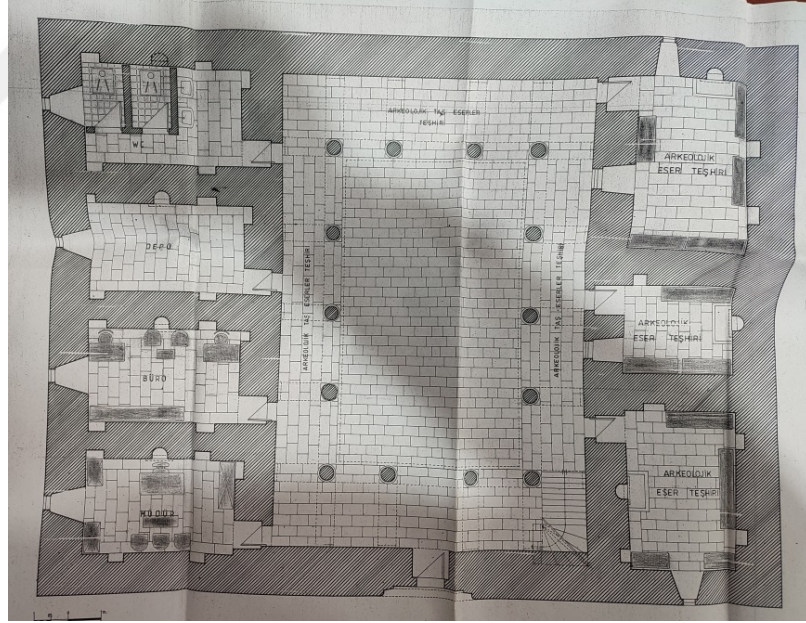
Çizim 62: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Restorasyon Planı (VKVKBKM Arşivi)

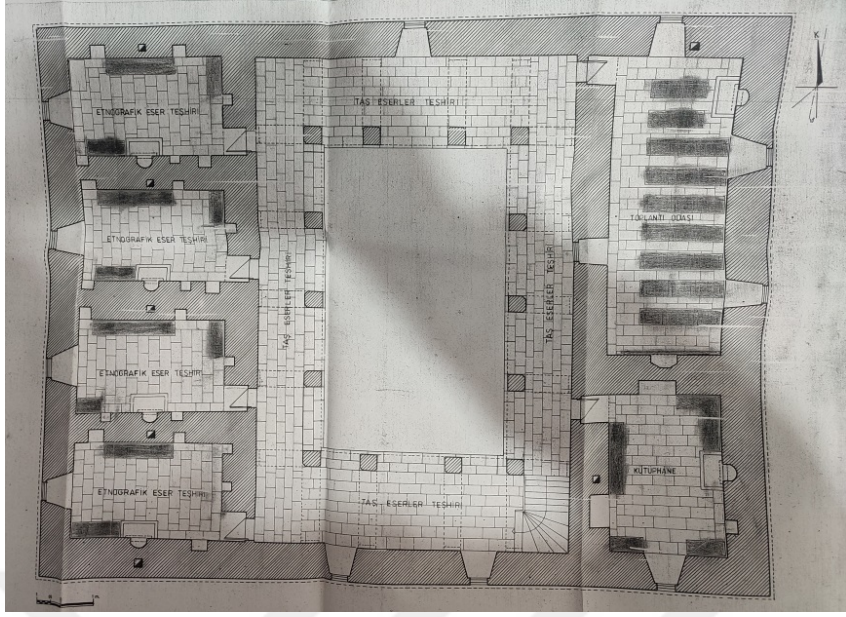
Çizim 63: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Planı (VKVKBKM Arşivi)

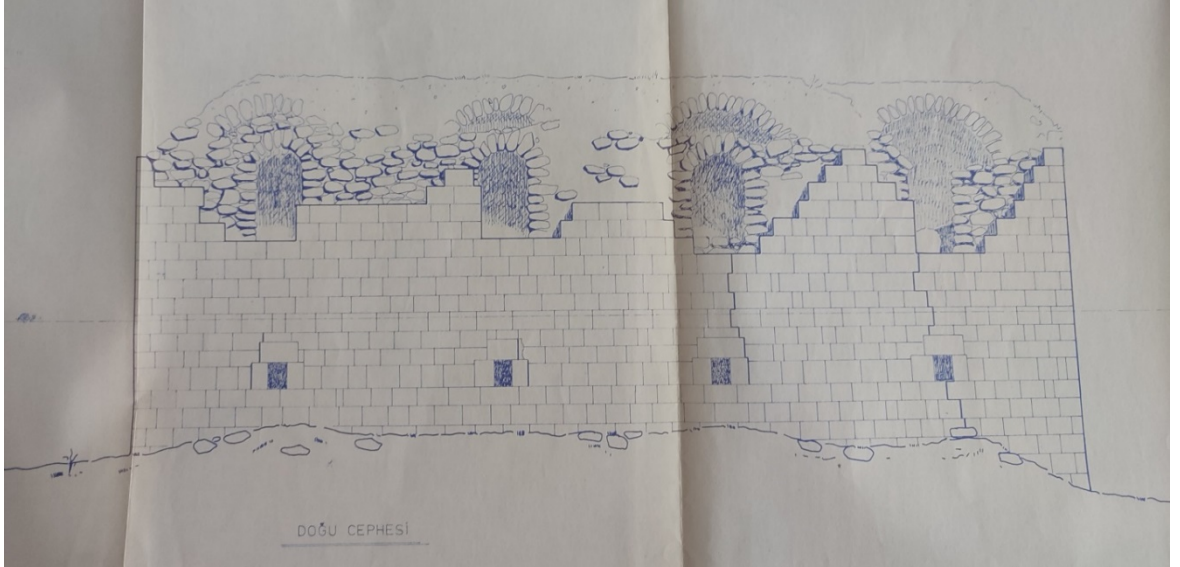
**Çizim 66: Örnek No:8-Meydan Medresesi Rölövesi Birinci Kat Planı
2000(Şehabettin ÖZTÜRK)**

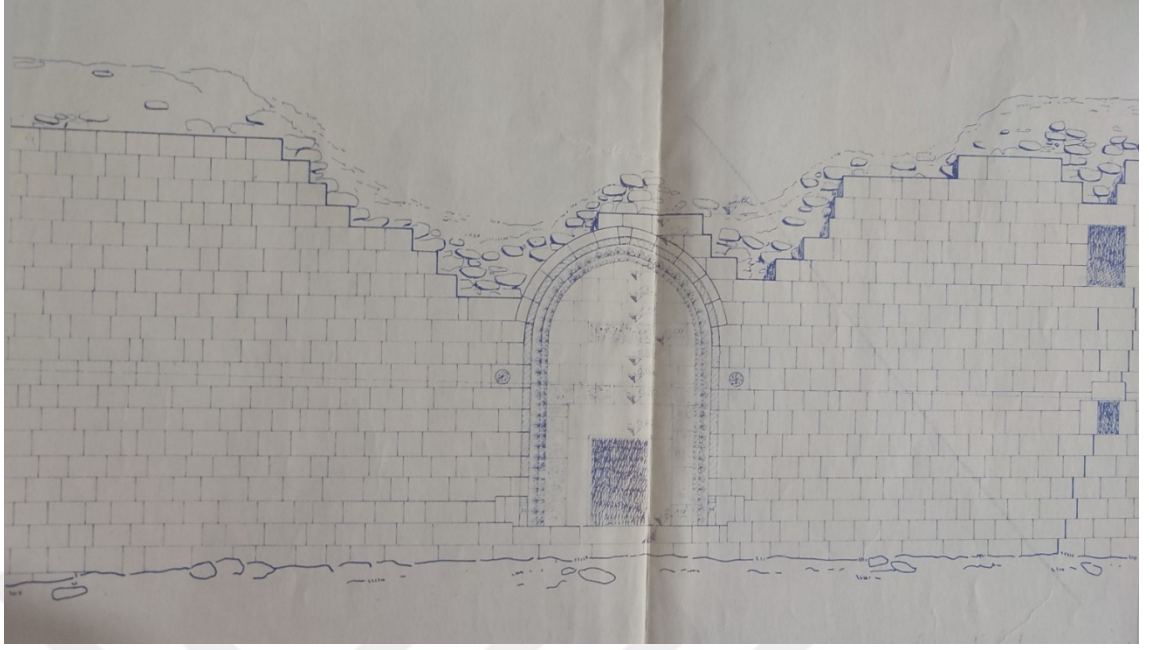
**Çizim 67: Örnek No:8-Meydan Medresesi Restorasyon Projesi Zemin Kat Planı
2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)**

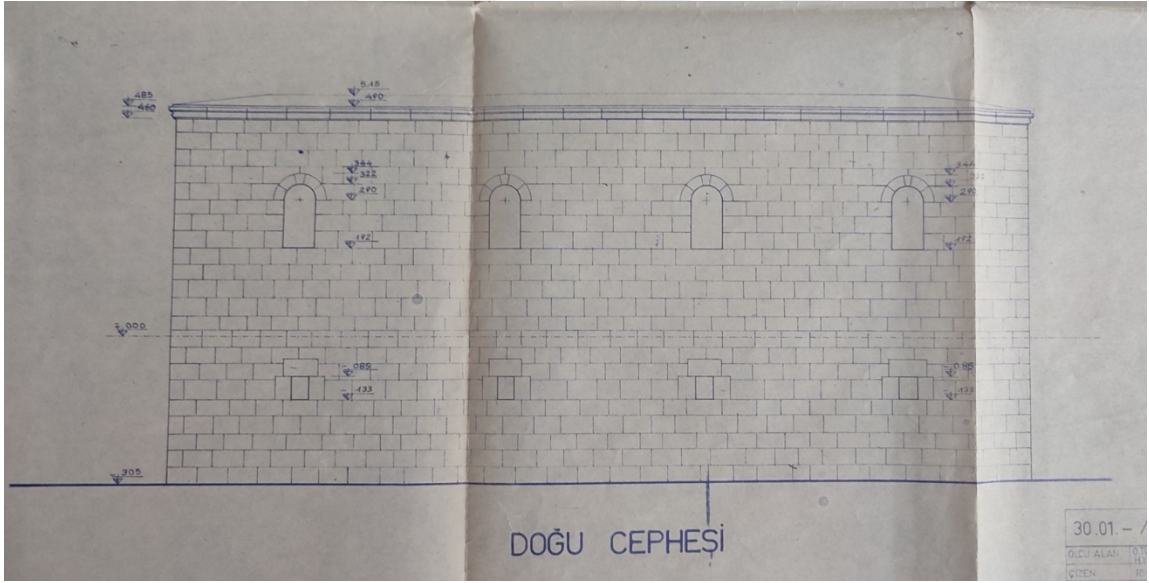
**Çizim 68: Örnek No:8-Meydan Medresesi Restorasyon Projesi Birinci Kat Planı
2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)**

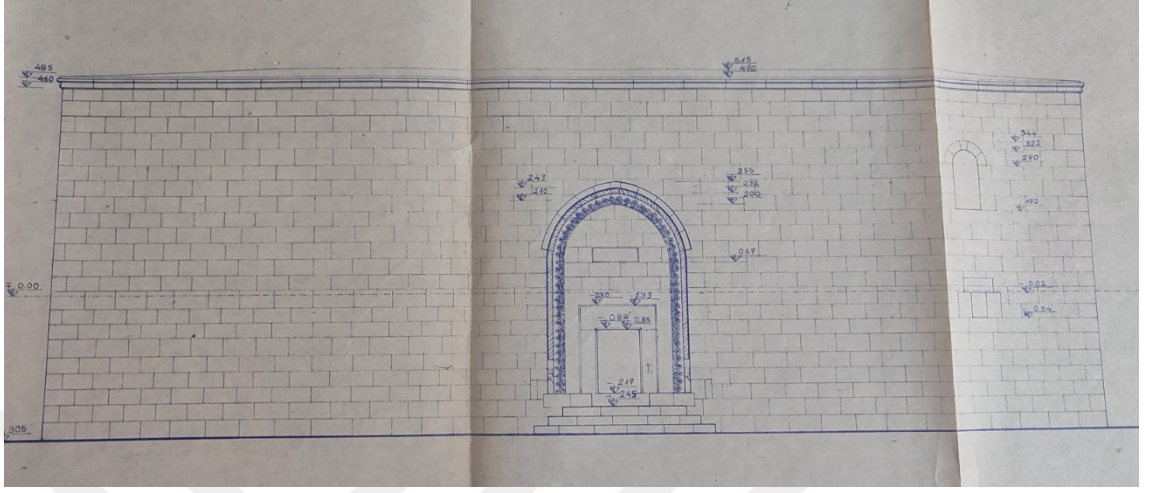
**Çizim 69: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Rölövesi (KVKBKM
Arşivi)**

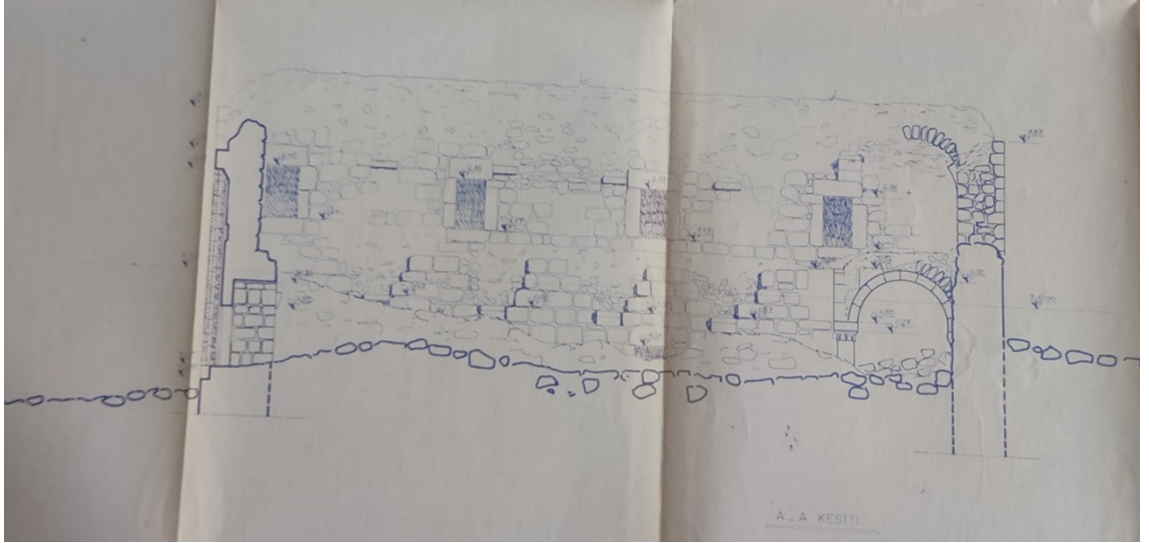
Çizim 70: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Rölövesi (KVKBKM Arşivi)

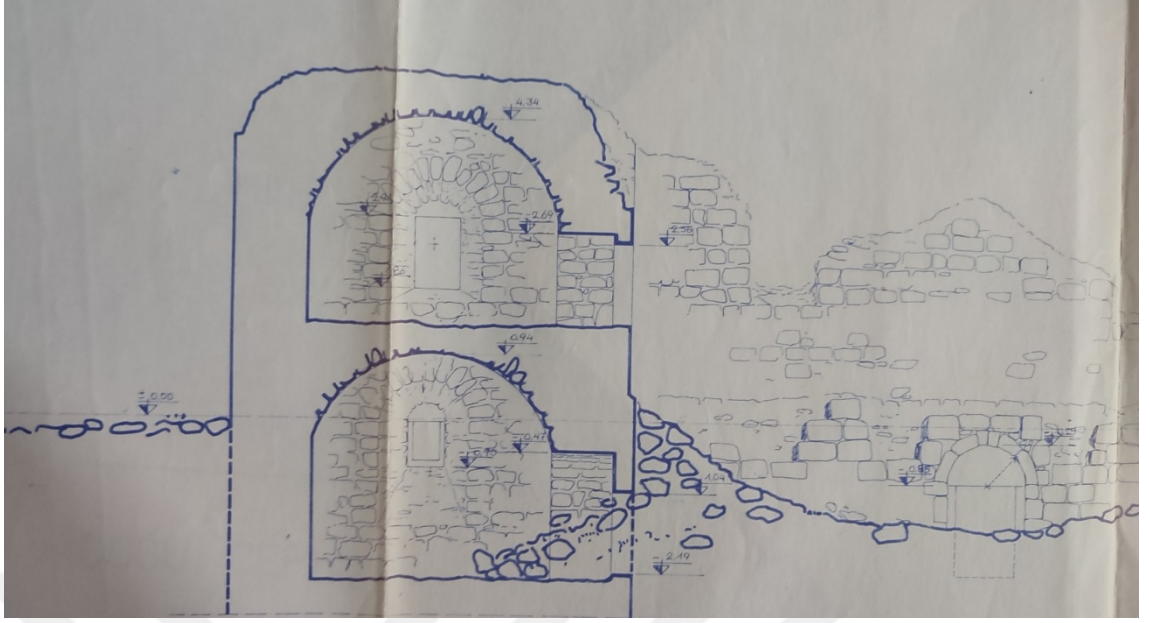
Çizim 71: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)

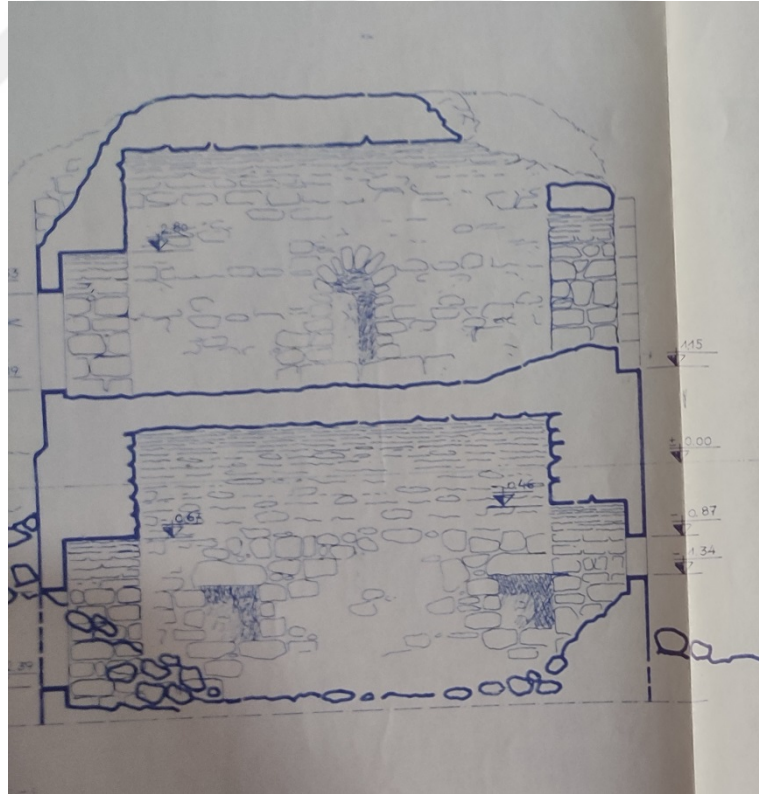
**Çizim 72: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Restorasyon Projesi
(KVKBKM Arşivi)**

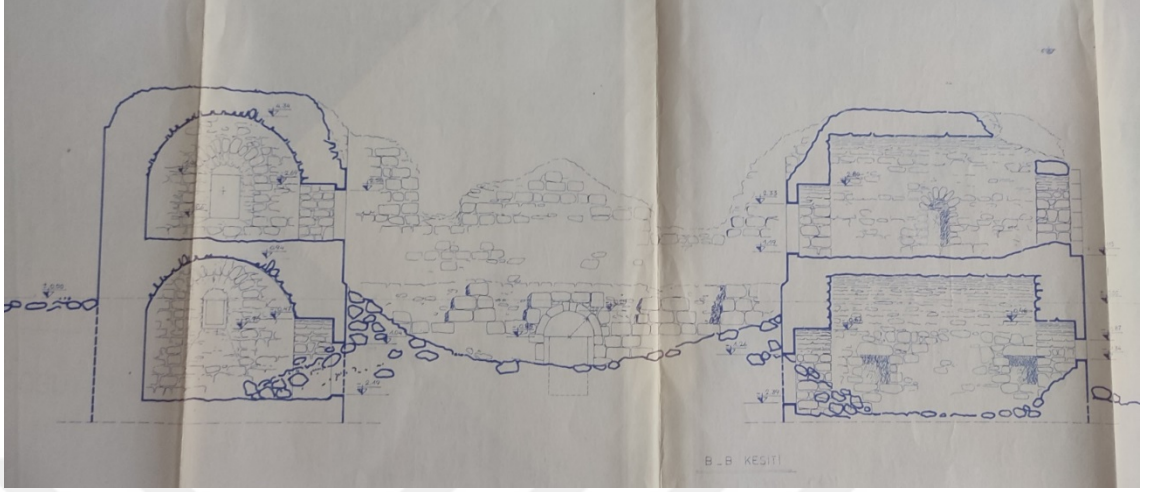
**Çizim 73: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Kanat Kesit Rölövesi
(KVKBKM Arşivi)**

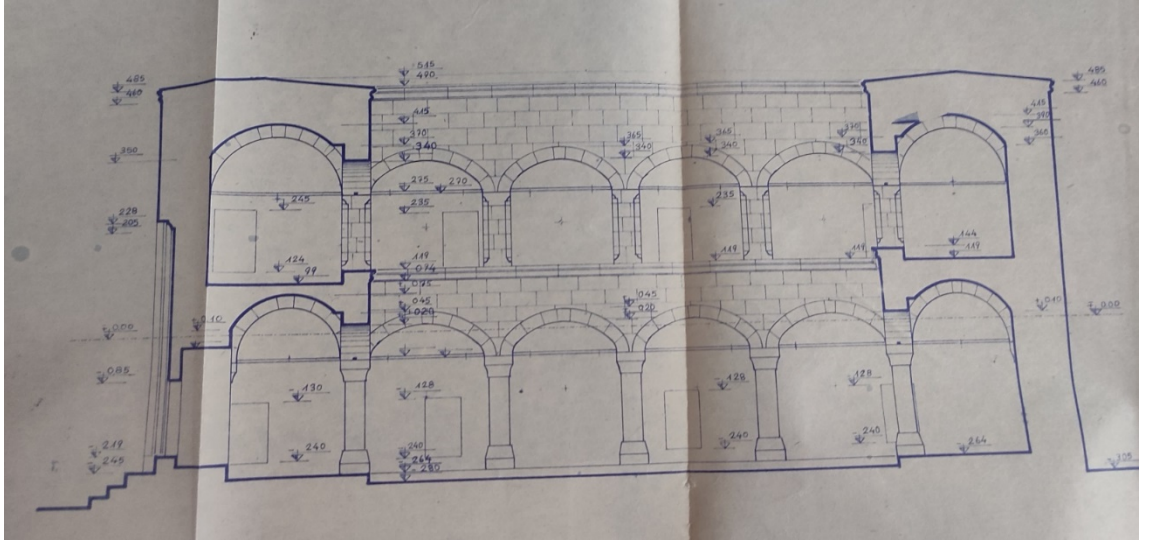
Çizim 74: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)

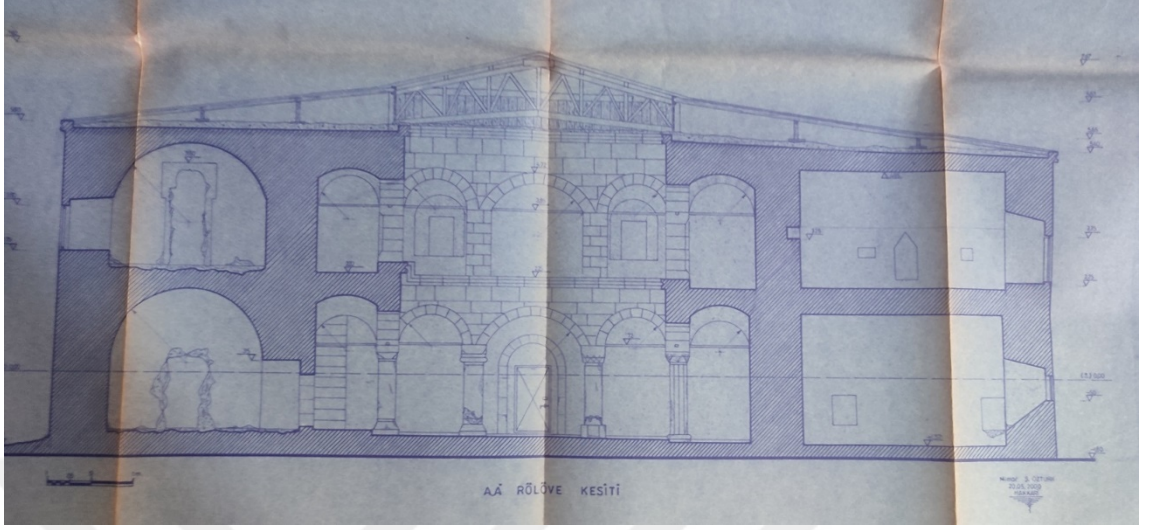
Çizim 75: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)

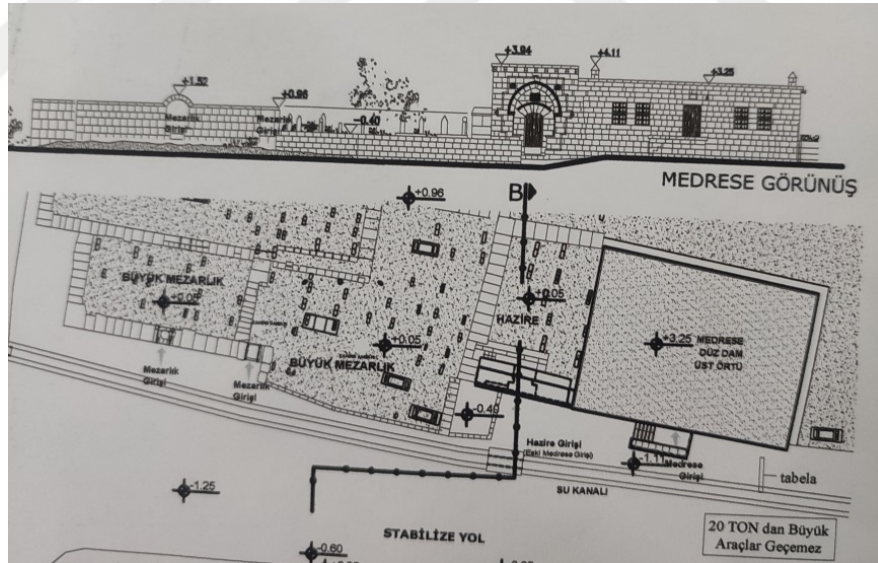
Çizim 76: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Rölöve Kesiti (KVKBKM Arşivi)

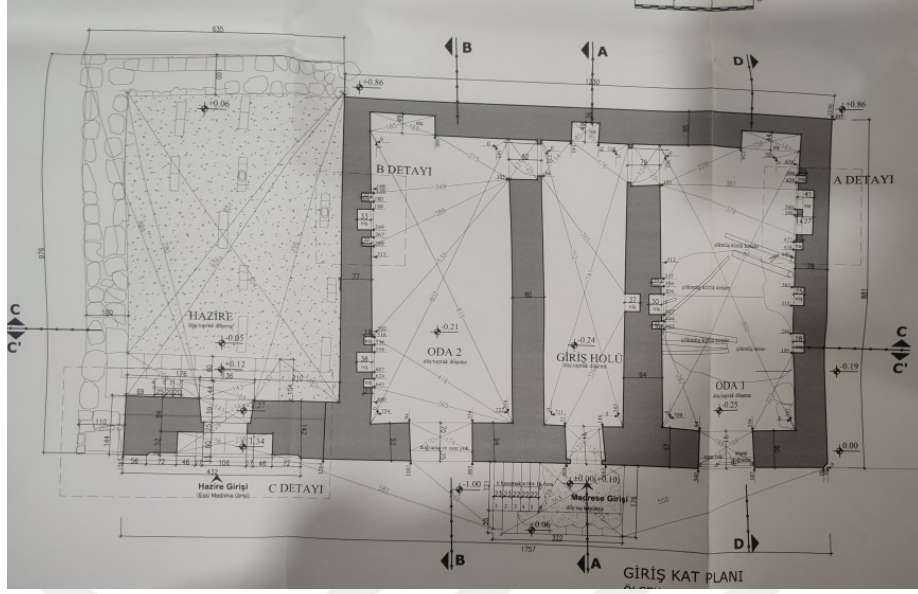
Çizim 77: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Kesiti Restorasyon Projesi (KVKBKM Arşivi)

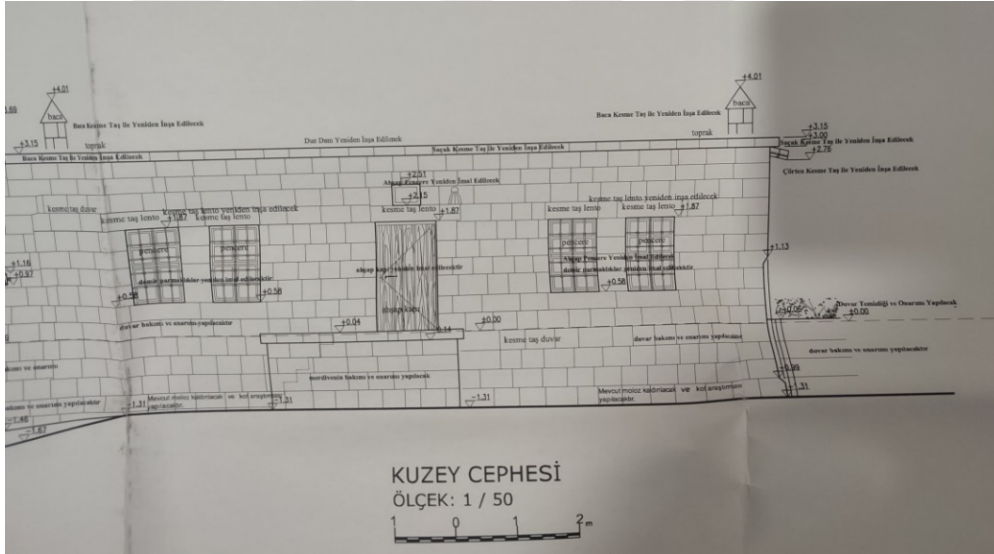
Çizim 80: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Rölöve Kesiti 2000 (Şehabettin ÖZTÜRK)

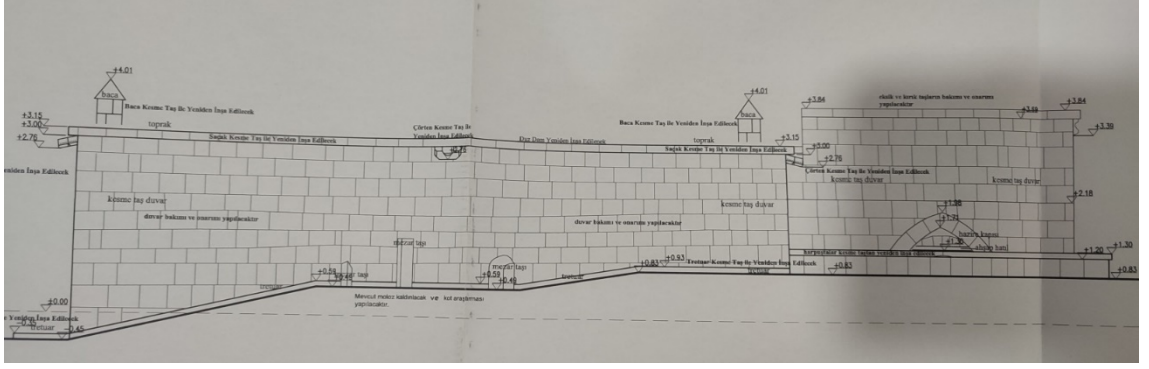
Çizim 81: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)

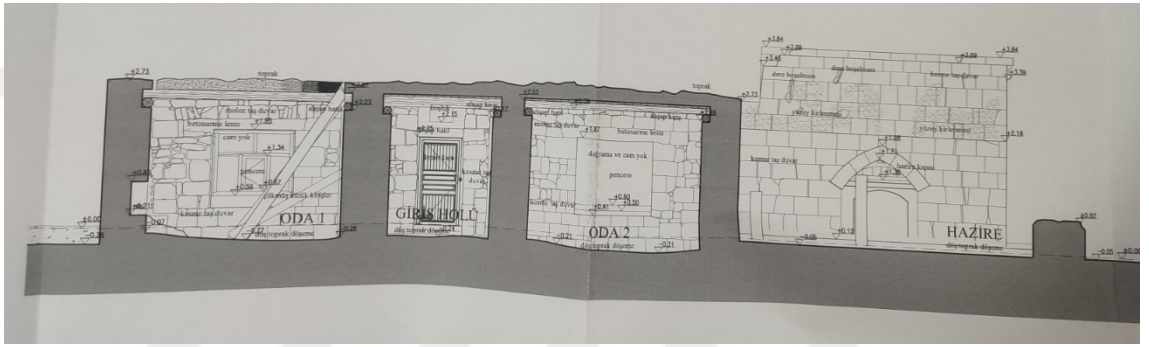
Çizim 82: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Rölövesi (KVKBKM Arşivi)

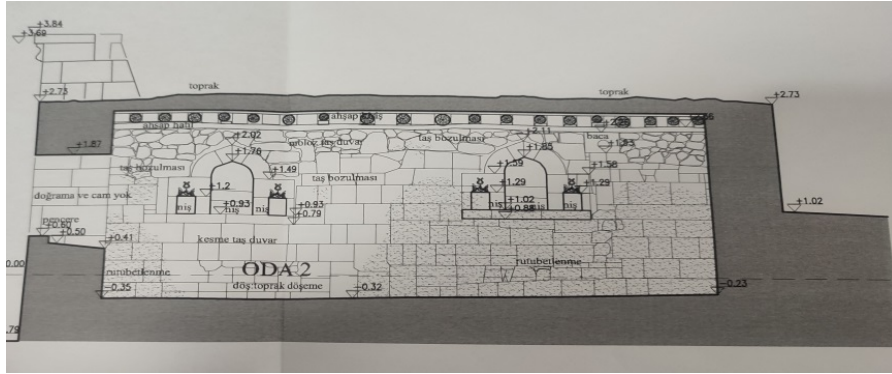
Çizim 83: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe (KVKBKM Arşivi)

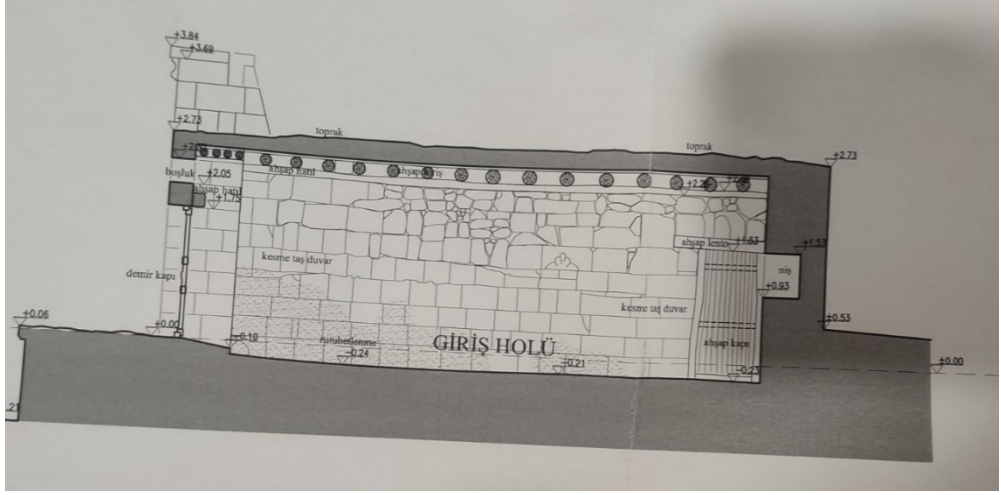
Çizim 84: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Doğu Cephe (KVKBKM Arşivi)

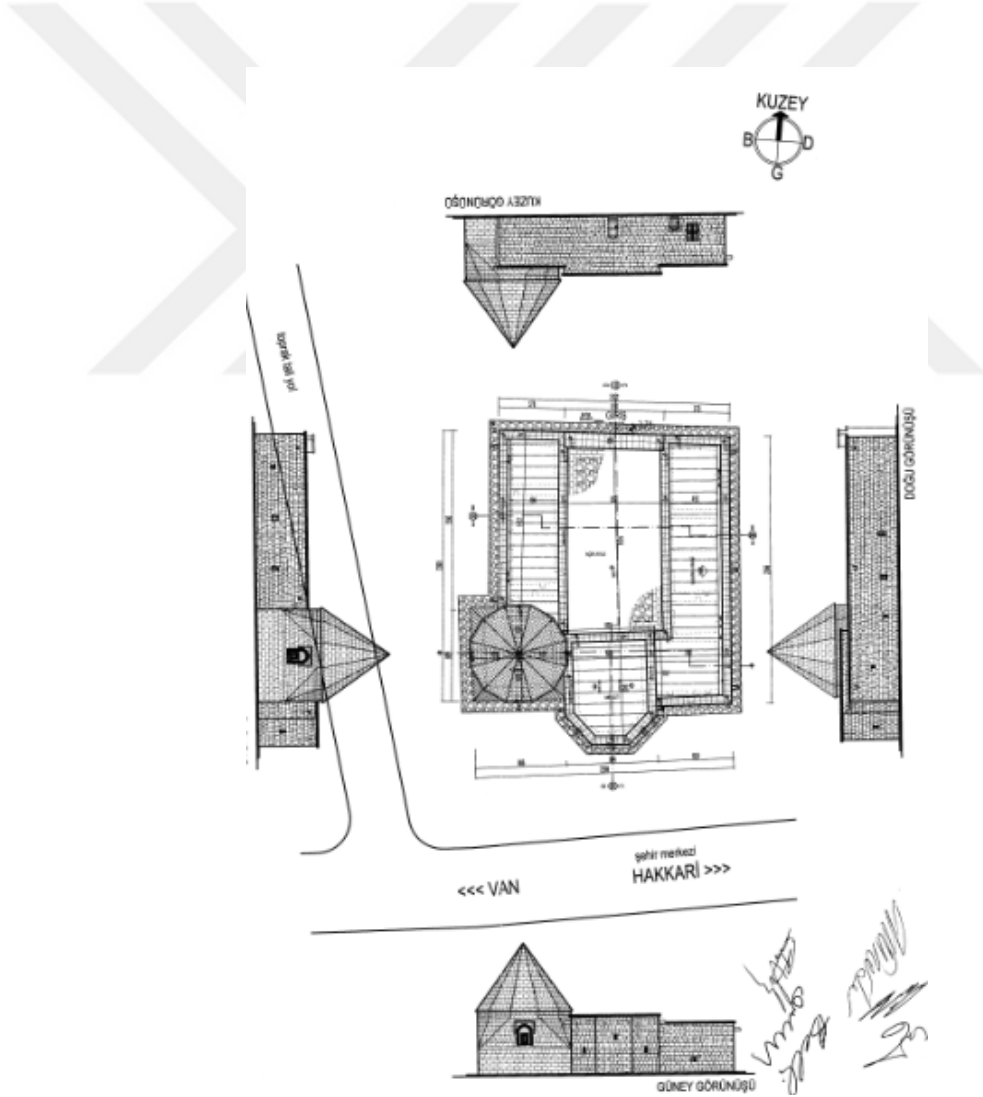
Çizim 85: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Doğu-Batı Kesiti (KVKBKM Arşivi)

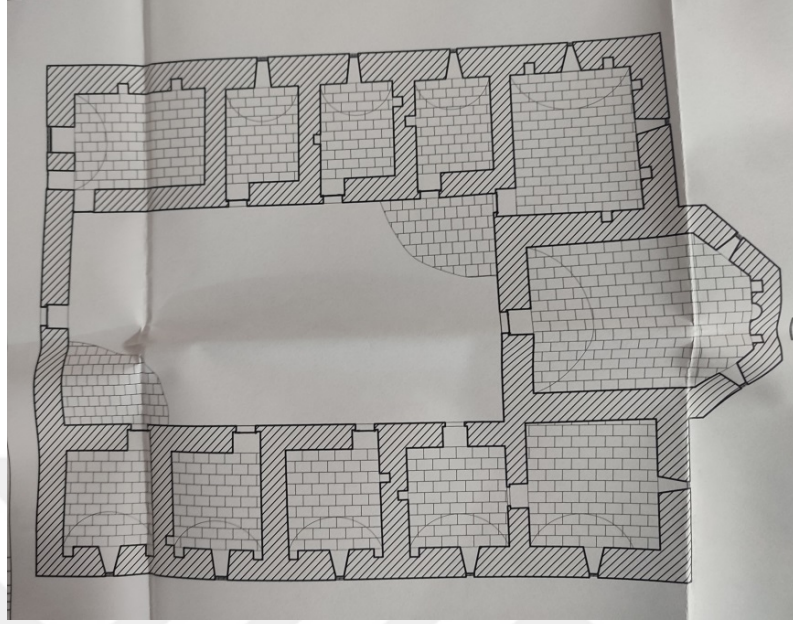
Çizim 86: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Hücre Kesiti (KVKBKM Arşivi)

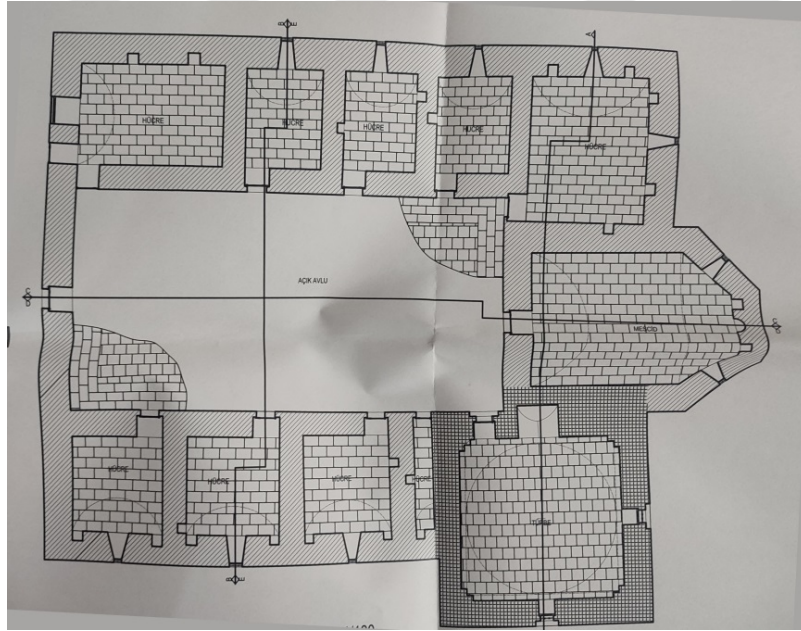
Çizim 87: Örnek No:9-Mollakent Medresesi Giriş Holü Kesiti (KVKBKM Arşivi)

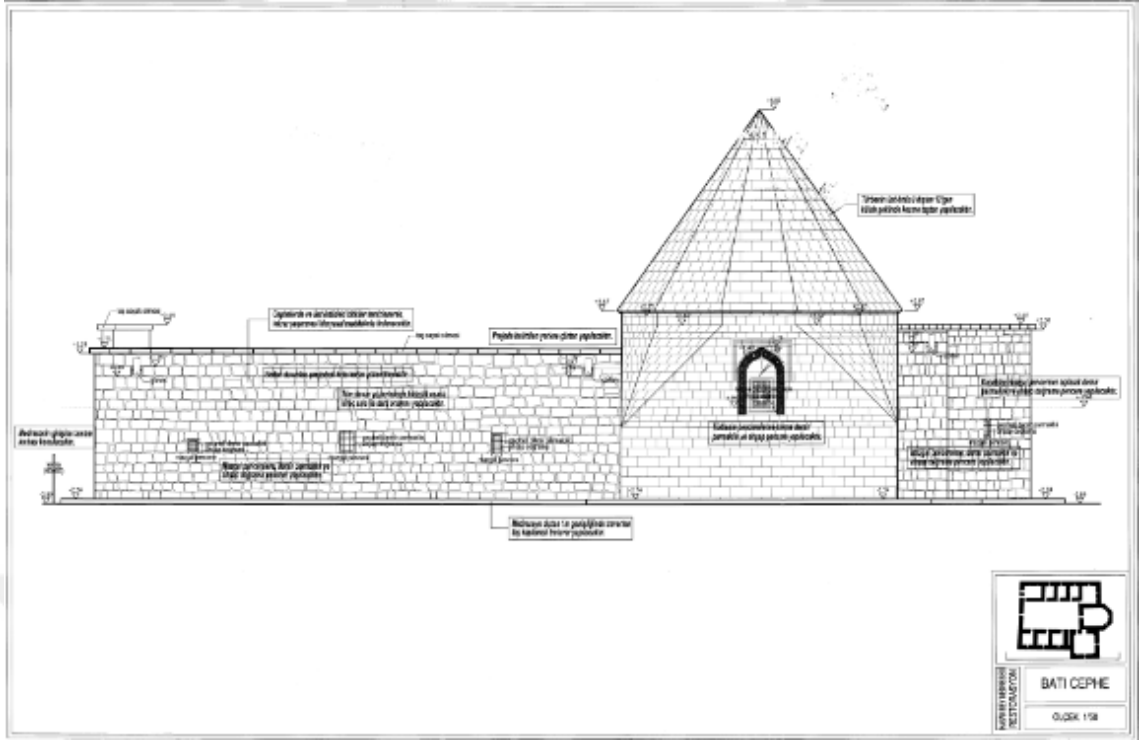
Çizim 88: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)

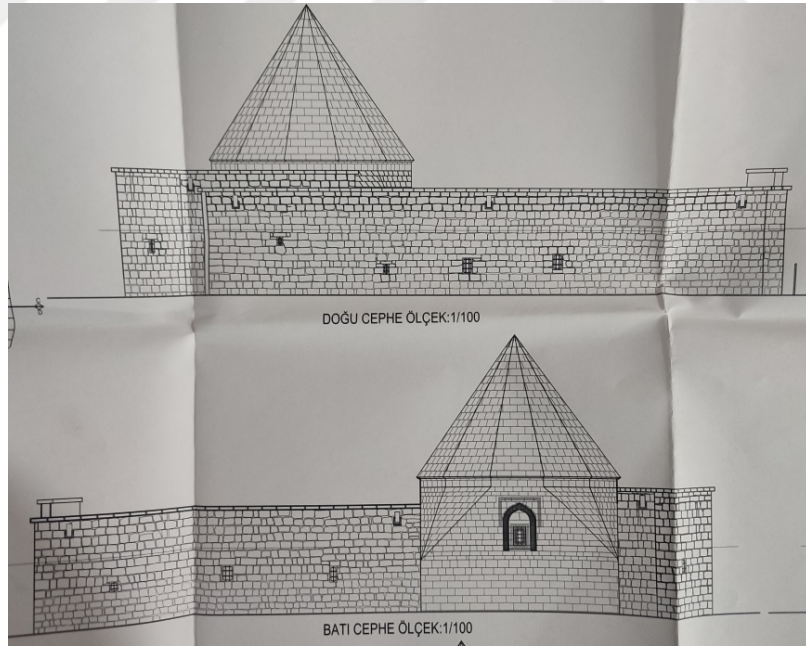
Çizim 89: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Restitüsyon Planı, Türbe Eklentisinden Önce (KVKBKM Arşivi)

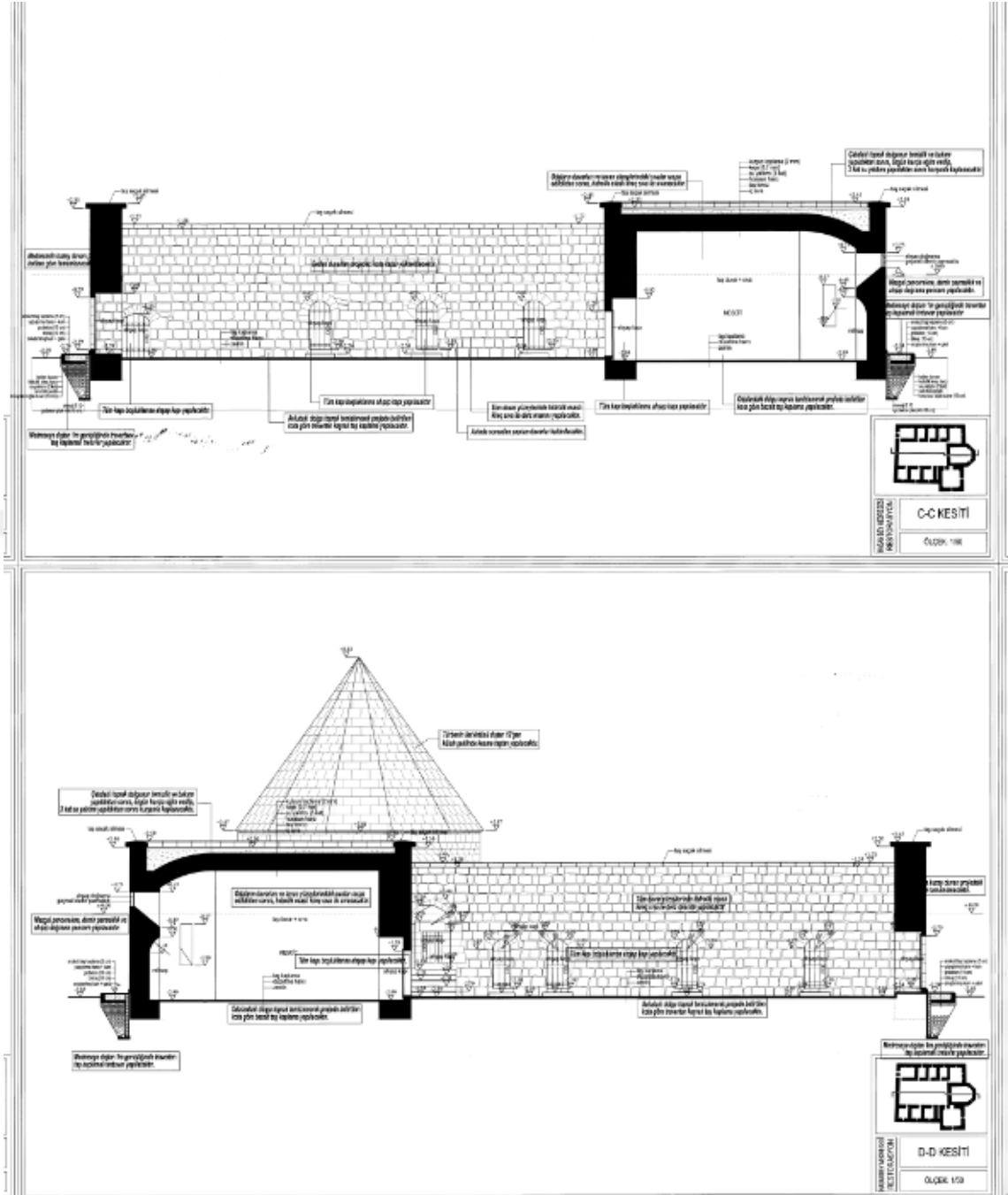
Çizim 90: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Restorasyon Planı, Türbe Eklentisinden Sonra (KVKBKM Arşivi)

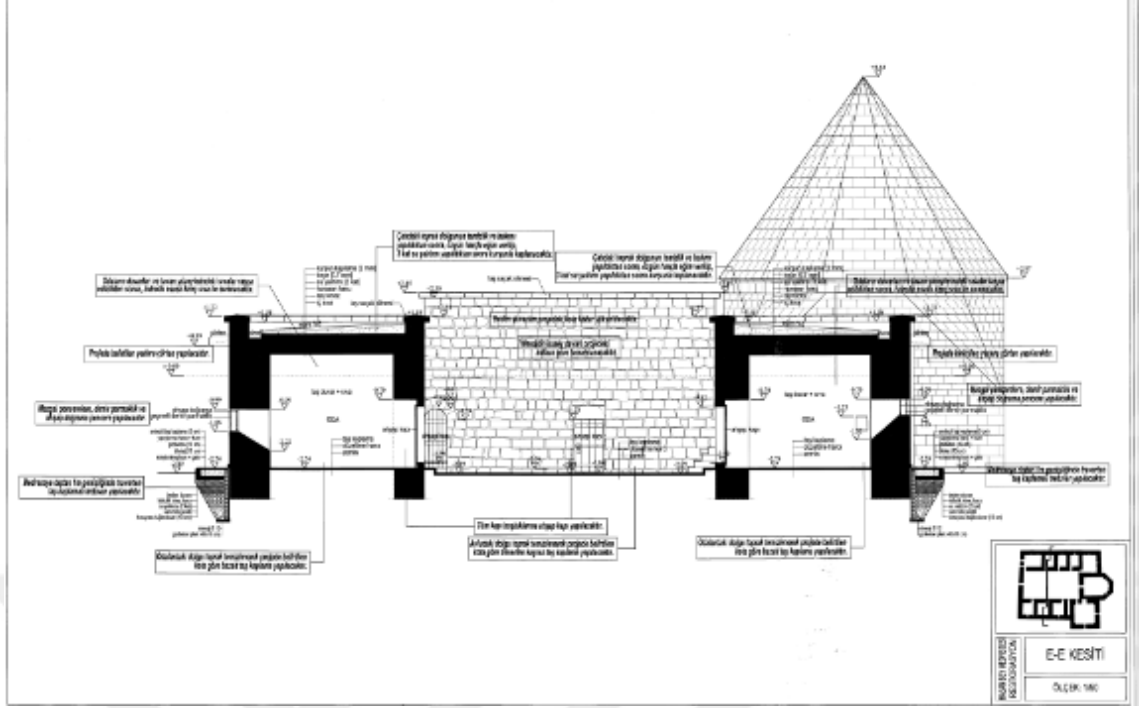
Çizim 92: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Batı Cephe (KVKBKM Arşivi)

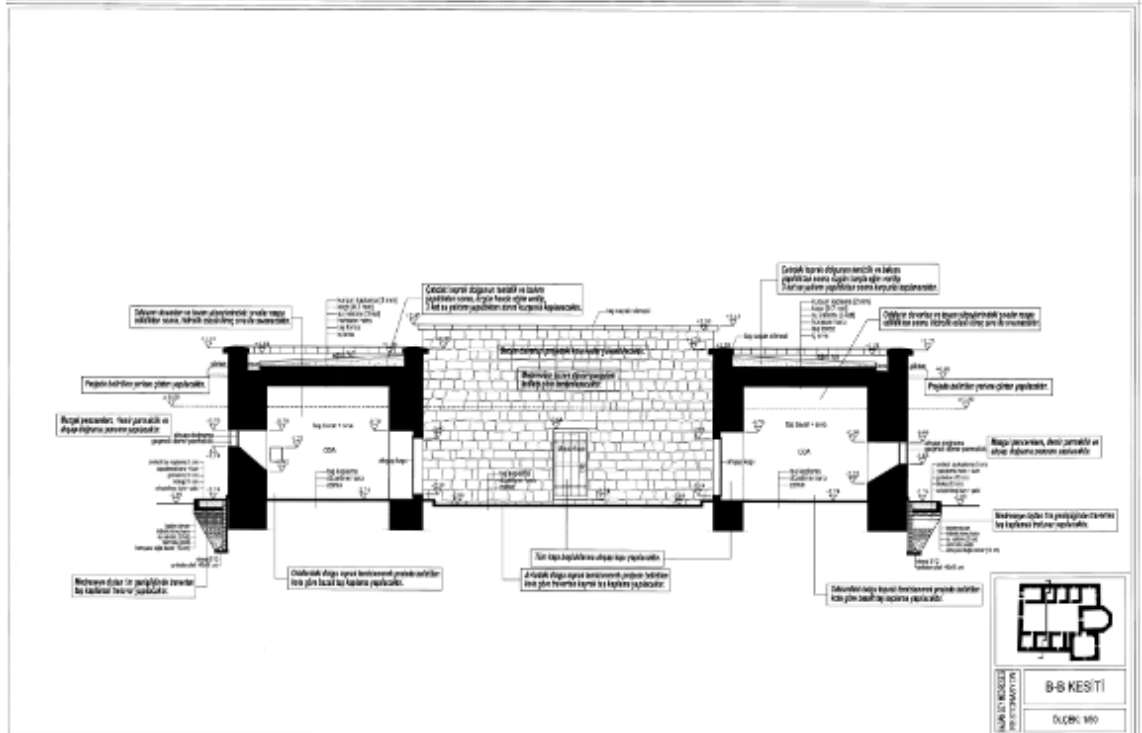
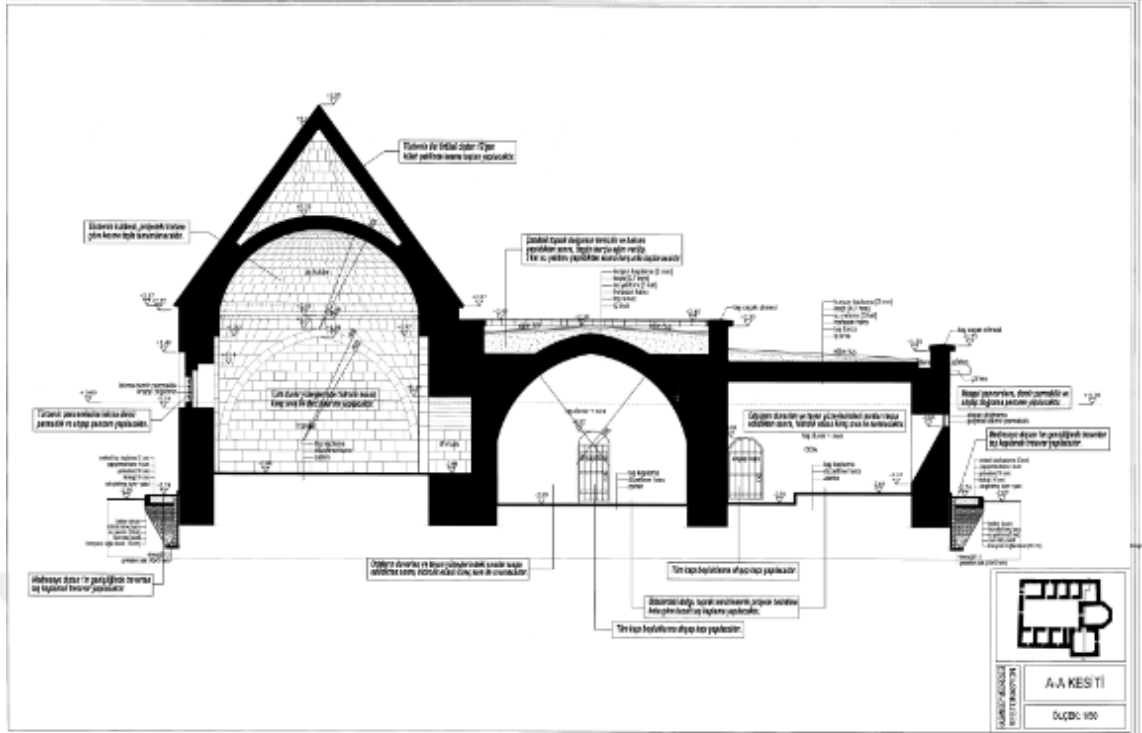
Çizim 93: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Doğu-Batı Cephe (KVKBKM Arşivi)

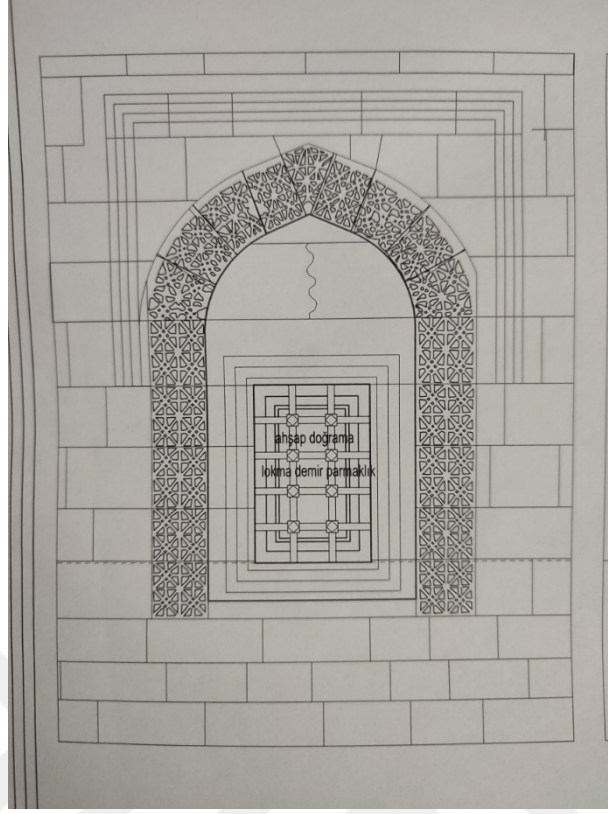
Çizim 94: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Dershane Kesiti (KVKBKM Arşivi)

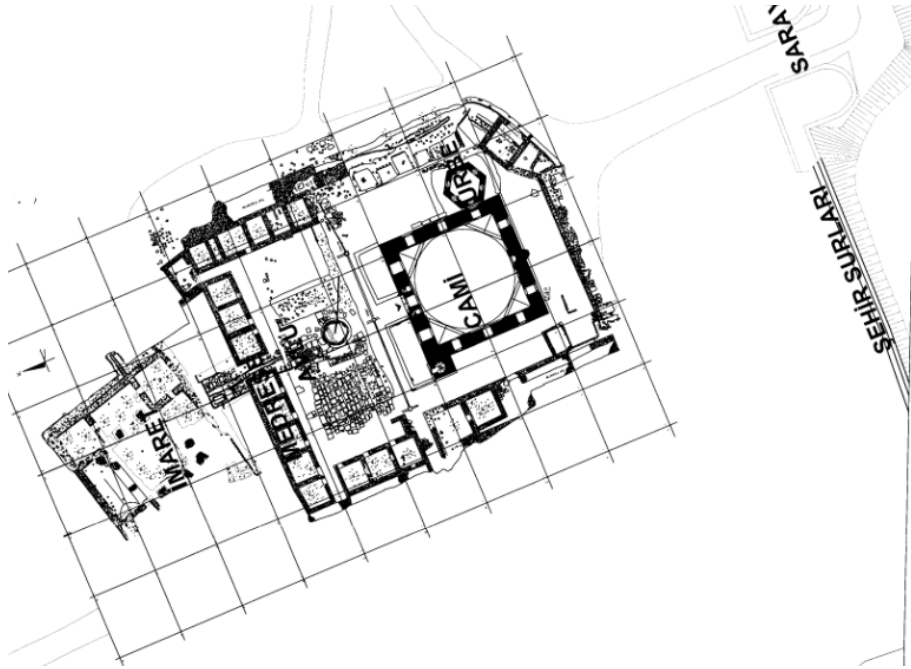
Çizim 95: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Hücreler Kesiti (KVKBKM Arşivi)

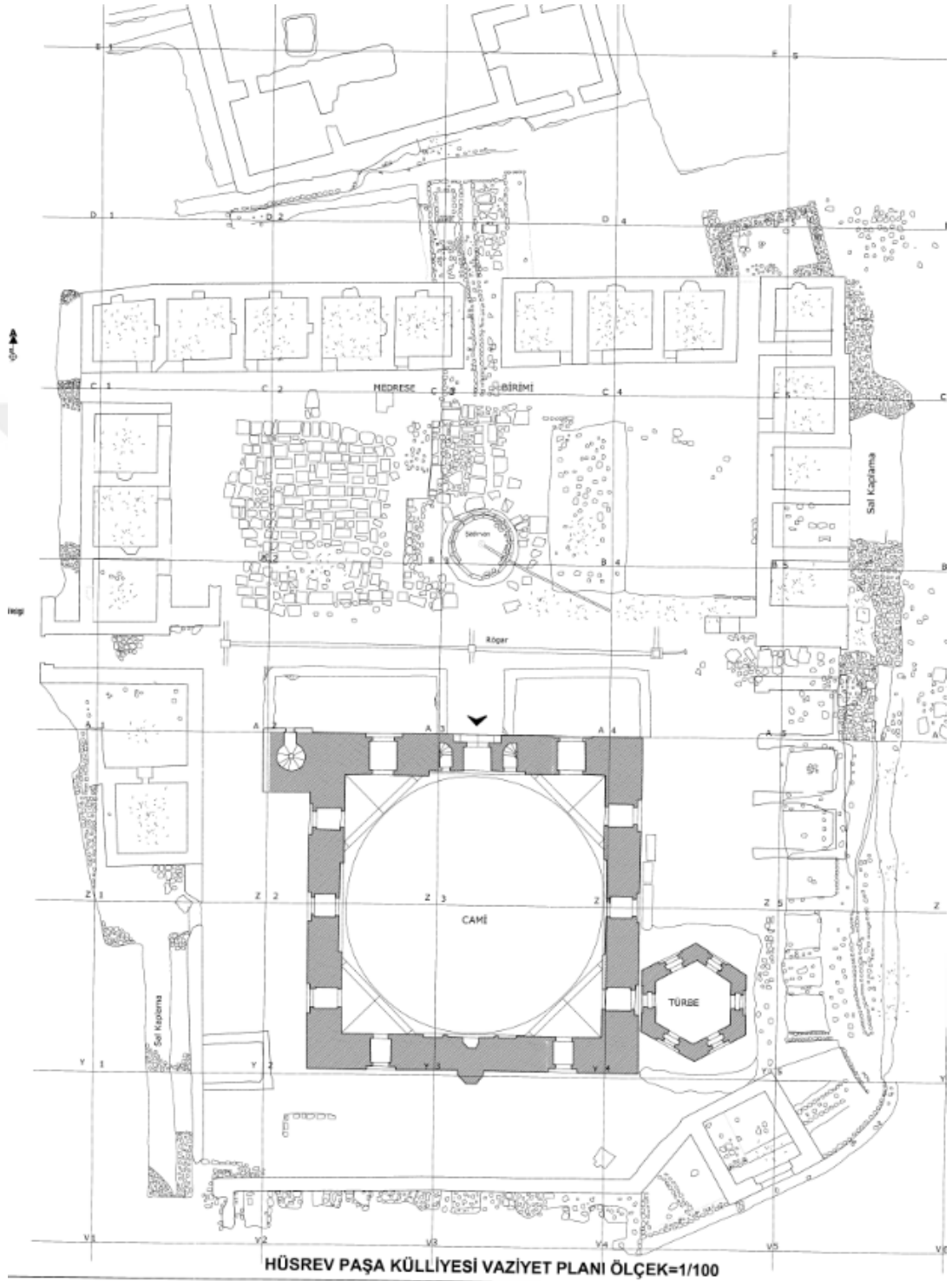
Çizim 96: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu-Hücreler-Türbe Kesiti (KVKBKM Arşivi)

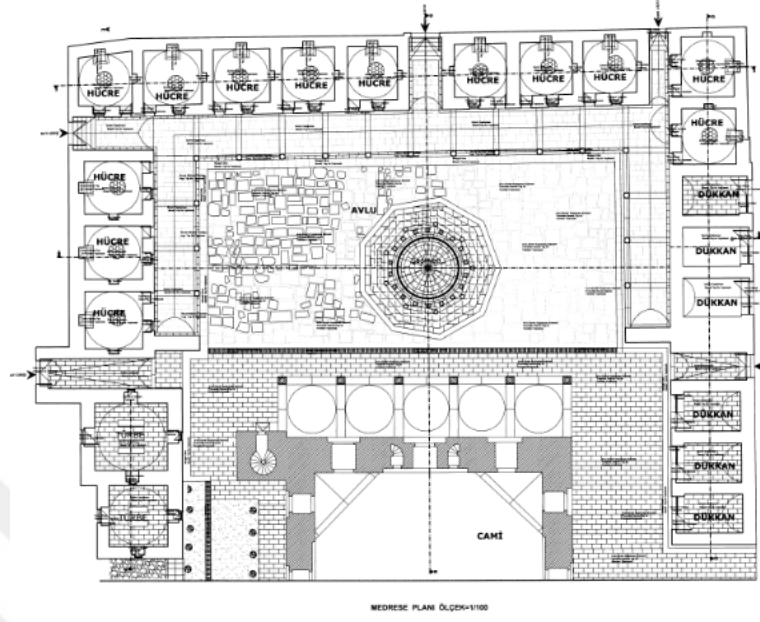
Çizim 97: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi Süslemeleri (KVKBKM Arşivi)

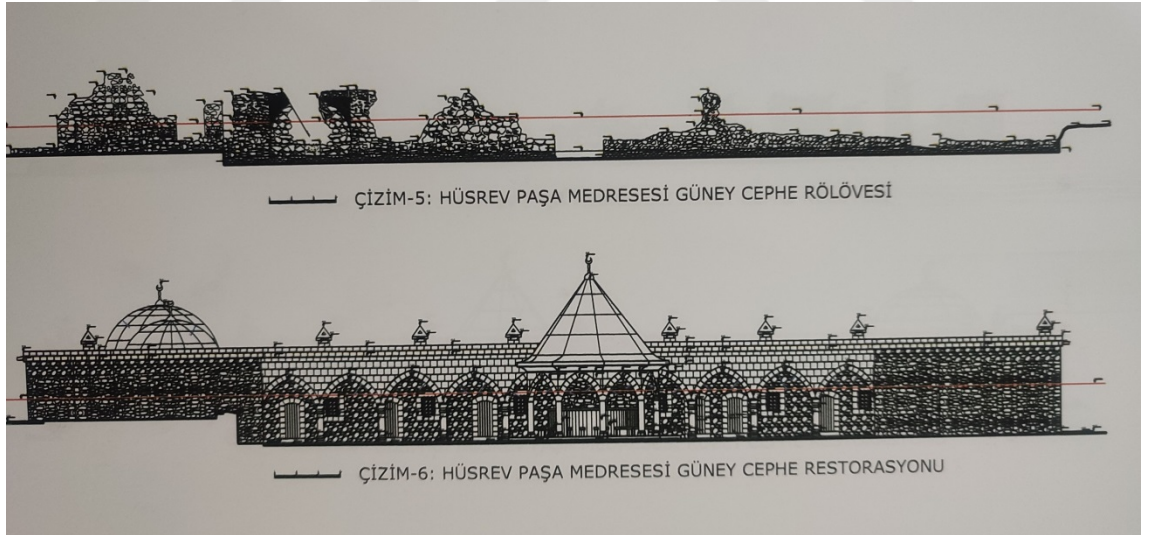
Çizim 98: Örnek No:15-Hüseyinpaşa Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)

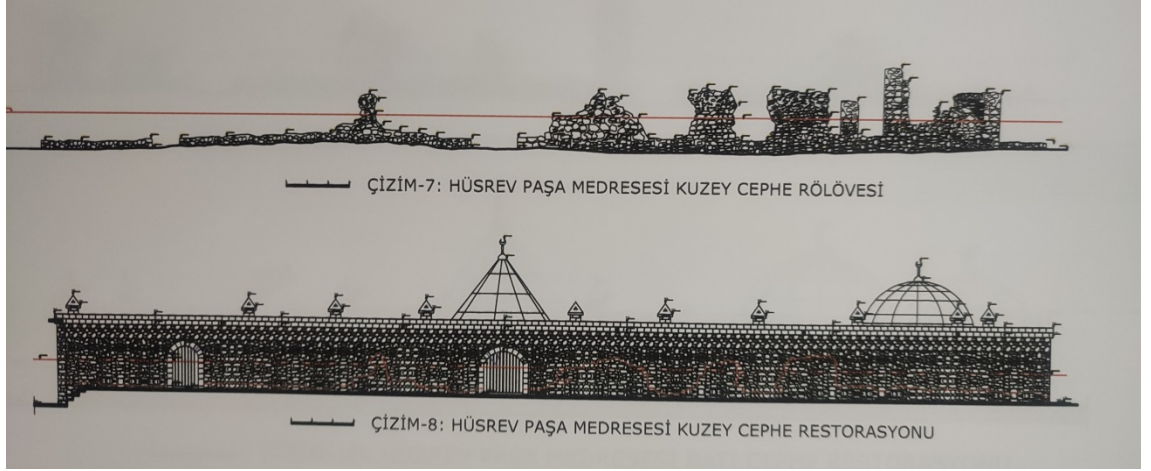
Çizim 99: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve Planı (KVKBKM Arşivi)

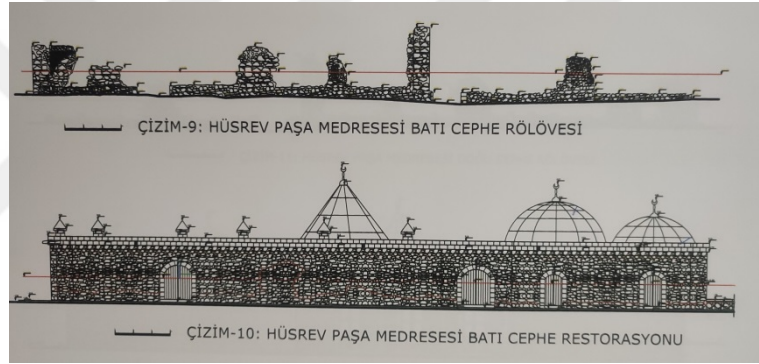
Çizim 100: Örnek No:15-Hüseyinpaşa Medresesi Restorasyon Planı (KVKBKM Arşivi)

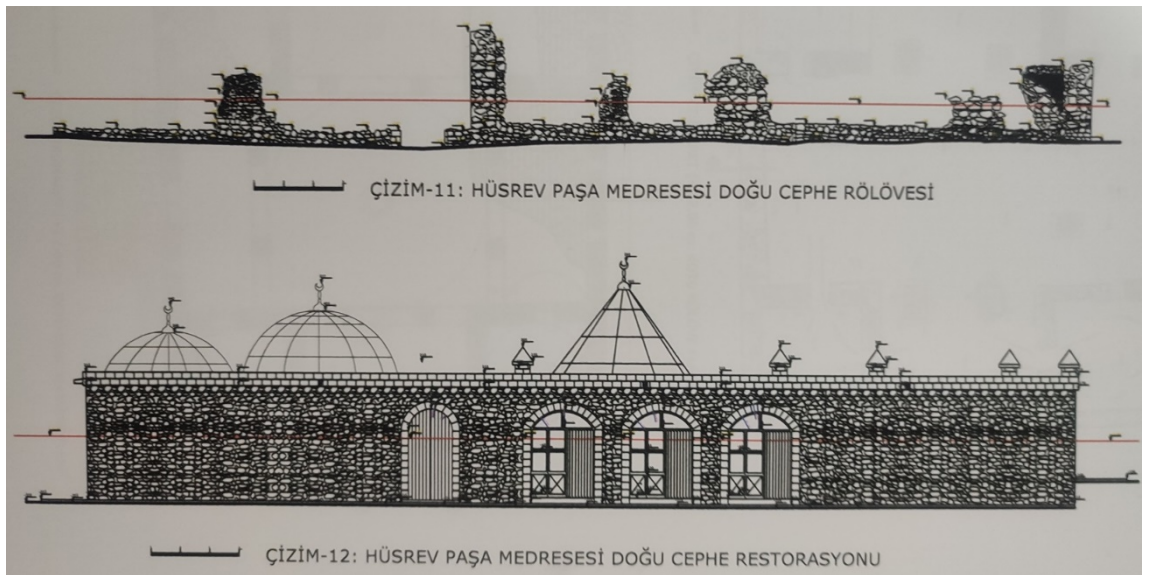
Çizim 101: Örnek No:15-Hüseyinpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)

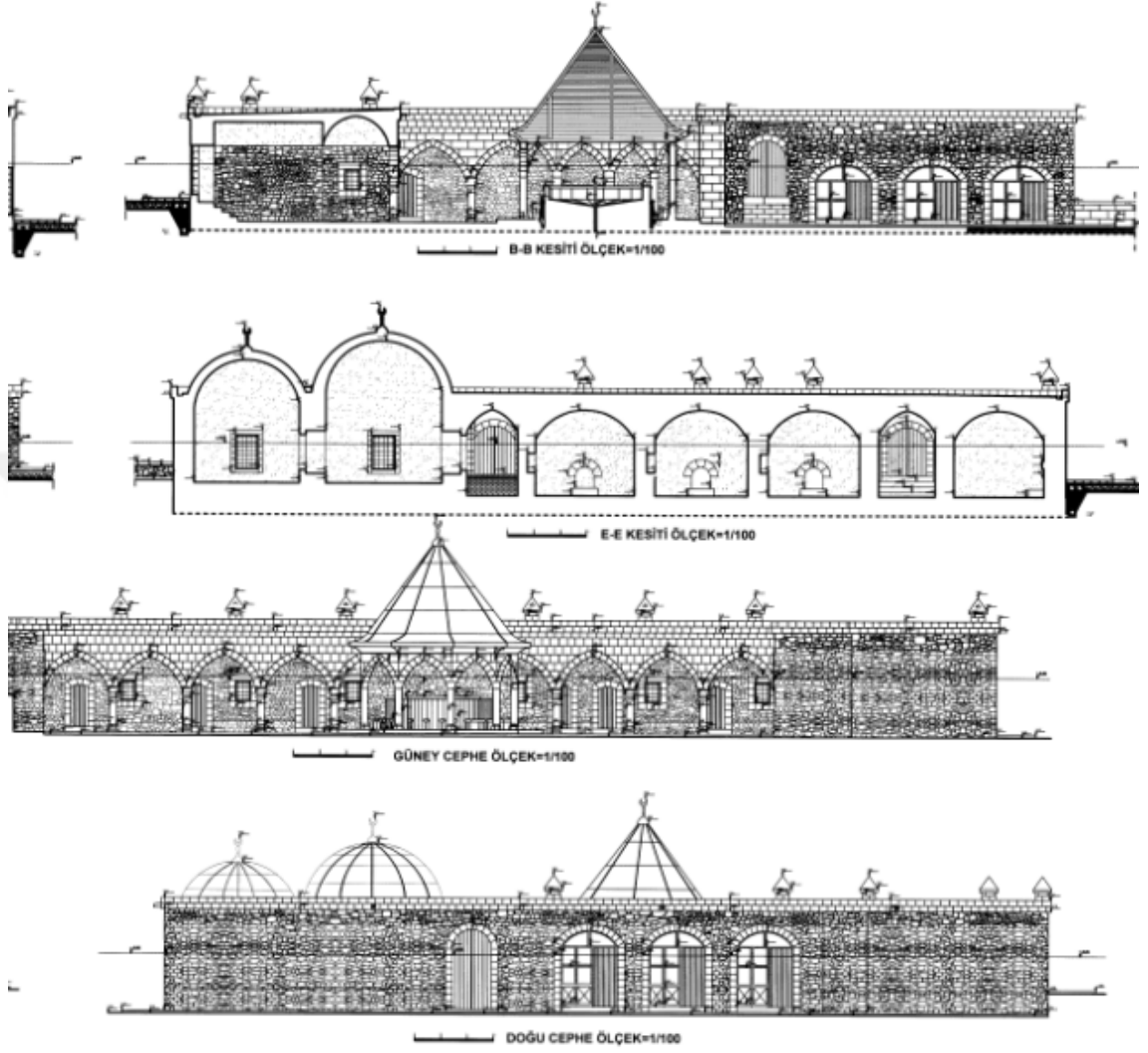
Çizim 102: Örnek No:15-Hüseyinpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)

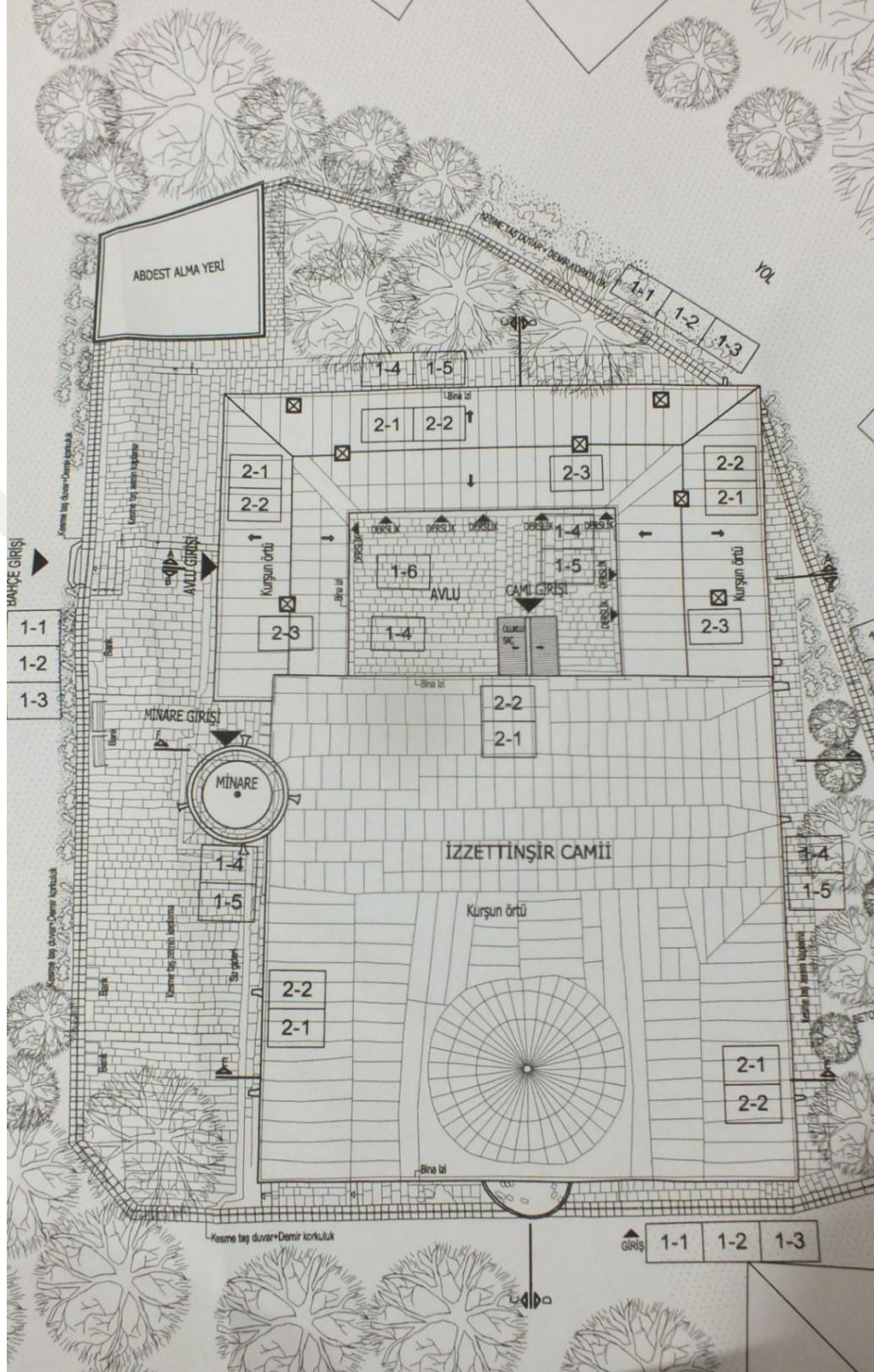
Çizim 103: Örnek No:15-Hüseyinpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)

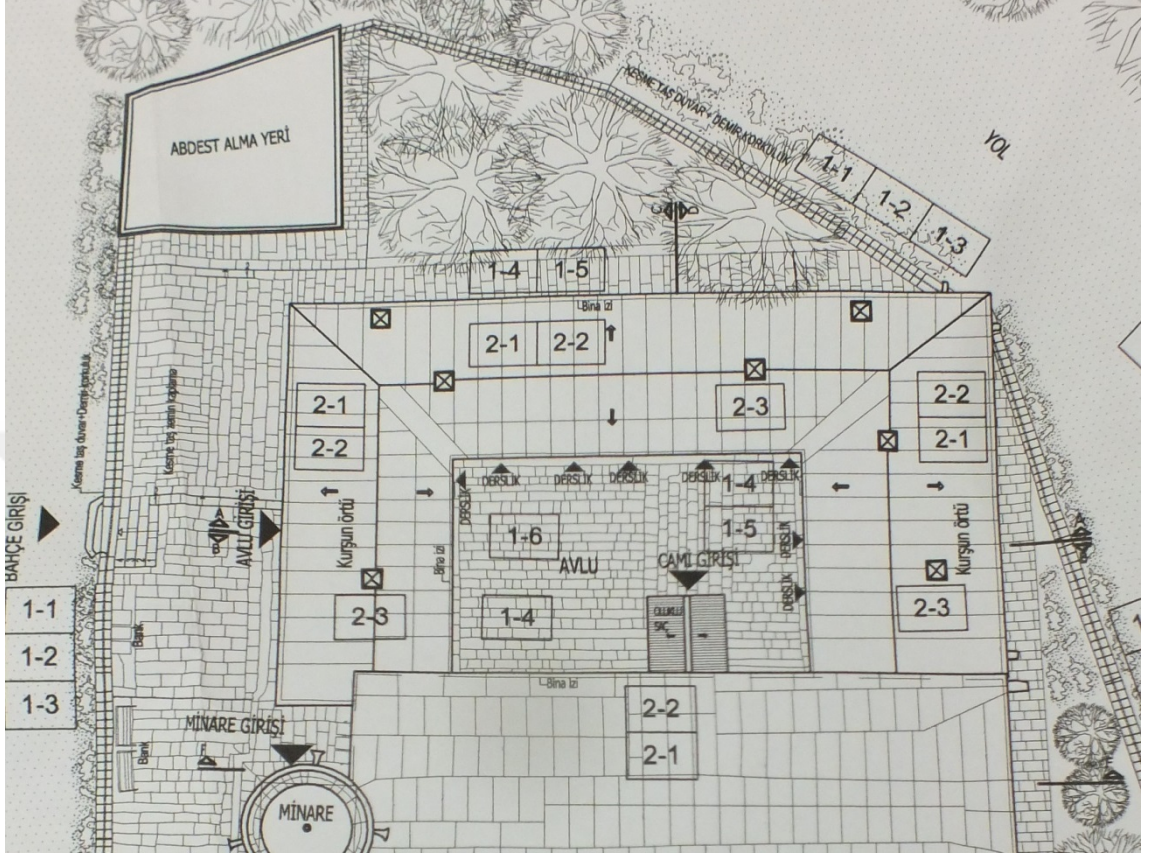
Çizim 104: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Rölöve ve Restorasyon Cepheler (KVKBKM Arşivi)

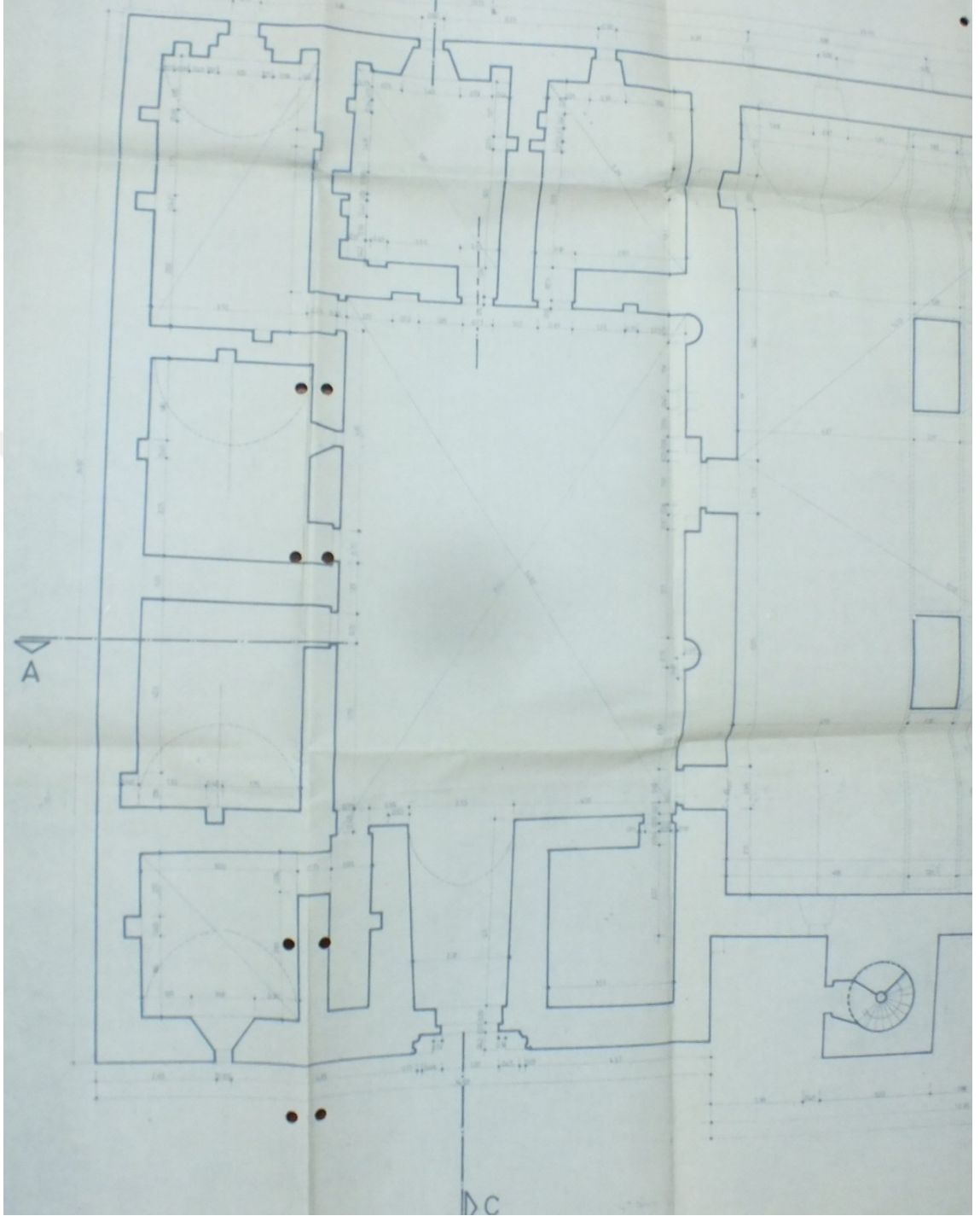
Çizim 105: Örnek No:15-Hüsrevpaşa Medresesi Kesitler ve Cepheler (KVKBKM Arşivi)

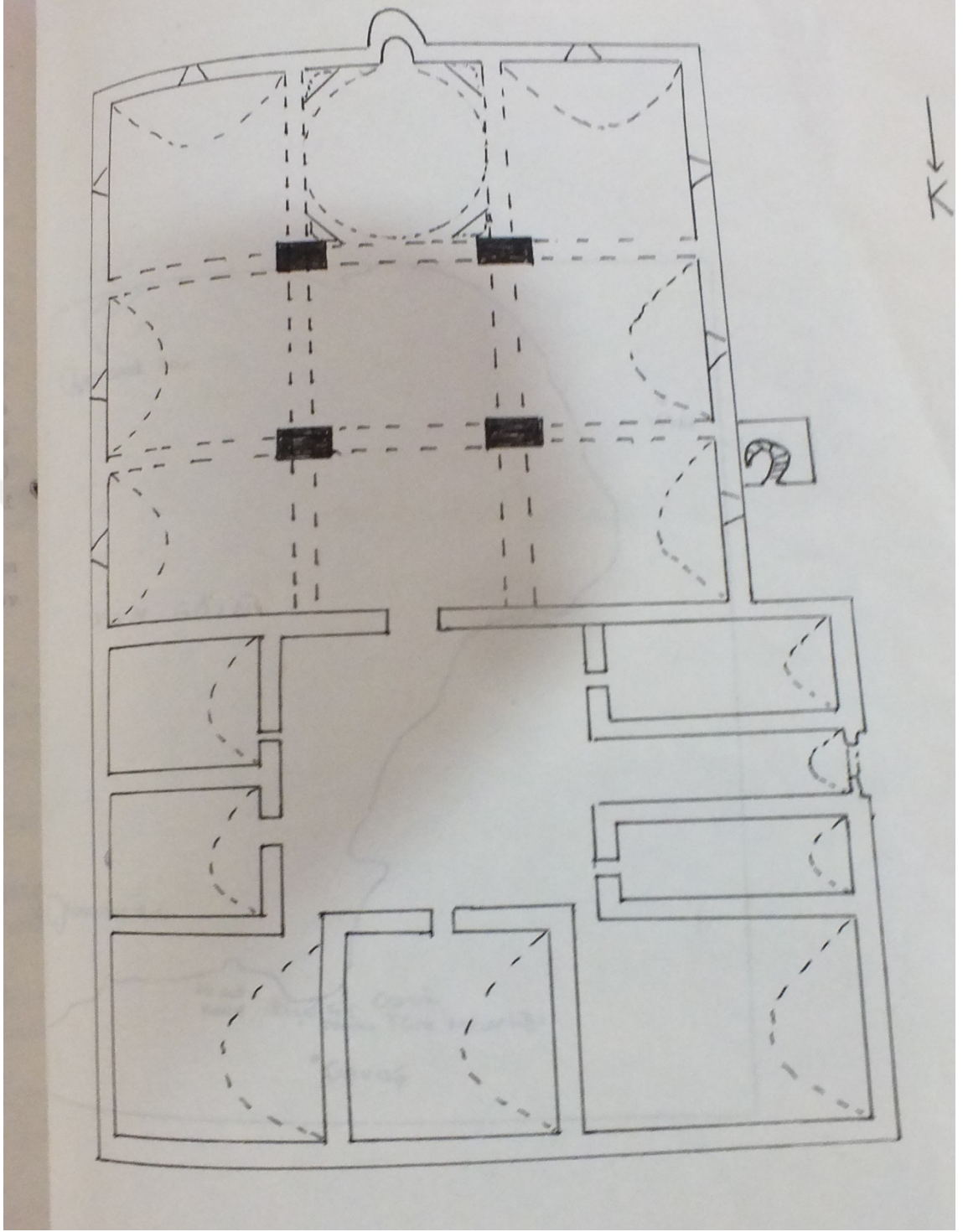
Çizim 106: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Vaziyet Planı (KVKBKM Arşivi)

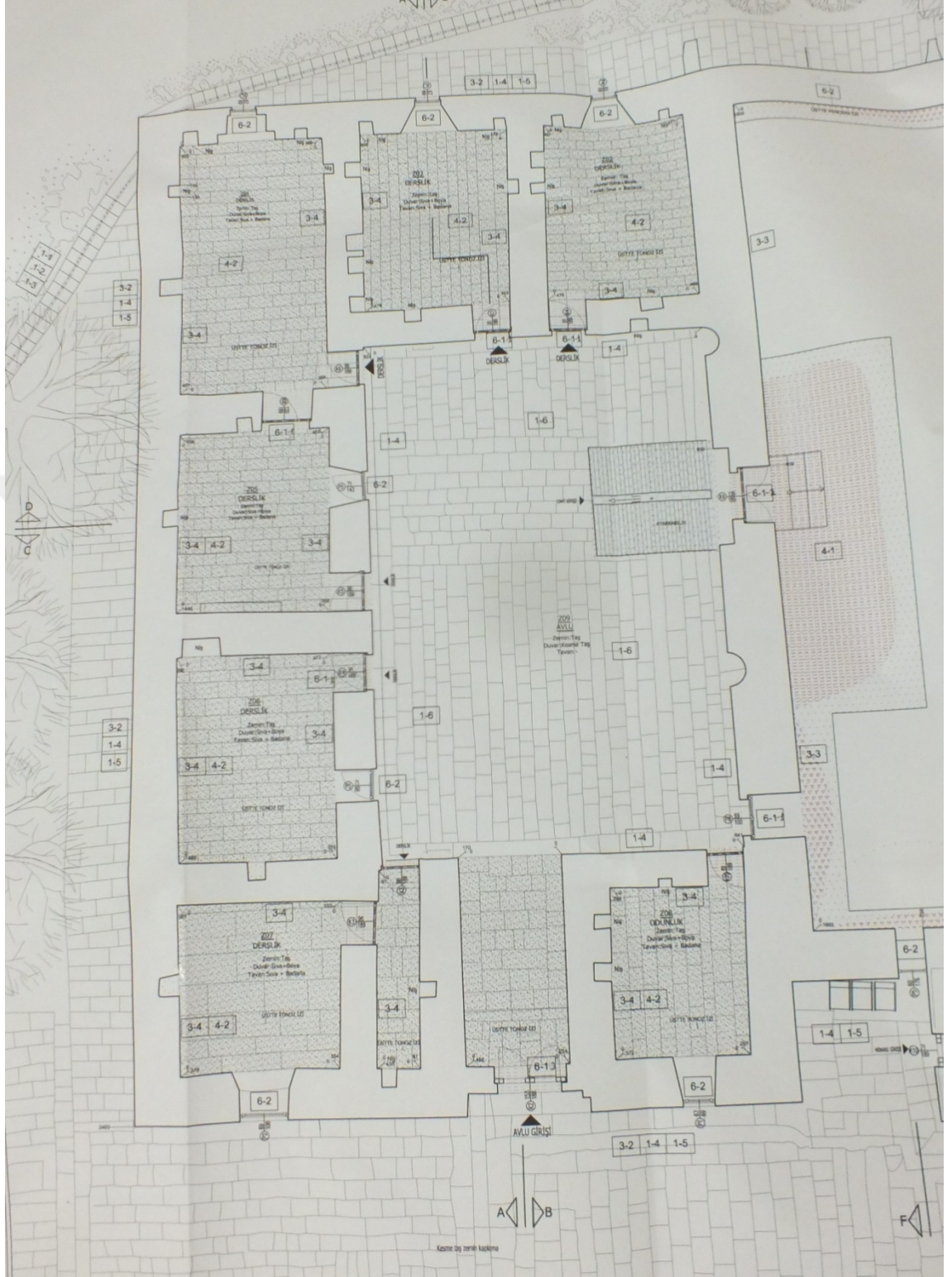
Çizim 107: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Çatı Planı (KVKBKM Arşivi)

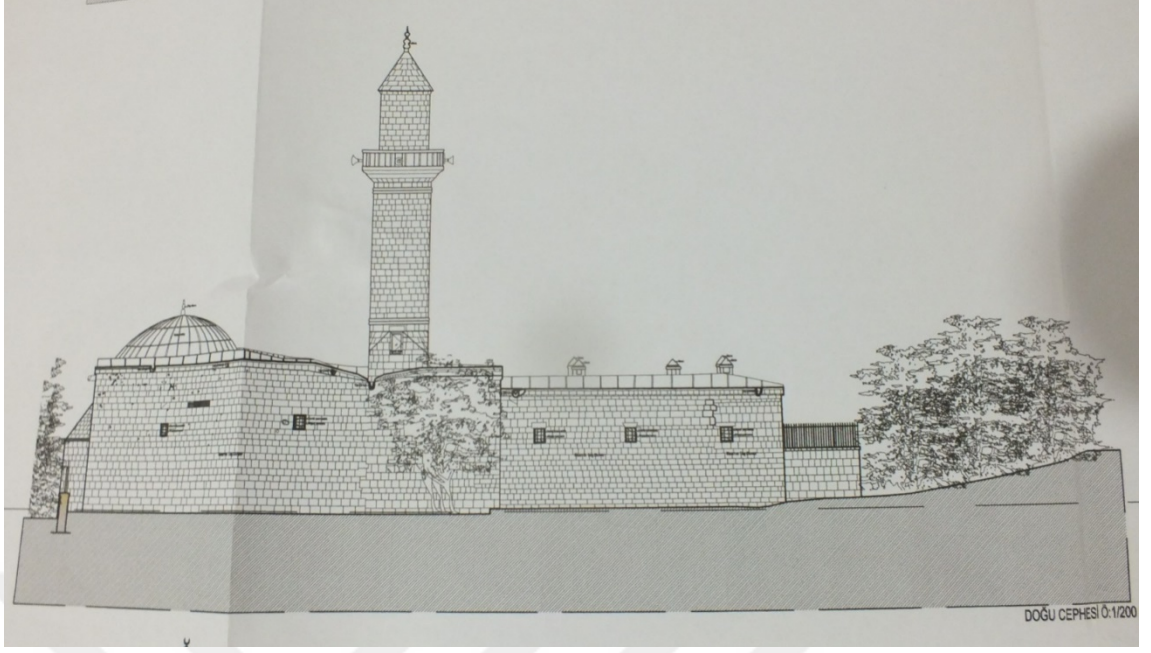
Çizim 108: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Planı (1980 KVKBKM Arşivi)

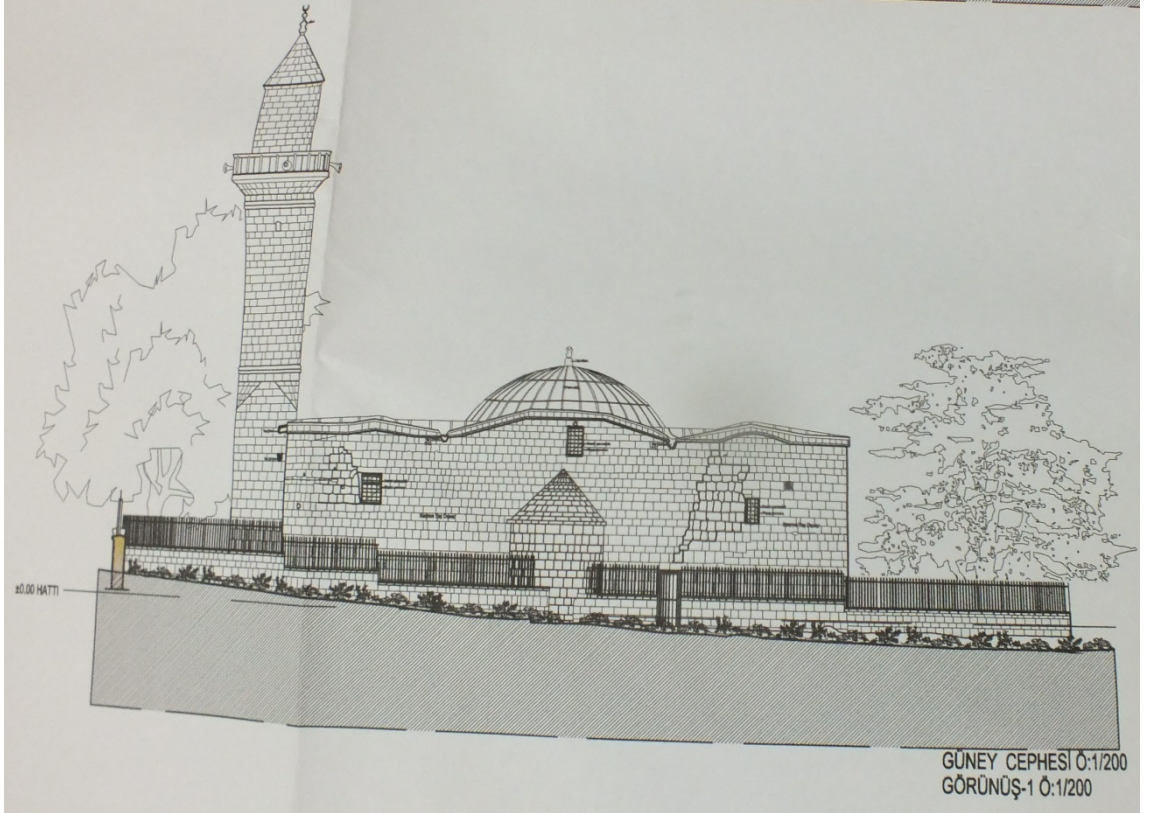
Çizim 109: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Rölöve Planı (1993 KVKBKM Arşivi)

Çizim 110: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Restorasyon Planı (2016 KVKBKM Arşivi)

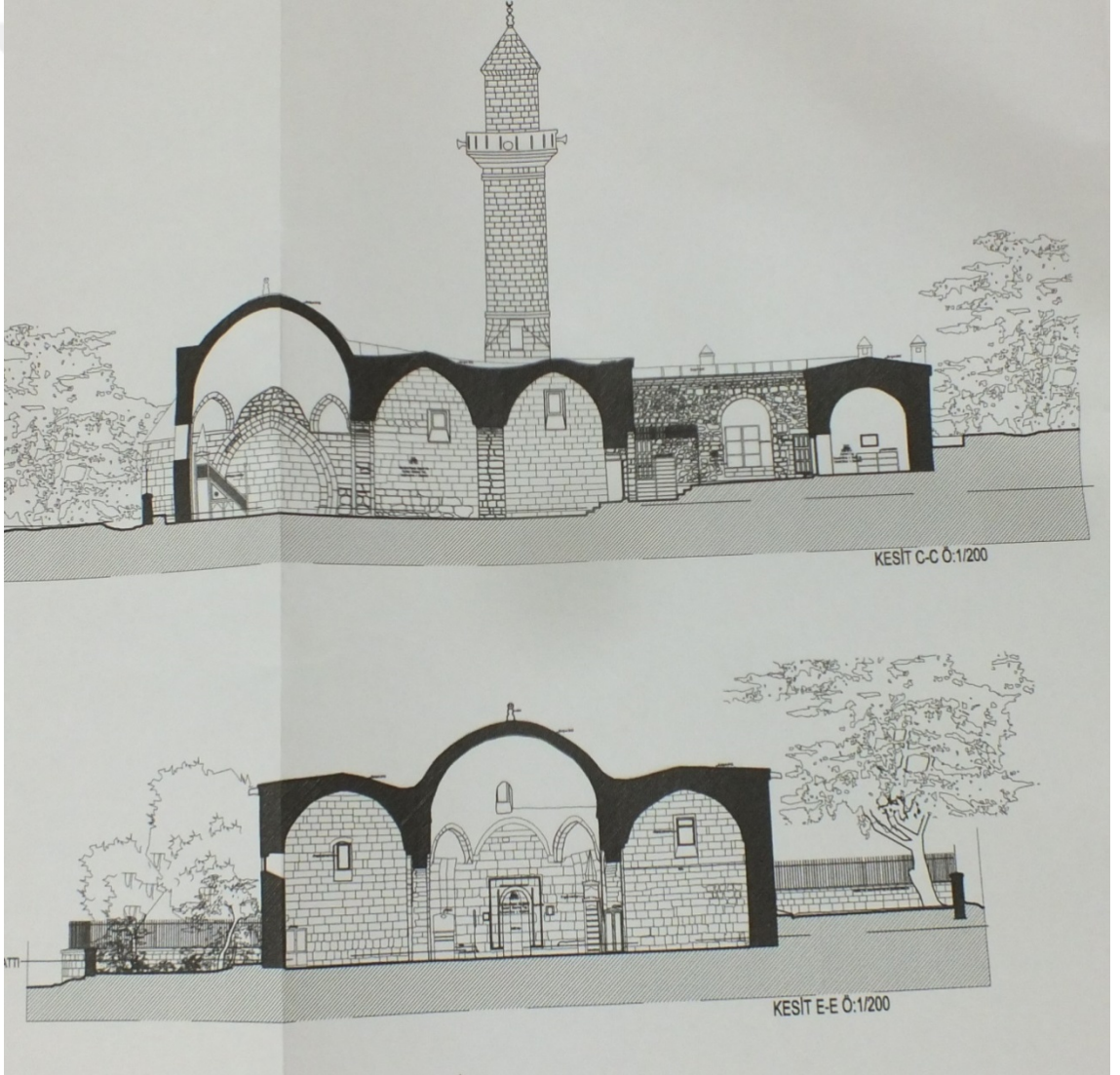
Çizim 111: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe (2016 KVKBKM Arşivi)

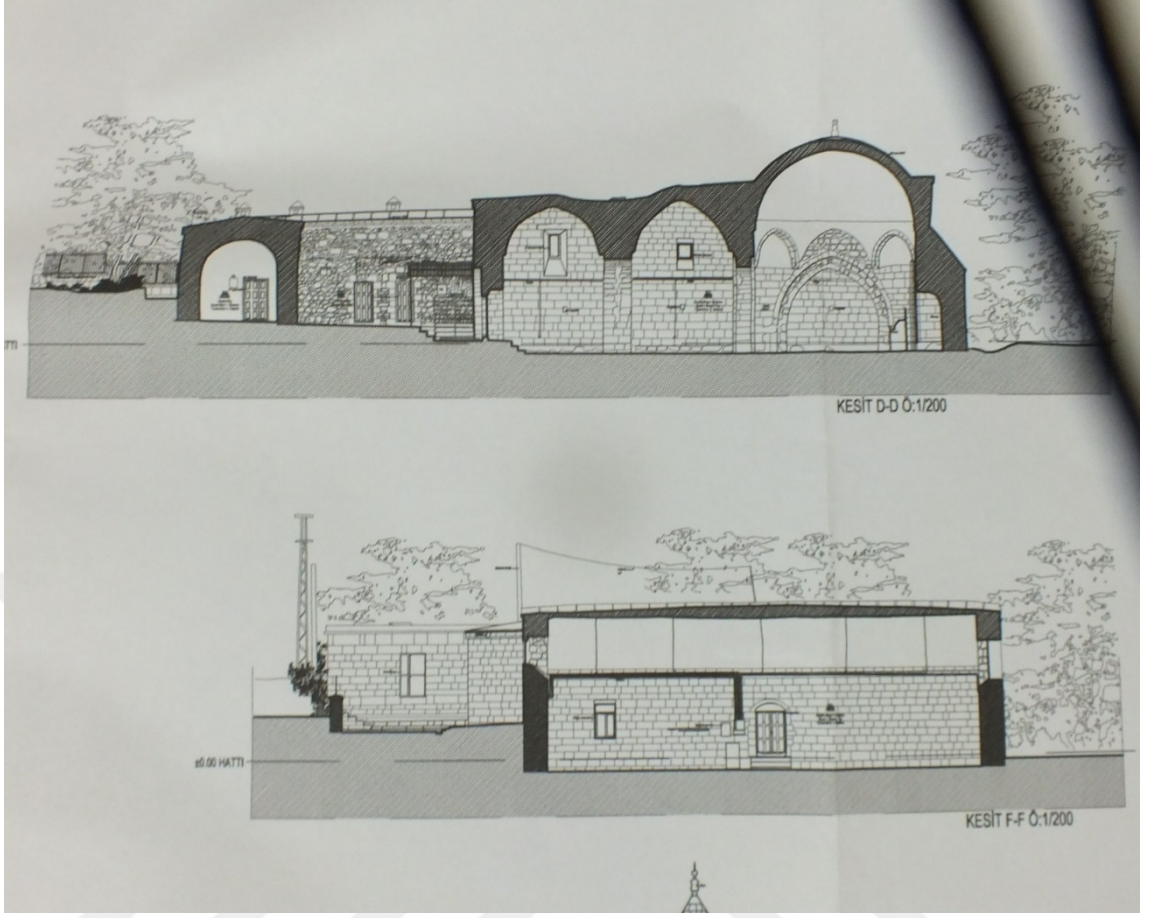
Çizim 112: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Güney Cephe (2016 KVKBKM Arşivi)

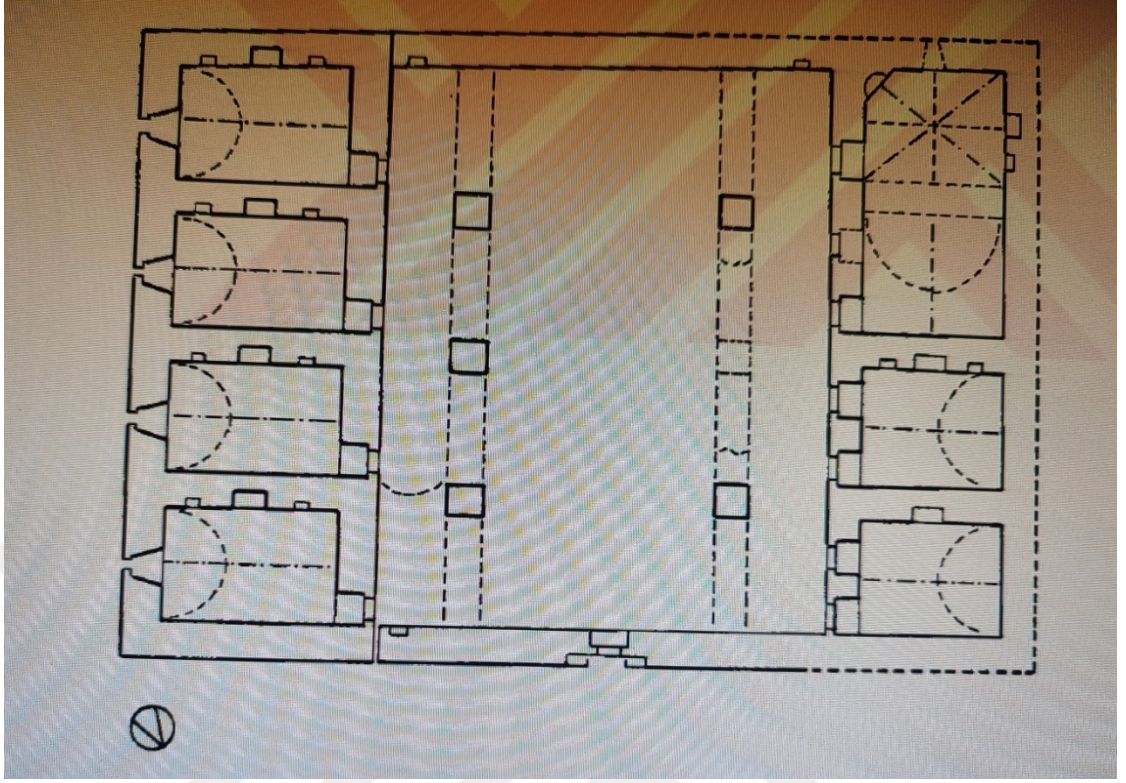
Çizim 113: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Hücre-Avlu-Cami Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi)

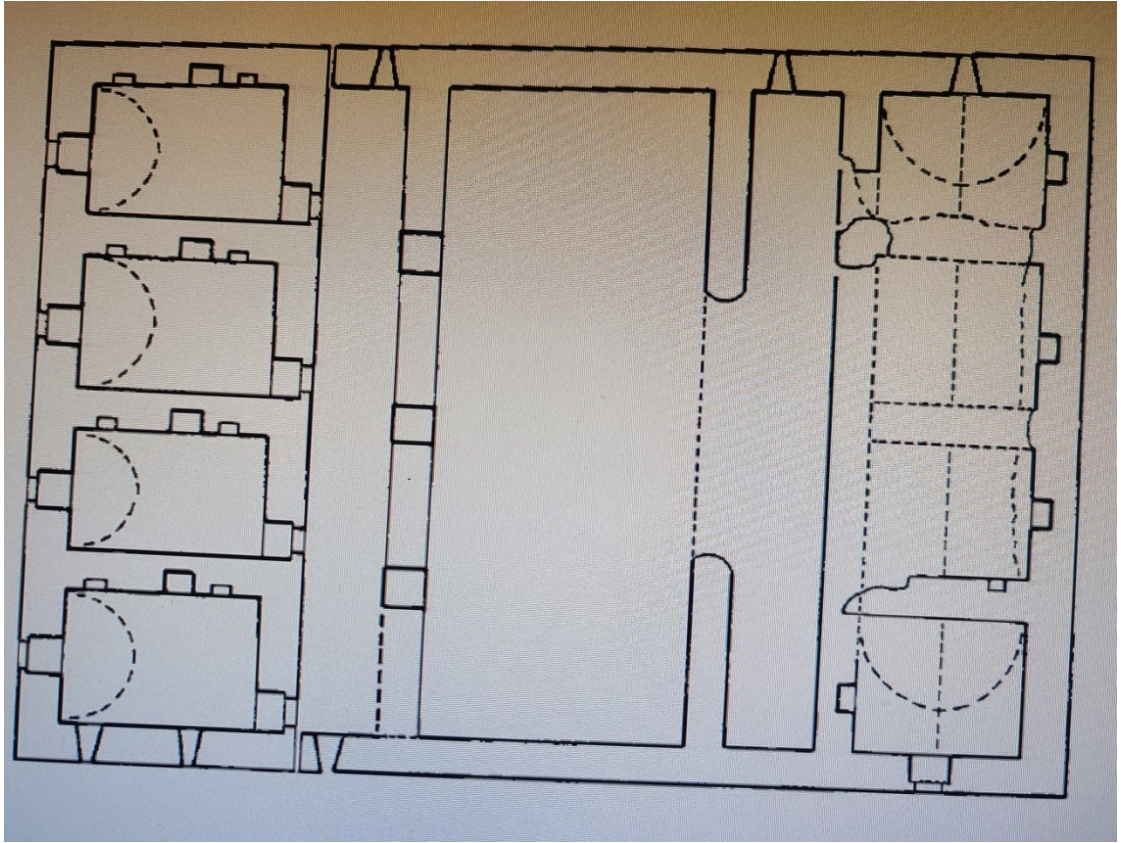
Çizim 114: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Hücre-Avlu-Cami Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi)

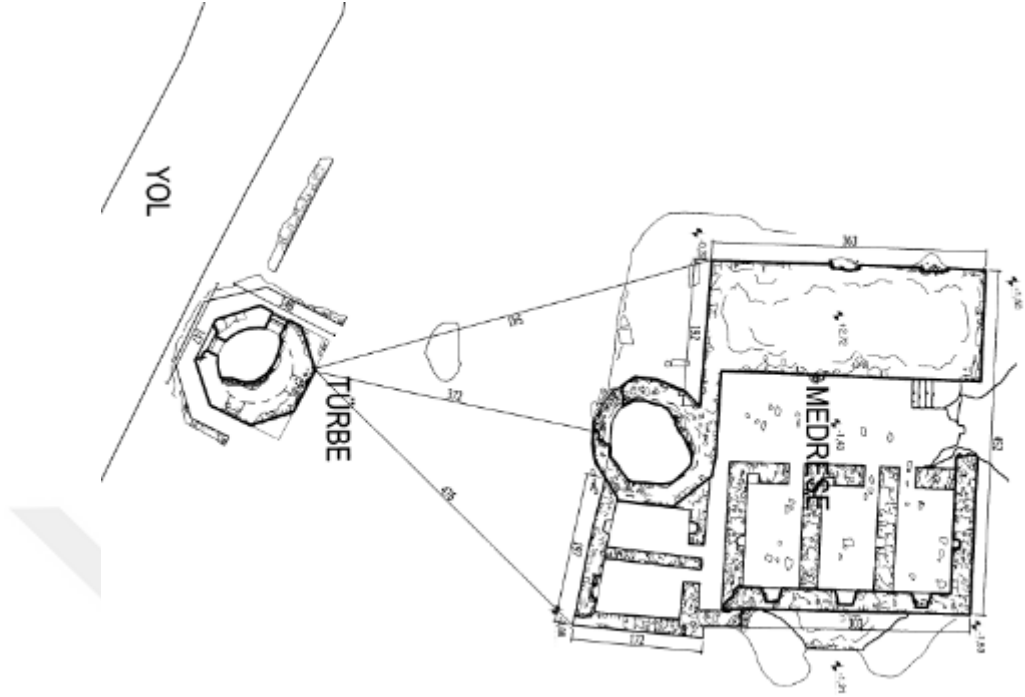
Çizim 115: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Kesiti (2016 KVKBKM Arşivi)

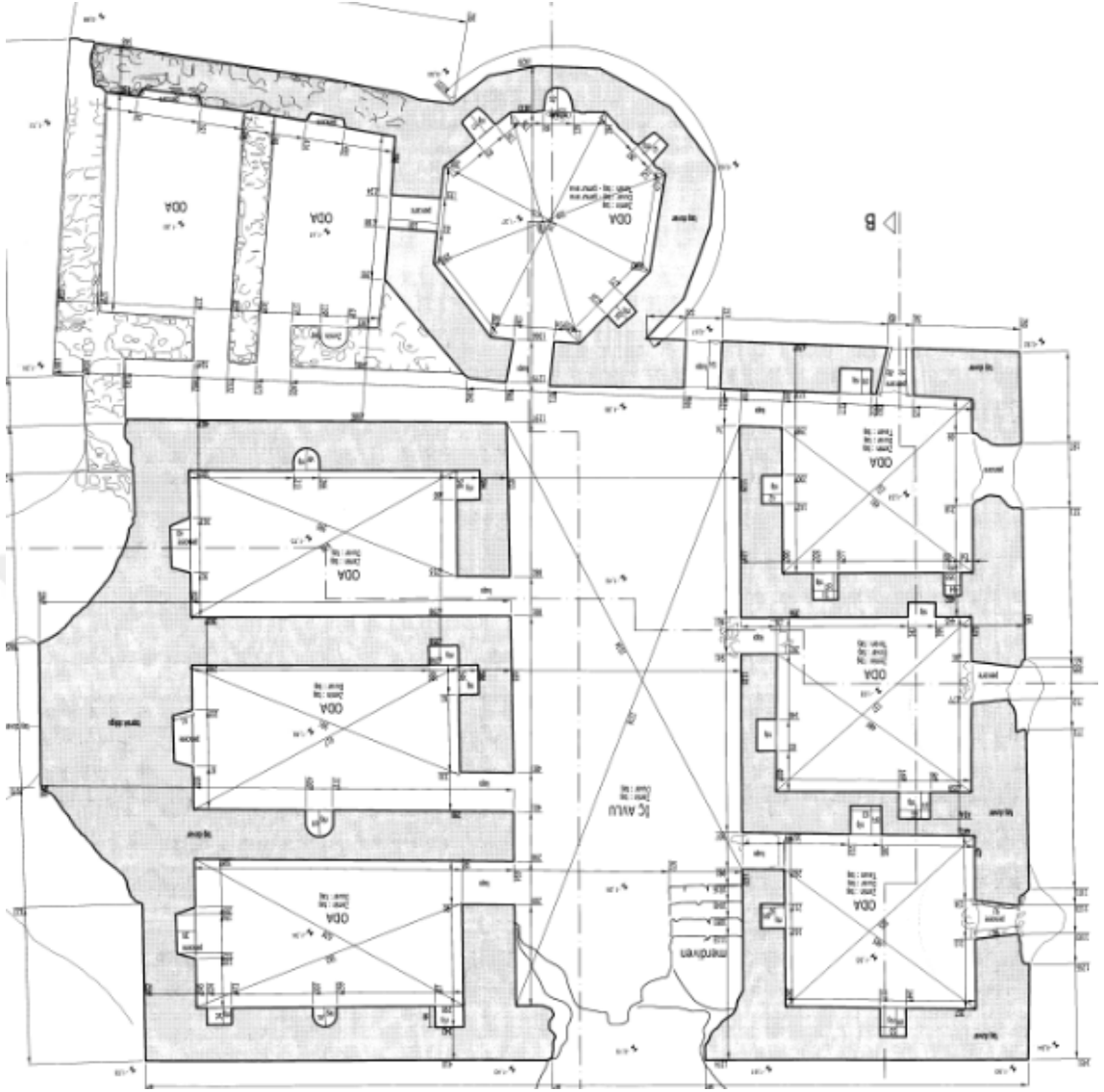
Çizim 116: Örnek No:17-PizanMedresesiZemin Kat Planı (O. Cezmi TUNCER)

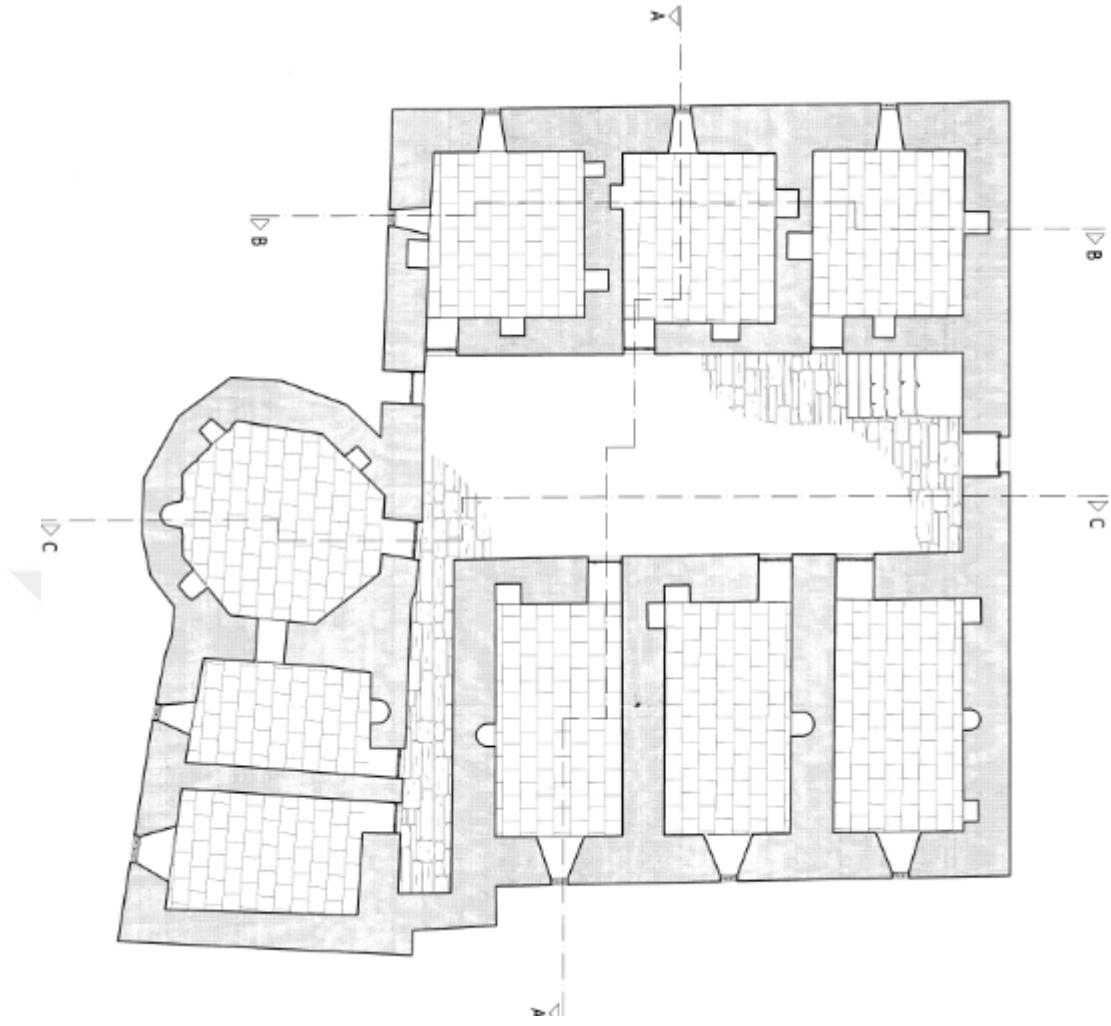
Çizim 117: Örnek No:17-Pizan Medresesi Birinci Kat Planı (O. Cezmi TUNCER)

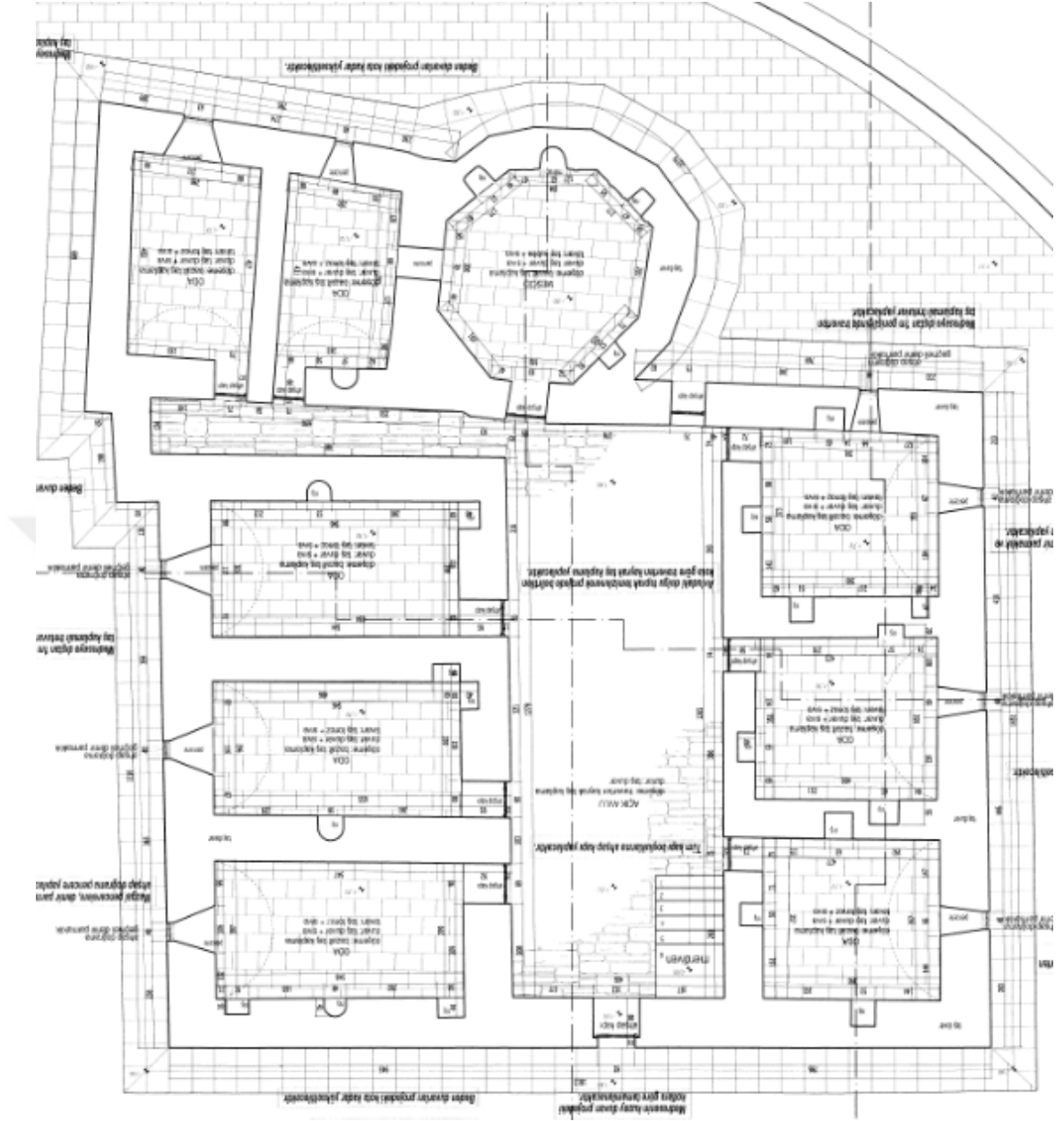
Çizim 118: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Vaziyet Planı (VKVKNKM Arşivi)

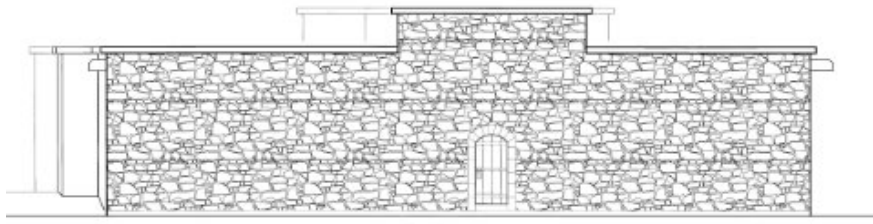
Çizim 119: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Rölöve Planı (VKVKNKM Arşivi)

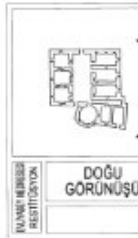
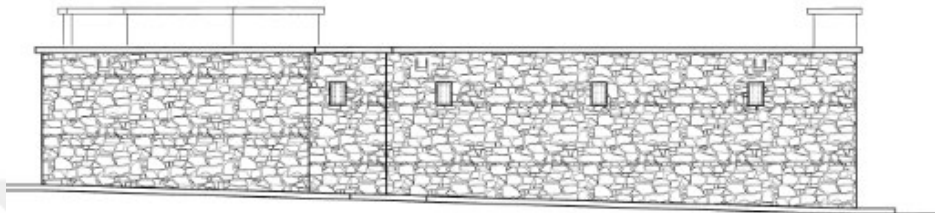
Çizim 120: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restitüsyon Planı (VKVKNKM Arşivi)

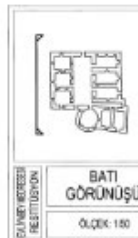
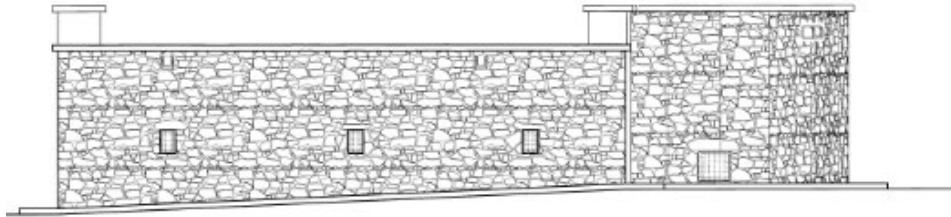
Çizim 121: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restorasyon Planı (VKVKNKM Arşivi)

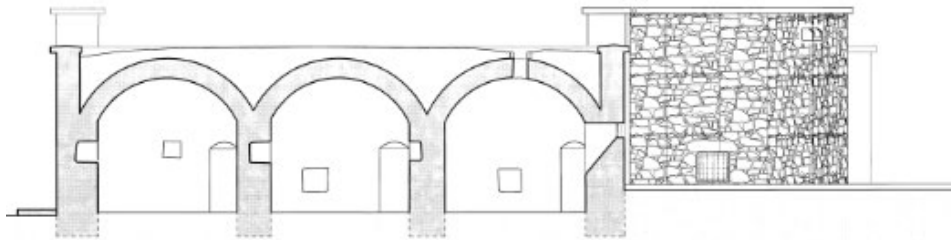
KUZUYERİ MEDRESESİ
RESTİTÜSYON
KUZUYERİ
GÖRÜNÜŞÜ
ÖLÇEK: 1/50

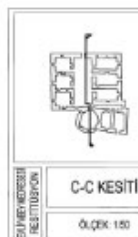
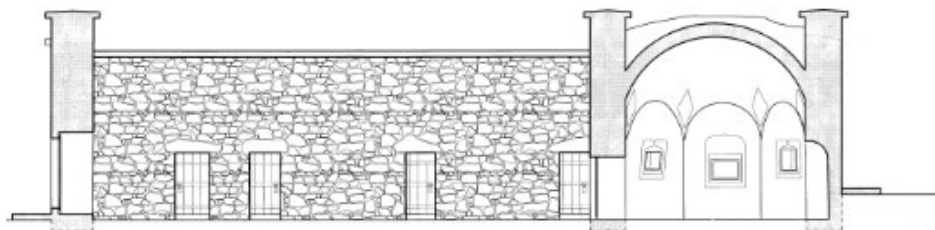
KUZUYERİ MEDRESESİ
RESTİTÜSYON
DOĞUYERİ
GÖRÜNÜŞÜ

KUZUYERİ MEDRESESİ
RESTİTÜSYON
BATIYERİ
GÖRÜNÜŞÜ
ÖLÇEK: 1/50

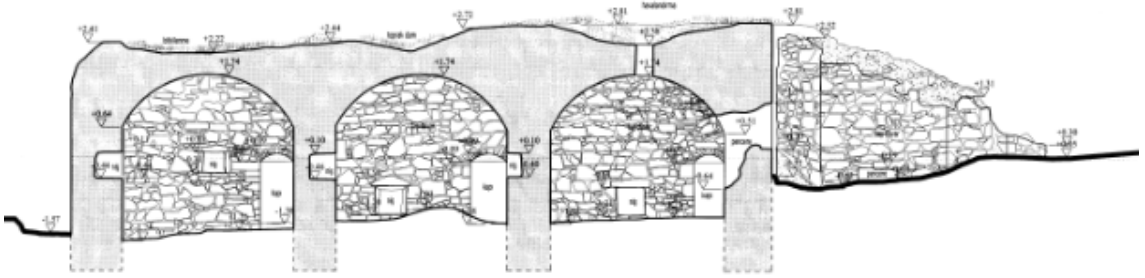
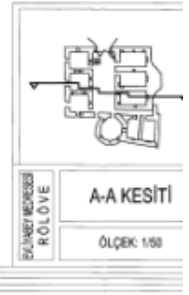
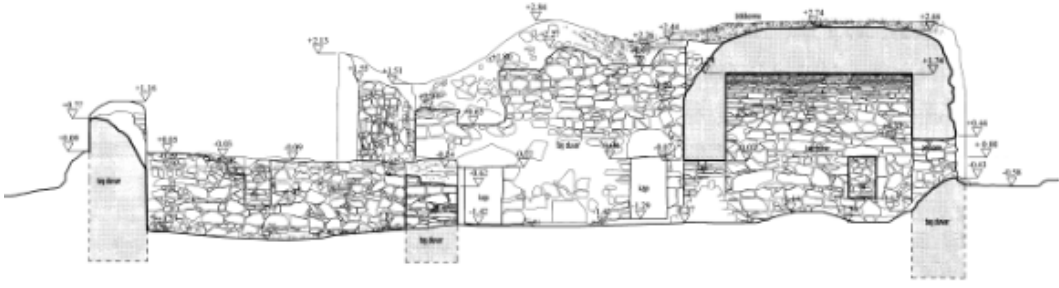

KUZUYERİ MEDRESESİ
RESTİTÜSYON
B-B KESİTİ
ÖLÇEK: 1/50

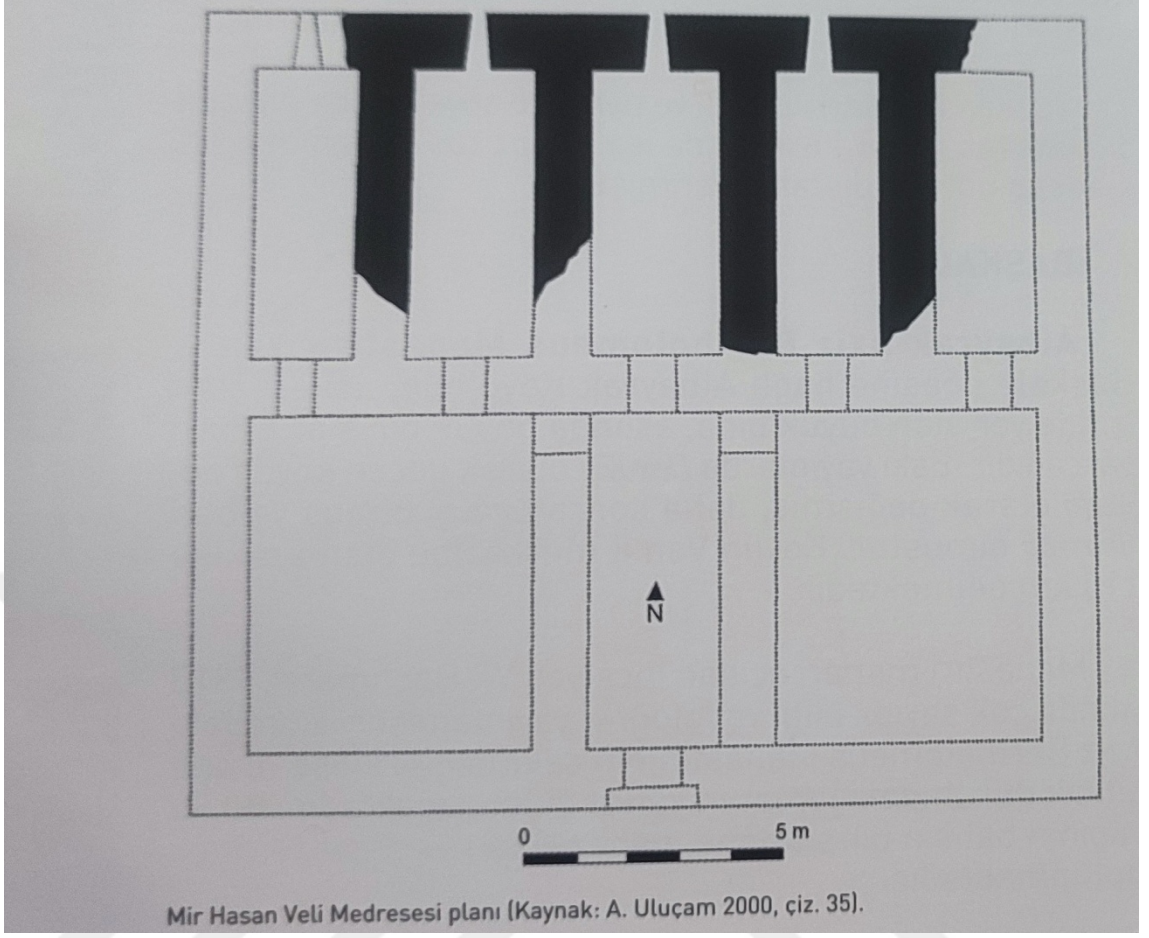

KUZUYERİ MEDRESESİ
RESTİTÜSYON
C-C KESİTİ
ÖLÇEK: 1/50

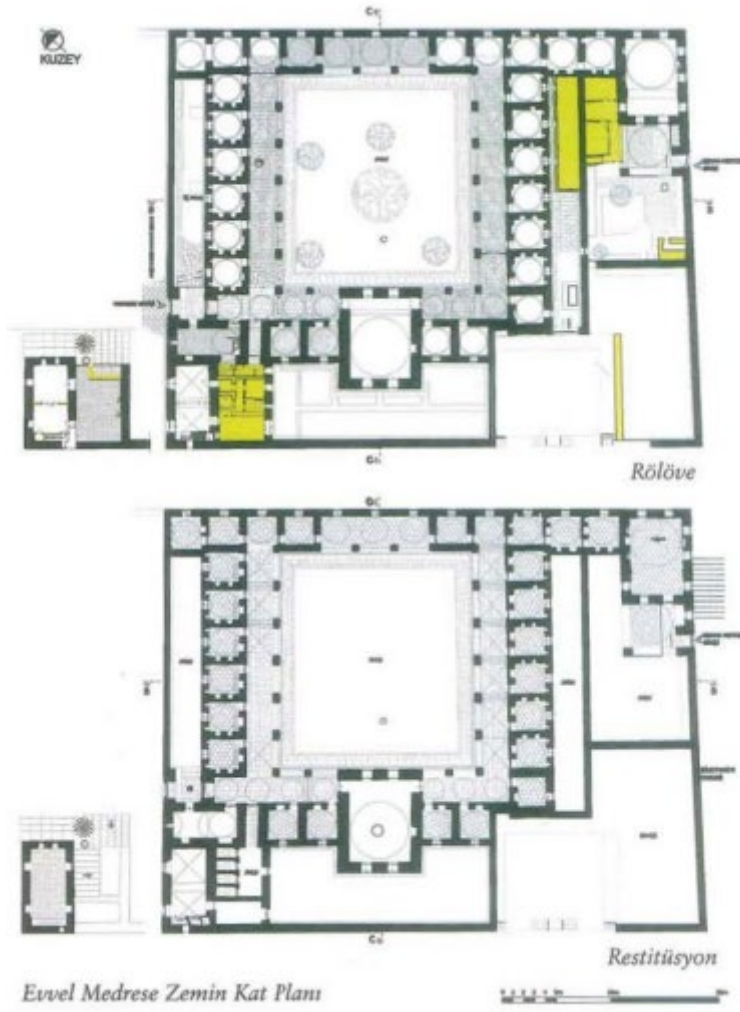
**Çizim 122: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restitüsyon Kesitler
(VKVKNKM Arşivi)**

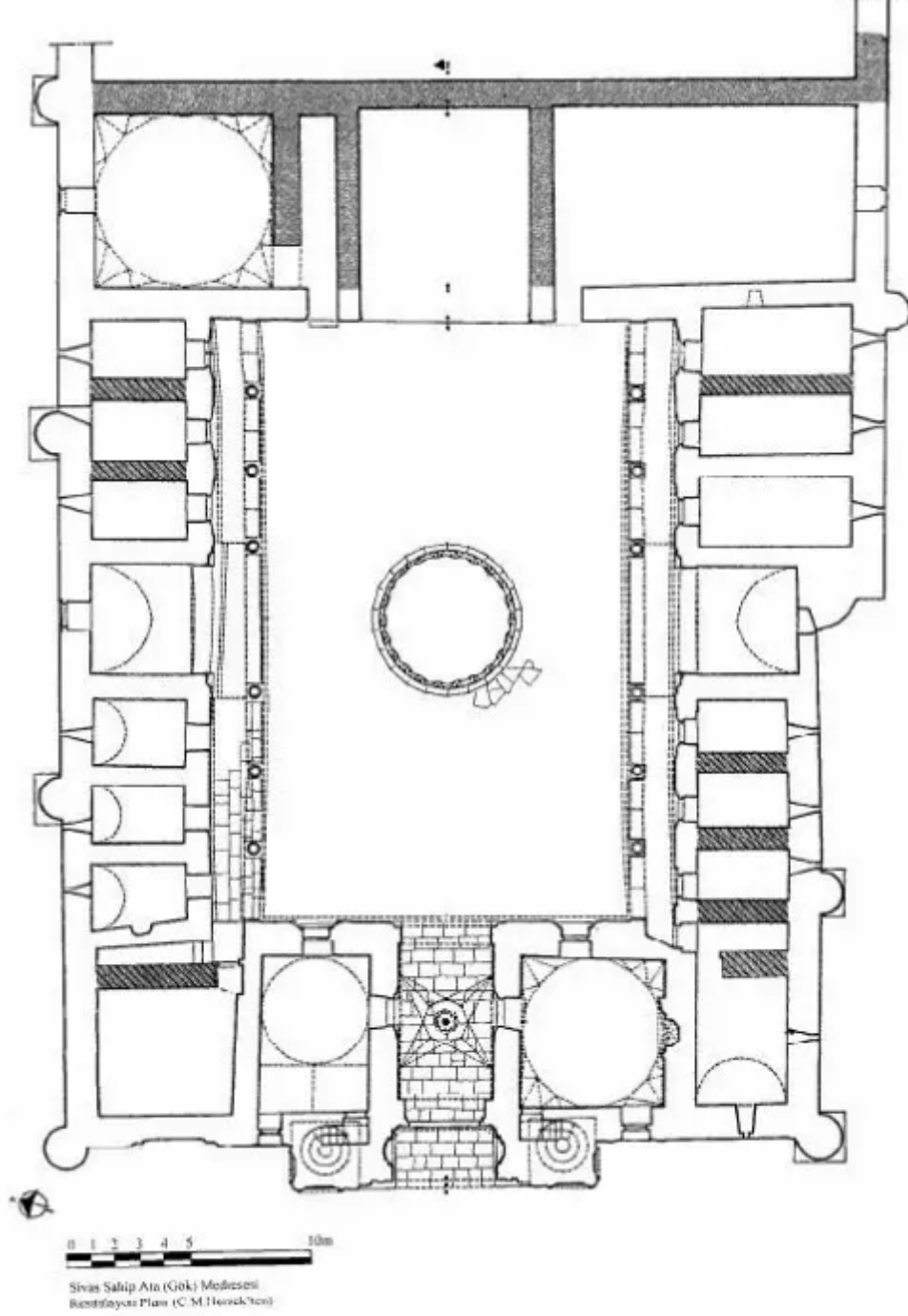
Çizim 123: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Rölöve Kesitler (VKVKNKM Arşivi)

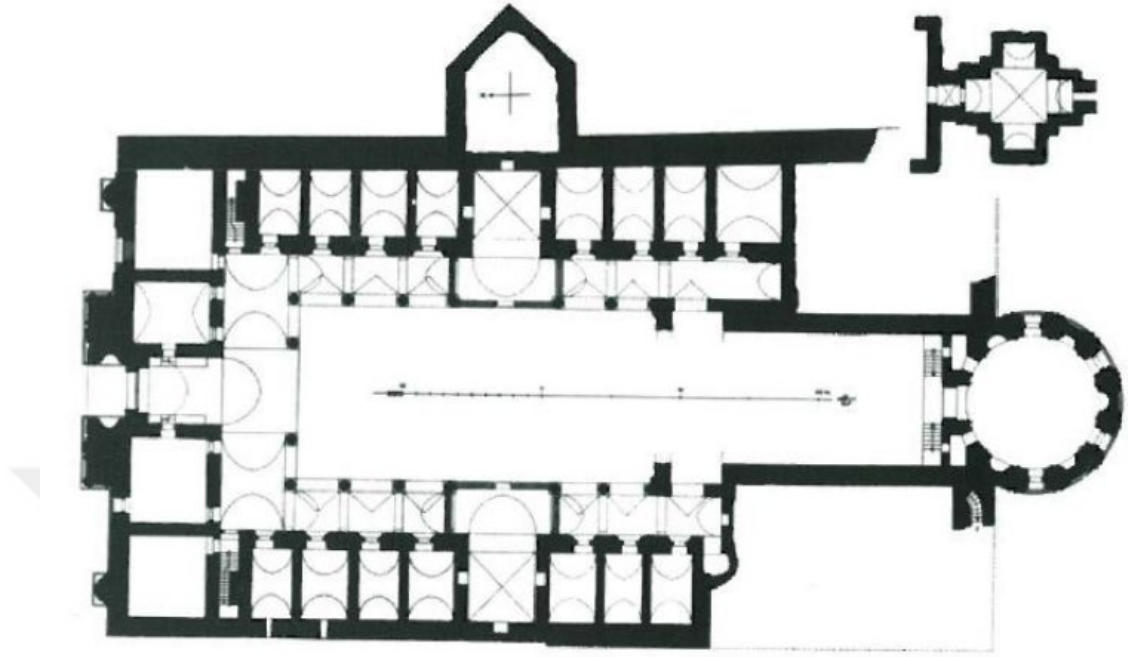
Çizim 124: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Planı (Abdüselam ULUÇAM)

Çizim 126: İstanbul Süleymaniye Medresesi Planı. (www.kulturturizm.gov.tr, Erişim: 17.09.2025)

Çizim 127: Sivas Gök Medresesi Planı. (www.sanatinvolculugu.com, Erişim: 17.09.2025)

Çizim 128: Kayseri Çifte Minareli Medrese Planı. (www.sanatinvolculugu.com,
Erişim: 17.09.2025)

Ek-2: Görseller

**Görsel 1: rnek No:1-Şerefiye Medresesi ve Cami Yapısı Genel Görünüm 1940
(VKVKBKM Arşivi)**

Görsel 2: rnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 3: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1976 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 4: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkanlar 1987 (VKVKBKM Arşivi)

**Görsel 5: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Şerefiye Caddesinden Görünümü 1987
(VKVKBKM Arşivi)**

**Görsel 6: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avludan Ana Eyvan Görüntüsü 2005
(VKVKBKM Arşivi)**

Görsel 7: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Giriş Eyvanından Ana Eyvan Görüntüsü 2012 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 8: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avludan Ana Eyvan Görüntüsü 2021

Görsel 9: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dükkânlar Genel Görüntüsü 2021

Görsel 10: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Taş silme Görüntüsü Doğu Cephe 2024

Görsel 11: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Tek Katlı Kuzey Cephe 2024

Görsel 12: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsel 13: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephesi Taç Kapı Cephe 2024

Görsel 14: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Doğu Cephesi Taç Kapı Cephe 2021

Görsel 15: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Havuzlu Avlu 2024

Görsel 16: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Giriş Eyvanından Ana Eyvan Görüntüsü2012 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 17: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Camla kapatılmış Ana Eyvan2024

Görsel 18: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Orta Avlu, Eyvan ve İki Tarafında Koridorlar 2021

Görsel 19: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avlu ile Hücre Bağlantısını Sağlayan Beşik Tonozlu Koridor 2021

Görsel 20: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Avlu ile Hücre Bağlantısını Sağlayan Beşik Tonozlu Koridor 2024

Görsel 21: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Beşik Tonozlu Hücre 2021

Görsel 22: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Beşik Tonozlu Hücre Mazgal pencere 2021

Görsel 23: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Kubbe Örtülü Hücre ve Nişler 2024

Görsel 24: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dam Örtüsü Restorasyonu 2021

Görsel 25: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Dam Örtüsü Restorasyonu 2021

Görsel 26: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Baca Örneği 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 27: Örnek No:1-Şerefiye Medresesi Toprak Dam Örtüsü 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 28: Örnek No:2-HatibiyeMedresesi Güney Cephe 2024

Görsel 29: Örnek No:2-HatibiyeMedresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 30: Örnek No:2-HatibiyeMedresesi Taç Kapı (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 31: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Güney Cephe Çifte Pencere (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 32: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Öncesi Toprak Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 33: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Öncesi Toprak Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 34: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Sırasında Dam Örtüsü (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 35: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Restorasyon Öncesi Batı Cephe (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 36: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Güneybatı Cephe 2024

Görsel 37: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Dış Avlu ve Taç Kapı 2024

Görsel 38: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Eyvan Mekanı 2024

Görsel 39: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Eyvan Mekanı (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 40: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Taç Kapı İç Mekan (VKVKBKM Arşivi)

**Görsel 41: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Aynalı Tonoz Aydınlatma Penceresi
(VKVKBKM Arşivi)**

**Görsel 42: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Aynalı Tonoz Aydınlatma Penceresi
(VKVKBKM Arşivi)**

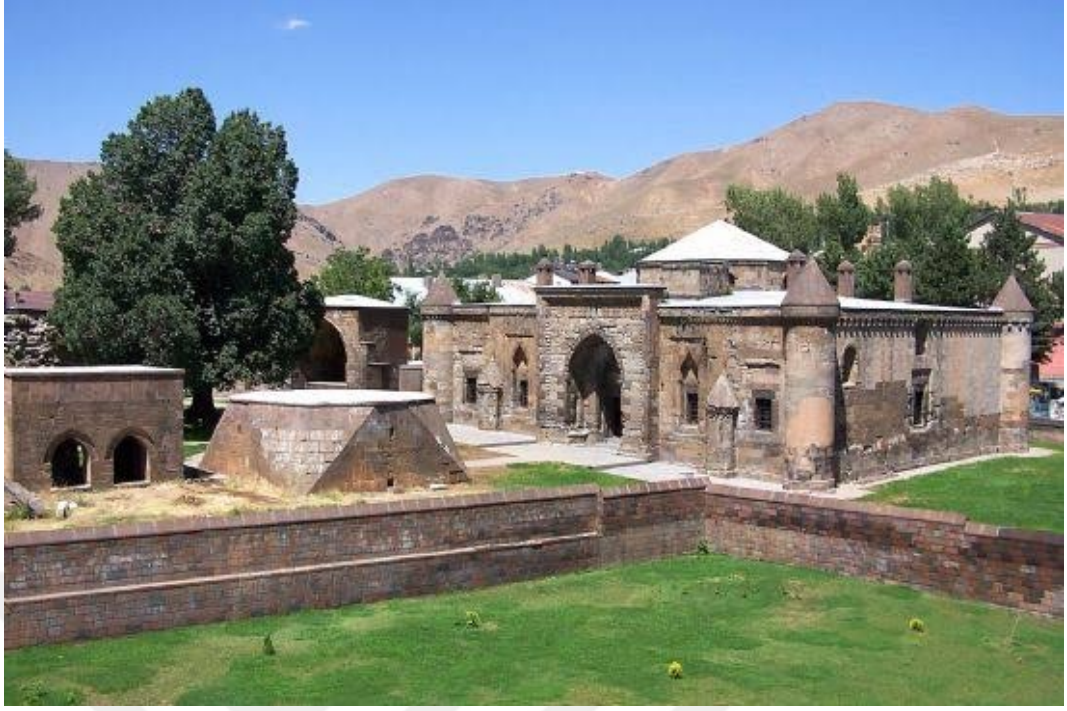
Görsel 43: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Dershane Hücre Duvarları ve Penceresi 2024

Görsel 44: Örnek No:2-Hatıbiye Medresesi Hücre Duvarları 2024

Görsel 45: Örnek No:2-Hatibiye Medresesi Güney Cephe Dershane Pencere Süslemeleri 2024

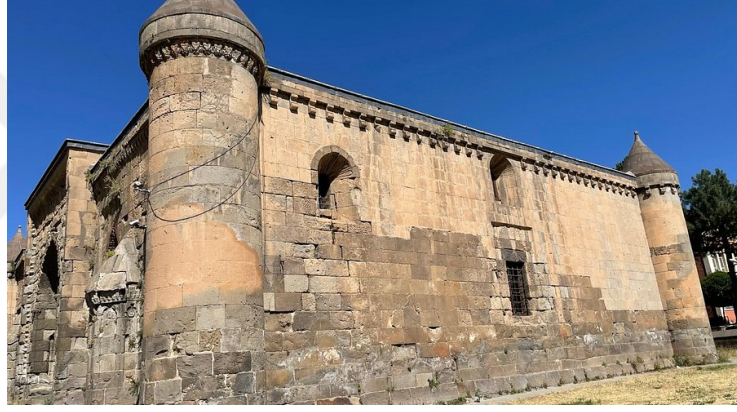
Görsel 46: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 47: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 48: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 49: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Dört Köşede Bulunan Kuleler 2024

Görsel 50: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsel 51: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Doğu Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 52: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe 2024

Görsel 53: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe

Görsel 54: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 2024

Görsel 55: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kuzey Cephe 2024

Görsel 56: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Batı Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 57: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Kuzey Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 58: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Güney Cephe 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 59: Örnek No:3-Ihlasiyeh Medresesi Kubbe ve Pencereleer 2024

Görsel 60: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Kubbe Kasnağı 2024

Görsel 61: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Hücre Örneği 2019

Görsel 62: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Dershane-Mescit 2024

Görsel 63: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Taç Kapı Mukarnas Kavsara Süslemesi 2024

Görsel 64: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Taç Kapı Mukarnas Kavsara Süslemesi ve Kitabe 2024

Görsel 65: Örnek No:3-İhlasiye Medresesi Taç Kapı

Görsel 66: Örnek No:3-İhlasiye Medresesi Taç Kapı 1971 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 67: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Güney Cephe Pencere Etrafı Bordür Süsleme 2024

Görsel 68: Örnek No:3-Ihlasîye Medresesi Kuzey Cephe Pencere Süsleme Detayı 1971 (VKVKBKM Arşivi)

**Görsel 69: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe Pencere Süsleme Detayı
1971 (VKVKBKM Arşivi)**

**Görsel 70: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Silindirik Gövdeli Kûlah Kısmı
Yıkılmış Destekleme Kuleleri 1971 (VKVKBKM Arşivi)**

**Görsel 71: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Silindirik Gövdeli Konik Kûlahlı
Destekleme Kuleleri 2024**

**Görsel 72: Örnek No:3-Ihlasiye Medresesi Güney Cephe Detay 1971
(VKVKBKM Arşivi)**

Görsel 73: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 74: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Yapıya Sonradan Eklenen Kısım 2024 (Ok ile İşaretlenmiştir)

Görsel 75: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Batı Giriş Cephesi 2024

Görsel 76: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Batı Giriş Cephesi Taç Kapı 2024

Görsel 77: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Güney Cephesi 2024

Görsel 78: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi kuzeybatı Cephesi 2024

Görsel 79: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Doğu Cephesi 2024

Görsel 80: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Güney Cephesi 1980

Görsel 81: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Taç Kapı 2024

Görsel 82: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Taç Kapı 1980 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 83: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 1980 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 84: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 2024

Görsel 85: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Görüntüsü 2024

Görsel 86: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Avlusu 2024

Görsel 87: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Çapraz Tonz Üst Örtü 2024

**Görsel 88: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Revak Çapraz Tonz Üst Örtü 2008
(VKVKBKM Arşivi)**

Görsel 89: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Türbe Mekanı 2024

**Görsel 90: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Türbe Mekanı Kubbe Üst Örtüsü
2024**

Görsel 91: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024

Görsel 92: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024

Görsel 93: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre 2024

Görsel 94: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre Penceresi 2024

Görsel 95: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Hücre Beşik Tonz Üst Örtüsü 2023

Görsel 96: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Üst Örtü 2024

Görsel 97: Örnek No:4-Yusufiye Medresesi Wc 2024

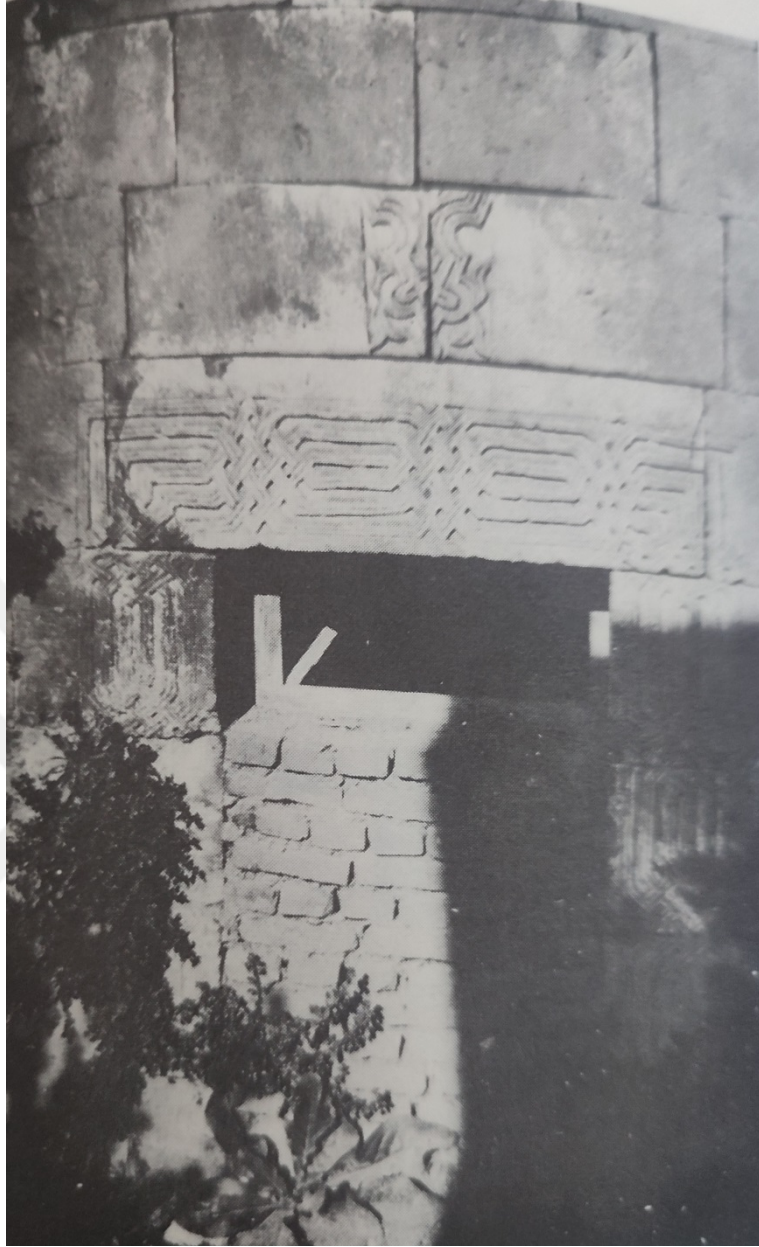
Görsel 98: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Karakol İnşaatı (Oluş ARIK)

Görsel 99: Örnek No: 5-Nuhiye Medresesi Karakol İnşaatı (KVKBKM Arşivi)

Görsel 100: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Yerleşim Alanı (Oluş ARIK)

Görsel 101: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Pencere Süsleme Detayı (Oluş ARIK)

Görsel 102: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Cephe Süsleme Detayı (Oluş ARIK)

Görsel 103: Örnek No:5-Nuhiye Medresesi Pencere Süsleme Detayı (Oluş ARIK)

Görsel 104: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Genel Görüntü (2024)

Görsel 105: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avlu Alanı (2024)

Görsel 106: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avlu Alanı (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 107: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Kuzey Cephe Duvarı 2024

Görsel 108: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Batı Cephe Duvarı 2024

Görsel 109: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Beşik Tonz Üst Örtüsü 2024

Görsel 110: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Beşik Tonoz Üst Örtüsü 2024

Görsel 111: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Örneği 2024

Görsel 112: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Örneği 2024

Görsel 113: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Ocak Nişi 2024

Görsel 114: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Ocak Nişi 2024

Görsel 115: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 116: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Penceresi 2024

Görsel 117: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Hücre Kapısı İçten Görünüşü 2024

Görsel 118: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024

Görsel 119: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024

Görsel 120: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024

Görsel 121: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Moloz Taş Duvarlar 2024

Görsel 122: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Yapı Avlusunda Bulunan Payeler 2024

Görsel 123: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avluda Bulunan Sivri Kemer İzleri (KVKBKM Arşivi)

Görsel 124: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Avluda Bulunan Payeler 2024

Görsel 125: Örnek No:7-Zeynel Bey Medresesi Palmet Motifi (VKVKBKM Arşivi)

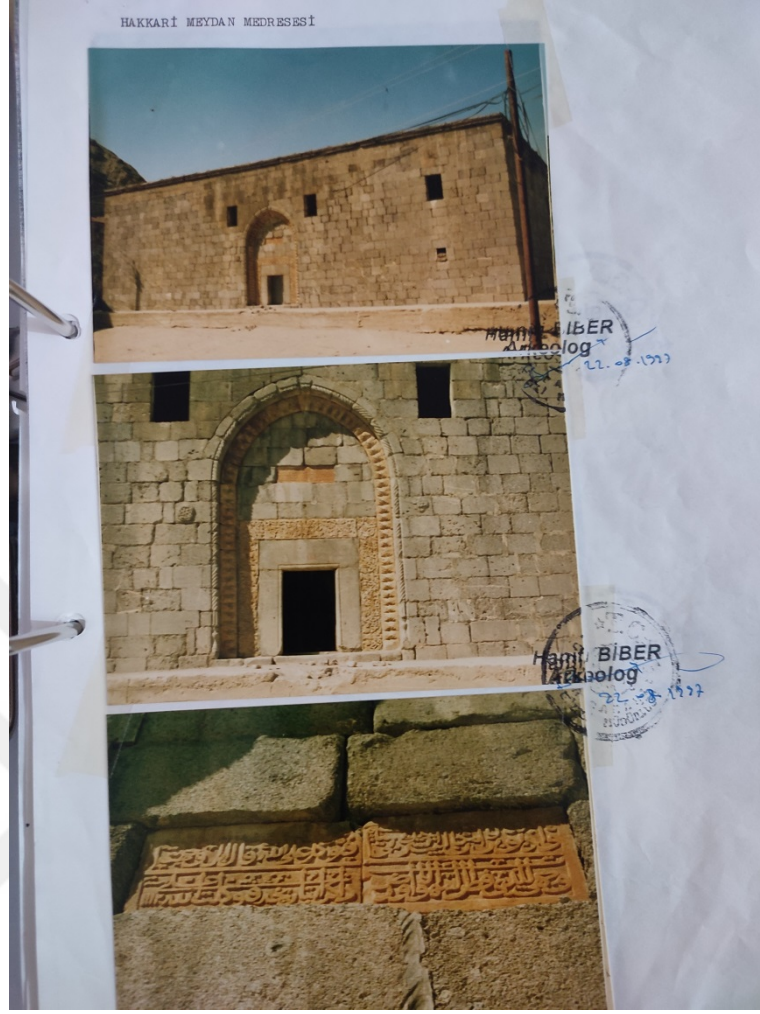
Görsel 126: Örnek No:7-Meydan Medresesi Genel Görüntü 1982 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 127: Örnek No:8-Meydan Medresesi Genel Görüntü 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 128: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güneybatı Cephesi 2024

**Görsel 129: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Taç Kapı 1997
(VKVKBKM Arşivi)**

Görsel 130: Örnek No:8-Meydan Medresesi Güney Cephesi Taç Kapı 1960(Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 131: Örnek No:8-Meydan Medresesi Batı Cephesi Onarımdan Sonra (VKVKBK Arşivi)

Görsel 132: Örnek No:8-Meydan Medresesi Doğu Cephesi Onarımdan Önce 1982 (VKVKBK Arşivi)

Görsel 133: Örnek No:8-Meydan Medresesi Kuzey Cephesi Onarımdan Önce 1982 (VKVKBK Arşivi)

Görsel 134: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Önce (VKVKBK Arşivi)

Görsel 135: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Sonra 2024

Görsel 136: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Restorasyondan Sonra 2024

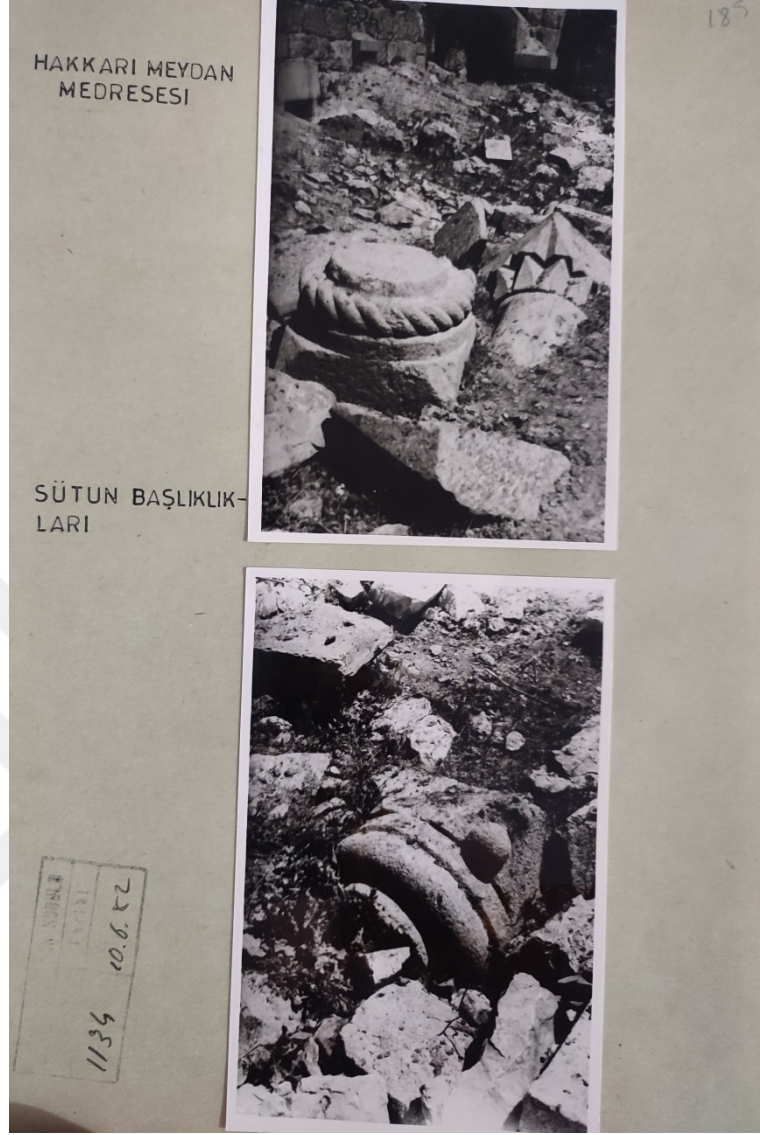
Görsel 137: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu 2000 (Cengiz BEKTAŞ)

Görsel 138: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak Sütunu 2024

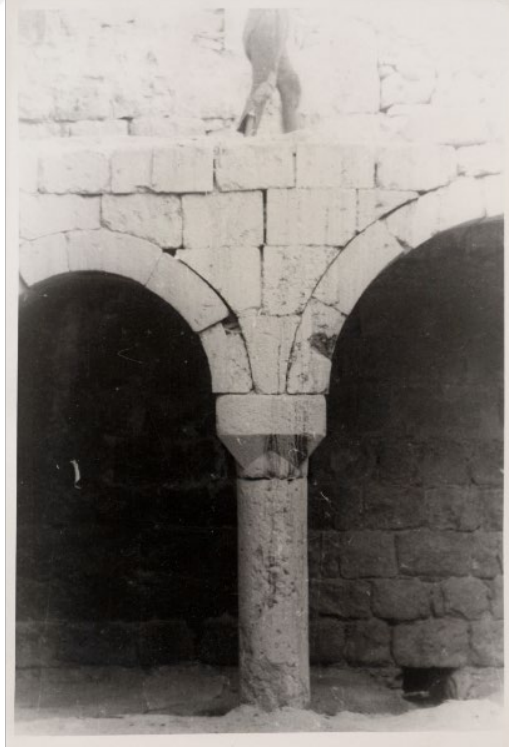
Görsel 139: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak Sütunu 2024

**Görsel 140: Örnek No:8-Meydan Medresesi Yıkılmış Revak Sütun Başlıkları
1982 (VKVKBK Arşivi)**

Görsel 141: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 142: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 143: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 144: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 145: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revak Sütunları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

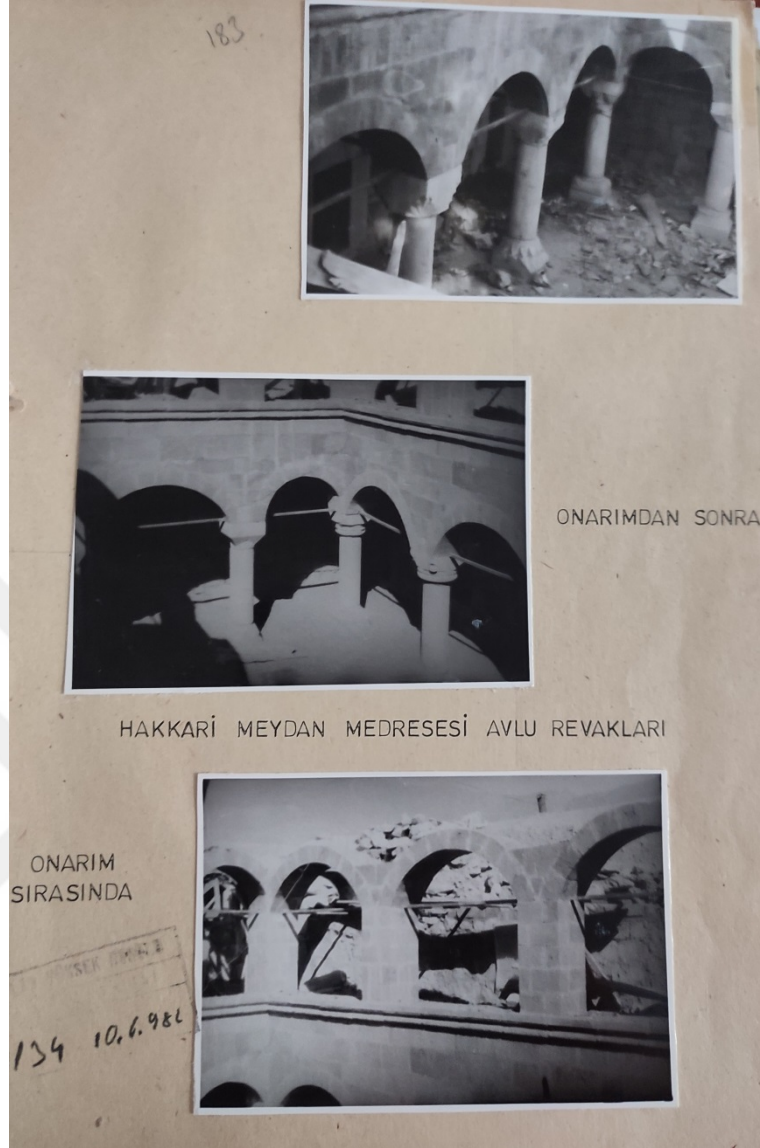
Görsel 146: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat Revak 2024

Görsel 147: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak 2024

Görsel 148: Örnek No:8-Meydan Medresesi Zemin Kat Revak 2024

Görsel 149: Örnek No:8-Meydan Medresesi Avlu Revakları 1982 (KVKBKM Arşivi)

Görsel 150: Örnek No:8-Meydan Medresesi Revakları 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 151: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 152: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 153: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat Revakları1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 154: Örnek No:8-Meydan Medresesi Birinci Kat 1960 (Saim ÜLGEN Arşivi)

Görsel 155: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 156: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 157: Örnek No:8-Meydan Medresesi Beşik Tonz Üst Örtülü Hücre 2024

Görsel 158: Örnek No:8-Meydan Medresesi Hücre Nişleri2024

**Görsel 159: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi ve Mihrap Nişi
2024**

**Görsel 160: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi ve Mazgal Pencere
2024**

Görsel 161: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Hücresi 2024

Görsel 162: Örnek No:8-Meydan Medresesi Dershane Taç Kapı Süslemeleri 2024

Görsel 163: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Genel Görüntü (KVKBKM Arşivi)

Görsel 164: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe 1980 (KVKBKM Arşivi)

Görsel 165: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe (KVKBKM Arşivi)

Görsel 166: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzey Cephe

Görsel 167: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Kuzeybatı Cephe

Görsel 168: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Batı Cephe

Görsel 169: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Doğu Cephe

Görsel 170: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Güney Cephe

Görsel 171: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Giriş Holü

Görsel 172: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre

Görsel 173: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Tavan

Görsel 174: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre

Görsel 175: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi

Görsel 176: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi

Görsel 177: Örnek No:10-Mollakent Medresesi Hücre Nişi

Görsel 178: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Genel Görünüm 2021

Görsel 179: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Kuzey Giriş Cephe 2024

Görsel 180: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Batı Cephe 2024

Görsel 181: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Güney Cephe 2024

Görsel 182: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsel 183: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Giriş Kapısı 2024

Görsel 184: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2011 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 185: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2011 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 186: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2024

Görsel 187: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Avlu 2024

Görsel 188: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 189: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Dershane-Mescit Kapısı 2024

Görsel 190: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Kapısı 2024

Görsel 191: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre2011 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 192: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre 2024

Görsel 193: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Hücre 2024

Görsel 194: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe 2020

Görsel 195: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe 2024

Görsel 196: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Üst Örtü 2024

Görsel 197: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi 2024

Görsel 198: Örnek No:14-Hasan Bey Medresesi Türbe Penceresi 2024

Görsel 199: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 200: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi'nin Güneyinde Bulunan Hüseyin Paşa Camii 2024

Görse 201: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Güneybatı Cephe 2024

Görse 202: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Batı Cephe 2024

Görsele 203: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsele 204: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Kuzey Cephe 2024

Görsel 205: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Batı Cephe Giriş Kapısı 2024

Görsel 206: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avlu 2024

Görsel 207: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi Avlu 2024

Görsel 208: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi Avluya Geçiş Sağlayan Koridorlardan Biri 2024

Görsel 209: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Revak 2024

Görsel 210: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi Revak 2024

Görsel 211: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi Revak ve Hücre Kapıları 2024

Görsel 212: Örnek No:15-Hüsrev Paşa Medresesi Avluya Geçiş Sağlayan Koridorlardan Biri 2024

Görsel 213: Örnek No:15-Hüseyin Paşa Medresesi ve İmaret Yapısı 2024

Görsel 214: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Genel Görüntü 2024

Görsel 215: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Kitabesi 2024

Görsel 216: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 2024

Görsel 217: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 1988 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 218: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsel 219: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe 2024

**Görsel 220: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Cami Mihrabı Güney Cephe
2024**

**Görsel 221: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Doğu Cephe Medrese Bahçesi
2024**

Görsel 222: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Güney Doğu Cephesi 2024

Görsel 223: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Güney Batı Cephesi 2024

Görsel 224: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 225: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 226: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi 1988 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 227: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Taç Kapı 2024

Görsel 228: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Taç Kapıda Bulunan Kitabe
2023

Görsel 229: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Taç Kapı Giriş Eyvanından Avlu Görünüşü 2024

Görsel 230: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Avlu 2024

Görsel 231: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Avlu 2024

Görsel 232: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 233: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Hücre Nişi 2024

Görsel 234: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre Penceresi 2024

Görsel 235: Örnek No:16-İzeddin Şir Medresesi Hücre 2024

**Görsel 236: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Avlu Cami Duvarı Mihrabiye
2024**

**Görsel 237: Örnek No:16-İzzeddin Şir Medresesi Avlu Cami Duvarı Mihrabiye
2024**

Görsel 238: Örnek No:17-Pizan Medresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 239: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dilatasyon İzi 2024

Görsel 240: Örnek No:17-Pizan Medresesi Batı Cephesi 2024

Görsel 241: Örnek No:17-Pizan Medresesi Güney Batı Cephesi 2024

Görsel 242: Örnek No:17-Pizan Medresesi Güney Doğu Cephesi 2024

Görsel 243: Örnek No:17-Pizan Medresesi Kuzey Cephesi 2024

Görsel 244: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dilatasyon İzi 2024

Görsel 245: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2024

Görsel 246: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2024

Görsel 247: Örnek No:17-Pizan Medresesi Avlu 2018

Görsel 249: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre 2024

Görsel 250: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Mazgal Penceresi 2024

Görsel 251: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Penceresi 2024

Görsel 252: Örnek No:17-Pizan Medresesi Dershane-Mescit Hücresi 2024

Görsel 253: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 254: Örnek No:17-Pizan Medresesi Hücre Kapısı 2024

Görsel 255: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 256: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm 2024

Görsel 257: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Genel Görünüm 2020

Görsel 258: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Güney Cephe 2024

Görsel 259: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Kuzey Cephe 2024

Görsel 260: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Doğu Cephe 2024

Görsel 261: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Batı Cephe 2024

Görsel 262: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Avlu Restorasyonu Devam Ederken 2012 (KVKBKM Arşivi)

Görsel 263: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Avlu 2024

Görsel 264: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024

Görsel 265: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024

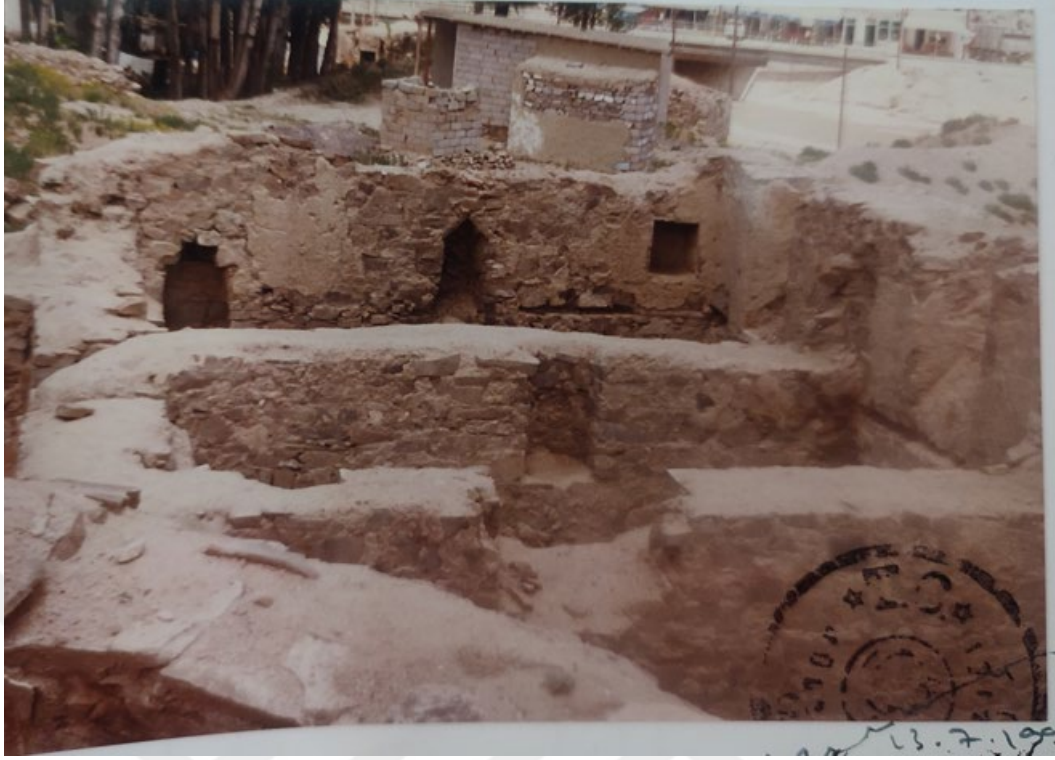
Görsel 266: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2012 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 267: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024

Görsel 268: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 2024

Görsel 269: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Hücre 1993 (VKVKBKM Arşivi)

Görsel 270: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Restorasyonu Devam Ederken 2012 Dershane-Mescit Hücresi (KVKBKM Arşivi)

**Görsel 271: Örnek No:18-Evliya Bey Medresesi Dershane-Mescit Hücresi 2024
(KVKBKM Arşivi)**

Görsel 272: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024

Görsel 273: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024

Görsel 274: Örnek No:19-Mir Hasan-ı Veli Medresesi Kalıntıları 2024

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: YACAN, Pınar

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

ORCID: 0009000546062797

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-4606-2797>

Eğitim Bilgileri

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Ön Lisans		
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı	17.09.2025
Lisans	Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü	31.01.2014

İş Deneyimi

T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 2015-2024

T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Antalya Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlüğü 2024-Halen

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Restorasyon teknikleri üzerine araştırma ve uygulama denemeleri, Erbane çalmak, Arkeolojik alan gezileri ve fotoğraf çekimi, doğa yürüyüşleri ve yüzme.

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri

Adı-Soyadı	Pınar YACAN
Öğrenci No	169211047
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Programı	Sanat Tarihi Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü	☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri

Başlığı/Konusu	VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDEKİ OSMANLI MEDRESELERİNİN TİPOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
----------------	---

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*

Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	121
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	%9
Tarih	26.05.2025

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

	Danışman	Öğrenci
Adı Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ	Pınar YACAN
İmza		
		Tarih